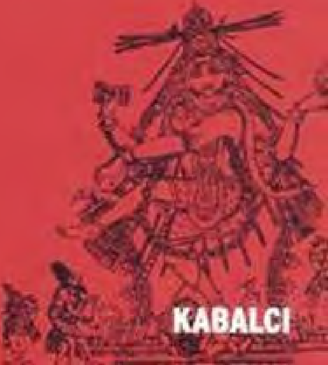
Sayıların Gizemi

ANNEMARIE SCHIMMEL



KABALCI

ANNEMARIE SCHIMMEL

SAYILARIN GİZEMİ

KABALCI YAYINEVİ: 123
İnceleme Dizisi : 23

ANNEMARIE SCHIMMEL

SAYILARIN GİZEMİ

Çevirmen

Mustafa Küpüşoğlu

KABALCI YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

KÜÇÜK SAYILAR SÖZLÜĞÜ

ÖNSÖZ

Yayımcı Ulf Diedrichs sayıbilim ve sayı sembolizmi üzerine bir kitap hazırlamaya karar verdiğinde ilk düşündüğü, bu konuda Almanya'da daha önce yayımlanmış çok sayıdaki kitaptan birisini ya da İngilizce yazılmış kapsamlı bir incelemenin çevirisini yayınlamaktı. Ansiklopedilere sayılar konusunda bir takım yazılar yazdığımdan seçim yapma konusunda yardımcı olmamı istedi. Ulaşabildiğimiz kitapları dikkatlice inceledikten sonra, Franz Carl Endres'in *Das Mysterium der Zahl*'ının amacımıza en uygun olanı olduğunu saptadım. Anlaşılır nedenlerden dolayı bana çok ilginç gelen kendi alanımdan, İslami araştırmalardan, örnekler eklemeyi planlıyordum. Bununla birlikte bu eklere çalışırken, Endres'in kitabının son baskısının yapıldığı 1951 yılından beri sayıları çok farklı yönlerden ele alan birçok önemli kitap ve yazının yayımlanmış olduğunu gördüm.

Modern yayınların çoğu, V. C. Hopper'ın klasik çalışması ve Heinz Meyer'in ilginç araştırmaları dahil olmak üzere, ortaçağ alegorileriyle ilgileniyorlardı. Karl Menninger, İngilizceye *Number Words and Number Symbols* (1969) adıyla çevrilen kapsamlı bir yapıtta *Zahlwort und Ziffer*'in tarihini ele alıyordu ve Willi Hartner çok uzun ve büyü-

leyici bir yazısını dünyadaki farklı sayı sistemlerine ayırmıştı. Ayrıca F. C. Endres'in ele aldığı teorilerin bir kısmı, tıpkı dinbilim alanında olduğu gibi, ya çoktan geçersizleşmiş ya da son zamanlarda yapılan kimi akademik çalışmalarla değişikliklere uğramıştı.

Bütün bu koşullar altında, bütünüyle yeni bir kitap çalışması yapmaya karar verdik. Bu yeniden çalışma orijinal metnin yapısını esas alacaktı ve onun malzemesinin bir kısmını kullanacaktı, ama bu ikili süreçte mümkün olduğunca yeni bilgiler kullanmaya çalıştık ve sonuçta bağımsız bir çalışma ortaya çıktı. Bu çalışma Endres'in adıyla yayımlandı, benim adım katkıda bulunanlara teşekkür kısmında yer aldı. Bu İngilizce baskıda Endres'in adı, yaşayan tek kızı ve mirasçısının izniyle kapağa yazılmadı.

Söylemesi gereksiz ki böyle bir çalışmada bütünlük iddiasına kalkışmak olanaksızdır ve her okuyucu, kendi ilgi veya uzmanhk alanından şu ya da bu sayının uygulamalarına ve "büyülü" karakterine dair ayrıntılar ekleyebilir rahatlıkla. Kaynakçanın, özel konularla ilgilenenlere daha ileri gitmelerinde yardımcı olacağını umarız.

Sayıbilim ve sayı büyüsü binlerce yıldır insanlığı büyülemekte. Muhteşem doğa kitabının insan yaşamını ölçmeye yaramış işaretleri olan güneş ve ay, her zaman insanların sayıların çok özel olduğunu hissetmelerine yol açmıştır. Yalnızca mekan ve zamanı soyut formüllerle sınırlayıp belirlememişler, aynı zamanda yıldızlar ve diğer doğal görüngülerle kurulan gizemli ilişkiler sisteminin de bir parçası olmuşlardır. İlk kuşaklar genellikle bu görüngüyü ruhlarla, tanrılarla ya da cinlerle bağlantı olarak ya da onların temsilcisi olarak düşünmüşlerdir. Bir sayıyı ve içindeki güçleri bilmek, ölümlülerin bu gücü, uygun ruhların yardımını sağlamak, büyücülük yapmak ya belirli

formülleri saptanmış sayıda yineleyerek dualarını daha etkili kılmak için kullanımalarını mümkün kılmıştır. Sayıların gizli anlamının bilgisi hem folklorda hem de ciddi edebiyatta yansır; bu bilgi göksel kürelerin armonisini gösterdiği düşünülen müzikte olduğu gibi ortaçağ mimarisinde de görülebilir.

Bu kitap esas olarak, antik uygarlıklar ve Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa ait dinsel gelenekler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte mümkün olduğunca Hint ve Çin gelenekleriyle bağ kurmaya ve Mayalara bir göz atmaya çalıştık. Hayranlık uyandırıcı astronomik sistemler geliştiren Kolomb-öncesi Amerikalıların sayı sembolizmini ayrıntılarıyla açıklamak ya da Amerikan Kızılderili uygarlıkları veya Afrika kabilelerindeki sayıları ele almak çok hoş olurdu.

Sayı sembolizmi çeşit çeşitdir ve hâlâ farklı kültürlerin sayıları yorumlamada şaşırtıcı benzerlikler gösterdiği keşfedilebilmektedir. Kitabı bitirdiklerinde okuyucuların kafa karışıklığının kalmayacağını, sayı sembolizmi ve sayı büyüsünün geliştirildiği bağlama dair bir şeyler öğreneceğini umarız. En azından trafik ışıklarının niye üç aşamalı olduğunu, birçok insanın niye arabalarının plakalarında belirli "uğurlu" sayılar (çoğunlukla yedi veya yedinin katları) seçtiğini ve niye birçok insanın triskaidekaphobia'nın, yani "onüç korkusu"nun ürkütücü adından rahatsız olduğunu anlayabilecekler – umarız.

Uzmanlık alanlarından ya da yerli geleneklerden yaptığımız alıntılarla kitaba katkıda bulunan herkese teşekkür ederiz. Metni yayıma hazırlayan Miriam Rosen'e kişisel teşekkürlerimi sunarım.

Bonn, Almanya A. S.

Eylül 1991

GİRİŞ

SAYILAR VE SAYI SİSTEMLERİ

Matematiksel ruh, kendisini, insanların yaşadığı ya da eski yaşamlara ait maddi izlerin bulunduğu her yerde ortaya koyan başlangıçsal insani ögedir.

Böyle yazıyor Willi Hartner sayılara ve sayı sistemlerine ait temel bir incelemede. Bu argümanını desteklerken, saymasını ve matematiksel ilişkilere dair hiçbir şey bilmediğini, daha çok matematiksel güdülerine güvendiğini ileri sürdüğü Taş Çağı sanatçısı örneğini alıntılar. Öyleyse bu güdü soyutlanmış ve geometrik formlar olarak kayıt altına alınmıştır. Zamanla sayı kavramının, sonra da sayıların kendilerinin gelişmesine yardımcı olmuş ve en sonunda zaman ve mekânda varolmanın çok katlı görünüşü soyut sayılarla sıraya sokulabilmiştir. Karl Menninger başka bir güzel kitapta gösterdiği gibi, bu sıralama süreci olası ifadelerin çok katlılığını bulabilmiştir; bu çok katlılık, bizim gibi her şeyi miras aldığımız onlu sistem ve Arap sayıları çerçevesinde görmeye çalışan insanlar için çok şaşırtıcıdır. Üstelik Anglosakson ağırlık ve ölçme sisteminin bile, Alman ve Fransız geleneğinden gelen bir şeyi kavraması kolay değildir.

Sayı sistemleri farklı ritimlere göre oluşturulmuştur. Bilgisayarın

temelini –ki bu temel Leibniz tarafından 1697 gibi çok erken bir tarihte geliştirilmiştir– oluşturan ikili sistemi anlamaya çalışan birisi bunu görür. Ve onlu sistem en yaygın sistem gibi gözükse de, diğer sistemlerin de eşit önemde olduğunu kabul etmek zorundayız. Bunlar arasında özel bir anımsamayı hak eden eski Babil'deki altmışlı sistem de vardır: Bu sistem, ilk on birimden sonraki ikinci daha yüksek birim 60'la oluşturulmuştur. Bu bölümleme, dairenin derecelerinde olduğu kadar, günün saatlerinde, dakikalarında, saniyelerinde varlığını sürdürmektedir.

Birçok durumda sayma sistemleri ve sayılar oldukça basit bir biçimde 5 ya da 10 parmaktan türetilmiştir: Örneğin Roma sayıları, biçimleriyle bize parmak işaretleri esas alınarak oluşturulduklarını söylemektedir. Başparmağı hesaba katmamak 4'e kadar olan başka bır sayma bçimini oluşturur ve gerçekten de birçok uygarlıkta 4'ten sonra saymaya yeniden başlanır. Buna karşılık 10 parmak ayak parmaklarıyla birlikte yirmili bir sistem de oluşturmuş olabilir ve böyle bir sistemin Keltler, Basklar ve Avrupa'nın kuzeyinde ve batısındaki diğer halklarca biliniyor olması kuvvetli bir olasılıktır. Bugün bile Fransa'da 80'e, *quatre-vingts,* yanı 4x20 denir. İngilizce *skor* da (yirmi sayısı) bize aynı şekilde kadim yirmili sistemi anımsatır.

Temel parmak sayılarının parmak sayma tekniğiyle karıştırılmaması gerekir; bu sayılar eskiden öyle geliştirilmişti ki farklı parmak konfigürasyonlarıyla 100'e kadar sayılabiliniyordu. Birler ve onlar sol elin parmaklarıyla, yüzler sağ elin parmaklarıyla belirtiliyordu Ortaçağ İncil yorumcuları, özellikle Muhterem Bede, özel anlamlarını bildikleri bu sayma biçimini tercih ediyordu: Örneğin sağ eli başparmağı ve işaret parmağının daire oluşturacak biçimde tutulması 100 demekti ve sınırlı sonsuzluğun sembolü olmuştu. Avrupalı tüccarlar

bu sistemi Orta Çağ'ın sonlarına dek kullandılar ve Orta Doğulu tüccarlar akıl almaz bir el çabukluğuyla bunu halen kullanmaktadır. Doğuda da, özellikle Çin'de, kullanılan abaküs, küçük boncukları çubuk boyunca kaydırma ilkesiyle çalışan bu hesaplama aleti, en karmaşık işlemleri bile neredeyse yıldırım hızıyla yapılmasını sağlıyordu. Hesaplama (*calculus*) terimimizin çakıllarla saymaya gönderme yapan "çakıl"dan (*calcule*) türediğini unutmamız gerekir.

Her uygarlığın sayılar için kendi işaretleri vardır. İnkaların renkli düğümlerini (*quipus*) veya borçların farklı türden kesiklerle oyulduğu çeteleyi (Almanca *Kerbholz*) ele alabiliriz. Günah işlemek veya yasadışı işler yapmak anlamındaki Almanca *Etwas auf dem Kerbholz haben*, "birisinin çetelesinde olmak," ifadesi çetele hesabıyla saymaya gönderme yapar. Fenikeliler ve geç dönem Romalılar görece olarak ilkel sayı formları kullanırken eski Mısır'da sayılar resimliydi. Daha karışık matematik işlemleri için, alfabenin harflerinin de sayıları temsil ettiği başka sayma sistemlerinin daha pratik olduğu kanıtlanmıştı. Bu yöntem Yunanistan'ın ilk dönemlerinde kullanılmış olup İbranice ve Arapçada halen mevcuttur. Arapçada kullanılmasında, harflerin eski Sami dilleri esasınca dizilmesini izleyen Arap alfabesine *ebced* denilir ve her harfin iki anlamı olduğundan dolayı, isimler, anlamlı sözcükler ve sayılar (yüzyıllardır Kabala'da yapıla geldiği gibi) arasında kolayca bağlantılar kurulabilir. Vahiyler Kitabı'ndaki 666 sayısı buna örnek verilebilir: Sayısız yorumcu, onda, kendi zamanlarının "Yaratık"ına vücud kazandırmış gözüken kişilerin adlarını bulmuştur. İslami gelenekte ince ebced hesapları yapma sanatı çok gelişmişti ve sonraki zamanlarda bir kitabın başlığı bitiriliş tarihini içerir oldu. Örneğin *Bagh u bahar*'ın (Bahçe ve Bahar) Farsça başlığı sayısal değerleriyle (2+1+1000+6+2+5+1+2+ 200), İslami takvimle 1216 (Miladi tak-

vimle 1801/2) yılında bitirildiğini gösterir. Benzer şekilde uygun sözcük ve cümleyle birisinin ölüm tarihi de verilebilir ve bu sanat doğudaki Müslüman ülkelerde belli bir yetenekle uygulanmıştır.

Willi Hartner, Çin sayı sisteminin, büyü ve gizemcilikten çok, yaygın olan bu tür harf-sayılara göre daha üstün olduğunu düşünür; ama ona göre daha da gelişmiş olanı hayli soyut Sümer ve Babil sayı sistemleridir. Gerçekten de eski Mezopotamya ilk zamanlarda astronomi ve matematiğin geliştirildiği yerdir ve bugün kullanageldiğimiz belli sayıların anlamlarının çoğunu Mezopotamyalılara borçluyuz (7'nin ilahiliği, 60'ın önemi). Ama Hartner'a göre sayıların en gelişmişi, çok büyük sayılar gerektiren astronomik hesaplamalarla uğraşan ve şaşırtıcı biçimde hatasız olan Maya sistemidir. Gerçekten de Venüs gezegeninin güneş çevresindeki 65 synodik dönüşünü esas alan çok eski takvimleri, diğer takvim sistemlerine göre daha hatasızdır.

Bizim "Arapça" sayılarımıza gelince, onların Hint kökenli olduğu, sağdan sola olan Arapça el yazısı kullanıldığında bile soldan sağa doğru olması gerçeğinde kolayca anlaşılabilir. Arapların İslamiyetin ortaya çıkışından kısa bir süre sonra benimsedikleri Hint sistemi, daha karmaşık işlemlerin yapılmasına olanak sağlayan sıfırı içerir. Hint kaynaklarında sıfıra *shunya*, "boşluk" denir; bu öyle bir boşluktur ki sayılar arasındaki satırları doldurur ve böylece birler, onlar vd. basamağındaki bir sayının kolayca ayırt edilmesini sağlar. Hint kaynakları bu ifadeyi MS onaltıncı yüzyıl gibi erken tarihlerde kullanmıştır; Orta Doğu'da ilk olarak MS 662 tarihli bir Suriye kitabında dokuz adet Hint sayısına rastlanmıştır. Batının bu uygulamaları yapmasından uzun süre önce Arap bilginleri matematik çalışmalarında bunları kullanıyordu. Muhammed ibn Musa el-Harezmi'nin *Kitab el-muhtasar fi hisab el-cebr ve'l-mukabele* (Cebir ve Denkleme Hesabı Hakkında

Özetlenmiş Kitap) adlı kitabı MS 800 yılından hemen sonra yazılmış ve yaklaşık olarak 1143 yılında Chesterli Robert tarafından Latinceye çevrilmişti. Arap sayılarıyla ilk tanışmayı sağlayan bu kitap Batıya yalnızca "cebir" (*el-cebr*) kavramını değil, sözcük anlamı olmayan yazarının adının, Harezmi'nin, yanlış söylenmesinden kaynaklanan *algo ritma* terimini de sağlamıştır. Bununla birlikte Arapça sayılar Avrupa'da oldukça yavaş da olsa alındı ve kabul edildi. Zeki Pisalı bilgin Leonardo Fibonacci (ö. 1250) ve Sacroboscolu John Arapça sayıları öğrenip, sonsuz olanaklarını açıklamaya çalıştılar. Menninger, yaklaşık olarak 1240 yılında, Fransisken Fransız rahip Alexander de Villa Dei'nin yeni matematiksel buluşlar karşısında çok heyecanlanıp, Algor adında bir Hint kralının bulduğunu sandığı yeni bir hesaplama biçimine dair 244 dizelik *Carmen de algorisma* şiirini yazdığını söyler.

Önceki sayı sistemlerinde bilinmeyen sıfır, adının tarihinden bile çok belli olan bir karışıklığa yol açtı. Arapçası olan *sıfr*'dan, *cifra*, *chiffre* ve bir yandan Almanca *Ziffer*, öte yandan İngilizce *zero* türetil-

Sol: Mayaların sıfır için kullandığı işaret boş istiridye, *xok*, idi. *Xok* sözcüğü esas olarak yuvarlak, eğri şey, daha kesin olaraksa "oyuk" demekti ve nesneyi ve doğasını belirlemekten geliyordu. Mayaların zekice bir buluşu da sıfırı ayrıca bir sayının konumunun değerini belirlemede kullanmaktı. *Sağ:* Yirmi için kullanılan işaret.



Maya sayılarının baş varyantları olan yivler, tanrı başlarının profilleri aracılığıyla 1'den 19'a kadar olan sayıları ve sıfırı temsil eder. 1 13 arasında ilahlar farklı dır; 14 19 arası, 4 9 arasında çeneye yerleştirilmiş bir kemik (ölümün bir sıfatı) farkıyla aynı başla gösterilir. 5 ve 15 ile 8 ve 18'i karşılaştırınız. Sıfırın baş var yantı çeneye yerleştirilmiş eldir.

miştir. Kendi başına bir anlamı olmayan, ama kendisinden önce ya da sonra gelen sayılara anlam kazandıran bu sıfır, onbeşinci yüzyıl gibi geç tarihlerde bile *umbre et encombre*, "karanlık ve engelleyici" olarak görülüyordu ve Almancası *Null*, *nulla figura*, "gerçek" bir rakam olmayandan türetilmişti. Ama sıfır, Hindistan ve oradan geçtiği Islami dünya ve en sonunda getirildiği Avrupa'yla sınırlı değildi; Mayalar ve belki de onlardan önce Olmekler, Hindistan'da bulunuşundan tamamen ayrı olarak ve anlaşıldığı kadarıyla da Hintlilerden önce sıfırı biliyorlardı. Yirmili Maya sisteminde 19 sayısını sıfır izliyordu. Bu sistemin Mayalarca ya nokta-çizgi kombinasyonları ya da baş biçimindeki yivlerde kullanıldığına dikkat edilmelidir.

Dünyanın hiçbir yerindeki sayılar ve sayma sistemleri aynı, hatta benzer bile olmadığından, bütün uygarlıkların aynı sayma veya hesaplama biçimini kullandığını varsayamayız. F. C. Endres, sayı sembolizmi üzerine olan kitabının girişinde, bu yüzyılın başında, uzak Türk köylerinde, matematiksel bir ifadeyi nasıl denediğini anlatır: "Bir vesileyle bir çocuktan yere yerleştirdiğim elmaları saymasını is-

tedim. Parmaklarının yardımıyla denedi, ama 5'ten yukarı çıkamadı. 5 ile 10 arasında hata yapıyordu ve önüne 10'dan fazla elma koyup soymasını söylediğimde, basitçe çok elma olduğunu söyledi, ama belli bir sayı söyleyemedi." Aynı yazar bir dereye taş atıp saymasını söylediğinde, çocuğun sayıma dizisi 3, 4'ten yukarı hiç çıkamamış: Uzamda görülebilir bir şeyleri sayarken en azından parmaklarını kullanabiliyor ve ne saydığını görebiliyordu, ama zamanda bir şeyleri saymak daha sorunsaldır, çünkü insan bir edimin ya aynı şekilde ya da benzer şekilde hangi sıklıkta yinelendiğini anımsamak zorundadır. Seslerin, bağırışların ya da ritmik birimlerin iki üç misli yinelenmesi genellikle bilinebilir, ama başka gruplar ve dizilerin –en azından bize– sayılması daha güç gözükmektedir. Bu, karmaşık Ermeni müziğinin ritmik kalıpları, hatta daha karmaşık Hint müziğini izlemeye çalışarak denenebilir; genellikle çok geçmeden dizi kaybedilir ve doğru olarak saymayı sürdürmek mümkün olmaz. Ve bazı Afrika kabileleri vardır ki, bizim anlayışımıza göre güçlükle "sayabilmektedir," ama bize çok garip gelen bir şekilde çok büyük miktardaki nesneleri bile sayabilmekte ve büyük bir sürüden tek bir hayvan bile eksilse hemen fark etmektedirler.

Bazı kültürlerde sayısal sözcükler sayılmış nesnelerle bağlantılıdır, 6 uzun parça için kullanılan ifade 6 inek veya 6 bitki için kullanılandan tamamen farklı olabilir böylesi sınıflandırmalar daha yaygındır. Papua'da böyle 20 sayı grubu ayırt edilir; öyle ki bu sayı gruplarının her biri sayılmış nesnelerle bağlantılıdır. Bizim geleneğimizde bile böyle saymanın izleri bulunabilir – dokumalar yarda (Almanca *Elle*) ile ölçülür, yükseklik feet, suyun derinliği fathom (Almanca *Faden*), gemilerin hızı knots (*Knoten*, deniz mili) ile. Sayı-sözcükler özellikle farklı hayvan türleriyle yaygın olarak kullanılır; örneğin kö-

pek sürüsü (Almanca *Meute*), yarış atı grubu (Almanca *Koppel*), koyun sürüsü (Almanca *Herde*), keklik sürüsü (*Kette*). Böyle kavramlar, J. Lipton'un eğlenceli kitabı, *Tarlakuşlarının Aşka Gelişi*'nden (1977) anlaşılabileceği gibi avcı deyimlerinde hâlâ çok canlı bir biçimde yaşamaktadır. Belli ev eşyaları ya da yiyecek içecek maddelerini ölçerken, yumurtalar için *Schock* (altmış), *Stiege* (yirmi) ve *Mandel* (onbeş) gibi Almanca ifadeler bulunmaktadır. Ordu bölüklere, süvarilere vs.'ye ayrılır – bütün bu sözcüklerin gerçek bir sayısal değeri vardır. Ve Almanca *2 Stück Vieh*, iki "parça" sığır ya da İngilizce "bir çift keklik" denilmesi, bir dizi çevrilemeyen ve farklı hayvan türlerine gönderme yapan sayma sözcükleri olan İranlıları hatırlatır: *yak zinjir fil*, bir fil demektir, yoksa sözcüğü sözcüğüne çevirisinde olduğu gibi "bir dizi fil" değil.

Bu ifadelerden hiçbirisinin gizemli bir anlamı yoktur ve büyüyle de bağlantılı değildir, sadece ilk uygarlıklarda olduğu gibi sayıların, çevrelerinde bir manyetik bir güç alanı olması gibi bir gerçekliği vardır: Levy-Bruhl'un formüle ettiği gibi, "iş görürler." Veya eski Hindistan'da iddia edildiği gibi, sayı "Brahma-doğalı" anlamdır, Tanrısala benzer. Gerçekten de, belli eski Hint metinlerinde sayılara tapılmaktadır: "Selam olsun Bir'e, selam olsun 2'ye, ... selam olsun 100'e...." Sayıların özel karakterine dair böylesi hisler kuşaktan kuşağa geçmiştir ve görünüştü daha ciddi ve gizemcilikten uzak sayı sistemimiz bile 10 parmağa, ayın 4 aşamasına ve yılın 12 ayına indirgenebilir; kimi gizemli imalar her zaman sürdürülmüştür. Böylece sayılar onları, büyük işler ve elbetteki astrolojik kehanetler için uygun kılan özel ve gizli güçlere göndermede bulunurlar. "Yüksek" dinler bile belli sayıların dinsel önemini ve gizemli karakterini kabul ederler, üstelik yalnızca Orta Çağ'da değil günümüzde de. Uygulayıcıların

olaylar üzerinde kendi yararlarına ya da diğerlerinin zararına etkide bulunmak için belli formüllere başvurdukları büyüde sayıların doğru kullanımı can alıcı bir rol oynar; her sayı kendi güç alanı ve kozmik bağlantıları içinde gözükür ve böylece, ezberden yinelemelerin ve büyü formüllerinin, arınmaların ve tavaf etmenin doğru sayısının yanı sıra doğru sayının kullanımının büyü ediminin başarısı için mutlak belirleyici olduğu düşünülmektedir.

PİSAGORCULARIN MİRASI

Kültürel küremizde, yani Yahudi, Hıristiyan ve İslami kürede, sayılara ve özelliklerine gösterilen ilgi esas olarak Pisagorcuların hazırladığı temellere dayanır. MÖ altıncı yüzyılda Samos adasında doğan Pisagor, tiran Polikrates'ten kaçmak için MÖ 532'de İtalya'nın güneyindeki Kroton'a göç etti. Bir süre için Doğuda, özellikle de Mısır'da yaşamış, kadim Doğunun matematik bilgisinden bir şeyler öğrenmiş olmalıdır.

Her öğrenci, hipotenüsün karesinin diğer iki kısa kenarın karelerinin toplanına eşit olduğunu söyleyen Pisagorcu dik üçgen teoremini öğrenir; bu formül matematik bilgimizin temel kısmını oluştursa da ustanın ve öğrencilerinin diğer fikirleri dinsel, edebi ve hatta büyüsel çalışmaları etkilemiştir. Pisagor'un düşüncesinin temeli düzen fikridir: Müziksel düzen, matematiksel düzen ve en sonunda etnik ve toplumsal düzen. Pisagor, titreşen tellerin görece uzunluklarına karşılık gelen müzik skalalarının aralıklarını keşfettiğini, bunun oranlarının 1:2, 2:3 ve 3:4 olduğunu söylemiştir. Böylece ilk dört tamsayı

saptandı ve Pisagorcular bu tamsayıların önemini vurgulamaktan hiç vazgeçmediler.

Tellerin oranlarının ölçülmesiyle müziksel armoni matematiksel formüllerle ifade edilebiliyorsa, öyleyse her şeyin özü sayılarla açıklanabilirdi. Gökyüzündeki düzenli hareketlerin gözlenmesi, güzel bir biçimde düzene sokulmuş göksel kürelerin armonisi kavramının doğmasına yol açtı. Dünyanın evrimi sayıların evrimine paraleldi: birlik boşluk ve sınırdan oluştu; Bir'den sayı, sayıdan da bütün gök, bütün evren ortaya çıktı. Bell'in Pisagorcular için yazdığına göre, "kozmos saf matematikle eşbiçimlidir" ve "evrendeki her şey ortak tamsayılarla ölçülebilir." Pisagorcuların sisteminde irrasyonel sayılara yer yoktu; böylece Hippasus'a atfedilen, dikdörtgenin yan kenarı ve köşegeni arasındaki tamsayıyla ifade edilemeyen oran Pisagorcu dünya görüşünü parçaladı. Beşinci üç boyutlu cismin, oniki yüzlü beşgenin (oniki yüzlü, üç boyutlu beşgen) bulunuşu onları daha da sarstı.

Büyük bir olasılıkla Pisagor'un en etkili öğrencisi, MÖ 475 yıllarında çalışmalar yapan ve sayıların anlamına ilişkin olarak sonraki sayı gizemciliğinde varlığını sürdüren pek çok fikir geliştirdiği sanılan Philolaos'tu.

Pisagorcular özellikle tek sayılarla çift sayılar arasındaki ilişkiden büyülenmişlerdi. Basit armoniler arasındaki oranların (1:2, 3:4) bu ilginin kaynağı olabileceği iddia edilmiştir. Pisagorcular evrendeki her şeyi iki kategoriye bölecek kadar ileri gittiler: Tek sayılar sağ tarafa ait olup, sınırlı, eril, kalanlı, doğrulu, ışık saçan ve iyilik dolu, geometrik terimlerle belirtilirse kareyle bağlantılıydı; çift sayılar ise sonsuz gök küresine ait olup, sınırsız (sonsuzca bölünebilir), çok kat-



Pisagor sayıların düzeni ile seslerin frekansı arasındaki ilişkiyi keşfediyor. Burada çanlarla, su dolu bardaklarla, tellerle ve farklı ölçülerdeki borularla deneme yaparken görülüyor. Karşısındaki çalışma arkadaşı Yahudi Jubal ise aletleri yapmakta. *Theoria Musica* (Milano, 1492).

lı, sol taraf, dişil, hareketli, yalan dolu, karanlık, kötü ve geometrik terimle belirtilirse dikdörtgendir.

Tek ve çift sayılar arasındaki karşıtlıkla ifade edilen bir ve çok arasındaki karşıtlık daha sonra, özellikle gizemcilikte, bölünmemiş mutlak birliğin hedefi olarak vurgulanmıştır. Bu yaklaşımla tek sayılar popüler inançla, hatta teolojik spekülasyonlarda önemli rol oynamıştır. Platon'a göre, bütün çift sayılar kötü yazgınındır ve Hopper çok doğru olarak şöyle söyler: "Dişil sayılar zaten gözden düşmemiş gibi bir de, çizgi analojisiyle sonsuzluğun utancı üzerlerine düşürülmektedir." Vergilius şunu iddia eder: "Numera deus impare gaudet" (Tanrı tek sayıyla hoşnut oldu); ve aynı fikir İslami gelenekte de bulunur: "Gerçek Tanrı tek sayıdır (*vitr*, yani "Bir"dir) ve tek sayıları sever." Shakespeare da şunu söyler: "Tek sayılarda tanrısallık vardır." (*Windsor'un Şen Dulları*, v. i. 2)

Tek sayılara duyulan bu tutku, tek sayılı bir zamanda yinelenen ayin edimleri, dualar, sihirler, vs.'den oluşan bir geleneğe yol açtı. Büyü edimleri 3 veya 7 defa yapılıyor ve bır dua ya üç defa yineleniyor ya da üç defa "amin" denilerek bitiriliyordu. İlk zamanlarda hekimler ve büyücü-hekimler hastalarına tek sayıda hap verirlerdi. Büyü düğümleri tek sayıda bağlanmak zorundaydı. Talmud tek sayıların kullanımı için sayısız örnek veriyor ve çift sayılardan kaçınılmasını öneriyordu. Müslüman gelenek Hz. Muhammed'in orucunu tek sayılı günlerde bozduğunu söyler. Cadılık veya kara büyü yapılırken tek sayıda kişi mevcut olmalıdır ve bugün bile, en azından Avrupa'da, birisine tek sayıda çiçek içeren buketler yollamak adettir (bir düzine hariç).

Diğer kavramların yanı sıra Pisagorcular matematiğe, bileşenleri-

nin toplamı yine kendisini veren mükemmel sayı sayı kavramını tanıttılar. Mükemmel sayıların ilki 6 (1+2+3) idi; ikincisi 28 (1+2+4+7 +14); en son olarak da 1971'de keşfedilenle toplam 23 tane oldular. Son zamanlarda Hugo von Hofmannsthal'ın *672. Gecenin Öyküsü* başlıklı masalının başlığının gizemini, 672 sayısının bir çift mükemmel sayı olması gerçeğiyle açıklamaya yönelik çok zorlama gözüken bir girişimde bulunuldu.

Pisagorcular sayılarla geometrik formlar arasında daha ileri ilişkiler kurdular: 3, 6, 10, 15 üçgen sayılardı; 1, 4, 9, 16, 25 kare sayılardı (yani 1^2, 2^2, 3^2, 4^2, 5^2). Nokta 1'e aitti, çizgi 2'ye; önce üçgende gözüken uzay 3'e ve 4 uzayın kuşattığı beden 4'e. Pisagorcu sistemdeki en mükemmel sayı 10'du, çünkü ilk dört tamsayının toplamıydı (1+2+3+4) ve eşkenar bir üçgen olarak gösterilebilirdi. Böylece çokluk tekrar 10'da birlik oldu. Bu nedenle Pisagorcular, kozmik düzenlerine uygun 10 göksel cisim keşfetmeye uğraşmışlar ve onuncunun mevcut olmadığını görünce de onu icat etmişlerdir. Aristoteles *Metafizik*'in birinci kitabında Pisagorcu sayı gizemciliğini eleştirel bir biçimde ele almış ve onların tamamen matematiğe dalmış olarak, sayı ilkelerinin her şeyin varoluş ilkeleri olduğunu varsaydıklarını şöylemiştir:

> Bu ilkeler arasında sayıların doğaları gereği ilk (şeyler) olmalarından varolan veya varlığa gelen şeylerle sayılar arasında birçok ve onlarla Ateş, Toprak ve Su arasında olduğundan daha fazla sayıda benzerlikler bulunduğunu gördüklerini düşünmelerinden (çünkü onlara göre sayıların filanca özel biçimi adalet, diğeri ruh ve akıl, bir diğeri uygun zamandır. Hemen hemen diğer bütün şeyler de aynı şekilde sayısal olarak ifade edilebilirler), ayrıca müziksel skalaların değişim ve oranlarının sayılarla ifade edilebilir olduğunu gördüklerinden; böylece tüm diğer şeylerin doğaları bakımından sayılara benzer görünmesi, sayıların ise

> kendilerine doğanın bütününde ilk şeyler olarak görünmelerinden do layı Pisagorcular sayıların öğelerinin her şeyin öğeleri olduğu ve bütün göğün bir ahenk ve sayı olduğunu düşünmüşlerdir. Onlar göksel olaylar, göğün kısımları, evrenin tüm düzeni ile sayıların özellikleri ve müziksel skalalar arasında bulabildikleri bütün benzerlikleri toplayıp ken di sistemleri içine sokmakta ve eğer herhangi bir noktada bir boşluk kendini gösterirse, kuramlarının tutarlılığını sağlamak üzere çabucak zorunlu eklemelerde bulunmaktaydılar. Örneğin 10 sayısı mükemmel ve sayıların tüm doğasını içinde bulunduran bir sayı olarak göründüğünden gökte hareket eden cisimlerin 10 tane olduğunu söylemektedirler. Ancak görünen gök cisimleri yalnızca 9 tane olduğundan bu boşluğu doldurmak üzere onlar bir onuncuyu, yani Karşı-yer'i icat et mişlerdir.*

Aristoteles'in adalete işaret ettiği için ayrıca ele aldığı sayı 4'tür, çünkü 4, eşit faktörlerin sonucudur, yani ilk kare sayıdır. Pisagorcu düşünürler için böyle denklemler, keşfetmeye çalıştıkları uyum ve güzelliğin nesnel ölçütlerini sağlarlar.

GNOSİS VE KABALA

Yaşam ölçülerini ve her şeyi barındıran bir uyumu araştırmayı sürdürürken, Pisagorcuları başka bir açıdan eleştiren Platon bile, sayıların doğanın gizemlerini çözecek belli anahtarlar içerdiğini kabul etmiştir. Pisagorcu ve Platoncu fikirler Yeni-Platonculuğa ve gnostik

---

* Aristoteles, *Metafizik*, Cilt I (A-Z), Çev. Doç. Dr. Ahmet Arslan, Ege Üniversite si Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985, İzmir, s. 103-5'ten alınmış ve çeviriye uyum sağlaması için küçük değişiklikler yapılmıştır. ---çn.

sistemlere aktarılmış ve kısaca şöyle özetlenebilecek bir sayı gizemciliğinin doğmasına neden olmuştur:

1. Sayılar, düzene soktukları şeylerin karakterlerini etkilerler.
2. Böylece sayı, Tanrı'yla yaratılmış dünya arasında aracı olur.
3. Sayılarla yapılan işlemler izlenirse bu işlemler kullanılan sayılarla bağlantılı şeyleri de etkiler.

Bu şekilde her sayı, özel bir karakter, kendisine ait özel bir gizem ve özel bir metafizik anlam geliştirir.

Hz. İbrahim'den kaynaklanan üç din, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamdaki gizemci eğilimleri derinden etkileyen Yeni-Platoncu sistemden Plotinus şunları söylemiştir: "Sayılar, onlar tarafından betimlenen nesnelerden önce vardılar. Duyu nesnelerinin değişikliği yalnızca ruha sayı nosyonunu anımsatır." Bu düşünce çizgisini sürdüren İskenderiyeli Philo, Eski Ahit'ten gelen fikirlerle Pisagorcu geleneği birleştirmiş ve Orta Çağın, ağırlıklı olarak sayı gizemciliğiyle belirlenmiş olan İncil yorumlarının temelini yaratmıştır. Bununla birlikte ortaçağ dünyasındaki en önemli Pisagorcu gelişim, hayli karışık bir sayı gizemciliğini esas alan, başlangıçsal Bir'in kendisini 10 *sefirot*'a (*safar*, sayı'dan) böldüğü, bu *sefirot*'ların İbrani alfabesindeki 22 harfin onlar arasında "köprü" görevi görmesiyle birbirleriyle gizemli bağlantılar kurduğu ve birlikte çalıştığı Yahudı Kabalası'dır. En yüksek *sefirah* *keter*'dir (Taç), *hokhmah*'ın (Bilgelik) dışında olup *binah*'ın (Zeka) alt koludur. Dördüncü *sefirah*'a *hesed* (Sevgi) veya *gedullah* (Büyüklük) denir; beşincisi *gevurah*'tır (Adalet); altıncısı *tiferet* (Güzellik) ve yedincisi *netsah*'tır (Zafer). Bunlara ek olarak *hod* (İhtişam) sekizinci,

yesod (Temel) dokuzuncu ve *malkhut* (Krallık ya da Gerçeklik) sonuncusudur. Bu son *sefirah*, bu dünyada sürgünde yaşayan *Shekhinah*'a eşit olarak da kabul edilebilir. Belki de en iyi *logoi* ya da başlangıçsal fikirler denen 10 *sefirot*'tan sonra ilk ilahi çıkış dünyası, *atsilut*, gelir. 10 *sefirot*'a bağlı olan üç dünya daha vardır: Yaratılış ve ilahi semalar dünyası, *beriah*; ruhlar ve melekler gibi ilahi alanla bağlantılı yaratıkların temsili dünyası, *yetsirah*; ve son olarak maddi dünya, *asiyah*.

İbrani harfleri sayı olarak da kullanıldığından dolayı, *sefirot* figürü ve türetmeleri dünyanın farklı kısımları arasında büyüleyici ilişkilere yol açar. Kabalistik yorumbilimin engin alanı, sayı gizemciliğine çok hakim olan Gershom Scholem tarafından ustaca betimlenmiştir.

İSLAMİ GİZEMCİLİK

Ansiklopedik tezlerini miladi onuncu yüzyılda oluşturan, Basra'daki ön-İsmaili grubu İhvan-üs-safa, Saflık Kardeşliği, ilk defa Yeni-Platoncu ve Pisagorcu görüşleri geniş çaplı olarak kullandı. Onlara göre Pisagor, Harranlı bir bilgeydi ve Harran Sabiilerine yollanan peygamberin, Enoş, yani özellikle sayı gizemciliği konusunda çok bilgili olduğuna inandıkları Hermes Trismegistos olduğuna inanırlardı. Saflık Kardeşliği'ne göre sayıbilim, her şeyin temelini oluşturan birlik ilkesini anlamanın bir yoludur. Doğanın üstünde bir bilimdir ve diğer bütün bilimlerin kökenidir. Böylece Tanrı'nın dünyayla ya da Saf Varlık'ın varolmayla ilişkisi, 1'in diğer sayılarla ilişkisine eşittir. İhvan-üs-safa, Kabala'nınkiyle karşılaştırılabilecek karmaşık bir sayıbilim sistemi yaratmadıysa da, müzikte ve kozmos düzeninde görül-

düğü gibi, sayıların öneminin çok iyi farkındaydı. 7 ve 12 sayıları özellikle önemli bir rol oynuyordu Gezegenlerin sayısı olan yedi, 3+4, 2+5 ve 1-6'dan, yani bir zarın ters taraflardaki sayıların toplamından elde edilebilen ilk tamsayıydı. Dokuz ise göklerin sayısı ve ilk tek sayı karekökünden elde edilebildiği için önemliyken, burç sayısı olan 12 ya 3x4'ün ya da 5+7'nin sonucudur. En son olarak 28 bütün sayıların en mükemmelidir: Ayın tam bir dönüşüne karşılık gelir ve böylecede Arap alfabesındeki harf sayısına karşılık geldiğinden İslamla da özel bir bağlantısı vardır. Harfler ve sayılar arasında yer değiştirebilme olanağı, gizemci Müslümanlar arasında, Kur'an yorumlarında, kehanetle ve daha sık olarak şiirde, özellikle de ebcedin yerinde kullanımında hayli ince işlemler yapılmasına yol açmıştır.

ORTAÇAĞ VE BAROK SAYI SEMBOLİZMİ

Ortaçağ Hıristiyanlığı, gnostik tarikatlar arasında sürdürülmüş olan aynı geleneği paylaşmıştır. Sevillalı Isidore'un miladi 600 civarında yazdığı gibi: "Tolle numerum omribus rebus et omnia pereunt" (Bütün her şeyden sayılarını alın, hepsi nasıl da mahvolacak). Astrolojik fikirlerle birleştirilmiş sayı sembolizmi ortaçağ düşüncesine damgasını vurmuştu ve Kilise bunu bol bol kullanıyordu. Heinz Meyer'in gözlemlediği gibi, "İncil her şeyin ölçek ve sayı ve ağırlıkla düzenlendiğini söylemez mi? (Bilgelik 11:21) Evrendeki hiçbir şey düzensiz olamaz ve böylece, Augustine'in söylediği gibi, sayılar ilahi bilgeliğin formu, insan ruhunun tanıyabileceği şekilde dünyada varoluşudur." Sayıları esas alan alegoriler aracılığıyla yapılan İncil yorumları en azından ondokuzuncu yüzyıla kadar mevcudiyetlerini ko-

rumuşlardır.

Aritmoloji denen bilim, bir tür güç felsefesi ve belli tamsayıların erdemleri olarak bizim dönemimizin ilk yüzyılında geliştirilmiştir. Matematiksel yapıtlar arasında, Boethius tarafından popülarize edilen Gerasalı Nicomachus'un (yk. MÖ 100) *Introductio arithmetica* (Aritmetiğe Giriş) Orta Çağ'da büyük etki yaptı. Bu yararlı girişin yanı sıra yazar ayrıca bir de, maalesef günümüze yalnızca kimi parçaları ulaşan, sayı teolojisi düzenlemiştir. Başka önemli bir ortaçağ metni de, özellikle astrolojiye ele alan, Firmicus Maternus'un (yk. 346) *Mathesis*'idir. Beşinci yüzyılda yaşamış olan Kartacalı Martianus Capella'nın etkisi daha da büyük olmuştur. *De nuptiis philologiae et Mercurii* (Filoloji ve Merkür'ün Evliliğine Dair) adlı eserinde, gelini 7 güzel sanatı sembolize eden 7 nedimeyle sarmıştı ve yedinci kitap "Arithmetica" (büyük ölçüde Nicomachus'a dayanmaktaydı) ilk on tamsayının nasıl Yunan tanrılarıyla bağlantılı olduğunu göstermekteydi. Capella, 1 ile, yani Jüpiter'e karşılık gelen monad ile başlıyor ve Juno'nun 2'sinden (dişil, ayrılma ve bir araya gelmenin sayısı) iki başlı tanrı Janus'un 10'una kadar devam ediyordu. Diğer belli başlı ortaçağ sayı gizemciliği kitapları arasında şunlar vardı: Hrabanus Maurus'un *De Numero*'su (Sayıya Dair) ve Sevillalı İsidore'nin *Liber Numerorum qui in sanctis scripturis occurent* (Kitab-ı Mukaddes'te Geçen Sayılar Kitabı).

Ortaçağ bilginleri sayıların aşırı önemli ve etkili olduklarına öyle inanmışlardı ki, yazılarını anlamlı sayı kombinasyonlarında düzenlemeye çabalıyorlardı. Augustine'in *Tanrı Devleti* bu eğilime çok iyi bir örnektir. Kitabın 22 bölümü İbrani alfabesinin 22 harfine karşılık gelir ve Yasa'nın "yapmayacaksın ..."ın on katlı bir ifadesi olarak 2 defa 5 çürütmeye bölünür ve hem 12 havariye hem de 4 İncil'de ifade edilen Teslis'e (3x4 = 12) karşılık olarak 3 defa 4 pozitif öğretime bölü-





Dante'nin *İlahi Komedyası*'nda (1311 1321) *Araf*'ın otuzüçüncü kantosu ve *Cennet*'in otuzüçüncü kantosu. Gravürler 1864 tarihli Milano baskısından alınmadır. *İlahi Komedya*, her biri 33 kanto içeren 3 bölümden oluşur; giriş kantosuyla "mükemmel" sayı 100'e ulaşır.

nür. Bunun daha da ince örneği, Teslis'in 3'ünü esas alan Dante'nin *İlahi Komedya*'sında incelikle işlenmiş olan sayı sembolizmidir.

Benzer anlamlı bölünme, en iyi örneğin el-Gazzali'nin 40 bölümlü *Din Bilimlerinin Canlandırılması* olan ortaçağ Müslüman teolojik eserleri arasında da bulunur. Kırk hazırlanış sayısıdır ve bu yapıtta kullanılması okuyucunun Yasa'nın yapıtları ve gizemci sevgi edimleri aracılığıyla, ölüm anında Rabb'le buluşmaya adanmış olan son bölüme ulaşmasını sağlar. Ortadaki yirminci bölümün İslamdaki temel şahsiyette, Hz. Muhammed'e adanmış olması önemlidir.

Gazzali'nin Hıristiyan dünyasındaki çağdaşı St. Victorlu Hugo ve çevresidir. Kitab-ı Mukaddes'in sayı gizemciliği aracılığıyla farklı yollarla anlaşılabileceğinden bahseden Hugo sayıların önemini anlamanın 9 farklı yolu olduğunu iddia eder. İlk yol sıralama düzenidir: Örneğin 1 Birlik'le bağlantılıdır ve ilk sayıdır, bütün her şeyin ilkesi-

dir. Sırasıyla bileşimlerine göz atabiliriz. Örneğin 2 bölünebilir ve fani olana işaret eder. Bir diğer anlam genişleme boyunca keşfedilebilir: 7, 6'yı izler, bu da çalışmadan sonra dinlenme demektir. Sayıların ayrıca eğilimlerine uygun anlamları da vardır: 10 tek boyutlu olup doğru inanca işaret ederken, 100 enlemesine genişler ve böylece hayırseverliğin bolluğuna işaret eder ve 1000 boylamasına yükselir ve bu haliyle umudun yüksekliğinin ifadesi olarak alınabilir. Sayılar, onlu sistemdeki kullanımlarıyla bağlantılı olarak da ele alınabilirler, bu durumda 10 mükemmellik anlamına gelir. Bir sayının özel anlamını bulmanın başka bir yolu da çarpmadan geçer: 12 evrenseldir, çünkü maddi 4 ile ruhani 3'ün sonucudur. Parçaları da ayrıca ele alınabilir: 6, çok iyi bilindiği gibi mükemmel bir sayıdır, çünkü tümlev bileşenlerinin toplamıdır. Bir sayıyı yapan birimlere de bakmak olanaklıdır. 3, 3 birim içeren Teslis'e işaret eder. Ve en son olarak, 7'nin niçin belli koşullarda 77 olacak şekilde büyüdüğünü anlamak için mübalağa kullanılabilir.

Böylesi tekniklerin neredeyse olası her yorumu kabul edilebilir kılacağı açıktır. Benzer şekilde belli bir sayının onlu sistemdeki konumu da kullanılabilir: Böylece 11, 10'ün ilerisinde yer aldığı için pozitif bir güç olarak kabul edilebilir, ama çoğu kez, 10'un kapalı sistemini ihlal ettiği için negatif bir sayı olarak görülür.

Yukarıda gördüğümüz savları ileri süren Meyer, çok inandırıcı bir biçimde, sayıları İncil'de özellikle belirtilen hemen hemen her şeyin sembollere dönüştürülmesiyle, ayinlerde kullanımının onlara özel bir değer kazandırdığını göstermiştir. Dini yıl ve kilise ayini, büyük ölçüde alegorik olarak yorumlanan böyle sayıların kullanımıyla oluşmuştur. Mezmurlar'ın sıra sayıları bile sayıbilimsel kurallara göre açıklanmış ve sonra da yorumlarda kullanılmıştır. Başka bir etkinlik

alanı da ortaçağın kutsal mimarisiydi; bu mimarinin sayıbilimsel temelleri, hayranlık verici bir matematiksel ve teknik bilgiyle mimar ve duvarcı atölyelerine dek ulaşmıştı.

Son yıllarda ortaçağ edebiyat yapıtlarının sayıbilimsel kurallara uygun yapısı fazlasıyla incelenmiş ve kimi zaman çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır; bana göre Meyer'in kitabı bu labirent için en iyi rehberdir.

Ne söylenirse söylensin sayı gizemciliğinin Ortaçağ ve Rönesans Avrupa'sında çok önemli bir rol oynadığı kesindir. Bu, Giorgio'nun sayıbilimi diğer bütün disiplinleri birleştirebilecek bir tür süper-bilim olarak kullandığı *Harmonia Mundi* (1525) adlı eserinden başlayarak pek çok bilginin onaltıncı ve onyedinci yüzyılda bu konuda çalışmasından bellidir. Yaklaşık bir yüzyıl sonra Petrus Bungus, sayıbilimin bilgisi olmaksızın niçin yalnızca 4 öğe veya niçin yalnızca 7 gezegen olduğunu anlamamızın olanaksız olduğunu iddia ettiği dev bir ansiklopedi yazdı: *De numerorum mysteriis* (1583, 2. baskı, 1618). Bugünlerde Ulrich Ernst'in çok yararlı bir girişiyle yeniden basılan Bungus'un yapıtı, klasik, ortaçağ Avrupası, hatta Arap düşünür ve astronamlardan yapılan zengin alıntılarla sayıların kullanımının muhteşem bir incelemesini gözler önüne sermekteydi. Bungus'a göre sayı gizemciliğinin "başı ve lideri" olan Platon bu yapıtta, bütün Mısır, anlam dolu kadim Doğu, sayıbilimsel bilgi Yunanistan'a varmadan önce Hz. Musa'ca bilindiğinden "Atinalılaştırılmış Musa" olarak işleniyordu. Almanya'da, Agrippa von Nettesheim'ın *De occulta philosophia*'sı (1533) sayıbilimin gerçek bir özetiydi. Yüzyıl sonra Athanasius Kircher, sayıbilimin en kapsamlı anlatımı denebilecek olan *Arithmologia, sive de abditis numerorum mysteria*'yı yazdı; 1665'te Roma'da yayımlanan kitap bütün Avrupa'da çok tanındı.

Sayıbilimsel ilkelerin kullanımı Orta Çağ'la son bulmadı: Örneğin Gülhaçlar kendi sayıbilimlerini geliştirdiler ve yazıları çok güçlü bir şekilde sayı gizemciliğinin etkisi altındaydı. Rönesans yazarları aynı ilkelerden ilham aldılar. İlk cildi, İsa'nın haça gerildiği yaşa uygun olarak 33 bölüme ve ikinci cildi, On Emir'i ve Kutsal Ruh'un 7 armağanına gönderme yapan 17 bölüme (böylece sorunsuz bir şekilde yuvarlak 50 sayısına ulaşılır) ayrılmış olan Milton'un *Doctrina christiana*'sını (Hıristiyan Öğretisi) anmak yeterlidir. Benzer şekilde, Pico della Mirandola'nın *Heptaphis*'i her biri 7 bölümlü 7 kitapta, yaradılışın 7 gününün 7 yorumunu verir. Ve John Donne, "Bir Veda: Yasaklanmış Yas" şiirinde kendisini "başladığı yerde biten" bir pergelle karşılaştırdığında, şiirin dairenin 360 derecesine karşılık gelen 36 dizeden oluşmasıyla bu imgenin güzelliği daha da artar.

Böylesi formüllere bilgi oyunları denebilse de, matematiksel olarak düzenli bir dünyada, *harmonia mundi*'de, inancın, Kepler gibi zeki bir astronomun keşiflerinin bir kısmını, Hartner'ın ifade ettiği gibi, insanlar, yeryüzü ve kozmos arasında bir uyum –sayıların hükmettiği bir uyum– olduğuna duyduğu sarsılmaz güvenle yapmasına yol açtığını da unutmamak gerekir.

Doğaldır ki bu *harmonia mundi*, Pisagorcu sayı mistisizminin köklerinden biri olan müziksel armonide de ifade edilebilir. En azından üçüncü yüzyıldan itibaren ortaçağ müzik kuramı *musica coelestic*'i (semavi müzik) biliyordu ve altıncı yüzyılda Cassiodorus, gerçekten Pisagorcu tarzda, *musica est disciplina quae de numeris loquitur* (müzik sayılarla konuşur) diye yazıyordu. Böylece, ortaçağ ve hatta daha açık konuşmak gerekirse Rönesans bestecileri, kanon tekniğinde, kullanılan seslerin sayısında ve uzatmada, tanrısal ve gizemli sayıları kullanmaya başladılar. Üçlük akort formunda veya 3 sesli bir korodaki 3

özellikle Teslis'le bağlantılıydı; 7 sayısı, 7 seslilerde olduğu gibi Bakire Meryem'in onuruna yapılan bestelerde çok kullanılırdı. Onyedinci yüzyılda ve onsekizinci yüzyılın başlarında çok yaygın olan sayıların böyle alegorik kullanımı, özellikle anlamlı sayılardan sınırlarına dek yararlanmak için farklı olanakları didik didik ettiği geç dönem çalışmalarına "büyük ölçüde müziksel matematik" denen J. S. Bach'ta çok yaygındı. Bunun iyi bir örneği, B Minör Mass'teki *Credo*'nun yedikatlı yinelenişidir.

Alman klasisizmi ve romantizminde bile, sayıların daha derin anlamlarının bilgisi görünüşte çok iyi oturtulmuştu; bu Goethe'nin şu veya bu sayının gizemine yaptığı göndermelerden açıkça anlaşılmaktadır. İlk dönemdeki tamamlanmamış *Die Geheimnisse* (Gizemler) şiiri Gülhaçların sayı sembolizmini yansıtır. Schiller, özellikle *Wallenstein* adlı oyununda olmak üzere, sayıların geleneksel anlamlarını çok kullanmıştır ve Novalis, "muhteşem bir sayı gizeminin doğada ve de tarihte işlediğinden" emindi.

BATILİNANÇLAR

Sayıların düzenine duyulan kadim inanç Kepler'de olduğu bilimsel buluşlara yol açmış olsa da, daha çok büyüsel yönlendirmelere yol açmıştır ve sayı gizemciliğinin gücüne duyulan bu inanç bugüne dek varlığını sürdürmüştür. Gerçekten de popüler düzeyde artış göstermiştir. 1984 baharında, neredeyse tamamen sayıbilime, sayıların salınımlarına, insanın uğurlu sayısının keşfine, vs. adanmış bir Amerikan kitap ve dergi kataloğu yollanmıştı adresime. Görüldüğü kada-

rıyla bu uygulamalar klasik antikiteden bu yana değişmemiş veya çekiciliklerini kaybetmemiştir. Franz Carl Endres de her zaman çok açık konuşmuş olsa da böyle batılinanç oyunlarının belki de en şiddetli lanetlenişi Bell'in *Sayıbilim* kitabındadır. Bu alanda yönlendirilebilecek çok fazla şey vardır ve herhangi ad veya tarihin becerikli kullanımı umut verici sonuçlar doğurabilmektedir. Tarihleri oluşturan rakamlar ve adların sayılarıyla yapılan işlemler özellikle en şaşırtıcı sonuçları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu açıdan sonuçların "mükemmel bir bilimsel" yolla elde edilmiş olduğu da düşünülebilir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda Alman bilgin Oskar Fischer, *Auferstehungshoffnung'in Zahlen* (Sayılarla Diriliş Umudu) adlı kitabında, istatistik aracılığıyla Eski Ahit'teki belli sayı kombinasyonlarını yorumlamaya ve sonra da İsrail ve ilk Hıristiyanlık tarihi açısından çok kapsamlı sonuçlar çıkarmaya çalıştı. Ayrıca, gizemli kozmik dağı yeniden inşa etmeye ve sayıbilim ilkeleri aracılığıyla onu Mekke'deki Kâbe ile bağlantılandırmaya çalışan ve yapıtlarının çok kapsamlı sayıbilimsel yönünden öte İslamın belli yönleri üstüne çok ilginç saptamalar da yapan E. G. McClain'in hayranlık uyandırıcı kitapları vardır. Gerçekten de, bilgisayar yardımıyla Kur'an'ın tamamen 19 sayısı üzerine kurulduğunu gösteren dindar bir Müslümanın girişimini hatırlayalım.

Böyle iyi niyetli, ama çok anlamlı olmayan, tarihsel ve mitsel verileri sayıbilim ilkelerine göre düzenleme çabası bile, sayıların uyumundan aldığımız doğal zevki ya da birtakım insanların belli sayı burçlarının kendilerini zaman içinde ve kendi yaşamlarında yineledikleri̇ne dair doğuştan gelen duygularını bozamaz. Ama bu, gelenek ve psikolojinin ikisinin birden önemli roller oynadığı bir sınır bölgesidir. Günlük koşuşturmamızın ya da dilin ne kadar çok kısmının, 3'ün çok önemli bir rol oynadığı sayısal bir ritmle biçimlendiğinin pek

farkında değilizdir. Böyle üçlü ritimlere birkaç örnek vermek gerekirse bunlar, trafik ışıklarının 3 aşaması veya doğum günü partilerindeki üçlü alkışlaması gibi günlük yaşamın pek göze batmayan noktalarında gözükür. Bir edebi yapıtta özel bir atmosfer elde etmek için belli sayılar tekrar tekrar kullanılır ve sözcükler ve ifadeler şairlere, hatta bilginlere bilinçsizce gelir, sözcük seçimlerini üçlü aşamalarla ya da dört katlı ritmik yapılarla sürdürürler; bir *Trilogie der Leidenschaft* (Tutku Üçlemesi) yaratan Goethe ya da epik yapıtlarını *hamse*, beşleme, olarak düzenleyen İran dünyasında olduğu gibi şiirlerin içeriği için başka vezin düzenlemeleri kullanılır. Aynı şey, altın orana mümkün olduğunca yaklaşmaya çalışan sanatçılar içinde geçerlidir. Görünüşte öyle bilinçaltı yapılar vardır ki, yazarı hiç farkında değilken, sonraki yorumcu ve açımlayıcıların edebi veya sanatsal bir yapıtta zihinde tasarlanmış sayı gizemciliğini görmelerine yol açar.

Modern biyoloji, kromozomlarda cinsiyet ayrımının erkekler için *xy* kalıbında ve kadınlar için bir çift sayı olan *xx* kalıbında olduğunu kanıtlamışsa, 2 ve bütün çift sayıların dişil olduğunu kabul ettiği için Pisagorcuları suçlamamız mı gerekiyor?

SAYI OYUNLARI VE SİHİRLİ KARELER

Sayı oyunları neredeyse sonsuz sayıdadır ve birçoğu çok eğlendirici olsa da büyük kısmı saf aritmetiktir ve gizem ve sihir için kullanıma hiç uygun değildir. Bu oyunların çoğu güzelliklerini yalnızca Arapça sayıların kullanımında gözler önüne serer. Örneğin matematikçiler erken bir zamanda 9'un bütün çarpımlarında elde edilen ra-

kanıların toplamının da 9'u verdiğini keşfetmişlerdir. 4x9 = 36, rakamların toplamı 9'dur; 7x9 = 63, yine rakamların toplamı 9'dur, vs. Aynı şekilde 5 ve 6, güçleri alındığında, her zaman sırasıyla 5 ve 6 ile biten sonuçlar verirler: $5^2 = 25$, $5^3 = 125$, vs. Bunlara dairesel sayılar denir. Belli sayıların çarpımıyla küçük sayı ağaçları inşa edilebilir ve yine 9 burada özel bir yere sahiptir:

1x9+2 = 11

12x9+3 = 111

123x9+4 = 1111

1234x9+5 = 11111

12345x9+6 = 111111

123456x9+7 = 1111111

1234567x9+8 = 11111111

12345678x9+9 = 111111111

123456789x9+10 = 1111111111

1x8+1 = 9 ile başlayan ağaç daha da ilginçtir ve sonraki sayılara ilk sayı ağacıyla aynı işlemlere tabi tutulursa şöyle bir son satır elde edilir:

123456789 x 8 + 9 = 987654321

Ve 142.857 sayısını 2, 3, 4 ve 6 ile çarptığımızda sonucun, farklı sırada da olsa hep aynı rakamları içermesi şaşırtıcı değil midir?

Sayı oyunları Orta Çağ'a kadar uzanır ve Rönesans sırasında hayli geliştirilmiştir, ama son birkaç on yılda çok daha fazla yaygınlaşmış-

tır. 1925 ve 1970 yılları arasında, paradokslar ve alfamatikler dahil olmak üzere her türden sayı oyunlarına dair 300 yeni yayın yapılmıştır ve bugün yalnızca uzmanlık dergilerinde değil, birçok gazetenin pazar ekinde bile yer almaktadırlar.

Bir ortaçağ sayı oyunu, Fibonacci dizileri diye bilinen önemli bir sayı dizisinin keşfine yol açmıştır. Birçok başka şeyin yanı sıra, Arapça sayıların Batılı bilginler arasında kabul görmesinden de sorumlu olan ünlü matematikçi Pisalı Leonardo Fibonacci (yk. 1170-yk. 1250), bir çift tavşanın her ay iki tavşan doğurması ve bu genç tavşanların da ikinci aylarından itibaren her ay bir çift yavru doğurması durumunda sayısal olarak nereye ulaşılacağını merak ediyordu.

Ay	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Çiftler	1	1	2	3	5	8	13	21	34	55	89	144 ..

Ortaya çıkan 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21 dizisinde her sayı önceki iki sayının toplamıydı. Bu dizi doğada sayısız biçimde, örneğin çam kozalakları ve belli çiçeklerin taç yapraklarında olduğu gibi yaprak dizilişinde bulunmaktaydı. Bu dizinin temel modeli, naitulus kabuğundaki odacıkların sıralanışıdır.

Sihirli kareler sayı oyunlarının bir diğer önemli kategorisidir. İlk sihirli karenin keşfi şu anekdotta anlatıldığı şekilde olmuştur. Eski Çin'de MÖ 2205-2198 yılları arasında hüküm sürmüş olan adil ve bilge bir hükümdar vardı; bu, büyük bilgeliği ve dikkatiyle bilinen İmparator Yu idi. Kungfutse, imparatorun sel basmalarını durdurmak için Sarı Nehir üzerine bir baraj inşa etmekle uğraştığını söyler. Düşüncelere dalmış olarak ırmağın kıyısında otururken Hi adında tanrı-

sal bir kaplumbağa gözükür. Kaplumbağanın sırtında modern sayılara çevrilirse şöyle gözüken sayılardan oluşma bir şekil varmış.

4	9	2
3	5	7
8	1	6

Karenin, eski Çin'de çok değer verilen 5'in çevresinde öbeklendiği hemen görülmektedir. Bütün yatay ve dikey satırların toplamı, köşegenlerde de olduğu gibi, 15'tir. Köşelere çift sayılar yerleştirilmiş olup aralarına tek sayılar konmuştur.

Bu kare, İslami gelenekte çok yaygındır; çünkü içerdiği 9 harfin, eski Sami yazılımıyla (harflerin sayı olarak alınmasından bugüne dek kullanılan) Arap alfabesinin ilk 9 harfi olup Adem'i gösterdiğine inanılır. Köşelerdeki çift sayılara gelince, bunlar, *buduh*'un sayısal değerine göre okunurdu; bu sözcük bazen bir ruh'un adı olarak yorumlansa da çoğu kez binaları korumak için duvarlara çizilir ya da boyna veya kolun üst tarafına nazarlık olarak takılırdı.

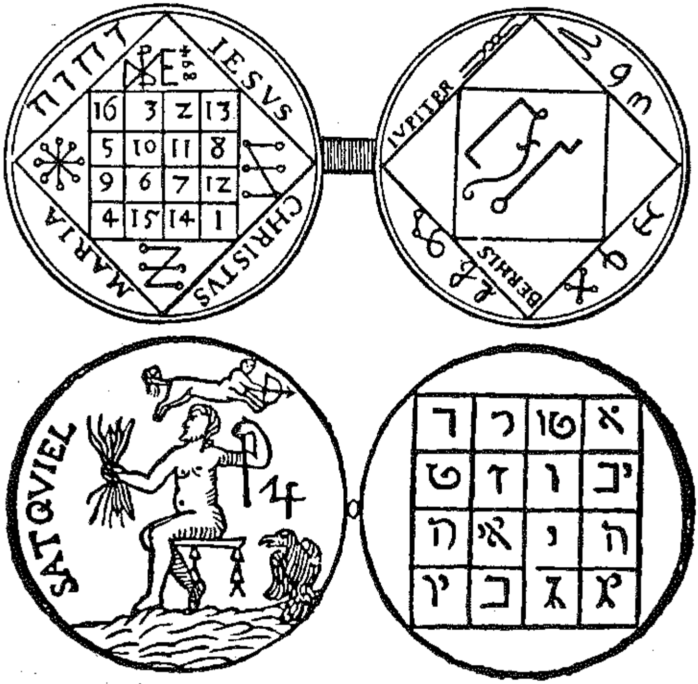
Ortadaki 5'in çevresindeki sayılar farklı sıralamalarda düzenlenebilirdi ve dönüşümlerin her birinin 4 öğenin birisiyle bağlantılı olduğu düşünülürdü. Orijinal kare suyla bağlantılı olan ateş karesiydi ve karenin bir başka biçimi de yer ile bağlantılıydı. Kareler bu özelliklere göre büyüde kullanılırdı.

6	1	8
7	5	3
2	9	4

Ateş Karesi

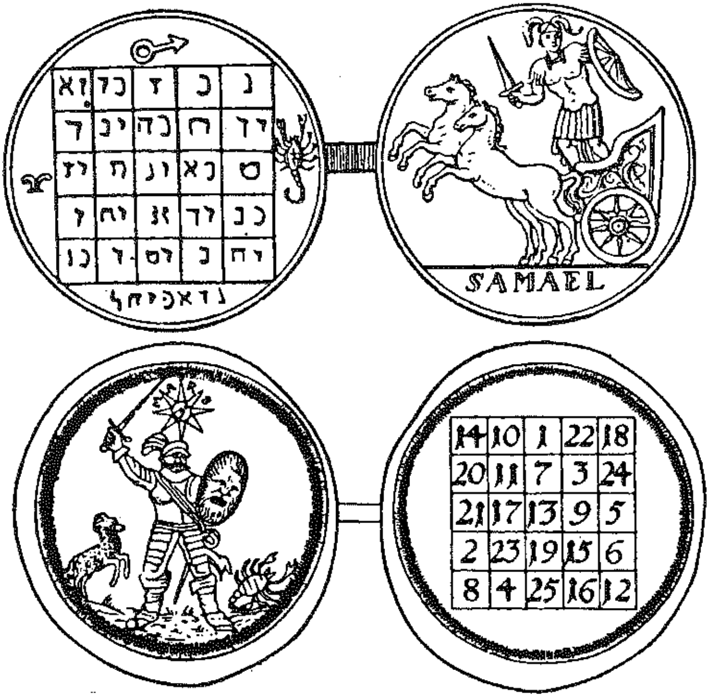
2	7	6
9	5	1
4	3	8

Yer Karesi



Jüpiter nazarlıkları. Jüpiter karesi, her biri 34'e ulaşan 4 satırdan toplam 136'a ulaşırdı. Bu konfigürasyonun, Jüpiter gezegenin etkin olduğu sırada gümüş bir tablete kazınması durumunda, zenginlik, barış ve uyum doğuracağı varsayılırdı.

Böyle kareler, 16, 25, 36, 49, vs. gibi mükemmel kare alanlarında birinci dereceden her aritmetiksel dizide elde edilebilir. Her birinin kendine has içeriği olan bu kareler farklı gezegenlere atfedilirdi. 9 küçük karenin toplamı olan orijinal 45 sayısı Satürn ile bağlantılıydı (bu noktada 45'in, Satürn'ün Arapça adının sayısal değeri olduğu anımsanmalıdır; *Zuhal* = 7+8+30). Jüpiter karesi 16 alan içerirdi;



Mars nazarlıkları. Tablet ortasında 13'ün olduğu 5 satırdan oluşmaktadır; her satırın toplamı 65, tamamının toplamı 325'tir. Mars gezegenin etkin olduğu sırada demir bir levhaya ya da kılıca kazınması durumunda, hukuksal işlerde başarı ve düşmanlara karşı zafer getireceği varsayılırdı.

Mars karesi 25; güneş karesi 36; Venüs karesi 49; Merkür karesi 64 ve ay karesi de 81 alandan az değildi.

İslami gelenekte çok yaygın olan bu kareler görece geç bir tarihte, büyük bir olasılıkla onbeşinci yüzyılda, Batıya ulaşmıştır. Kullanımlarına dair en meşhur örneklerden birisi Dürer'in *Melencolia I* (Melankoli) baskısındaki tasarımdır. Melek veya kanatlanmış perinin arka-

sında ve değişik sembolik aletlerin ortasında gerçek bir Jüpiter karesi olan 36 alanlık bir kare görülür. En alttaki dizinin ortasındaki sayıların birlikte okunması, baskının yapıldığı tarih olan 1514'ü verir. Buna ek olarak karenin bütün yatay, dikey satırlarında ve köşegenlerinde, Jüpiter sayısı olan 34 vardır; 34, ayrıca büyük karenin köşelerindeki sayıların (16+13+4+1) ve daha küçük ortadaki karedeki sayıların (10+11+6+7) toplamıdır ve kalan sayıların toplamı da 68 = 2x34'dür.

Araplar büyük karelere büyük güçler atfetmişlerdir. Doğurma halindeki bir kadını gösteren belli kareler vardı; bunlar, doğumu kolaylaştırmak için kadının dölyatağının üstüne yerleştirilirdi. Daha çok Türk ve Hint ülkelerinde olmak üzere, savaşçıların gömleklerinin üstüne işlenmiş ya da yazılmış kareler de vardı. (Böyle bir gömleğin, 40 bakirenin sırayla çalışmasıyla yapılması zorunluydu.) Kareler kutsal adlara göre ya da Kur'an'ın bölümlerinin (*sure*) başlangıcındaki gizemli harflere, özellikle de 19. bölümün başındaki sayısal değerleri 20, 5, 10, 70 ve 80 olan, *kef, he, ye, ayın, fe* harflerine göre düzenlenebilirdi. Bazı durumlarda, yatay ve dikey satırların toplamı birbirine eşit olmadığı için, böylesi girişimler gerçek sihirli kare sonucunu vermezdi, ama çok daha sık olan, mükemmel bir karenin kutsal bir ada göre düzenlenmesiydi. *Metin*, "Sarsılmaz Bir," adı topal çocukları korumak ve yardım etmek için kullanılırdı. Bunun karesi, *mim* (40), *te* (400), *ye* (10) ve *se* (500)'e göre düzenlenirdi:

50	10	400	40
40	50	10	400
400	40	50	10
10	400	40	50

Kutsal ad *hafız*, "Esirgeyen," her satırının 998 toplamını vermesi için, *ha* (8), *fe* (80), *ye* (10), *zı* (900)'nin düzensiz karesini oluşturur:

900	10	80	8
7	81	9	901
12	902	6	78
79	5	903	11

Sayısız ortaçağ Arap uzmanı, böyle karelerin düzenleneşini anlatmış ve izlenmesi gereken kuralları tek tek belirtmiştir. En kapsamlı esoterik bilgi özeti olduğu kadar en meşhuru da, el-Buni'nin, onüçüncü yüzyılda yazılmış olan *Şems el-Maarif*'dir (İlahi İlimler Güneşi). Kareler, kabalistik harf ve sayı gizemciliğinde olduğu gibi, çoğu kez kehanet için kullanılırdı. Bir ad, tarih ya da yerin sayısal değeriyle başlayıp, elde edilen rakamların toplamından ya da 7 gibi önemli bir sayıyla çarpımından ya da başka önemli bir sayının çıkarılmasından, bir evliliğin mutluluk getirip getirmeyeceği, hasta birisinin eski haline kavuşup kavuşmayacağı ya da seyahatte olan birisinin eve güven içinde varıp varamayacağı anlaşılırdı.

Harfleri ve sayıları yorumlama sanatı gematria, II. Sargon (MÖ 723-705) zamanından kalma yazıtlardan anlaşıldığına göre Babillilerce bilinmekteydi. Sonsuz değişik biçimde kullanılabiliyordu; aynı sayısal değere sahip sözcük veya harfleri değiştirerek, sözcüklerin permütasyonunu yaparak ya da bir sözcük ya da adın her bir harfından yeni sözcükler yaratarak. Arap ve İranlı yazarlar, *şer* (yasa), *şiir* ve *arş* (taht) sözcüklerini yapabilen *ayin*, *şin* ve *re* kök harfleriyle oynamaya bayılıyorlardı. Böyle oyunlar antikitenin erken dönemlerinde de biliniyor-

du; Sahte-Callisthenes'in *Alexander Romansı* buna iyi bir örnektir ve bunlar, Rabbi Eliezer'in MÖ birinci yüzyılda, gematria, bir metni yorumlamanın 32 yolundan yirmidokuzuncusudur diye açıklama yaparak bu sanata Yahudi ruhaniyetinde resmi bir yer verdiği üzre, Yahudi geleneğine çok yakındır. Gematria Sufilikte de önemli bir rol oynar. Modern Batıda bile gematrik oyunlar hiçbir şekilde birkaç kabalistik görüşlü insanla sınırlı değildir. Gerçekten de, çok bilinen *Bonoparte* = 82 = *Bourbon* eşitliğinde olduğu gibi, tarihsel şahsiyetler gematria aracılığıyla bağlantılandırılır ve Franz Dornseiff'in aydınlatıcı bilimsel eserinde ifade ettiği gibi, "Bu kadar çok doğru çıkması çok tuhaf." Böylece Goethe, Schiller ve Shakespeare ve başkaları, bu şekilde yorumlanabildi.

Bu tür harf ve sayı büyüsünün başka bir uygulaması da düşlerin yorumudur. Bir Arap hikâyesi, düşünde bir kedinin (*sinnevr*) bir şeyler alıp kaçmak amacıyla başını kocasının karnına koyduğunu gören bir kadını anlatır. Yorumcu çok doğru olarak, *sinnevr* sözcüğünün sayısal değeri 316 olduğu için, kocasından 316 dirhem çalındığını söylemiştir. Sayı gizemciliği ve sihirli karelerin böyle uygulamaları, Erich Bischoff'un okuyucuya meşhur insanların doğuşta bakılan yıldız falı karelerini nasıl yapılacağını gösteren *Mystic und Magie der Zahlen* (Gizemcilik ve Sayı Büyüleri) benzeri kitaplardan anlaşıldığı üzre günümüze kadar gelmiştir. Gerçekten de bu, matematiksel oyunların büyülü amaçlar için en çok ve en yanlış kullanılan dalıdır. Böyle tekniklerin İslami Doğu'daki geleneksel ifadelerine ilişkin kapsamlı bir literatürün yanı sıra, böyle büyü sayılarının modern kullanımına dair artan bir literatür de günümüzde yayımlanmış durumdadır.

Bununla birlikte biz, sayılarla oyun oynamadan türetilen zevklerle ilgiliyiz; örneğin halk şarkılarında ve çocuk şiirlerinde çoğu kez ilk

10 tamsayının az çok anlamlı amaçlar için kullanıldığını görmek bir zevktir. Bu, Yahudi Almancasıyla yazılmış, sayıları giderek azalan 10 kardeşe ilişkin şu küçük şarkıda olduğu gibi birer birer saymayı gösteren şiirler için de geçerlidir:

Zehn Brider sennen mir gewesen,
Hobn mir gehandelf mit Wein
einer is fun uns geschtorben,
Sennen mir geblieben nain..
(Biz on kardeştik, şarap satan-
birimiz öldü, kaldık dokuz.)

Zehn kleine Negerlein'ın (10 Küçük Zenci) Almanca eşdeğeri vardır ve şunları olduğumuzda Onikinci Gece'ye [5 Ocak gecesi, –çn.] dair İngiliz şiirleri düşünülmez mi:

Gerçek aşkım bana bir sıçrama için 12 lord, dans etmek için 11 leydi, gayda çalmak için 10 gaydacı, davul çalmak için 9 davulcu, süt sağmak için 8 hizmetçi, yüzmesi için 7 kuğu, yumurtlaması için 6 kaz, 5 altın yüzük, 4 ötücü kuş, 3 Fransız tavuğu, 2 üveyik ve armut ağacında bir bülbül söz verdi!

Böyle şiirler daha çok bilmece ve masallarda kullanılsa da daha ciddi edebiyatta da bulunabilir. Aşağıdaki İran şiiri, bu sanatın İran dünyasındaki sayısız örneklerinden yalnızca birisidir:

On arkadaş ki, *dokuz* semadan ve *sekiz* cennet ve *yedi* yıldızdandılar *altı* yöndeki, bu mektubu yazdılar: *Beş* duyu ve *dört* öğe ve *üç* ruh arasın-

da, Tanrı her *iki* dünyada da tek *bir* tapılası şey yaratmadı senin gibi!

(Kavramlar için "Küçük Sayılar Sözlüğü"ne bakınız.)

Kitaplar çoğunlukla, bölümlerinin uzunluklarının artması veya azalmasına göre düzenlenirler: Budist *Angutara nikaya* Buda'nın sözcüklerini artan uzunlukta sunar; Kur'an'da, yalnızca kısa "Fâtiha" (Başlangıç) ile başlayıp, koruma için iki duayla son bulan sureler uzunlukların azalmasına göre düzenlenmiştir. Dinsel öz dindışı gruplarca değiştirilebilir; örneğin İngiliz halk şarkısı "Yeşil büyür sazlar – 0 ..."da, 12 havari, 10 Emir ve 4 İncil yazarı, gökteki 7 yıldızla, 6 gururlu yaya, vs. ile bir araya getirilmiş olup, sonunda şu gerçeğe işaret edilmektedir:

Bir, birdir ve her şeydir yalnızca
Ve ebediyen öyle olacaktır.

Bütün temel dinsel bilgilerin böyle bir sayı dizisine sığdırılışının en iyi örneği, büyük bir olasılıkla Yahudi Fısıh Bayramı Haggadahı'ki şöyle başlayan şiirdir:

Kim bilebilir biri? Ben, dedi İsrail, bilirim biri: Bir, göğün ve yerin üstündeki Ebedi Varlık'tır.

Kim bilebilir ikiyi? Ben, dedi İsrail, bilirim ikiyi: ahit tabletleri iki tanedir; ama bir, göğün ve yerin üstündeki Ebedi Varlık'tır.

Ve son ifade şöyle biter:

Kim bilebilir onüçü? Ben, dedi, İsrail, bilirim onüçü: onüç tanrısal sıfat vardır; oniki kabile, onbir yıldız, on emir, çocuğun doğumunu

önceleyen dokuz ay, sünneti önceleyen sekiz gün, haftada yedi gün, Mişnah'ın altı kitabı, Yasa'nın beş kitabı, dört ana, üç ata, ahit'in iki tableti iki tanedir, ama bir, göğün ve yerin üstündeki Ebedi Varlık'tır.

KÜÇÜK

SAYILAR SÖZLÜĞÜ

BAŞLANGIÇSAL VARLIĞIN SAYISI

1

Bir, her sayıya nüfuz etmiştir. Bütün sayıların ortak ölçüsüdür. Bütün sayılan kendisinde birleştirmiştir, ister çıkartarak ister çarparak. Bir, her zaman aynı ve değişmezdir, bu nedenle ken di kendisiyle çarpıldığında yine kendisini verir. Parçası olmasa da bölünebilir. Bununla birlikte bölme parçalardan çok yeni birimler doğurur. Ama bu birimlerin hiçbiri bütün birimden daha küçük veya daha büyük değildir ve en küçük parçası kendi bütünlüğü içinde kendisidir yine.

Gizemli Bir'in niteliklerinin, ortaçağ Alman gizemcisi Agrippa von Nettesheim tarafından 1500 civarında yapılan bu betimlemesi matematiksel olarak doğru kabul edilemese de, 1'in dinsel geleneklerdeki önemini göstermeye yarar.

Geometrik olarak nokta ile gösterilen 1, Pisagorcular ve onların etkisi altındaki düşünürlerce gerçek bir sayı olarak ele alınmamıştı, çünkü Euclid'in kabülüne göre bir sayı birimlerin oluşturduğu bir toplamdır. Kobel 1537'de şöyle yazıyordu: "Bundan, 1'in bir sayı değil, bir yapıcı (ya da 'anne'), diğer bütün sayıların başlangıcı ve temeli olduğu anlaşılır." 1, sayıların ilk başlatıcısı olduğundan, tek sayı bile olsa, eril ilkeye biraz daha yakın dursa da, hem eril hem de dişil olarak görülür. Eril bir sayıya eklendiğinde sonuç dişil bir sayı olur ve vice versa: 3+1 = 4, 4+1 = 5.

Bir, başlangıçsal Bir'in, bir ikincisi olmayan ilahinin, kutuplaşma-

mış varoluşun simgesi oldu. İlişkiyi, bütünlüğü ve birliği kapsar ve kendi içine dönüktür, ama yaratılmış bütün varoluşun ötesinde durur. Gerçek birlik kavranamaz, ama bununla birlikte mümkün olabildiğince kendisi hakkında düşünen bir ben'dir, ortada bir dualite mevcuttur: gözleyen ve gözlenen. Kutupsallık tanımanın özüdür. Sıfatlarla nitelenen yalnızca kutupsallıktan dolayı tanınabilir. Büyük ve küçük, yüksek ve derin, acı ve tatlı – bütün bu nitelikler bir sıralama sistemiyle bağlantılıdır. Bununla birlikte ilahilik kutupsallığın ötesindedir; mutlak varoluştur, herhangi bir sıralama sistemiyle bağlantısızdır. Bu nedenle gizemciler, uzlaşmayı kullananarak görünüşlerin ötesindeki nihai birliğe, *deus revelatus*'un ötesindeki *deus absconditus*'a ulaşmaya çalışmışlar ve Upanişadlar'da da *neti neti*, "değil değil" ve Kabala'da *Ein Sof* (sözcük çevirisi "sonu olmayan") diyerek görünüşlerin küçülen katmanlarında kendisini gözler önüne serenden söz etmişlerdir. İslamda ciddi müminler için mesele kendisini şu soruda ortaya koyar: Bir insan, temel *şirk* günahını işlemeksizin, bir şeyi Bir'e eş koşmaksızın, inanç açıklaması 'Allah'tan başka tanrı yoktur' sözlerini gerçekten telaffuz edebilir mi? En köktenci Sufiler görüşlerini, arayanın, ilahi olanda tamamen yok olmasından sonra Tanrı'ın kendisinin, kendi ağzından, kendi birlik inancını konuştuğu şeklinde formüle etmişlerdir.

Böyle gizemci düşünceler kadim Hint geleneğinde de çok iyi bilinirdi, başlangıçsal ve her şeyi kapsayan ilkenin ikincisiz Bir olduğu söylenirdi; benzer sözcükler, görüşleri Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman geleneklerinde gizemciliğin gelişmesi için bir temel oluşturan geç dönem antikitenin Yeni-Platoncu düşünürü Plotinus (ö. 270) tarafından da kullanılmıştır. Plotinus'a göre Tek Tanrı bütün formların ötesindedir, çünkü formlar her zaman çokluğu ifade eder. Her çokluk

birliklerin çokluğudur, kendi içinde birliği önvarsayar. Ve Tanrı her şeyin kökü, önvarsayımı olduğuna göre O, mutlak Birlik'tir.

Kadim Çin'de de, Bütünü, Mükemmeli, bütün kutupsallığın ötesindeki Mutlak'ı temsil eden 1'e dair benzer görüşler ileri sürülmüştür.

Bir, ilahiliğin ideal sembolüdür, çünkü ilahilik ruhtur ve çoklukla birlikte olmaya zorunlu olan maddi niteliklerle hiçbir ilgisi yoktur. Böylece 1'in zıttı yoktur ve görünüşte tanrya karşıt olan olumsuz ilke bile en sonunda iptal olur ya da Birlik'le bütünleşir. 1'e gelince, Tanrı, Bir'in kendi varlığı içinde benzersiz olması gibi Mutlak Bir'dir.

Upanişadlar'ın Hint düşünürleri yalnızca görünüş, hareket tarzı, gerçekten Bir'den önceki aldatıcı fantazmlar ya da özsel Birliğin üzerini peçeyle örten renkli bir oyun olarak algılanan değişik görünüşlerin arkasındaki birliği araştırmışlardır. "Şairlerin Bir'e bir demesi çeşit çeşittir. Bir, çok çeşitli biçimlerde alev alan ateştir. Bir, dünyaya ısı yayan güneştir," diye betimler Hint bilgesi biri. Alman şair-oryantalist Rückert, buna benzer görüşleri, son satırında, Kuran'ın Allah'ın birliğinin en kısa açıklaması olan 112. suresinden bir formülasyonu işleyen *Die Weisheit des Brahmanen* (Brahmanın Bilgeliği) adli didaktik şiirinde ifade etmiştir:

So wahr als aus der Eins die Zahlenreihe fliesst,
So wahr aus *einem* Keim des Baumes Krone spriesst,
So wahr erkennest du, dass der ist einzig Einer,
Aus welchem alles ist, und gleich ihm ewig keiner.

(Sayılar zincirinin 1'den çıkması kadar doğru
Bir ağacın yapraklarının tek bir tohumdan gelmesi kadar gerçek
O'nu Bir ve benzersiz olarak bilmeniz kadar gerçek
O ki her şey ondan çıkar ve hiçbir şey O'na Eş koşulamaz ne de O'nun gibi ebedidir.)

Bu birliği elde etmek çeşitli görünüşlerin arkasında gizlidir ve Bir'le özdeşleşmeyi başarmak, Upanişadlar'da klasik bir biçimde açıklandığı üzere her zaman için gizemciliğin amacı olmuştur: *aham brahmasmi*, "Ben Brahma'yım." Bununla birlikte bu kapsamlı gizemci tektanrıcılığın ötesinde, "mesihsel" ya da kendisine has denilen başka bir tektanrıcılık çeşidi daha bulunmaktadır. Bu en açık olarak Musevilik ve İslamda gözüken dinsel bir formdur (çok katı tektanrıcılar, Teslis öğretisinden dolayı Hıristiyanlığı gerçek tektanrıcı olarak düşünmezler). Bu tip tektanrıcılık, diğer tanrılara üstün olan özel bir tanrıya tapılması ve inananların ötekilerden çok bu tanrıya yönelmesi demek olan henoteizmden türetilmiş gibi gözükmektedir. Bununla birlikte Kitabı Mukaddes'te Yehova, peygamberlerine, Bir'in tek Tanrı, kıskanç bir Tanrı olduğunu ve başka birine tapınılmasını hoş göremeyeceğini öğretir. Benzer şekilde, "Allah'tan başka tanrı yoktur" biçimindeki İslami inanç açıklanmasındaki "tanrı," insanlığın ilgisini mutlak teslimiyetten (*islam*) bu tek yaratıcı, güç verici ve hakime yönelten herhangi bir şey olarak yorumlanabilir. Şurası kesin ki, hem Musevilik hem İslamda, her ikisi de Yeni-Platoncu eğilimler gösteren, bir yandan Kabala'da, öte yandan Sufi geleneğinde (özellikle İbn Arabi okulunda) incelenmiş olan daha gizemci, daha kapsamlı bir tür dindarlık geliştirilmiştir. Bu noktada ölçülü ve açık seçik "Allah'tan başka tanrı yoktur" ifadesi, "Allah'tan başka mevcut hiçbir şey yoktur" formülüyle açımlanabilir ve Tanrı'nın sözcüğüyle yoktan yaratması Bir'den türeyişlere dair gizemli bir öğreti olarak yorumlandı.

Peygamberli tektanrıcılık Sami halklarıyla sınırlı değildir. MÖ ondördüncü yüzyılda Mısır kralı IV. Amenhotep, güneşin merkez tanrı olduğu tektanrıcı bir din ilan etti. Bununla birlikte, başlıca savunucusu Peder Wilhelm Schmidt'in doğruluğunu kanıtlamak üzere topla-

dığı bütün malzemeye karşın *urmonoteizm*'in bütün diğer dinsel formları öncelediği görüşü sürdürülemez.

Katı tektanrıcı Musevilik ve İslam kuşkuyla baksa da, Hıristiyanlık gerçekte Bir'e en büyük önemi vermiştir. Paul'un *Efesoslulara Mektubu*'nda şunları okumak yeterlidir (4:5): "Rab bir, iman bir, vaftiz bir, Tanrı bir ve her şeyin babası." Muhterem Bede'nin iddia ettiği üzere, Kudüs'teki bir tapınak, bütün inananların ebedi evine işaret eder.

Alman Protestan gizemci Valentin Weigel 1'in gizemini güzel bir deyişle tanrının sayısı olarak ifade etmiştir: "Bir, bütün sayıların, 2, 3, 5, 10, 100, 1000'in sonucu ve kavranışıdır. Böylece 1'in bütün sayıların *complicite*'si, iç içe geçmişi olduğu ve 2, 3, 5, 10, 100, 1000'in iç içe geçmişin açılmasından başka bir şey olmadığı söylenebilir. Tanrı'yı ilk sayıyla ve yarattıklarını diğer sayılarla karşılaştıracağım, çünkü Tanrı birdir .... ve çünkü yarattıkları kendi içinde iki katlıdır ya da iki niteliği vardır, oysa bir kendi kendisiyledir ve bir Tanrı'yadır." Ve onyedinci yüzyılda Katolik mistik Angelus Silesius şu şarkıyı söylüyordu:

> Gleich wie die Einheit ist in einer Jeden Zahl
> So ist auch Gott der Ein' in Dingen überall.
>
> (Sadece her sayıda olduğu gibi birlik,
> böylece Tanrı birdir ve her şeyde, her yerdedir.)

Müslüman gizemciler açısından, Allah'ın adının ilk harfinde olduğu gibi, Arap alfabesinin ilk harfı olan *elif* harfinin sayısal değerinin 1 olması, onlara, her edebi düzeyde sözcük oyunu ve kinaye için ola-

ğanüstü bir olanak sunmaktadır. Bütün bilgelik ve bilgiyi kendi içinde barındırdığına göre alfabenin ilk harfini ve sayısal değerini bilmek yeterli değil midir? Bir [Tek] Tanrı'yı bilmeye ulaşmış kişinin başka hiçbir şeye gereksinimi yoktur.

KUTUPSALLIK VE BÖLÜNME

2

Die Zwei ist Zweifel, Zwist, ist Zwietracht, Zwiespalt, Zwitter
Die Zwei is Zwillingsfrucht am Zweige, süB and bitter.

[İki kuşkudur, anlaşmazlaktır, uyumsuzluktur, çekişmedir, çiftcinsiyettir,
İki daldaki ikiz meyvedir, tatlı ve acı.]

Rückert, didaktik epik şiiri *Brahmanın Bilgeliği*'ndeki bu zekice sözcük oyununu, 2 sayısının birçok olumsuz özelliğini dolaylı yoldan söylemek için uydurmuştur. Dinsel geleneklerde 2, ayrılma, mutlak ilahi birlikten ayrı düşme anlamına gelir ve böylece de yaratma sözcüğüyle bağlantılı bır sayıdır: Valentin Weigel'in onaltıncı yüzyılda söylediği gibi, "yaratılan kendi içinde iki katlıdır."

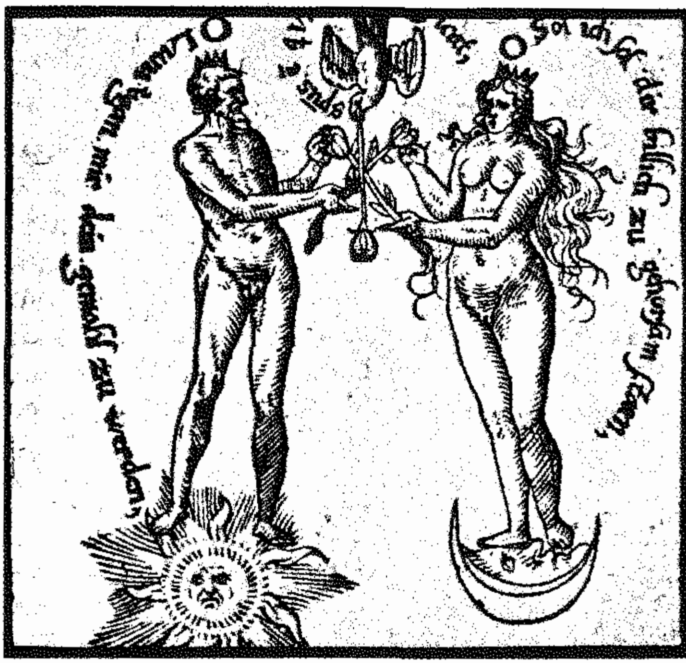
Hayatın her alanında ıkiye bölmelerin, çiftlerin ve ikili yapıların ağırlıklı konumu gözlenebilir. Bununla birlikte bunun, bütünüyle olumsuz bir uyumsuzluğa işaret etmesi gerekmez. Tartışmanın, birisinin kendisinden çok başka birisine hitap etmesinin olanaklı olması açısından, Ben ve Sen arasında bir gerilim, ölümcül olduğu kadar verimli de olabilecek bir gerilim içerir. 2'nin geometrik ifadesi olan çizgi birleştirdiği gibi ayırır da.

Birçok dilin gramatik formu, ta 1828'lerde Alman düşünür Wilhelm von Humboldt'un bır yazısında ele aldığı üzre ikilidir. İki bırey arasındaki ilişkiyi açıklayan, ama Ben ve daha büyük bir grup arasın-

daki ilişkiyi açıklamayan bu ikilik, antikitede mevcuttu ve belli Alman lehçelerinde, özellikle Westphalia ve Bavaria-Austria'nın bazı bölgelerinde hâlâ izleri görülmektedir. Burada, bazı Slav dillerinde olduğu gibi, özellikle şahıs zamirlerinde ortaya çıkar. Farklı bir dilbilimsel gelenekte yer alan bir Sami dili olan Arapça, ikili formları bütünüyle korumuşken, İbranice, Eski Ahit'te yer almasına karşın, ikili formları atmıştır.

Ben ve Sen'in karşılaşması, tam da doğasından dolayı, bir zıtlık içerir ve böyle bir zıtlık, insan Ben, mutlak, benzersiz ilahi Sen'le karşılaştığında daha da belirginleşir. Yukarda gördüğümüz üzre, ilahi Bir'e gerçekten zıt bir şey düşünmek olanaksızdır. Böylece 2, çelişki ve antitez sayısı ve mantıksal olarak ilahi olmayan bir sayı olur. Uyuşmazlıklara yol açtığından dolayı büyüde çok ender kullanılır.

Bu değerlendirmeler okunurken, esoterik ve gizemci bakış açısından 1+1 = 2 matematiksel eşitliği düşünülmemelidir, çünkü Bir tekrar edilemez ve varlığı iki misli yapılamaz. Bir tanrı artı bir tanrı iki tanrı yapar, bu da artık ebedi, benzersiz Bir idealine karşılık gelmez. Bu nedenle, dinsel ve büyüsel düşüncede 2 daima, ilahi birlerden ziyade iki görece birimin karşılaşmasının simgesi olmuştur. Tekrar Agrippa von Nettesheim'ın verdiği, 2 sayısının dinsel özelliklerinin çok iyi betimlenişine dönersek: "2, 'öteki' denen insanın sayısıdır" ve daha küçük dünyanın sayısıdır. Aynı zamanda, bütün ortaçağ İncil yorumcularının vurguladığı gibi, Tekvin'deki yaradılış hikayesindeki "ve o iyiydi" formülünün ikinci gün olmayışının gösterdiği gibi cinsiyet ve kötülüğün sayısıdır. Böylece "korkunç gulyabaniler" ve "yolcuları rahatsız eden zarar verici ruhlar"ın 2'nin hükmü altında olduğuna inanılırdı. Gerçekten de "ikinci," İskandinav dillerinde andra, "diğeri"dir; bu da Agrippa'nın, ölümlülerin Tanrı'ya karşı "öteki"



Adem ve Havva ya da güneş ve ay sembollerindeki eril ve dişil özlerin birleşişi. Gravür, onaltıncı yüzyıl.

olarak yer aldığı formülasyonuna çok denk düşmektedir.

İki yalnızca yaradılışta devreye girmektedir, çünkü kutupsallık olmaksızın maddi yaşamın var olamayacağını ifade eder. Elektrik akımının bir pozitiif bir de negatif kutpa gereksinimi vardır ve hayvanların hayatı nefes alıp vererek ve yüregin daralması ve genişlemesiyle sürer; 2 yaratılanlar dünyasındaki bütün görünüşlerle bağlantılıdır. Bütün yapıtlarıyla kutupsallığın gizeminin farkında olduğunu gösteren Goethe'nin saf Islami bir imgeyi kullanarak yazdığı gibi

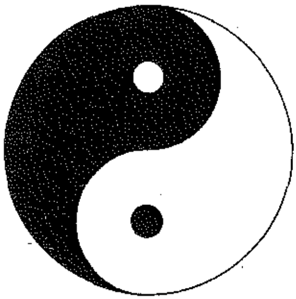
Im Atemholen sind zweierlei Gnaden .
Du danke Gott, wenn er dich presst
Und danke ihm, wenn er dich wieder entlässt.

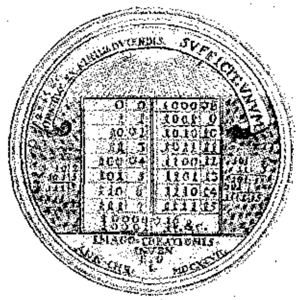
(Nefes almada iki kat şükran vardır
Sizi sıktığı için Tanrı'ya şükran etmelisiniz
Ve sizi rahatlattığı zamanda aynı şekilde.)

Bu söyleyiş, lslami dünyanın Sufilerinin deneyimlediği ve her daim yeni imgelerde açıkladığı üzre, *kebed*'in, "baskı," "sıkıştırma"nın ve *bess*'in, "kıvanç," "rahatlama"nın almaşık sıralamasını öngörür. Bütünleyici umut duygusu olmaksızın kavranılamayacak korku gibi, baskı ve rahatlama da kaçınılmaz bir biçimde birliktedirler. Tek Tanrı açısından, bilinir olmak söz konusu olduğunda, kendisini Rudolf Otto'nun deyişiyle *mysterium tremendum* ve *mysterium fascinans*'da ortaya koyar. Ama bu yüzyıllar önce İslamı gelenekte biliniyordu. Müslümanlara göre, Tanrı kendisi güzelliği ve şefkati, *cemal*'iyle ve uluğu ve gazabıyla, *celal*'iyle ortaya koyar; bunlar, bütün karşıtların bir araya gelişiyle onun kavranılamazlığına, benzersiz mükemmelliyetine işaret eder.

Kabalistik gizemcilikte olduğu gibi, lslami Sufiler de, hem Yahudi hem de Arap alfabesinde sayısal değeri 2 olan ikinci harfte, b'de, yaratılan dünyaya bir gönderme olduğunu keşfetmişlerdi. lncil'in *b'reshit*, "Başlangıçta ," ile başlaması gibi, Kur'an da *Bismillah*, "Allah'ın adıyla . ile başlar; her iki durumda da kutsal kitabın ilk harfi yaratılış harfi *b*'dir.

Dualitenin yaratılış boyunca ortaya çıkan güzel bir sembolü, Tanrı'nın yaratış sözcüğü *kün*'u (Arapça *KN* diye yazılır) 2 lifli bir iple (İngilizce *twine*, sicim, Almanca *Zwirn* denir; her ikisi de two [iki]





Sol: Yin ve yang, Çin'de dişil (karanlık) ve eril (ışık) doğal güçlerdir. Her ikisi de başlangıçsal Bir'den (*T'ai chi*) ortaya çıkmıştır. Kutupsallaşmış güçlerin birliği, varolan "10.000 şey"in kaynağı olan 5 "değişken güç" ya da öge ortaya çıkarmıştır. *Sağ:* Leibniz'ın keşfettiği ikili sayı dizisinin, ikili sistemin temsili. Bir hatıra madalyonu taslağının öteki yüzü olup Leibniz'ca, Braunschweig Prensi Rudolf August'a yazılan 2 Ocak 1697 tarihli bir mektupta şöyle betimlenmiştir: "Onu Tanrı'nın su üstündeki ruhunun insani temsiline göre aydınlık ve karanlık çizdim. . . . Ve bu, Tanrı'nın ruhu aydınlığıyla kadir-i mutlak Bir'e aitken, boş uçurumlar ve karanlık ıssızlık sıfıra ve hiçliğe her şeyden fazla uygundu."

kökünden türemiştir) karşılaştıran büyük İranlı gizemci şair Celaleddin Rumi tarafından keşfedilmiştir. Bükülmüş iplik yaratılışın bütün aşamalarında gözükür, ama yalnızca çokluğa inanan cahilleri kolayca aldatır, oysa bilge kişi birlik dünyasının görünen karşıtlıkların arkasında gizli olduğunu bilir.

Belki de hayatın dayandığı temel karşıtlığı göstermenin en dahiyane yolu Çin dinindeki aktif ve pasif, erkek ve dişi, doğurtan ve doğan, gündüz ve gece demek olan yin ve yang'da bulunur ve varolan tümleyici ilişkileri ifade eder. Bu ilişkiler aşırı incedir ve hem kozmik hem de insan ilişkilerinde ortaya çıkar. Böylece en göksel varlık

ve en yüksek hükümdar yang ilkesinde ortaya çıkarken; ay, su ve imparatoriçe yin ilkesiyle bağlantılıdır. Yin ve yang, her yerde ve her zaman hazırdır ve ayrılmaz; bu nedenle içlerinden birisini mutlaklaştırmak olanaksızdır: "Kadın"dan bahsedildiğinde istenilmeden de olsa "erkek" fikri de içeriliyordur, aynı şekilde "sağlık," "hastalık"ın varolmasının önkoşuludur. (Bu örnekler Çin kaynaklarından değil, İranlı gizemci Rumi'nin yapıtından alınmasına karşın olağanüstü bir açıklıkla yin ve yang ilişkisini açıklamaktadır.) Çin düşüncesinin bir başka alanında, *I Ching*'in kehanetlerinde kullanılan 2 tip küçük çubuk, psikolojik kavramlara (ve bilgisayarın keşfinden çok önceki ikili sisteme) dayanan, hayli ileri bir fal bakma sanatına tanıklık etmektedir.

Bazı dinler, kötülük gerçekliğinin güçlü etkisi altında dualistik bir dünya görüşü geliştirmişlerdir. En iyi bilinen ve varlığını hâlâ sürdüren örneği, ışık ve iyilik tanrısı Ahura Mazda ve karanlık, kötü özün tanrısı Ehriman'ın karşıt çiftiyle, eski İran dini Zerdüştçülüktür. Bununla birlikte yalnızca daha sonraki gnostik sistemlerde, özellikle Maniheizm'de, kötü öz maddi her şeyle bağlantılandırılmışken, iyi öz yalnız ruhsal şeylerle ilişkilendirilmişti; bu nedenle de ruh kötüden, bu dünyanın ve bu bedenin maddi hapsinden kaçmaya çalışmak zorundaydı.

2 sayısı, varlığın başlangıçsal birliğinin bozulmasını ifade edene ve yaradılışın nihai kaynağından yabancılaşmasına işaret edene dek, gizemcilik eğilimli dinler onun olumsuz yönlerini vurgulamışlardır. Öte yandan "peygamberli" dinler, Tek'le çok, yaratılanla yaratan arasındaki bu gerilimden olumlu bir değer keşfettiler; kendi amaçları açısından bu, yaratılanın ilahi Tek'le nihai birleşmesi (kendisini okyanusta kaybeden yağmur damlası gibi) değil, daha çok yaratıcı bir diyalog, duadaki Ben ve Sen arasındaki ilişkinin farkında olmak demek-

ti. Tam da bu ayrım ve arzulanan ve bitimsiz arayıştaki ifadesi, ebedi Bir ile zaman içinde yaratılan arasındaki ayrımın bilgisinden dolayı aşılamaması Doğu'da ve Batı'da pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur Alman şair Rudolf Alexander Schroeder'in (ö. 1962) söylediği şiir örneğin:

Ich möchte Dir nimmer so nah sein,
Dass ich mich nach Dir nicht sehnte . . .

(Sana o kadar yakın olmayı istemem
ki Sana olan özlemimi yok eden . . .)

Aynı şekilde Müslüman düşünürler arasında, Schroeder'in yaşça büyük çağdaşı Muhammed İkbal (ö. 1938), tehlikeli ve kısır bulduğu gizemci birliğin sonsuz dinginliği yerine, insanlığın gerçek yaratıcı kıvılcımı olarak gördüğü özlemin önemini hep yeni imgelerle ifade eder. Bununla birlikte, tam da bu yaratım edimince ayrılmış olanın birliğine duyulan özlem birçok dine nüfuz etmiştir. Goethe sevgilisine seslenirken, "İkinci bir 'Ol!'un, ikinci bir defa ayırmayacağını" (Und ein zweites Wort "Es Werde!" / Trenn uns Nicht zum zwetinmel . . . .) umut eder.

Birçok kültürde cinsel birlik, bu eril ve dişil kutupsal karşıtlığının üstesinden gelmenin bir aracı olarak yorumlanır. Böylece tantrik Hindu ve Budist geleneğinde, cinsel pratikler aracılığıyla mutlak deneyime ulaşmaya çalışılır. Hinduizmde tanrı bile *şakti*'sine, dişil gücüne, gereksinir ve Upanişadlar gibi en derin ve genel olarak fazlasıyla mistik felsefi metinlerde bile *unio mystica* deneyimi seven erkek ve kadın birliğiyle karşılaştırılır: "Seven kadın tarafından kucaklanır kucaklanmaz artık içerdeki ve dışardaki bilinir," böylece mutlak birlikçe kucaklanan gizemci artık tanrı ve yaratılan arasındaki bütün duali-

telerı tanır. Yahudi geleneğinde de aynı şekilde Kabalistler *hieros gamos*'tan, ilahi birlikte vücuda getiren ve kabul edilen kuvvet çiftinde sembolize edilen eril ve dişil güçlerin kutsal birliğinden söz eder. Bu, özellikle dokuzuncu *sefira* Yesod'un, onuncuyla, Shekhinah'la kombinasyonunda açıktır.

Bu açıdan bakıldığında birçok dinsel gelenekte başlangıçsal insanın androjen (Almanca "iki" kökünden türeyen *Zwitter*) olması şaşırtıcı olmaz. Aynı şekilde bir grup Hindu heykeli vardır ki, bunlar yarı erkek yarı kadın tanrıyı temsil eder. Tacitus'a göre, kadim Töton dininde bile, Twisto denen ilksel bir androjen vardı; bu varlığın "erkek" insan Manno'nun babası olduğu kabul edilirdi. Böyle bir durum, daha mükemmel bir şekilde lskenderiyeli Clement'in alıntıladığı İsa'nın bir agraphon'unda ima bile edilir: "O zaman Salome lsa'ya sordu: 'Senin krallığın ne zaman gelecek?' Ve Rabb yanıtladı: 'İki bir olduğunda, erkek kadın olduğunda ve artık kadın olmadığında.' " Başka bır deyişle Tanrı'nın krallığı bir kere daha vaktiyle aşılmış olan dualiteye dönecek. Dualitenin ortaya çıkmasına gelince bu, Torah'ın ve daha sonra Kabala'nın kabul ve tasdik ettiğine göre, insan bilgi ağacının meyvesini yediğinden ve böylece cinselliğin olduğu kadar iyinin ve kötünün, yaşamın ve ölümün farkına vardığındandır. "Ve böylece sen kendini tehlikeye attın," der Kabala'nın temel metni *Zohar*, "çünkü bilgi ağacından kaynaklanan her şey dualite taşır."

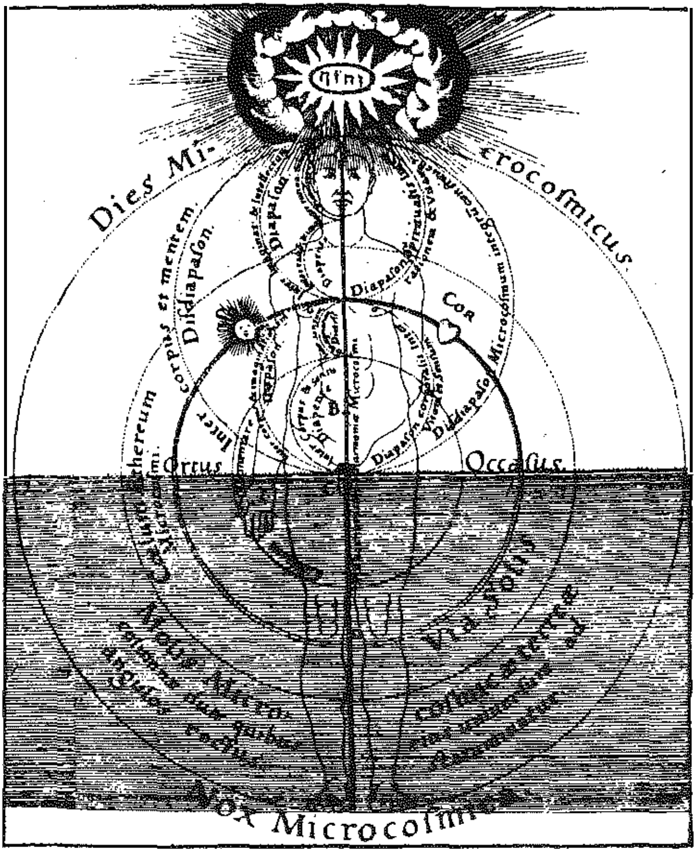
Hıristiyan kilisesi de birlikten, ilk iyilikten sapma olarak gördüğü 2 sayısını olumsuz yorumlar. İncil'de gemiye her türden 2 murdar hayvan alındığı yazılmamış mıdır? Üstelik 2 sapkınlarla, Büyük Gregory'nin sözleriyle *duplex cor*, yani iki kalbı olanlarla ve böylece İncil'i kalpten bir şekilde izleyemeyenlerle bağlantılı bir sayıdır.



Tanrı'nın eli, Sina Dağı'nda Musa'ya Yasa'nın 2 tabletini uzatıyor. Minyatür, 1450 yılında yazılmış olan bayramlar için Yahudi dua kitabı Parma Mahzor'dan alınmıştır.

Gerçekten de, 2 ile güvenilmezlik arasındaki bağlantı, kadim Roma'daki iki yüzlü Janus'tan başlayarak pek çok kültürde bilinmekteydi. Farsça'da *iki-yüzlü* "yanlış" ve "*iki-renkli*" ikiyüzlü anlamına gelir; Araplar ikiyüzlüye, Almanca *doppelzünzig* gibi, "iki dillilerin babası" ya da "iki dilli" derler. Karışık ve belirsiz şeyler, *ambi* ("her ikisi") kökünün de gösterdiği gibi, *iki*lemle aynı belirsizlik küresine aittirler.

Bununla birlikte 2'ye dair olumlu bir şeyler söylemek için ortaçağ Hıristiyan yorumlarında Tanrı'yı ve komşuyu sevmeyi söyleyen iki emrin öne çıkarıldığını edildiğini anımsamak gerekir. Olumlu yönler



İnsanın gündüz ve geceye ait yanları. Diyagram, Masonluk Teşkilatı'nın ruhani babası Robert Fludd'un *Utrisque cosmi, majoris et minoris, metaphysica, physica atque technica historia*'dan (1617) alınmıştır. Robert Fludd'a göre Tanrı dünyaya, aydınlık ve karanlık, biçim ve öz gibi şeylerin karşıt yönlerini getirmiştir. Böylece dünya, mikrokozmos olarak insanı içerip, zıt ilkelerin bir karışımı olarak açıklanmalıdır.

arasında On Emir'in, Tanrı'ya ve komşuya karşı insan sorumluluklarının iki kat karakterine işaret eden 2 tablet de bulunmaktadır. Ayrıca dinsel hayat, Tevrat'ta Rahel ve Leah'ın, İncil'de Meryem ve Martha'nın şahsında kimlik kazanan *vita contemplativa* ve *vita activa*'ya bölünebilir. Kabalist Isaac Luria'nın çemberlerinde, Leah ve Rahel, Yüce Tanrı'yla birleştiği halde sürgününden şikayetçi olan Shekhinah'ın iki özelliği olarak ele alınırlar.

Yaygın dinde, özelllikle Doğu'da, 2 sayısının hayli korku saldığı görülür: Kimse aynı anda 2 şey yapmamalıdır, aynı günde 2 evlilik olmaz, 2 kardeş 2 kız kardeşle aynı gün evlenmemelidir. 2 akraba aile aynı odada yaşayamaz. Yahudi yasaları insanın 2 kadın, 2 köpek ve 2 domuz arasından geçmemesini ve 2 insanın bu yaratıklardan birisinin aralarından geçmesine izin vermemesini söyler. Hıristiyan Mısır köylüleri birisinin öleceğinden korktukları için asla aynı gün, aynı kilisede 2 çocuk birden vaftiz ettirmezler. Benzer batılinançlara Balkanların belli bölgelerinde de rastlanır; 2 kişi aynı anda aynı çeşmeden su içemez.

İki katlı görünümlerden ve hareketlerden bu iğrenme, bir gizem halkasının kuşattığı ikizlerle daha da anlaşılabilir; kadim uygarlıklarda ikizler, en azından birisi, öldürülürdü. Kuzeybatı Kıyısı Kızılderilileri arasında ikizlerin anne babaları, ikizlerin suya, yağmura ve rüzgara hükmettikleri ve arzularının doğaüstü güçlerce gerçekleştirildiğine inandıklarından, belirli tabuları gözlemek zorundaydılar. Belirli Bantu kabileleri arasında ikizlerin yağmur yağdırdığı düşünülürdü.
2'nin bu özel rolü dilbilimsel formlardan da açıkça anlaşılmaktadır: İkili adlandırmanın kullanılmasından başka, 2 grupları sık sık, *ikizler*'le (Almanca: *Zwillenge*) başlayarak özel terimlerle tek bir şey ola-

rak ifade edilir. İki öküze boyunduruk (Almanca: *ein Joch Ochsen*) denir; ve 2 keklik brace'tir; bir *çift* ayakkabı vs. denir ve elbette müzikte *duo* ve *düet* bulunur. Almanca *Zweifel*, "kuşku" sözcüğü, Latince *du-bius* ve türetmelerinin içerdiği *kuşku* gibi, "iki" kökünü içerir. *Dispute*, *discord*, *disagreement* gibi Latince *di-* ya da *dis-* kökleriyle yapılan sayısız bileşik, 2'nin di-visive [bölen, anlaşmazlık yaratan] niteliğine işaret eder.

Dualite ve olumlu anlamda kutupsallık hayatın sürmesi için zorunlu olsa da, sayıbilimcilerin görüşüne göre 2, fazlasıyla olumsuz olup uyuşmazlık ve ayırma (Almanca *Zwietracht* ve *Entzweiung*) taraftarıdır ve parçalanmış dünyanın üstesinden gelmek için başka bir güç gerekmektedir. Kutsal yalınlıkta bir adım daha atıp *Zweifel*'den *Einfalt*'a, kuşkudan Teslis'e varırız.

KAPSAYICI SENTEZ

3

İnsanın 3 hakkı vardır: Özdeyiş neden "İyi şeyler üç kere olur," der ve neden psikologlar 3'ün, 2'nin bölünmesinin yol açtığı zararı giderdiğini düşünürler. Neden, Ludwig Paneth'in ifade ettiği gibi, üçleme yeni bir bütünleşmeye yol açar, önceki dualiteyi olumsuzlamaz, daha çok, çocuğun erkek ve kadın olarak anne babayı birleştirici bir öğe olması gibi, üstesinden gelir.

Üç, 2'nin neden olduğu karşıtlığın ötesindedir; bu, "gülen üçüncü kişi" deyişinde ve şu Almanca şiirde açıkça görülebilir: "Wenn sich ihrer zwei streiten um ein Ei, steckt's der dritte bei." (Bir yumurta için iki kişi dövüşür, üçüncü alır.)

3'ün gizemli karakteri, önemli bir örneği onaltıncı yüzyıl Fransız düşünürü Du Bartes'ın *Sepmaine*'i olan şiirde çok sık ifade edilir. Joshua Sylvester'in 1578 tarihli İngilizce çevirisinde 3 şöyle betimlenir:

> Teklerin en eskisi, Tanrı'ya yakışan sayı . . .
> Cennetin en sevgili sayısı, ki merkezdedir
> her iki uçtan da eşit uzaklıktadır,
> başı, ortası ve sonu olan ilk'tir.

Gerçekten de bu özelliklerin hepsine sahiptir ve bu nedenle hayli sıcak bakılır. İlk "gerçek" sayı olarak bile görülebilir ve geometrik bir şekil oluşturan ilk sayıdır: 3 noktadan, duyularımızca algılanabilen ilk düzlemsel şekil olan üçgen geçer.

II. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Marburg'da bir teolog,

Wolfgang Philipp, grup oluşturan şeylerin –yaratılan her şeyde kalıtsal gözüken– üçleme eğiliminde olduğunu belirten *Trinität ist unser Sein* (Teslis Varoluşumuzdur) başlıklı çok kapsamlı bir araştırma tamamladı. Gerçekten de 1923'de, Ernst Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen* (Sembolik Formların Felsefesi) başlıklı yapıtında, "Birlik sorunu kendisini ortaya koyar ve böylece, bütün insan soyunun ruhsal mirasına ait bir üçüncü aşamada kendisiyle birleşik olmak için başka bir şey ve bir ikinci olur," diye yazmıştı zaten. Spekülatif din tarihinde saf entelektüelize edilmiş bir ifade olarak gözükse de, yaygın olan birde üç olan tanrı fikri, bunun, insan zihninde derin kökleri olduğunu gösterir. Orta Çağ'ın hemen başında da Albertus Magnus, 3'ün her şeyde olduğunu ve doğal görüngülerin üçlülüğüne işaret ettiğini iddia etmiştir.

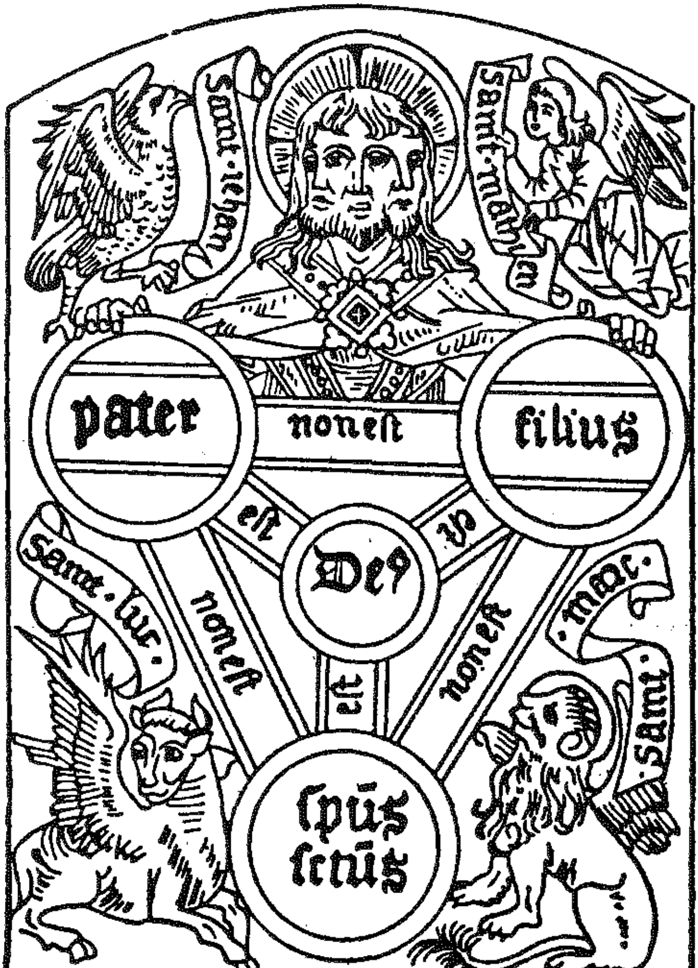
Wolfgang Phillip'e göre, bütün varlıklar, dalgada, radyasyonda ve yoğunlaştırmada ortaya çıktığı üzre üç kutuplu bir *Ergriffenheit* (duygu) içerir ve bizler de özsel olarak üç kutuplu olduğumuzdan, buna karşılık gelen üçlemelerde kendimizi rahat hissetmekteyiz. Bu nedenle üç şey iyi şeydir ve bu nedenle kendi etkin, orta ve pasif ilkelerimizin onlarda gerçekleştiğini ve doğrulandığını gördüğümüzde rahat ederiz.

1903'te Alman bilgin R. Müller, 3'ün masallarda, şiirde ve görsel sanatlardaki önemini açıklamaya çalıştı ve üçlülüğün öneminin doğanın gözlemlenmesinden kaynaklandığını ileri sürdü. İnsan bir kere suyu, havayı ve yeryüzünü görmüştü; 3 dünyanın (Alman geleneğinde Midgard, Asgard ve Niflheim denir) varolduğu fikrini geliştirdi; 3 hali (yani katı, sıvı ve gaz) bildi; yaratılan şeylerin üç grup (mineraller, bitkiler ve hayvanlar) olduğunu buldu ve bitkilerde kök, sap ve çiçeği ve meyvelerde kabuk, etli kısım ve çekirdeği keşfetti. Güneş

sabah, öğlen ve akşam farklı yön ve biçimlerde algılandı. Gerçekten de gördüğümüz ve yaşadığımız dünya 3 boyutlu olduğundan dolayı bütün deneyimlerimiz uzam (uzunluk, yükseklik, genişlik) ve zaman (geçmiş, şimdi, gelecek) koordinatları içinde yer alır. Bütün yaşam başlangıç, orta ve sonun üç katlı özellikleri altında görülür, daha soyut terimlerle söylenirse oluş, varoluş ve yitiş; mükemmel bir bütün tez, antitez ve sentezle biçimlendirilebilir. 3 temel renk vardır: kırmızı, sarı ve mavi ve bunlar diğer bütün renkleri verebilirler.

Çok eski zamanlardan beri düşünürler 3'e özel göndermelerle Bir'in çokluğa açılımını açıklamaya çalışmışlardır. Lao-tzu şöyle der: "Tao birliği oluşturur, birlik ikiliği, ikilik üçlüğü ve üçlük her şeyi oluşturur." Pisagorcular da benzer şekilde, uygun olmayan birliğin dünyayı yaratmak üzere 2 karşıt güce ve sonra da yaşamı oluşturacak üçlü-birliğe bölündüğünü varsayarlar. Dante'ye göre Teslis'le bağlantılı olarak gördüğü 3, aşkın, yani sentetik gücün özünü açığa vurur. 3'ün dinler tarihindeki bu rolü, sayısız teslisyen grubun ve üçlemeli tanrıların oluşumuna ve keşfine yol açmıştır. MÖ üçüncü bin yılın başlarında, Sümer tanrıları Anu, Enlil ve Ea göğe, havaya ve yere karşılık geliyordu; eski Babil'de Sin (ay), Şamaş (güneş) ve İştar (Venüs) astral üçlemesine tapılırdı, bu en yüksek üçlemeye 4 gezegensel tanrı daha eklendiğinde kutsal 7'ye ulaşılıyordu. Yunan tanrıçası Hekate 3 farklı özellikte gözükürdü: Göklerde Selene veya Luna, ay, yeryüzünde Diana ve ölüler diyarında Hekate.

Benzer şekilde, Hıristiyan geleneğindeki Bakire Meryem ilahilerinde sırayla anne, Bakire ve kraliçeden söz edilir. *Rigveda*'da çok net olarak ifade edilmese de tanrı üçlemeleri kadim Hindistan'da da bilinirdi ve Agni, Soma ve Gandharva gibi sayısız üçlü tanrı grupları vardı. Güneşin 3 özelliği, onları sembolize eden Vişnu'nun 3 adımı



Teslis: Münhasıran "Tanrı"da kişileşen Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Bir Saatler Kitabı'ndan gravür, Paris, 1524.

kadar önemlidir. *Mahabharata*'da 33.333'e kadar ulaşan 3x11 = 33 tanrılı gruplar da vardır. Bununla birlikte büyük üçleme Hinduizmde ortaya çıkar: Yaratıcı Brahma, yok edici Şiva ve güç veren Vişnu; bu daha sonra ulaşılamaz bir gerçekliğin 3 yönü olarak açıklanmıştır. Mahayana Budizmde, özellikle Japonya'da, Amida, Sheishi ve Kwannon göksel güçleri temsil ederler. Etrüsklülerin de kutsal üçlemesi vardı, ama daha çok bilinen Homeros'un yapıtında üçlemeler ve katları, dokuzlamalar, kutsal şeyler veya olaylarla bağlantılı olarak kullanılır. Kadim İran'a gelince, Zaman tanrısı Zurvan'ın, sonraki Mitras'ın, kadim Zerdüşt dininin sade dualizmine girmesi, ışık ve iyilik ilkesi Ahura Mazda ve karanlığın kötü ilkesi Ehriman'ın ötesinde üçüncü bir güce bile gereksinim duyulduğunu gösterir. *Edda*, "Odin beyin verdi, Hönir ruh, Lodur ışık ve renk" açıklaması getiren hayali bir şiirdeki eski bir İskandinav üçlülüğünden bahseder. Ama çok daha önce Alman dini Odin, Wili ve başlangıçsal dev Ymir'de sembolize edilen kaotik maddenin üstesinden gelen ve devin bedeninden dünyayı yaratan Weh'i biliyordu.

Tanrıların üçlülüğü kadim Mısır'da iyi bilinmekteydi. Teb'de ilan edilen devlet dininde Amon, Chonsu ve tanrıça Mut üç temel karakterdiler; gizemli din ise İsis, Osiris ve oğulları kurtarıcı Horus'tan oluşuyordu.

Kısacası, Teslis'in Hıristiyan kavranışı, dinler tarihindeki genel eğilimlerle mükemmel bir uyum içindedir. Hopper, *Ortaçağ Sayı Sembolizmi*'nde buna işaret eder:

> Ariyen sapkınlığın kanıtladığı gibi, Hıristiyanlığın muhteşem doktrinal zayıflığı Tanrı'nın ikililiğidir. Oğul, çözüme yönelik ilk adımdır, ama bir üçüncü kişinin, Kutsal Ruh'un eklenmesiyle Birlik'in tartışma götürmez kanıtı elde edilmiş olur.. Yani Baba ve Oğul, felsefi temeller kadar

sayısal temelleri de tartışma götürür Bir'dir. Ama Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, ancak ve ancak Üç varlıktan dolayı, tartışmasız Bir'dir!

Aziz Ignatius Loyola'nın 3'lü gruplar ya da üçün katları halinde bir şey gördüğünde, kendisine hemen Teslis'i hatırlattığı için, ağladığı söylenir. Teslis'in gizemi, 3 parçalı edebi bir form olan *terzine*'nin üçlülük ideallerini açıklamada mükemmel bir araç olarak kulanıldığı *İlahi Komedya*'da Dante tarafından sembolize edilmiştir. Tam tersine, Hıristiyanlıkta Teslis'i resimle ifade etmek neredeyse olanaksızdır. Mecklenburg, Plau'daki Teslis rölyefleri gibi ortaçağdaki girişimler güçlükleri gözler önüne serer ve Papa VIII. Urban'ın Hildesheim'daki (Almanya) katedralin mozaik tabanını neden sapkın bir temsil olarak



Tavşanlar, üçlü-birliğin sembolleri olarak, her şeyin farkındadırlar, her şeyi görür ve duyarlar. Kulakları üçgen biçimindedir. Bu tavşanlar, Paderborn Katedrali'nin bir penceresindedirler. Dürer'in *Üç Tavşanlı Kutsal Aile* adlı resmi de benzer şekilde Teslis'e işaret eder: Bir tavşan pençesini bir diğer tavşanın omzuna yerleştirmiş bir üçüncüye işaret etmektedir, bu tekrarlanır durur (yani Tanrı'nın Oğlu, insani dünyaya doğru dönmektedir).



Dört yapraklı Teslis. İngilizce Lothian İncili'nin resimli kapak sayfasından bir parça, y. 1220. Baba Tanrı İsa'nın özelliklerine sahiptir; Oğul Tanrı onun dizinden yükselmektedir; iki başın arasındaki güvercin Kutsal Ruh'un sembolüdür.

gördüğü daha iyi anlaşilir: Ruhsal üçlü-birlik cismani biçimde ifade edilemez.

Küçük tanrılar büyük tanrılardan çok daha fazla 3'lü gruplar halin-

dedir. Örneğin Yunanistan'daki Moiralar ve Alman geleneğindeki Nornlar, hem. varolmayı, varlığı ve yaşam bağını büküp keserek yok etmeye hükmeden dişil Yazgı güçleridir.

3 sayısı, *triumvirate*, üç adamın yönetimi, eski akademik düstur *tres faciunt collegium*'dan, bir sınıfta 3 öğrenci olması koşulu ve bir kararı 3 kişi birlikte alabilirden de anlaşılabileceği gibi insan ilişkilerinde de önemlidir.

Felsefe ve psikolojide, 3 sınıflandırma sayısı olarak kullanılır: Zaman, mekan ve nedensellik birliktedir. Platon'dan beri ideal, iyi, doğru ve güzelin bileşkesi olarak ele alınmıştır; Augustine ise varolma, tanıma ve isteme kategorilerini kurmuştur. Yine aynı şekilde Hint *Chandogya Upanişad* da işitme, anlama ve bilgi gibi çeşitli üçlülüklerden bahseder ve daha sonraki Upanişadlar'da, ilahi bir varlığın kemale erişinin açıklayan 3 temel değer *sat*, *chit* ve *ananda*'dır (varolma, düşünme ve saadet).

Zohar'ın öğretisine göre dünyanın 3'den, yani kendisini atalarımız olan İbrahim, İshak ve Yakub'ta dışavuran bilgelik, akıl ve algılamadan yaratıldığı çok açıktır. Kabalistlere göre, on *sefirot*'un en üst üçlülüğü algılamanın kudretini temsil eder; orta üçlülük, ruhsal hayatın başlangıçsal güçleri; ve en düşük üçlülük, dirimin başlangıçsal gücünü. Maniheizm 3 yol bilir ve Kutsal Kase Tapınağı'nın 3 kapısı vardır, bunlar doğru inanç, iffet ve alçakgönüllülüktür.

Ruhsal etkinlikler çoğu kez üçlülükler biçiminde sınıflandırılır; böylece Hegel varolmanın 3 hali olduğunu yazar: *Ansichsein, Dasein ve Fürsichsein.* Ruhsal etkinlikler düşünme, isteme ve duyumsamaya ayrılırlar ve vücuttaki biyolojik süreç de üçler biçiminde gözükür. Ortaçağ simyasının insanların içinde işleyen 3 özden bahsetmeleri gibi,



3 Kutsal Kız. Zencefilli kek kabı olarak yapılmıştır. Buna benzer imgeler, azize bakirelere duyulan yaygın Hıristiyan saygıdan Kelt ana tanrıçalara kadar uzanır. İrlanda 3 Brigid kültü o kadar güçlüdür ki, Hıristiyanlık buna hoşgörüyle yaklaşıp, bu 3 Brigid'i yavaş yavaş bugün İrlanda kadınlarının koruyucusu olan 1 Aziz Brigid'e dönüştürmek zorunda kalmıştır.

modern kimya da özleri asit, baz ve tuz diye sınıflandırmakta. Benzer şekilde fizik de, kütle, güç ve hız arasında üç parçalı ilişkiler olduğunu esas alır. Tin, ruh ve beden arasındaki bölünme, Helenistik kültürden Batı ve İslam kültürlerine geçmiştir; Sufilik Kur'an'dan hareketle ruhu 3 dereceye göre sınıflandırır: Kötülüğe teşvik eden ruh (Sure 12:53), suçlayan ruh (Sure 75:2) ve huzur içindeki ruh (Sure 89:27). Hint felsefe düşüncesinin Samkhya okuluna göre maddenin 3 niteliği (*triguna*) vardır; *tamas*, *rajas* ve *sattva* (karanlık, hareketlilik ve varolma).

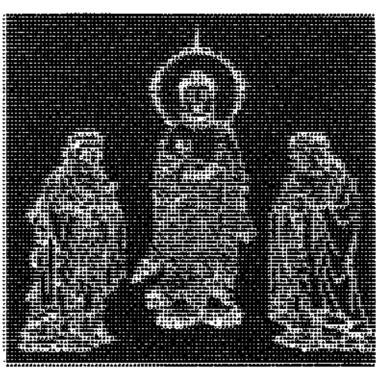
Hayatın 3 niteliğine dair en çarpıcı geleneklerden biri, El-Farabi'nin (ö. 950) öyküsünden hareketle Rückert tarafından şiir biçiminde yeniden anlatılmıştır: İslam filozofu ve müzik kuramcısı El-Farabi'nin udunu 3 farklı akortla çaldığı söylenir: Bir akort dinleyenleri güldürüyor, bir diğeri ağlatıyor ve üçüncüsü dinleyen herkesi uyutuyordu.

Üçlülük, İslamın mutlak tektanrıcılığında bile kendisine yol bulabilmiştir. İnanç açıklamasının Şii biçimi –"Allah'tan başka tanrı yoktur; Muhammed Allah'ın habercisidır; Ali Allah'ın yakınıdır"– şiirde ve süsleme sanatlarında sayısız Allah-Muhammed-Ali üçlülüklerine yol açmıştır. Bazı aşırı Şii gruplarında, Muhammed, Ali ve İranlı Selman el-Farisi bile bir tür üçlülük olarak alınmıştır. Esas olarak Kürtlerin yaşadığı bölgelerde yaygın olan Ehl-i Hak tarikatinde 3, geniş ölçüde kozmolojik söylencelerde kullanılmıştır. Büyük İslam geleneğinde *islam* (teslim olmak) ve *iman*'ın (inanç) kuranik bölünmesi, *ihsan*'ın (iyilik etme) eklenmesiyle artmış ve böylece dinin üçparçalı niteliği netleşmiştir. Yasal kategoriler de üçün katları biçimindedir: *Haram* (yasaklanmış olan), *helal* (yapılması caiz) ve *müşebbih* (şüpheli). Ölümlülerin yolunu *şeri'at* (ilahi yasa), *tarik* (gizemli yol) ve *haki-*

kat'e (gerçek) bölen Sufiler, *via purgativa* (arınma yolu), *via contemplate* (tefekkür yolu) ve *via illuminativa*'den (aydınlanma yolu) bahseden Hıristiyan benzerleriyle karşılaştırılabilir. Ayrıca Sufiler, Tanrı'yı ananla (*zakir*) anılanın (*mezkur*) en sonunda, seven ile sevilenin bir araya getirici sevgi kavramında birleşmesi gibi anma (*zikr*) ediminde bir araya geldiğini bilirler. Sufilerin deyişleri, dinleyicilerinin geleneksel olarak 3 gruba ayrılması gibi 3 kısma ayrılır: Sıradan insanlar, seçkinler ve seçkinlerin seçkinleri, ki bunların her birinin gerçeği farklı anladığı söylenir.

Budizmde bilgelik sözcüklerinin ve öğretilerin üç katlı sınıflandırılması *trikaya*'ya, yani Buda'nın "3 gövdesi"ne ve selametin 3 kaynağı, Buda, *dharma* (yasanın doğru yolu) ve *samgha* (topluluk) gibi *Tripitaka*'ya, yani öğretinin "3 Sepeti" benzeri biçimlenmelere yol açar.

Üç değişik dünya görüşü ya da din, çoğu kere üçleme biçiminde



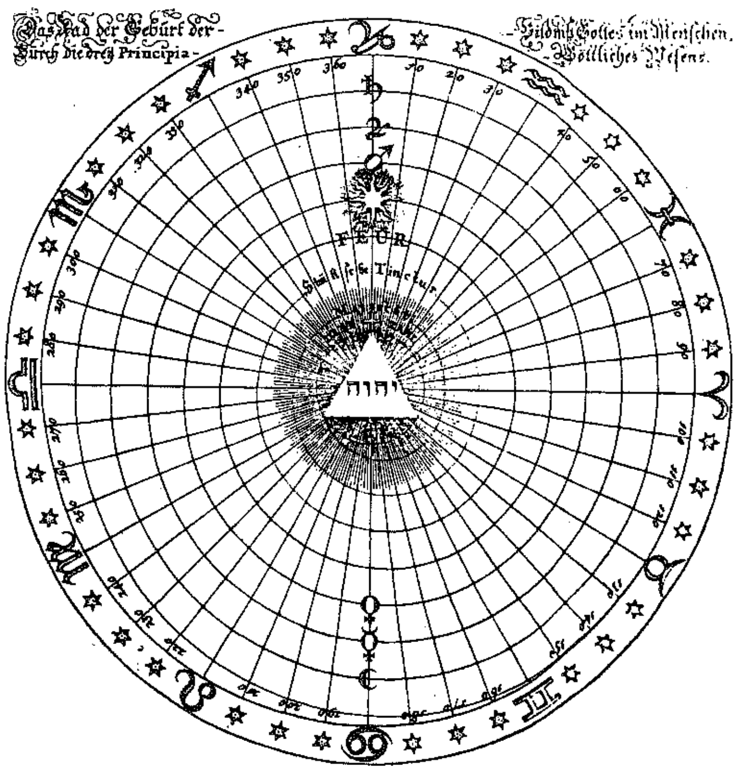


"3 din bir'dir." *Solda*: Çinli din kurucuları ve hocaları: Konfüçyüs, Şakyamuni Buda ve Lao-tzu. Taş baskı. *Sağda*: Bir inanç ikrarında birleşen Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman. Jacob Emden'in *Hashimmush*'undan alınmıştır.

gruplandırılır. Bu, Konfüçyüsçülük, Taoculuk ve Budizmin olduğu Çin ve Hıristiyanlar, Yahudiler ve paganların olduğu ortaçağ Avrupası için doğrudur. Bir Protestan papaz, bir Katolik rahip ve bir hahamdan bahseden sayısız modern fıkrada yansıyan, Protestanlara, Katoliklere ve Yahudilere gönderme yapan sınıflandırma hâlâ çok yaygındır.

Birçok gelenekte 3, "daha," yani ikiliğin ötesinde olarak düşünülür. Örneğin Aristoteles, 3'ün "bütün" teriminin uygulandığı ilk sayı olduğunu belirtir. Kümülatiftir ve sonluluğa işaret eder. Hartner'e göre kadim Mısır'da 3, bazı noktalarda, kesin saymanın üst sınırıdır ve aynı zamanda belirsiz çokluğun bir ifadesidir; ayrıca Mısır'da çoğul için kullanılan işaret 3 bölme işaretidir. Bu bakış açısından 3, *ter-felix* (üç kere mutlu) ya da *trismegistos*'ta (üç kere en büyük) olduğu gibi bir üstünlük anlamına gelebilir ve bir sözcüğün üç katlı yinelenişi aynı şekilde üstünlük yerine kullanılır. Üç çatallı mızrak ve üçlü yıldırım antikitenin tanrıları için büyüklük nitelikleriydi. Mükemmellik ve bütünlük sayısı olarak 3, eski Yunan ve Roma'da kurban ayinlerinde de rol oynamıştır. Özel günlerde tanrılara domuz, koyun ve öküz ya da domuz, geyik ve koç olmak üzere 3 hayvan sunulurdu. Tevrat'ta Tanrı'nın İbrahim'den her biri 3 yaşında üç hayvan, inek, keçi ve koç istemesi de aynı fikrin ortaya çıkışıdır.

Ayrıca kapsamlı 3 basit yuvarlak bir sayıya çevrilebilir: Yunus balinanın karnında 3 gün geçirmiştir; Mısır'a çöken karanlık 3 gün sürmüştür; yanan ocakta 3 adam vardır ve St. Paul, din değiştirdikten 3 gün sonra hâlâ vecdin sonuçlarını hisseder. Benzer şekilde Kitab-ı Mukaddes ve diğer hem popüler hem de elit kaynaklarda bulunan 3'lü gruplar, "gizemli" sayılardan çok yuvarlak sayılar olarak işlev görür: Adem'in ve Nuh'un 3 oğlu, 3 en iyi şövalye, 3 en güçlü dev ya da 3 en iyi aşık.



Jakob Boehme, "İnsanın Üçkatlı Hayatına Dair ya da İlahi Varlığın Üç İlkesinin Betimlenişi" (1618 1619'da yazılmıştır). *Alle göttliche Schriften*'in (Bütün İlahi Yazılar) tam baskısında bir folyo, 1730 1731.

Eduard Norden, *Agnostos Theos* adlı kitabında çok doğru bir biçimde, "Kutsal 3'ün mistik gücünün ... dinsel gücün formüllerle dolu diline dek uzandığına" işaret etmiştir. Sufi deyişlerinden kimi örnekler görmüştük, ama bir de, özellikle Yuhanna İncil'inde, İsa'nın sözcüklerinin üç parçaya bölünmesi vardır. Diriliş üçüncü gün olur ve dirilen

İsa, müritlerine üç kere gözükür. Beytülhem'deki çocuğa tapmaya 3 Müneccim'in gelmesi bir tesadüf değildir ve St. Paul'ün mektupları ve Vahiy, Philipp'in yazdığı gibi, "üçlemelerle doludur."

Dinsel binalar çoğu kez üç parçalıdır. Yahudi tapınakları böyledir, biçimleri daha sonra Hıristiyan mimarlarca sürdürülmüştür. Kiliselerin uzun ve dar orta kısımları, haç şeklindeki kiliselerin iki kanadı ve kimi kiliselerdeki yarım daire şeklindeki çıkıntılı kısım, Teslis'in gizemine işaret ediyor diye yorumlanmıştır. Sunak da çoğunlukla Isa'nın yaşamından 3 sahneyi temsil eden üç kanatlı resimle süslenir. Mimari süslemede, özellikle de Gotik katedrallerde, aynı merkezden çıkan 3 dallı formlar çok sık kullanılır.

Ortaçağ Hıristiyan yorumcuların, Teslis'in merkezi rolünü ifade ediyor diye yorumladıkları çok sayıda üçleme vardır. İsa'nın kendisi yol, gerçeklik ve yaşam olarak üç katlı rolünden söz etmemiş miydi? Cümleleri kavramsallaştırma ve biçimlendirme yolumuz da insanın Teslis'in bir imgesi, Adam Scot'un deyişiyle *imago trinitatis* olduğunu kanıtlamaz mı? Yoksa anlamlı bir cümle kurarken özne, nesne ve yüklem; isim, sıfat ve fiil; geçmiş, şimdi ve geleceği nasıl düşünebilirdik ki? Albertus Magnus tapınmanın 3 biçimini ve zamanını görmüş ve "3'ün her şeyde göründüğünü ve doğal görüngünün teslisi anlamına geldiğini" bulmuştur. Üçkatlı edimde bulunma tarzımız -düşünerek, sözle ve çalışarak– belirsizdir: olumlu ya da olumsuz sonuçlara, sevaba ya da günaha yol açabilir. Bu kefaret pişmanlık, itiraf ve günahın affından oluşur ve kefaret ödemek de dua, oruç ve sadaka içerir. St. Paul'un söz ettiği inanç, umut ve merhamet üçlemesi (I. Corintoslulara Mektup 13) kendisini insan hayatında gösterir ve gerçekten de, Louis Massignon bunun 3 büyük tektanrılı dini, İslam (inanç), Musevilik (umut) ve Hıristiyanlık (merhamet) ayırdığına inanıyordu.

Erkennet doch, daß der Herr seine Heiligen wunderlich führet. Psalm 4.

Act. 14. v. 17. Cap. 17. v. 27. 28. Nachdem alles, was in der H. Schrift aufgezeichnet, uns zur Lehre, Nachforschung und Erinnerung hinterlassen, dabey wir Menschen unsern grossen und unbegreiflichen Gott und sein edles Geschöpf, alle Creaturen, und zum meisten uns selbsten, recht erkennen sollen, und dieweil auch in der H. Bibel

Ps. 104. 148. 150. der Wunder-Zahlen, Drey, Vier und Sieben öffters Meldung geschiehet, haben dieselben ausser allen Zweifel ein gros Geheimniß in ihrem verborgen.

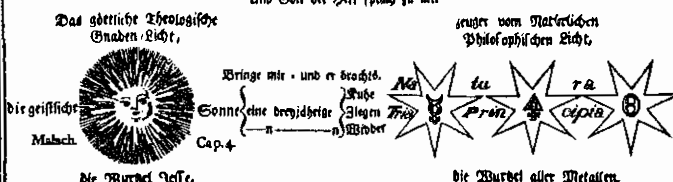
Darum frage ich in Einfalt, und von reinem Herzen, was doch etliche diese nachfolgende bedeuten, sowohl im Licht der Natur als im Licht der Gnaden.

Von der Zahl Drey.

Erstlich, was die Drey unterschiedliche Tage bedeuten, Gen. 8., in welchen Noah aus dem Kasten den Raben und hernach die Taube alle weg nach verflossenen dreymal sieben Tagen ausfliegen lassen.

Zum andern, was das allererste Opfer bedeute, so Gott der Herr Selber dem Abraham ihm zu brigen anbefohlen, davon Gen. 15. zu lesen,

Und Gott der Herr sprach zu mir



Und eine Turtel-Taube, und eine junge Taube, · ·	Adlers Gluten.
und er brachts, und zertheilte es mitten von einander ·	Solutio Philosoph.
aber die Vögel zertheilete er nicht, · · · · · · ·	Sophist. Separatio.
und das Gevögel fiel auf das Aas, aber er scheuchete sie davon.	Caput Mortuum.

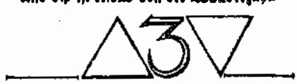
Hermetis Vögelein ☿ frisset auch die todten Leichnam, und fleucht mit davon, wird endlich vom Philosopho gefangen, erwürget und getödtet.

Zum dritten, was das für ein heilig wunderlich Feuer gewesen, davon Lev. 9. und 2 Chron. 7. so vom Himmel gefallen, die Opfer auf dem Altar angezündet und verzehret. Welch Feuer hernach die Priester mit sich genommen, da sie in die Babylonische Gefängniß weggeführet wurden, und als ihnen der Prophet Nehemias, der auch Jeremias heist, befohlen, das heilige Feuer in eine Grube zu verstecken, bis sie wieder heimkommen würden, hernach durch die Priester wieder suchen lassen; und anstatt des Feuers, ein dick Wasser funden, wie er dasselbe auf das Holtz und Opfer gegossen, sey es von der Sonnen angezündet, und das gantze Opfer zusamt dem Holtze von dem Feuer und Wasser verbrannt und verzehret worden. Davon 2 Maccab. 1. v. 19. 20. und wo noch heutiges Tages eben dieses Feuer und Wasser zu finden, und zu überkommen sey, welches ist Prima Materia, oder Spiritus Mundi, in welchem das Gold verzehret wird, und nach der Putrefaction zu einem neuen Leben wieder aufstehet.

Zum vierten, was die Drey grosse Wunder-Geburten im Alten und Neuen Testament bedeuten, so wider und über den Lauf der Natur geschehen; so Gott der Herr selber, auch hernach durch seine Engel angekündiget und andeuten lassen. Erstlich von dem Isaac, Gen. 15. 18. & 21. Dernach vom Samsone, Judic. 13. Hernach vom Joh. Baptista, Luc. 1. und letzlich die allerwundersamste Geburt von unserm Heyland und Erlöser Christo Jesu, der Jungfrauen Sohn, so die andern drey Geburten weit übertrifft, Matth. & Luc. 1.

Zum fünften, was die drey Theile des Menschen, als 1. der Geist, 2. die Seel, 3. der Leib, davon der H. Apostel Paulus an 1 Thessal. 5. schreibet, sowol im Licht der Natur, als im Licht der Gnaden, bedeuten und anzeigen wollen.

Und diß ist etwas von der Wunderzahl



Mucizevi sayı 3. *Geheime Figuren der Rosenkreuzer aus dem 16. und 17. Jahrhundert*'den (Gülhaçların 16. ve 17. Yüzyıldan Kalma Gizli Figürleri) (Altona, 1785 1788).

Ortaçağ yorumcuları tarihi şöyle bölüyorlardı: ilk atalar dönemi olan *ante legem* (yasadan önce); İsrail peygamberleri dönemi olan *sub lege* (yasanın işlediği zaman) ve havariler dönemi *sub gratia* (şükran zamanı). Yasa'dan (Musa) peygamberlere (Ilyas) ve İncillere doğru ilerleyişi görebiliriz. Bu 3 geleneğin her birinin kurucusu 40 günlük bir oruç tutmuştu. Tarihteki üçlemeli süreçlere dair spekülasyonların sonraki yüzyıllarda geliştirilmiş olması doğal gözükmektedir. Onüçüncü yüzyıldan Joachim Fiore, Baba'nın ve Oğul'un krallıklarından sonra Kutsal Ruh'un her şeyı kucaklayan krallığının başlayacağı umudunu ifade etmişti. Bu umut gerçekleşmedi, ama üçüncü krallık adı ve fikri yirminci yüzyıl başlarındaki Almanya'da çeşitli ütopyacı düşünürlerce tasarlanan (daha sonra varsayılan biçimiyle değil ama) Dritte Reich, Üçüncü Reich'ca miras alındı. Bu *Reich*, tarihsel olarak dördüncü Alman Reich'ıydı, ama 3'ün sembolik karakterinden güç alıyor ve pek çoklarına daha çekici geliyordu. Sembolik 3, bütün insani umutların gerçek kılınması vaadinden dolayı tarihsel gerçeklikten daha güçlüydü.

Tarihsel süreçlerin üçlü grupsal ritmi ondördüncü yüzyılda Müslüman filozof İbni Haldun tarafından vurgulanmıştır. Ve bu, Moskova'yı Roma ve Konstantinopolis'ten sonraki Üçüncü Roma olarak anan kilise tarihinde de bulunur. Marx ve Comte sosyal gelişmenin 3 aşamasından söz etmişlerdir ve üç parçalı toplumsal yapılar daha da yaygındır; rahip, savaşçı ve çiftçinin bir arada gözüktüğü (daha sonra dördüncü bir katman eklense de) erken dönem Hintliler, Iranlılar ve Keltler arasında olduğu gibi özellikle Hint-Germen dünyasında da bu böyledir. Modern Almanya'da bile *Lehrstand*, *Wehrstand* ve *Nöhrstand*'dan, öğretmenler (sözcüğün en geniş anlamında), askeriye ve diğerlerini besleyen insanlardan söz edilir. 1789 Fransız Devrimi'ndeki

tiers-État (Üçüncü Sınıf) ve modern Üçüncü Güç ve hatta Üçüncü Dünya gibi ifadeler aynı kategoriye aittirler.

3'ün bir başka yönü, 3 noktayla işaretlenen ve 3 çizgiyle çizilen, ilk geometrik şekil olan üçgen olarak oynadığı roldür. Lüthi'nin belirttiği gibi: "Platon üçgenlerden bir dünya kurmak istemişti." Her ne kadar Freud 3'ü par excellence erkek sayısı olarak (erkek cinsel organının biçiminden dolayı) görmüş olsa da, gerçekte, üçgen ya da delta primitif Taş Çağı figürlerinde kadını ifade etmek için kullanılmıştır. Mayalarda da 3 kadınlarla ilişkili olup, karakteristikleri ocaktaki 3 taştır. Pisagor üçgeni kozmik anlamda "gelişmenin başlangıcı" olarak yorumlanmıştır, çünkü dikdörtgen ve 6 uçlu yıldız gibi geometrik figürler üçgenden elde edilebilir. Bu önemli rol, üçgeni bir nazarlık bile yapmıştır ve insanlar sihirli amaçlar için üçgen kâğıt parçaları kullanmaktan hoşlanırlar. Bazen tam ortalarına ilahi göz çizilir, bazen de uçlarında İbranice *yod-he-waw* harfleri olur. Alman halk dini ve batılinancı üstüne en kapsamlı eser olan *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*'te şunlar söylenmiştir:

> 3 köşesinde üç haç ve ortasında bir dua olan üçgen bir kâğıt guta iyi gelir; beşiğe konan üçgen kâğıt parçaları cadılardan korur. Bavyeralı Herzog Maximilian 1511'de, "üçgen biçiminde özel bir kâğıda ya da parşömene yazılmış takdisleri" yasaklamıştır. Mısır'da, çocuklar ve atlar kem göze karşı üçgen nazarlıklarla korunurdu. Orta Avrupa'da yayıkla tereyağı elde etmek için üçgen biçiminde katlanmış keten süzgeçler kullanılırdı ve aynı şekilde sihirli üçgenler de kullanılırdı. Sözde yaşam üçgeni, üçgen sayılar, hatta üçgen kurabiyelerin bile bir rolü vardır. Cadıların kulübesindeki bütün araçlar ve aygıtlar üçgen biçimindedir.

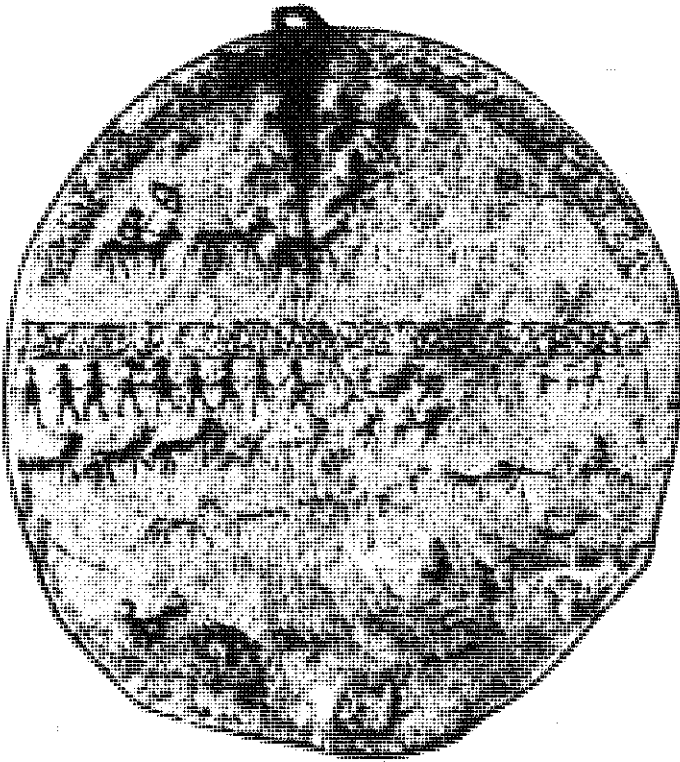
(Bununla birlikte, burada "ebedi üçgen"den söz etmiyoruz!)

Hermetizmin çifte üçgeni, 6 uçlu yıldız, mikrokozmos ve makro-

kozmosun birleşmesini imler.

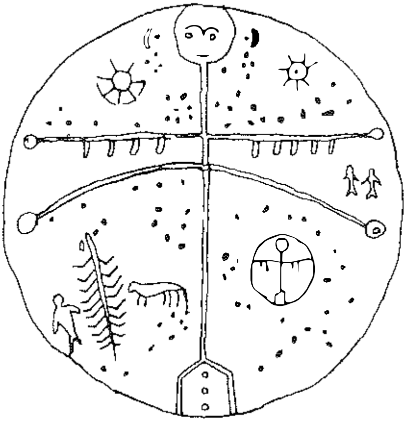
Hıristiyan mistisizmi ve büyüsünde, üçgenler ve 3 sayısı her zaman için Teslis'le belirli bir ilişki içindedir. Ama 3, İblis'in Teslis'i taklit etmeye çalıştığı ve 3'ün korkunç biçimlerine büründüğü zamanlarda demonik bir sayı olur. Dante bu motifi *İlahi Komedya*'sında çok ustaca işlemiş, deyim yerindeyse Cehennem'i Teslis sisteminin parodisine çevirmiştir (ve unutmayalım ki, Peter Rabb'i üç defa inkâr etmişti). Halk masallarında insanlar çoğu kez bir cinin ya da demonun onlara dokunuşundan 3 gün sonra ölürler (aynı şekilde ruhların baskısından üçüncü gün kurtulurlar). 3 yolun kesişimi (*trivium*) tehlikeli bir yer kabul edilir ve darağacı 3 ayak üzerine kurulur.

Demonik ruh çağırmalarda bazen 3 siyah hayvan kurban edilir (genellikle teke, kedi ve köpek); Hıristiyanlık döneminde demonik hayvanların 3 bacaklı olduğu düşünülürdü – kadim Germen dininde bunların demonik dönüşümü kutsaldı (bununla birlikte 3 renkli kedi koruyucu ruh olarak görülürdü). Germen inancına göre 8 bacaklı bir ata binen Odin, Hıristiyanlık döneminde 3 bacaklı bir ata binmiş olarak gözükmüştür ve çevresindeki köpekler, porsuklar ve tilkiler de 3 bacaklıdır. Danimarka'nın "ölüm atı" ve tekinsiz demonlarla veba demonun binek hayvanları da 3 bacaklıdır, hayvanlara hastalık getiren hayalet ruh da 3 bacaklıdır. Kadim Germen ölüm tanrıçası Hella bile, geç dönem bir ortaçağ efsanesine göre 3 bacaklı bir ata binerdi. Yine ortaçağ kaynaklarına göre, şeytan, 3 bacaklı bir yabani tavşan biçiminde gözükebilir. Yaygın bir batılinançta kuşlar bile 3 bacaklı olabilir, örneğin demonik baykuşa *Habergeis* denilen Bavyera ve Tyrol'da böylesi kuşlar çok görülür. Evin çevresinde dolaşan 3 bacaklı bir köpek bir felaketin yaklaştığı anlamına gelir. Hatta bazı insanlar masaya 3'lü gruplar halinde oturmaktan bile kaçınırlar, çünkü 3 kişi kara bü-



Avrasya şamanlarının 3 dünyası. Bir şaman davulunun içi, Minussian Tatarları. burada, "orta dünya," ağımsı yatay motifle ve hemen altındaki dokuz insanla ifade edilmektedir. Mircea Eliade'ye göre Moğol mitolojisi, Tanrı'nın savaşçı, ama aynı zamanda da koruyucu ruh olan 9 oğlundan söz eder. Altay Tatarları arasındaki en yüce tanrı olan Ulgan'ın 9 kızı vardı ve göklerin de 9 tane olduğu düşünülürdü (ayrıca bkz. 9 üzerine olan bölüm).

yü düzenleyebilir. Shakespeare'in *Macbeth*'inde 3 cadı vardır ve büyüleri şöyle duyurulur: "Tekir kedi tam üç kez miyavladı." Cadıların,



Bir şaman davulunun dışı, Altaylar. Ortadaki dikey çizgi 9 dallı Kozmik Ağaç'tır; üst dünya güneş ve ayla temsil edilir, orta dünya iki insanla; ölüler dünyası ise "yardımcı bir ruh" (hayvan) aşağı doğru büyüyen bir ağaç ve daha küçük bir boyutta yinelenen kozmik ağaçla.

"Gelecek üçler toplantımız ne zaman peki?" sorusu, aynı tekinsiz etkiyle, Theodor Fontante'nin meşhur baladı *Die Brück' am Tay*'in (Tay Üzerindeki Köprü) nakaratı olur: "Wann treffen wir drei wieder zusamm?"

Belirli formüllerin üç katlı yinelenişleri hem dinsel hem de büyüsel ayinlerde çok temel bir rol oynar. Hint *Rigveda*'nin bir ilk dönem öğüdünde, düşman "3 dünyanın hepsinin altında yatsın" diye lanetlenir ve 3 sayısı hem eski hem de modern Hindistan'da sayısız ayinsel edimde yer alır. Şair Horatius'un tanrıça Hekate'ye hitaben yaptığı bir konuşmada önerdiği üzre, aynı kalıp klasik antikitede de bulunur:

Sen, ormanların derinliklerindeki dağların yakınında duran
ve doğuran kadınlara üçüncü çığlıklarında yaklaşan

kurtarmak için bütün gücüyle
üç biçimli bakire[1]

Orta Çağ'ın başlarında Orta Türkçe ile yazılmış *İyilik Veren Bilgi*, *Kutadgu Bilig*'de bile, vezir "Çok Övülmüş," şah "Tam Uyanmış"a 3 defa gider ve şah 3 danışmanla çevrilidir.

Yahudi liturjisinde *şofar*'ın 3 katlı üflenmesi, Kabala'da ilk notanın cennete düştüğü, ikincisinin kırdığı, üçüncüsünün de kopardığı biçiminde açıklanır. Goethe'nin oyununda Mefistofeles Faust'a "Du musst es dreimal sagen"i anımsatır, yani Faust onun odaya girmesini tam 3 kez rica etmelidir, aksi takdirde davet geçersiz olur. Ancak 3 defa yinelenen takdisler ve lanetler etkili olur: Bu adetin akıldan çıkmayan bir yazınsal formülasyonunu Heine, anayurtları Almanya için 3 katlı bir lanetle dolu bir kefen dokuyan Silesyalı dokumacıların içler acınası durumlarını betimlerken vermiştir:

O Deutschland, wir weben dein Leichentuch,
Wir weben hihein den dreifachen Fluch,
Wir weben, wir weben, wir weben.

[Ey Almanya, senin kefenini dokuyoruz,
Hem de üç katlı bir lanete,
Dokuyoruz, dokuyoruz, dokuyoruz]

Benzer şekilde, Harun'unki (Sayılar 6:24-26) gibi ta ilk günlere kadar geri giden takdisler, çoğu kez üçlemeler biçiminde şimdi kilise işlerinde kullanılmakta:

Rabb seni takdis etsin ve esirgesin,
Rabb'in çehresi senin üzerinde parlasın
   ve merhameti sana kadar ulaşsın
Rabb yüzünü sana doğru kaldırsın

ve huzur versin sana

İşaya'nın işittiği *trishagıon* –"Kutsal, Kutsal, Kutsaldır kalabalıkların Rabb'i"– Hıristiyan liturjisinin bir parçası olmuştur ve gerçekten de 3 defa istavroz çıkarırlar.

Takdislerin ve duaların üçkatlı liturjik yinelenişi Hindu ve İslami geleneklerde de çok iyi bilinir. Dinsel törenlerin sonunda, Hindular, T. S. Eliot'un *Dört Quartet*'inde kullandığı, üç katlı *şanti, şanti, şanti* (huzur) ibaresini söylerler. Müslümanlar üç farklı biçimde "Allah ile" dıyerek –*vallahi, billahi, tallahi*– yemin ederler ve kefaret ıçin 3 günlük bır oruç öngörür (Sure 3:92).

Ortaçağ folkloru da büyülü 3 sayısından çeşitli biçimlerde yararlanmıştır, çünkü 3, sihirli bir kare yapılabilecek (her kenarında 3 sayı) en küçük birimdir. Kanın akmasını durdurmak ya da hırsızları yakalamak için yapılan 3-çiçek takdisine (daha çok gül ya da nilüferle yapılır) ilk olarak 1429 tarihli bir Fransız belgesinde rastlanmıştır ve anlaşıldığı kadarıyla onaltıncı yüzyıldan beri Almanya'da da bilinmektedir. Böyle bir takdis ("Es standen drei rosen auf unseves Herren Gottes Grab") şunları söyler: "Rabbimizin kabrinde 3 gül vardı; birincisi zarif, ikincisi güzel, üçüncüsü akan kanı durdurur." Bir de, onikinci yüzyıldan kalma yazılardan bilinen 3-kardeş takdisi vardır, ki genellikle Latince bır cümleyle başlayan öykülerde bulunur: "Tres boni fratres per unam viam ambulabant" (üç iyi kardeş hep birlikte bir yolda yürüyorlarmış ...). Birlikte yürüyen 3 kişi genellikle adsızdır, ama bazen 3 havari oldukları varsayılır ve Bizans geleneğinde Kutsal Ruh tarafından iyileştirme sanatına vakf edilmiş 3 kardeştir. Bunu para almadan yaparlar ve çok sık olmak üzere Zeytin Dağı'nda ve hatta geçmiş zamanlarda Olympos Dağı gibi kutsal dağlarda sağlı-

ğa iyi gelen bitkiler toplarlar. Onüçüncü yüzyılda Papa XXII. John'un tavsiye ettiği 3 Müneccim ile bağlantılı bir takdis olan *Dreikönigssegen*, bugün Almanya'da ve Almanca konuşulan yerlerde halen kullanılmaktadır. Aynı bölgelerde evlerin ve ahırların kapılarının üzerinde C+M+B, Caspar, Melchior ve Balthasar harfleri halen görülür; bunu genellikle belirli çocuk ya da delikanlı grupları 6 ocaktakı Ziyaret Yortusu'nda yaparlar. Onbeşinci yüzyıldan kalma bir takdisde yolcular için 3 Müneccim koruması şöyle istenir: "Caspar me ducat, Balthasar me regat, Melchior me salvet at vitam eternam me perducant" (Caspar bana yol göstersin, Balthasar bana rehberlik etsin, Melchior beni korusun ve bana ebedi hayatın kapılarını açsınlar).

Kahinlikte çoğunlukla 3'ün kullanımı esas alınır; örneğin İslamiyet öncesi Arabistan'da oklarla yapılan kehanetlerde 3 ok kullanılırdı. Ayrıca şifa verici bütün formüller üç defa yinelenir: birisine büyü yapılmışsa –eski bir Alman deyişine göre– şu sözcüklerle başlayan bir duayı yüksek sesle ezberden söylemesi gerekir:

"Drei falsche Zungen haben dich baschlossen ..."

(3 yalancı dil sarmış etrafını, 3 kutsal dil senin iyiliğin için konuşuyor)

Ve mahkemeye gidildiğinde insan kendisini şu formülle korumalıdır:

"Ich trete vor des Richters Haus .
(Yargıcın evine gideceğim; penceresinden 3 ölü bakıyor bana: birisinin dili yok, ikincisinin akciğeri, üçüncüsü hasta, kör ve sağır.)

Kırsal alanlardaki sayısız gelenek üçkatlı yinelemelere dayanır: bir hayvanı eve alıştırmak için bir masanın ayağının çevresinde üç defa dolaştırmalı ya da 3 kez aynaya baktırmalıdır; 3 kutsal geceden birin-



Mauryan İmparatoru Ashoka sütunu, y MÖ 240. 3 aslanlı bu sütun 1949 yılından beri Hindistan Birliği'nin armasının modelidir.

de (Noel Arifesi, Yeni Yıl Arifesi ve Ziyaret Yortusu) para saymak, insanın yıl boyunca parasız kalmamasını garantiler. Türkiye'de bir misafirin genellikle 3 gün, 3 hafta ya da 3 ay kalması beklenir; bu arada balığın üçüncü günden itibaren kokmaya başlayacağı söylenir.

Sorular ve bilmeceler 3 kez ya da üç parçalı olarak sorulur. Hatta, "Kapının Arkasındaki 3 Soru" diye bir oyun bile vardır. Üç parçalı bilmece modelinin kökenleri büyük bir olasılıkla Sfenks'in bilmecesine dek uzanıyordur: "Önce 4 ayaklı, sonra 2 ayaklı ve en sonunda da 3 ayaklı olan nedir?" (Yanıt: insan!) Kadim Mısır'da üç her durumda önemli bir sayıydı, örneğin bir kazazede 3 gün boyunca kalbiyle baş başa kalır ve yılan tanrı ona 3 kez sorar.

Masallarda genellikle 3 insan, hayvan ya da eşyadan söz edilir. Bir kural olarak, üçüncü ve en küçük kız ya da erkek çocuk sonunda şans yüzüne gülendir (*Çizmeli Kedi*'de olduğu gibi). Bir Alman masalında kız, nereye hapsedildiğini evdeki 3 hayvana sorar:

> Schön Hühnchen, schön Hihnchen, und de schöne bunte Kuh..
>
> (Sevimli küçük civciv, sevimli küçük horoz, cana yakın sevimli benekli inek bu konuda ne düşünüyorsunuz?)

Yoldaki yerlerin ya da istasyonların üçkatlı yinelenişleri de masallarda çok yaygındır ve çoğu kez kahramanların 3 arzusu vardır: kural olarak üçüncü arzu, ilk iki arzunun düşüncesizce kullanılmasının izlerini yok etmek için kullanılır. Benzer yapılar üçüncü katılımcının ya zekâsıyla ya da aptallığıyla diğer ikisine üstün geldiği şakalarda da bulunur. Olaylar 3 gün 3 gece, bazen 3 ay ya da 3 yıl sürer. Kimi zaman kahramana 3 içecek süt, su ve şarap– sunulur ve birisini seçmesi söylenir. Bu motif Muhammed'in göksel yolculuğuna dair popüler İslami öykülere bile girmiştir. Kökleri gündelik hayatta bulunan,

kahraman, düşman ve yardımcı arasındaki üçgensel eylem masallarda çok gözde bir motiftir. Üçler halk şiirlerinde de çok yaygındır. Örneğin Alman halk şarkılarından "Es blühen drei Rosen"de (Bir dalda yetişen 3 gül ...) Teslis'e göndermeler vardır; ya da bir kız ıstıraptan yakınır: "Drei Lilien, drei Lilien, die pflantz' ich auf mein Grab" (3 nilüfer diktim mezarıma, 3 nilüfer); bir asker kötülüğün habercisi 3 kuzgun görür: "Drüben am Wegesrand sitzen drei Raben..." (Yolun kenarında 3 kuzgun gördüm – ilk gömülen ben mi olacağım?).

Anglosakson çevrelerden, "3 Şen Galli Vardı" nakaratlı şarkılar gelir ya da "Turnuva" şöyle der:

Hopladı Hawkyn
Dans etti Dawkyn
Borazanı çaldı Tomkyn ...

Ve anlamsız şiirler üçlü ritmi gayet güzel sürdürmüştür:

Üç genç fare siyah fötr şapkalarla,
Üç genç kaz beyaz samandan düztabanlarla,
Üç genç köpek kıvrık kuyruklarla,
Üç genç kedi taktıkları yarım peçelerle
Yürüyüşe çıkmışlar iki genç domuzla
Saten tören giysileri ve parlak kırmızı perukalarla ..

Halk şiiri, çocuk şarkıları ve öylesine yazılmış şiirler çok sık olarak sözcüklerin, cümlelerin bir kısmının ya da bazen bir dizenin tamamının üçkatlı yinelemelerini içerir. *Hop hop hop, hip hip hip,* ya da *kling klang kloria* gibi formüllere her yerde rastlanır. Türk şiirinde üçlü bir şiir şeması (abab, cccb, dddb, vs.) anımsatıcı bir kalıp yaratır, sözcüklerin yinelenmesi açıkça anlamı vurgular. Örnek olarak "Eine Schneider fing 'ne Maus" adlı Alman çocuk şarkısını gösterebiliriz:

Bir terzi bir fare yakalamış,
Bir terzi bir fare yakalamış,
Bir terzi bir fare yakalamış,
Bir terzi bana bir fare yakalamış ...

Alan Dundes, Amerikan folklorunda 3 sayısı üzerine çok kapsamlı bir inceleme yapmıştır ve bulguları başka alanlara da uygulanabilir. Kısaltmaların kullanımı ve harf gruplarıyla yapılan akronimler (ABC'ler ile başlayanlar!) Kuzey Amerika'da çok yaygın olsa da, Almanya'da da CDU, FDP ve FDJ parti adları kısaltmalarına rastlanır. Dundes'in üç kültürü kataloğu biri 3 kap yemekten oluşan ana yemek olmak üzere 3 öğün yemek önerir; trafik ışıkları 3 aşamalıdır, beyzbolda 3 köşe noktası, 3 vuruş ve 3 avut vardır, sporcuların tutkusu hat trick, triple salto ya da triple Rittberger becerebilmektir – spor karşılaşmalarında üçkatlı başarı ya da Olimpiyat madalyalarının 3 derecesi.

Amerikan çocukları sayı sayma şarkılarında şöyle derler:

Üç küçük kedicik eldivenlerini kaybetmiş.

Fransız çocukları şöyle şiirlerle büyürler:

Quand trois poules von au champ

(Üç tavuk tarlaya gitmiş)

ve Alman çocuk şarkılarında da şöyledir:

Drei Gäns' im Haberstroh

(Yulafların arasındaki üç kaz)

Üçkatlı bölünmeler bu nedenle onlara çok doğal gelir ve hayatlarının sonraki günlerinde senli benli konuşmalarında "kan, ter ve gözyaşı"

diye konuşurlar ya da "şarap, kadın ve şarkı söylemekten" hoşlanırlar. Bir çocuk büyümeden kalırsa buna Almancada *Dreikäsehoch* (3 peynır yüksekliği) denir ya da büyüyüp oldukça tombullaşır, "3 şişelik adam" olur. Ve en sonunda tabutunun üstüne 3 avuç toz serpilir.

Edebiyat cephesinde, kitap adlarına şöyle bir göz atmak bile 3'ün ne kadar çok tercih edildiğini gösterecektir: *Bir Kayıkta Üç Kişi*; *Geri Gelen Üç Kişi*; *Üç Kişi Dünyaya Karşı*. Bu ilgi kendisini yalnızca anlatı dünyasında değil, *...in Üç Yüzyılı* benzeri başlıklı sayısız kitabın olduğu akademik dünyada da kendisini gösterir. Derleme kitaplar çoğu kez 3 roman, 3 oyun ya da 3 yazarın birer eserini bir araya getirir. 1990-1991 tarihli *Baskısı Mevcut Kitaplar*'da "üç"le başlayan 1200'den fazla kitap vardı.

3'e ilişkin geleneksel görüşler, Menninger'in gösterdiği gibi matematiksel ve teknik terimlerde de korunmuştur. *Drillich* (İngiliz dokuması) 3 lifli dokuma ipliğiyle dokunmuş kaba bir dokumadır. Eski *trivium*'dan (çapraz yol) günümüz dünyasına gelen *trivial* gramer, diyalektik ve retorikten oluşan 3 parçalı alt düzey bir eğitimdir (*Quadrivium* daha yüksek bilimleri içerir: aritmetik, geometri, astronomi ve müzik). Yalnızca Fransızcadaki *travail* (iş) değil, İngilizcedeki *travel* da (seyahat etmek) eski bir işkence aleti olan *tripalium*'dan –bazı insanların duygularını çok iyi ifade eder– gelir.

Ama daha neşeli bir notla son verelim. Schubert'in üç genç kızla geçirdiği gençlik yıllarına ilişkin bir opera olan *Dreimäderlhaus*, müzikte 3'ün rolünü açığa çıkartır. Burada yalnızca uyumlu bir üçlemeyle karşılaşmayız, aynı zamanda sanat ve senfoninin üç parçalı yapısı, yaylı çalgılar üçlemesi ve üç parçalı minuetler görürüz. Hint müziğinde, üçlü sisteme dayanan bir ritm olan *tintal* (uzman olmayanların

analiz yapması çok güç olsa da) halen varlığını sürdürmektedir. Ama üçlü ritmin en hoş ifadesi valsdir; vals neşeli dansın ideal ifadesidir ve marşın dörtlemeli, pratik ritmine tamamen karşıttır.

MADDİ DÜZENİN SAYISI

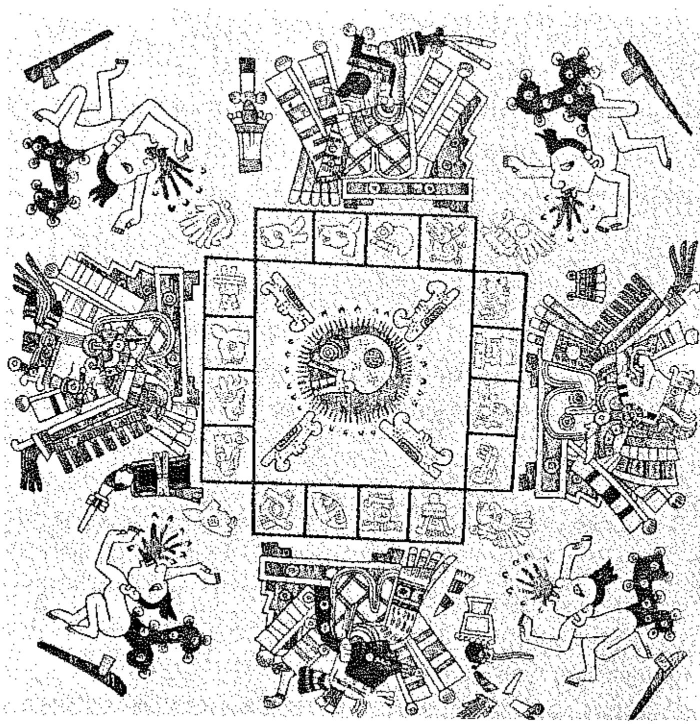
4

Vier widerspenst' ge Tiere Ziehn den Weltenwagen-
Du zügelst sie, sie sind an deinem Zaumen eines.

(Yerinde duramayan dört hayvan çekiyor dünyanın arabasını
Gem vur onlara ve ehlileştirdiklerinden biri olsunlar.)

Bu dizeler, Rückert'in, Rumi'nin düşüncesinden hareketle Hezekiel'in düşündeki ve Yuhanna'nın Vahyi'ndeki 4 hayvanın 4 ögeden oluştuğunu ve bunlardaki gücün –yaratılmış maddede gözler önüne serilmiştir– tek Tanrı'nın önünde nasıl boyun eğmek zorunda olduğunu ayrıntılı bir şekilde işlediğini gösterir.

Dört, dünyada bilinen ilk düzenle ayrılamaz bir şekilde bağlantılıdır ve bu da, oluşumların kafa karıştırıcı çok yönlülüğünün sabit formlar biçiminde düzenlenmesiyle, doğadan uygarlığa doğru bir değişime işaret eder. En eski metinlerden anlaşıldığına göre, ilk insanlar ayın, zamanın düzenlenmesine yarayan dört aşamasını –hilal, büyüme, dolunay, küçülme– gözlemlemişlerdi. Benzer şekilde, güneşin konumu ve gölgelerin hareketi de insanların kendilerini yönlendirebilmelerine yardımcı olmuştur. Güneşin doğduğu ve battığı noktaların, özellikle ilkbahar ve sonbaharda gündüz ile gecenin eşit olduğu günlerde hassas bir biçimde gözlemlenmesi 4 esas noktanın keşfedilmesini sağlamıştır.



Codex Borgia'ya göre Aztek cehennemi miti (Cholula Tlaxcala dininden). Merkezdeki, çevresi kanlı kurukafa ölüm diyarını simgelemekte. Yanlarda, üst taraf kuzey, alt taraf güney olmak üzere, 4 yönün tanrıları vardır; köşelerde de cezalandırılmış günahkârlar.

4 yön ve 4 rüzgar birlikte yeryüzündeki yaşamın tamamı için gerekli koordinatları sağlarlar. Bu yalnızca Asya ve Avrupa kozmolojileri için değil, Kolomb-öncesi Amerika için de doğrudur. Maya geleneğinde her şey, sırayla renklerle özdeşleştirilebilen 4 temel noktayla ilişkilidir. Temel noktalar, uçları 4 ufka değen bir haçla temsil edilir-

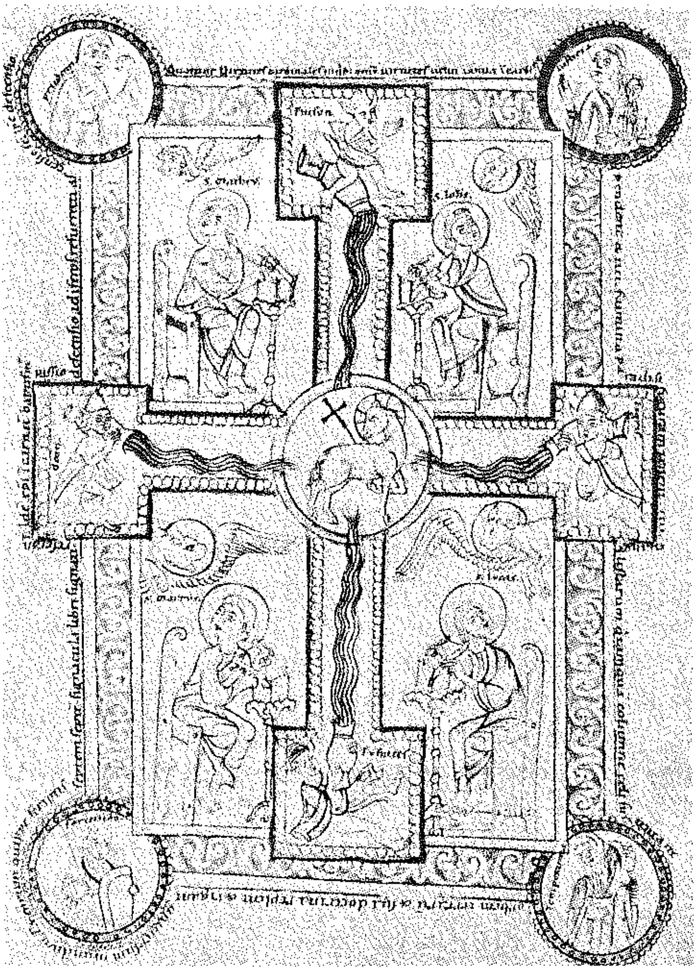
di. Yerleşmeler bu kareye göre yönlendirilirdi. Merkezdeki kutsal ağaçtan 4 yöne doğru 4 yol çıkardı ve bu çıkış noktalarındaki 4 sanduka köyün sınırlarının koruyucularına adanmıştı.

Pek çok erken dönem kültürde yeryüzü bir dikdörtgenle temsil edilmiştir. Örneğin Çinliler için gölgelikli bir dört tekerlekli araba biçimini almıştı ve bu dikdörtgen biçim tarlaların, evlerin ve köylerin *fang*, kare ilkesine göre düzenlenmesini esinliyordu.

Kitab-ı Mukaddes geleneğinde 4'ün 4 yönle ilişkisi, Tanrı'nın gücünü bütün dünyaya yaymayı üstlenmiş 4 melek ya da melek-çocukla açıklanmıştır. Bir de Hezekiel'in düşündeki 4 yaratık, insan, aslan, boğa ve kartal vardır ki, bunlar Kutsal Taht'a yakın dururlar. Daha sonraları bu, gizemli bir süreç sonucunda, telaffuz edilemeyen dört harfli ilahi adın, *YHWH*'ın 4 harfiyle birleşmiştir.

Haç aynı zamanda 4 temel noktanın bağlantılandırılmasıyla da elde edilir ve bazen bu noktalar özel bir dinsel anlamı vurgulamak için bir daire içine alınır. Eski Mısır'da hafifçe değişmiş bir formda, "ölümsüzlük" hiyeroglifi olmuştur. Bu biçimiyle, ilk Hıristiyan mezar taşlarında bile bulunur ve modern bir Kıpti ressam, Golgotha'yı, İsa'nın yeniden dirilişinin simgesi olarak bir Mısır haçıyla temsil etmiştir. Bu göstergeyi Mısır'da ve Yunanistan'da bulan Yeni-Platoncu düşünür Porphyrios buna kozmostaki ruhsallığın simgesi demiştir.

Eski Avrupa'da, Etrüskler şehirlerini ve tapınaklarını dünyaya biçim veren haça uygun düzenlemişlerdir. Kilise babaları dinsel törenler için sabahlarlarken İsa'nın haçının global gücünün bir simgesi olarak kare içine alınmış haçı gördüler. Örneğin St. Jerome şöyle yazmıştı: "Ipsa species crucis, quid est- nisi forma quadrata mundi" (Ve bu haçın biçimi, her ne ise, dünyanın dört kenarlı biçimi değil mi-



Zwiefalten Manastırı'nın günlük dua kitabında 4'ün sembolizmi, onikinci yüzyıl. Ortadaki haçla Tanrı'nın kuzusu, 4 evangelist ve sembolleriyle ve 4 cennet ırmağıyla kuşatılmıştır. 4 köşedeki madalyonlarda temel erdemlerin imgeleri vardır: Bilgelik (*sophia*), cesaret (*andreia*), ölçülülük (*sophrosyne*) ve adalet (*dikaiosyne*). Platon'un felsefesinde bilinen bu dört erdem, Aquinalı Thomas tarafından 3 "ilahi erdem" daha eklenerek 7'ye çıkarılmıştır.

dir?) Kilise babaları ayrıca Adem [Adam] adının Yunanca yazılışının, 4 yönün adlarına, *anatole*, *dusis*, *arkto* ve *mesembra*, gönderme yaptığına ve böylece Adem'in dört katlı maddi dünyanın mikrokozmik bir temsili olduğuna da inanırlardı.

İsa'nın haçıyla dünyanın dört köşesi arasındaki ilişki eski bir Bizans kilisesinin planında ifade edilmiştir; kare içine alınmış bir Yunan haçı. Haçın (her biri eşit uzunlukta) 4 kolu asıl kubbeyi taşıyan birer kemerdir. 4'ün yönlerle yaratılan dünyayla bağlantısı ayrıca dörtgensel tanrı tasvirlerinde de görülür. Örneğin Brahma ve diğer Hint tanrılarında 4 baş, dünyanın 4 yönünü simgeler; 4 kollu Şiva ise dansıyla dünyayı yıkar ve yeniden yaratır.

Dördün daha pek çok özelliği vardır; ama hemen hepsi maddi olarak kurulu dünyayla birtakım ilişkilere götürür bizi. Bununla birlikte pek çok uygarlıkta 4'ün saymanın üst sınırı olduğu da unutulmamalıdır – bir karış dört parmaktır, 4 avuçluk bir genişlik bir ayakboyudur. Dilbilimsel olarak 4'den önceki sayılar çoğunlukla 4'ten sonrakilerden farklı ele alınır ve yeni sayı grupları ya da sayma formları 4'le başlar.

Klasik gelenekte 4'e gösterilen kuvvetli ilgi en açık olarak 4'ü ideal sayı olarak gören Pisagorcuların öğretilerinde görülür. Bununla birlikte maddi dünyayla bağlantısı, dördüncü üç boyutlu cismin, kübün, bu dünyaya aitmiş gibi ele alınması olgusuyla açıklanabilir ve böylece 4 ayaklı yaratıkları tipik yeryüzü yaratıkları olarak açıklamak olası olur.

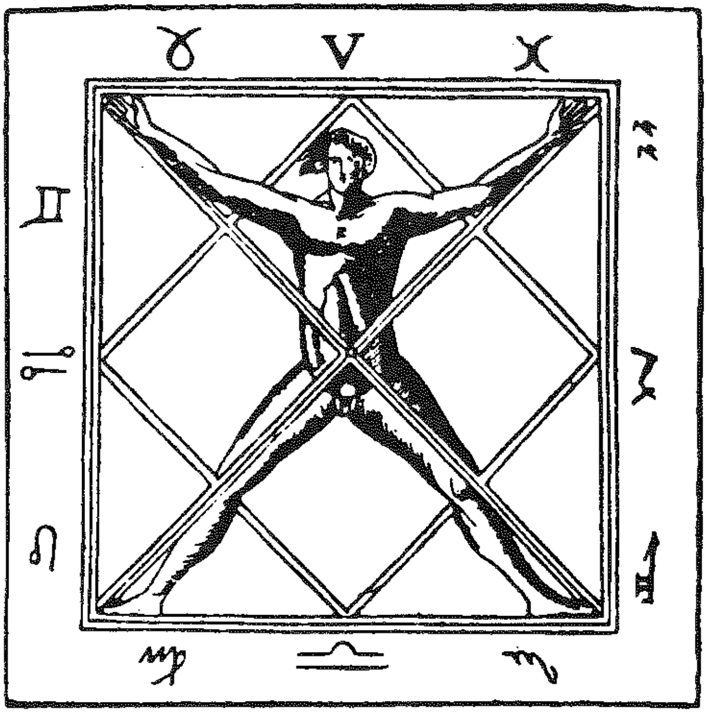
4, net ve kolay anlaşılabilir bir geometrik form sunar; böylece dört açılı formlar, özellikle de kare, mükemmel ve kendine yeterli olarak düşünülür. İngilizcede hâlâ "dürüst [square/kare] insan" denir



Amon Ra, eski Mısır'ın "4 yönün Efendisi."



Tanrı Şiva'nın dört kollu dansı; altta boğa Nandi, yanlarda iki *rishi* (aziz). Şi va'nın 64 zevkine dair bir Tamil çalışmasından (*Tiruvilaiyadarpurana*, Paranjoti munivar, Madras, 1866).

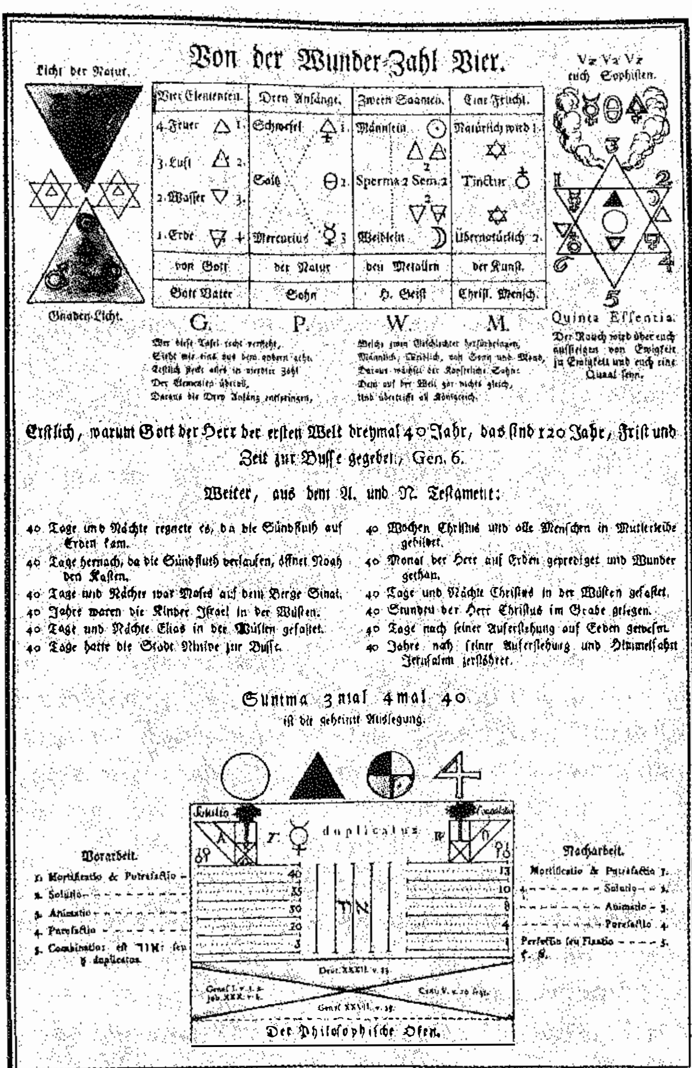


Agrippa von Nettesheim'a (1486-1535) göre, bir karenin köşegenlerinin kesişme noktası insanın göbeğine karşılık gelir: *Von dem Verhältnis, dem Mass und der Harmonie des menschlichen* Körperbaus (İnsan Gövdesinin İlişkileri, Ölçüsü ve Uyumu Üzerine).

ve Nietzsche de, "gövdesi ve ruhu dikdörtgen" olması gereken ideal insana dair umutlarını açıkladığı zaman benzer çizgileri düşünüyordu büyük bir olasılıkla. Pisagorcular içinse 1+2+3+4 = 10 ile biçimlenen *tetraktys* büyük birliği kucaklar ve 4 ile 10 birbiriyle yakın ilişiki içindedir.

Pisagorcu görüşlerden hareketle hem kilise babaları hem de ortaçağ Avrupa filozofları, sıralama işlevi gören 4 öğeden insanın psikolojik güçlerinin rengarenk dünyasını açıklayan 4 ruh haline kadar sayısız dörtleme grubu keşfetmişlerdir. İzmirli Theon *tetraktys* ve *deca de* üzerine yazdığı kitapta dörderli 10 grup sayar: sayılar (birler, onlar, yüzler, binler); basit canlılar; basit canlıların biçimleri; canlı varlıklar; topluluklar (birey, köy, kasaba, ulus); kapasiteler; yılın mevsimleri; insanın dönemleri ve insanın parçaları (gövde ve 3 ruhsal parça). Bu arada yorumcular yalnızca Kutsal Taht'taki 4 yaratıktan değil, aynı zamanda kendi kutsal metinlerinin dörtkatlı anlam içeren öğretilerine ve tarihi, alegorik, ahlaki ve anolojik İncil yorumlarına yer vermeyen 4 İncil'den de alıntı yaparlar. Hıristiyan yorumcular 4 koluyla 4 yönü gösteren İsa'nın haçında ideal bir sembole kavuştular; 4 yön onlara göre İncil'de vaaz edilen 4 yöndür, ama aynı zamanda yükseklik, uzunluk, derinlik ve genişlikten oluşan boyutlarla da bağlantılıdır. Ortaçağ Hıristiyan yorumcularına göre, Cennetteki 4 ırmak Eski Ahit'in 4 büyük peygamberi vesilesiyle Musalar'dan akar ve İsa, 4 İncil'e vesile olmuştur. Cennetin 4 ırmağı Hinduizmde de bilinirdi; cennetlik ineğin 4 memesinden süt verdiği söylenir. Aynı şekilde 4 ırmak, cennete ilişkin İslami fikirlerin önemli bir özelliğidir ve bu nedenle İran ve Moğol Hindistan'ındakı pek çok bahçe 4 kanalla *çerbağ*'a (4 bahçe) bölünür; bu motif, cennetsel mutluluğun yeryüzünde bir temsilini veren anıtkabirlerde çok sık uygulanır.

Onuncu yüzyılda Basra'daki (Irak) Müslüman Saflık Kardeşliği Pisagorcu fikirlere çok güveniyordu ve buradan hareketle 4'ün önemini vurgulamışlardır. Tanrı'nın kendisi doğadaki şeylerin çoğunu dörtlemeler olarak biçimlendirmemiştir? Sıcak ve soğuk, kuru ve nemli sıfatları vardır; 4 öğe; 4 ruh hali; mevsimler; yönler; rüzgârlar, burç-



Mucizevi sayı 4. *Geheime Figuren der Rosenkreuzer*'den (Altona, 1785 1788).

larla ilişkili yönler; mineraller, bitkiler, hayvanlar ve insanlar; 4 sayı türü, vs. Benzer bir yaklaşımı olan, onyedinci yüzyıl Alman mistik düşünürü Erhard Weigel'e göre, 4 sayısında bulunan doğanın yarattığı *einmaleins*'ı (matematiksel şema) kavramak onlu sistemi kavramaktan daha kolaydır.

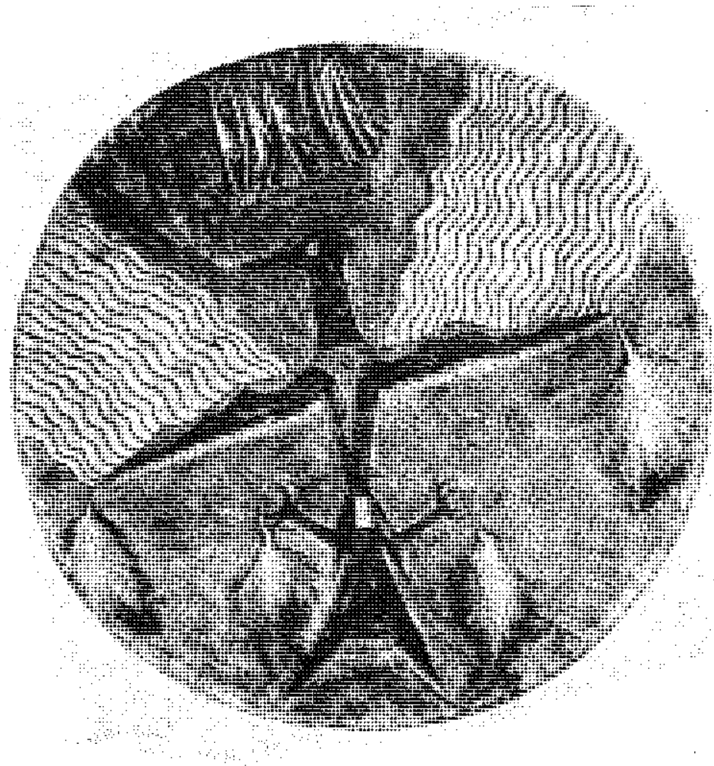
Kilise babalarından düşünür İrenaeus, daha ileri giderek 4'ün, tam olarak 4 İncil'dekinden daha az ya da daha çok olması imkânsız olacak şekilde mekânsal ve dünyevi düzenin mükemmel sayısı olduğunu iddia etmiştir. İlginç olan 4 kutsal kitabın Hıristiyan geleneğiyle sınırlı olmayışıdır: Hindistan'da 4 Veda vardır ve İslami gelenek 4 kutsal kitap kabul eder: Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an.

4, İslami uygulamaların başka alanlarında da önemli bir rol oynamıştır: Bir Müslüman 4 yasal eş edinebilir; zina durumunda günah işleyen (baskı altında olmaksızın[1]) kendi rızasıyla 4 defa itirafta bulunmak zorundadır ve 4 masum tanık, olayı bütün ayrıntılarıyla aktarmak üzere orada hazır bulunmalıdır. İslami tarihin tam başlangıcındaki ilk dört halife *hulefa-yi raşıdun* olarak anılır ve bugüne kadar 4 büyük şeri okul olmuştur. Sufilikte bile 4 belirli bir önem taşımayı sürdürmüştür: Tanrı'ya ulaşmak 4 aşamaya bölünebilir: *şeriat*, Tanrı'nın vahyettiği yasa; *tarikat*, dar gizemli yol; *hakikat* ve en son olarak *marifet*, Tanrı'nın vahyettiği sezgisel bilgi. *Melekut* (meleksi dünya) ve *ceberrut* (tanrısal gücün mekânı) yoluyla *nasut*'tan (insanlık) *lahut*'a (tanrısallık) seyahat edilebilir. Sufi ermişler arasında *abdal* denen 4 ermiş önemli bir rol oynamıştır ve 4, 40, 400 ya da 4000 kişilik insan grupları efsanelerde ve masallarda çok sık geçer. Ve Hint-Müslüman adetlerine göre bir çocuk, doğduktan 4 yıl, 4 ay ve 4 gün sonra Kur'an'ın sözcükleriyle tanıştırılmalıdır.

4, Kabalistik dünya görüşünün her noktasına nüfuz etmiştir. Gerçekten de, yukarıda da değindiğimiz gibi, evren 4 kısma ayrılır: *atsilut*, buyruklar dünyası; *beriah*, yaratılış dünyası; *yetsirah*, oluşum dünyası ve *asiyah*, görünür nesneler dünyası. Benzer şekilde, *sefirah binah*'dan kaynaklanan 4 *sefirot* da önemli bir rol oynar ve Zohar'a göre 4 yönle bağlantılıdır. Evrenin 4 kısmının ortaçağ tarotunda 4 renkle belirtilmesi Mısır kökenli bir oyundur, ama kabalistik çevrelerde özel bır ilgi uyandırmıştır. Bugün bile tarot kartları hâlâ siyah, beyaz, kırmızı ve yeşil olmak üzere 4 renk içerir.

4 kavramının, hem sayısal olarak hem de dünya ve düzeninin sembolü olarak antikitede ve Orta Çağ'da çok popüler olduğu görülmektedir. Phidias'ın Zeus heykelinin kaidesindeki 4 zafer tanrıçası bütün maddi dünyanın üzerindeki zaferi temsil ederler.

4, yalnızca uzamsal düzene ait bir sayı değildir, aynı zamanda dünyevi düzene de aittir. Hesiodos dünyanın 4 çağına ilişkin konuşan ilk düşünürler arasındadır (4800 yılı kapsayan ilk çağ, dördüncüsü yalnızca 1200 yıl olacak şekilde azalacaktır). Dünyanın benzer bir 4 parçalı gelişimi Hint geleneğinde de biliniyordu: uzun Altın Çağ'dan, sonuncu kötücül Demir Çağ'a, *Kaliyuga*'ya dek. Zerdüştçülük'de de 4 çağ bilinirdi, ama süreleri eşitti – her biri 3000 yıl uzunluğundaydı. Daha bireysel bir düzeyde, dördüncü aşamasında çilekeş –hiçbir şeye sahip olmayan kişi– olmakla doruk noktasına ulaşan insan yaşamının 4 aşamalı olduğuna ilişkin Hint görüşü vardır. Hem Hinduizmi hem de lslamı eleştiren onbeşinci yüzyıl Hınt mistik şaırı Kabır, milyonlarca insanın 3'ü araştırdığından, ama hiç kimsenin 4'ü incelemediğinden yakınmaktadır, yani insanın normal varoluşunun üçkatlı hedefi *artha* (zenginlik), *kama* (duyusal zevk) ve *dharma*'yı (doğru davranış) içerir, ama yalnızca tek bir hedef, yaratılan hayatın tedirginliğin-

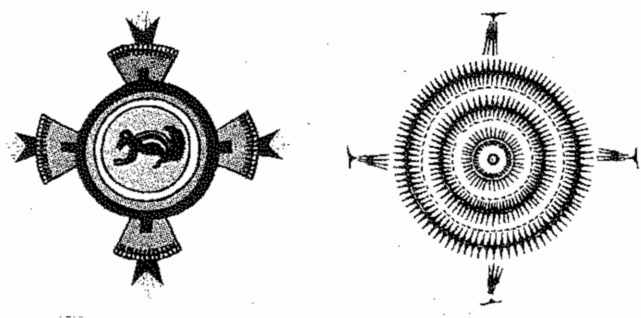


Dört, Siular için mükemmel bir sayıdır ve daire kutsal sembolleridir. Benzer şekilde tanrılar 4 gruptur (en üstünler, müttefikler, en alttakiler, ruhlar), 4 tür hayvan vardır (sürüngenler, uçanlar, dört ayaklılar ve iki ayaklılar) ve insan hayatının 4 dönemi vardır (bebeklik, çocukluk, olgunluk, yaşlılık). 1866 yılında yapıldığı tahmin edilen bu kalkanın ortasında bir şahin vardır ve 4 tüy 4 düşmanı ya da 4 büyük zaferi temsil eder.

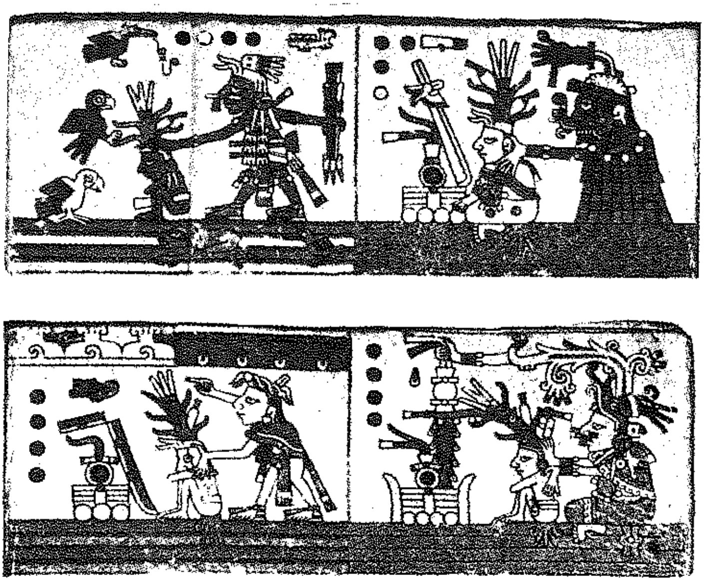
Siular arasında 4 sayısının önemini ifade edebilmek çok güçtür. Büyücü hekimleri insanlara bütün etkinlikleri dörtlü gruplar halinde düzenlemelerini öğütlerdi. Royal B. Hassrick'in *Das Buch der Sioux*'undan (Köln, 1982).

den kurtulmak, *moksha* araştırmaya değerdir. Ortak bir Hint-Avrupa mirası gibi görünen bütün bu spekülasyonlarda 3, 4 ve 12'nin önemi hemen anlaşılmaktadır.

Zuni, Dakota ve Siular dahil olmak üzere Kuzey Amerikan Kızılderililerinin bir kısmı 4'ü, kendi sistemlerinin temelini oluşturan sayı olarak kabul ederler. Dörtkatlı yinelemeleri, insan yaşamının dörtkatlı bölünüşünü, 4 hayvan sınıfını, göksel cisimlerin dörtlü gruplar halinde sınıflandırılışını biliyorlardı. 4'ün Yukatan'daki modern Maya hayatında hâlâ bir işlevi vardır: insanın çalışacağı mısır tarlaları



Sol: Hopilerin sembolik resmi. New Mexico, Albuquerque'ün güneybatısında törenler için kazılmış bir yeraltı odasından (*kiva*) alınmış bir duvar resmi. Ortadaki kokarca güneşi temsil etmektedir; dıştaki daire 4 ateşin çıktığı güneşin kendisidir ve 4 *kiva*'daki 4 yönde yanar. Ateş yakma yerinden çıkan 4 kartal tüyü "güç" anlamına elir. Uçlarındaki çizgiler güneşin ışınlarını temsil eder. *Sağ:* Siou mitolojisine göre, 4 yönüyle yeryüzünün sembolü. Skan, yani Gökyüzü, dünyayı dörtlü gruplar halinde yaratmıştır. Güneş, ay, yeryüzü ve gökyüzü, yani 4 öge, yuvarlaktır. Gündüz, gece, ay ve yıl, 4 tür zaman, göğün çevresinde döner ve 4 rüzgâr dünyanın sınırlarında eser.



Azteklerin kültür kahramanı ve Meksika tanrılarının en tanınmışı Quetzalcoatl, "Tüylü Yılan," 4 hava tanrısıyla temsil edilen mevsimlerin değişmesine açık olan bir mısırın 4 aşaması boyunca yaşar. 1. Vindobonensis Mexicanus Kodeksi'nden (onbeşinci yüzyıl civarı), deri üzerine resmedilmiştir.

anayönlere göre düzenlenmiş olmalıdır ve bir çocuğun topluluğa katılışı için düzenlenen özel tören çocuğun dördüncü ayında yapılır.

Düzenleyici niteliğinden dolayı 4, gündelik hayat için her zaman önemli olmuştur, kadim Kimmerler topraklarını 4 kısma ya da 4'ün katlarına bölerlerdi, Roma dönemi Galya'sında her *civitas*'ın kendi *quatroviri*'si vardı, yani 4 kişilik yönetici grubu. Ortaçağ İtalyan şehirlerinde benzer şekilde 4 danışman vardı. Charlemagne'in elde ettiği ve daha sonra bütün saray törenlerinde varlığını sürdüren Roma sözleş-



4 Yönün Efendileri. Hayaletlerden gelecek lanetleri etkisiz kılmak için Çin nazarlığı. Kadim efsanelere göre, imparator Dört Dağ denilen tımar sahiplerine 4 yönde huzuru korumaları için emir verdi. Çin'de gerçekte 5 yön vardır; beşinci yönde (merkez) imparatorun koltuğu olduğu düşünülürdü.

mesinde 4 bakan vardı: mabeyinci, teşrifatçı ya da idareci, kethüda ve saki (*mundschenk*). Osmanlı sultanının da idari işlere bakan 4 büyük memuru vardı: *vezir*, *kazasker* (esas olarak askeri davalara bakan hukukçu), *defterdar* (mali işler müdürü) ve *nişancı* (sultanlık fermanlarının tuğralanmasından sorumlu). Bu noktadan hareketle Hindu sistemindeki *varna*, yani "renk" denen 4 kastı da ele alabiliriz: brahmanlar, savaşçılar, yerleşik halk ve köleler. Çin'de de insanlar 4 kategoriye ayrılırdı ve bilginler 4 sanatın simgesiyle temsil edilirdi: müzik için gitarımsı bir aletle, mantıksal oyunlar için satranç tahtasıyla, edebiyat için kitapla ve resimle. Dünyayı düzenleyicilik açısından 4 sayısı öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, ortaçağ Paris'inde ve diğer ilk dönem üniversitelerde, profesörler ve öğrenciler 4 "ulus"a göre –

Fransız, İngiliz, Alman ve Norman– sınıflandırılırdı ve diğer ulustan öğrenciler bu 4 ulustan birine dahil edilirdi (örneğin, Doğu ülkeleri Fransız "ulusu"na, Hollanda Alman "ulusu"na dahildi).

Dünya John Donne'un söylediği gibi dörtgen olarak düşünüldüğünden dolayı:

Yuvarlak yeryüzünün imgesel köşelerinde eser ...

dünyanın küçük tasviri olan şehir buna göre biçimlendirildi. Şehirlerin dörtgen biçiminde inşası, Hindu Vadisi'ndeki Moenjo-Daro'nun kalıntılarının kanıtladığı gibi en erken devirlere kadar gider. Bu şehir, MÖ üçüncü bin yıl gibi erken bir tarihte mükemmel kareler biçiminde inşa edilmişti. Daha sonraki döneme ait bir başka örnek, güney Hindistan'daki Haydarabad (Dekkan) şehri olup, 1591'de Müslümanlığın ikinci bin yılının başlangıcında kurulmuştur. 4 büyük minareli devasa kübik bir yapı olan Char Minar, merkezde ve kraliyet ve iş çevreleri çevresinde 4'e ayrılacak şekilde inşa edilmiştir. Roma'ya da biçiminden dolayı "Roma dörtgeni" denilirdi ve böylece günümüzde pek çok "meydan" dörtgenden başka her şeye benzese de, meydan yerleşimin ve uygar bir merkezin sembolü olmuştur. Yine de orta ve doğu Avrupa'daki ortaçağ dönemi şehirlerde kasaba meydanı eski biçimini mükemmelen korumuştur. "Quarter," [mahalle] yani dört parçalı (Almanca *Stadtviertel*) bugün bize şehirlerin eskiden 4 ana bölgeye ayrıldığını anımsatır. Almancada yerleşim alanı anlamına gelen *Quartier* ve 3 aylık dönem (yani, yılın dörtte biri) anlamına gelen *Quartal* da dahil olmak üzere diğer modern terimler dörtkatlı bölümlendirmeye kadar geri gider, ama Roma askeri terimi *quadra* günümüzde *squadron* [tabur], Almancada *Geschwader* olmuş ve *quaterna* Fransızcada –İtalyanca *caterno'dan* *cahier*, "defter"e dönüşmüştür.

Bir de *quire* vardır ki, her biri 4 defa katlanmış 4 yaprak kâğıttan oluşur (basımevlerinde kullanılan 16 sayfalık forma).

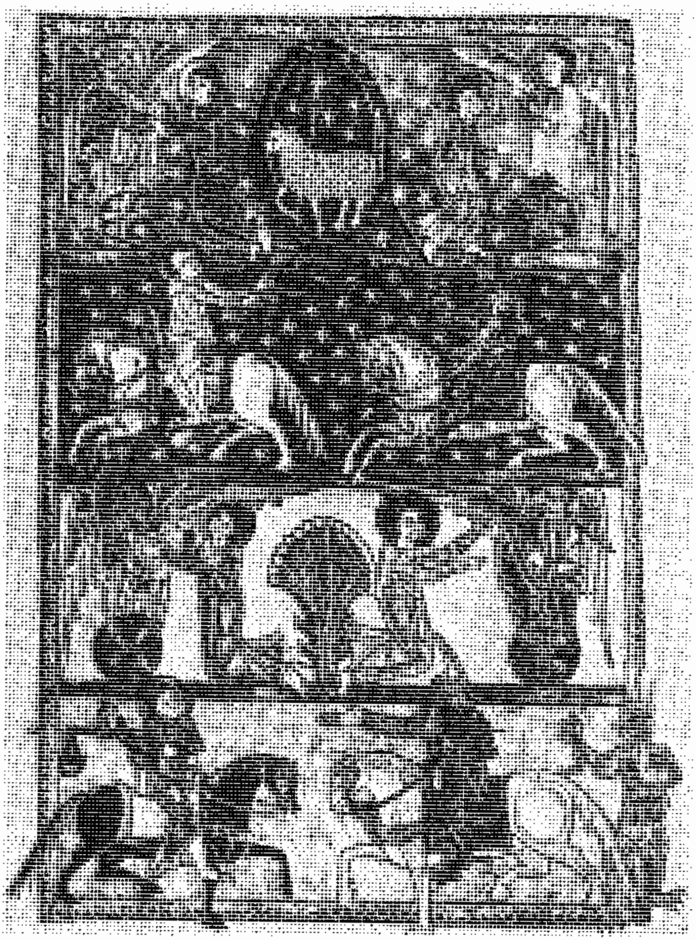
4 sayısı ortaçağ hukukunda ara sıra kullanılmıştır. *Lex salica*'ya göre cinayetle suçlanan birisi evin 4 köşesinden 4 yöne toprak atmak zorundaydı; kasıtsız adam öldürmenin kefaletini ödeyebilecek durumdaysa mahkemede 4 dava açılırdı, eğer hiç kimse kefaletini yatırmazsa en sonunda idam edilirdi.

4, çok "maddi" ve pratik bir sayı olduğundan batılinanç geleneklerinde çok ender gözükür. Bir istisna, büyük bir olasılıkla çok nadir olduğundandolayı 4 yapraklı yoncanın iyi şans getirdiği varsayımıdır. Eski bir Alman geleneğine göre, kızlar, Ziyaret Yortusu'nda evin 4 köşesinin her birine bir çiçek soğanı ekerlerdi; her soğana bir insan ismi verilirdi ve ilk yeşerenin gelecekteki kocasını gösterdiğine inanılırdı.

4, Farsçada ve Türkçede, bazı deyimlerde geçer, ama bu daha çok vurgulama için yapılan bir yineleme durumudur: insan 4 elle kavrar ya da 4 gözle bakar, bu bir şeyi bütün enerjisiyle üstlendiği ya da özlemle baktığı anlamına gelir. "Sizi dört gözle bekledim" [orijinalinde Türkçedir], sizi sabırsızlıkla bekliyorum anlamına gelir. Bununla birlikte Çin'de *she* (4) ve *shi* (ölüm) sözcüklerinin telaffuzlarının benzerliği 4 sayısından kaçınmaya neden olmuştur (Batı'da çoğunlukla 13'ten kaçınıldığı gibi).

Vahiy Kitabı, 4 köşeden atıldıklarında yaratılmış dünyayı yok edecek, yalnızca ruhsal dünyaya dokunmayacak olan, renkli atlarına binmiş mahşerin 4 atlısını betimler – maddenin sonuyla birlikte artık 4'ün düzenleyici gücüne gerek kalmayacaktır.

Bununla birlikte 4'ün ele almamız gereken başka bir yönü daha



Mahşer'in 4 Atlısı. Arroyo'nun Mahşeri'nden minyatür boyama (Kuzey İspanya), onüçüncü yüzyıl. Sırasıyla beyaz, kızıl, siyah ve sarımsı atlara binmiş atlılar (sarımsı ata şeytan eşlik etmektedir) arasında 4 sembolleriyle 4 İncil yazarı: Matta ve melek, Markos ve aslan, Luka ve boğa, Yuhanna ve kartal.

vardır. C. G. Jung bu sayının önemini vurgulamıştır, çünkü 1933 sonrası Almanya'daki kaotik gelişmeyi durdurmak, dünyada yeni, olumlu bir düzen yaratmak için onun düzenleyici gücüne gerek duyulduğunu hissediyordu. Onun görüşüne göre dörtlü gruplar arketipi, şeytansı huzursuzlukla birleşik *Wodan* arketipini yasaklamak için ortaya çıkmıştır. 4 ana yönüyle kadim ruhsal düzen imgesi olan *mandala*, Jung'a göre, dünyaya yönelik genel teslisçi yaklaşımı bile aşmaya çalışan düzenleyici gücün ideal sembolüdür. Esprili Katolik teolog O. P. Victor White, *Ruh ve Psişe* adlı kitabında, "Freud cinsellik için ne yaptıysa Jung da aynısını 4 sayısı için yapmıştır," yani 4'e temel bir psikolojik işlev kazandırmıştır.

YAŞAM VE SEVGİ SAYISI

5

Fün ist,
des Menschen Seele.
Wie der Mensch aus Gutem
und Bösem ist gemischt, so ist die Fünfe
die erste Zahl aus Grad' und Ungerade.

(Beş
insan ruhudur.
İnsanoğlunun iyilikten ve kötülükten ibaret olması gibi,
beş, tek ve çift sayıdan elde edilen
ilk sayıdır.)

Schiller *Piccolomini* (II. 1) adlı oyununda 5'in klasik anlamını böyle ifade etmiştir: 5 insanla bağlantılıdır. İnsanlığın iyi ve kötünün karışımı olması gibi, 5 bir tek ve bir çift sayıdan elde edilen ilk sayıdır.

Beş genellikle insan yaşamıyla ve 5 duyuyla bağlantılıdır; sevginin ve evlilik üzerine olan bölümde 5 konuğun olduğu Platon'un *Yasalar*'ında olduğu gibi bazen de evliliğin sayısıdır. Bu rolün en açık ifadesi George Chapman'ın *Hero ve Leandros* (1958) adlı kitabında bulunur; içindeki bir epithalamion'da, yani düğün şiirinde şöyle denir:

Bir çift sayıyı ayırabilirsin
İki eşit parçaya, ortada sıfır kalır,
Sonra her parçayı birleştirirsin diğeriyle:
Ve beş en özel ödülü alır

Çünkü ortaya çıkan ilk tek sayıdır
Başı çeken ilk iki sayının birliğinden
Çift ve tektirler; iki ve üç,
Tek başına sayı değildirler; işte bu nedenle
Beş katılır sayıların güçlü soyuna ...

Eril 3 ve dişil 2'nin bölünmez birleşimi olarak 5, saf matematiksel nedenlerle, erkek ve kadının birliğini ifade eden uygun bir sayıdır (İranlı şair Nizami'nin epik *Heft Peyker*'inde Turandot'un bilmecesi bu yorumun ortaçağ İran'ında da bilindiğini gösterir). Jung 5'i doğal insanın sayısı olarak kabul eder: beden ve 2 artı eller ve ayaklar 5 parça yapar. Ve Goethe, kadim sayı sembolizmine ilişkin her zamanki derin bilgisiyle (*Die Wahlver wandtschaften* adlı romanında) 5 yıllık geçici bir evlilik önerir; "güzel bir tek sayı, kutsal sayı," 4'ü esas alan ve "masa, yatak, ev ve bahçe" ile kuşatılmış toplumsal aileye karşıt olarak ortaya koyar.

İlk zamanlardan beri 5 bir parça olağandışı, hatta isyankâr bir sayı olarak düşünülmüştür ve Hippasus'un keşfettiği, 12 düzgün beşgenden oluşan pentagon-dodecahedron, yani beşinci geometrik cisim, 4 üzerinde yoğunlaşmış olan Pisagorcuları sıkıntıya sokmuştur. Rivayete göre, bu yeni cismin kaşifi, mütecaviz davranışından dolayı suda boğularak öldürülmüştür.

5'in yapı kurucu bir sayı olduğu halde kristallerde gözükmemesi (yalnızca 2, 3, 4 ve 6 bulunur) ve Pisagorcularca müzikal aralarla bağlantıda kullanılmaması çarpıcı bir olgudur. Bununla birlikte bu kullanılmayışların tersine, 5, yaşayan doğada, özellikle bitkilerde en tipik yapı kurucu sayıdır. Taç yapraklar çoğunlukla 5 tanedir ve Paneth gibi psikologlar, sayısız 5 yıldızlı çiçeğin aniden açtığı bahar mevsiminde tomurcukların açışında "devrimci" bir şeyler olduğunu

ıddia etmişlerdır. Bu bağlantıdan hareketle, bilge İngiliz şairi Sir Thomas Browne'in, "Eskilerin Quincunciall Eşkenar Dörtgeni ya da Birbiriyle Bağlantılı Büyük Çiftliklerin Yapay, Doğal, Gizemli olarak ele alındığı" 1658 tarihli *Cyrus'un Bahçesi* şiirine bakmak şarttır. Browne, 5 sayısının yalnızca antikite bahçeciliğinin tamamına nüfuz etmediğini, ayrıca 5 el parmağı ve 5 ayak parmağı ya da denizyıldızı gibi hayvanların figürasyonunda olduğu gibi bitkilerin hayatlarında da çeşitli şekillerde ortaya çıkıp durduğunu göstermeye çalışmıştır.

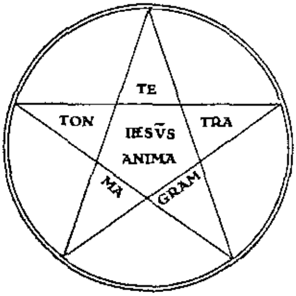
Beş, iyi düzenlenmiş kozmosu karıştıran Eros gibi "edepsiz," ele avuca sığmaz bir sayı olarak görülebilir. Görsel geometrileri açısından beşgenler hiçbir zaman mükemmel bir biçimde bir araya getirilemezler –her zaman bir parça boşluk kalır– ama başka geometrik biçimlerle bağlantı kurmada başarılı bir biçimde kullanılabilirler. Yalnızca İsa'yla birlikte dünyaya gelen nihai mükemmellikten yoksun gözüktüğü için Pentateukhos'la, Musa'nın 5 kitabıyla bir bağlantı kurmaya çalışan Augustine gibi Hıristiyan yorumcular bu "tam olmayış" ile ilgilenmişlerdir.

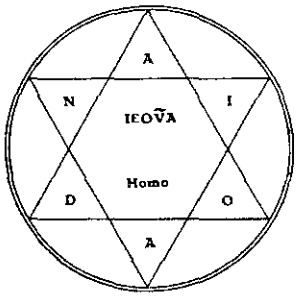
5'i astronomi terimleriyle de ele alabiliriz. Çok eskiden beri 5, tanrıça İştar'ın ve Romalı "halefi" Venüs'ün sayısı olarak kabul edilmiştir. İsviçreli bilgin Dr. Martin Knapp *Pentagramma Veneris* adlı çalışmasında Kepler'in Satürn ve Jüpiter ile yaptığı klasik işlemleri, Venüs'ü esas alarak nasıl sürdürdüğünü göstermiştir. Venüs'ün üst kavuşumları, burçlar kuşağının yıllık dairesindeki yerlerine göre 2 şubat 1922, 10 Eylül 1923, 24 Nisan 1925, 21 Kasım 1926 ve 1 Temmuz 1928 tarihlerine denk düşer. Bu tarihler yıllık daire üzerinde birleştirilirse bir pentagram elde edilir, bu da tam olarak İştar'ın, Venüs'ün ve Venüs gezegeniyle bağlantılı tanrıçanın işaretidir. Venüs'ün aşağı kavuşumlar ve doğu ve batı uzanımları gibi diğer ko-

nımları da daire üzerinde birleştirildiklerinde yine bir pentagram oluştururlar, bu da 5 ile Venüs arasındaki ilişkiyi doğrular.

Daire üzerindeki pentagramın noktaları arasındaki dilimlerin 72° (72x5 = 360) olması 72 sayısına ilişkin çeşitli spekülasyonlara yol açmıştır. Bununla birlikte dairenin 72 derecelik beşe bölünüşünün Venüs'ün tam synodik yörüngesini vermediğini, 8 tam daireden 2.41 derece kısa düştüğünü de eklememiz gerekir. Böylece kesin olarak hesaplandığında İştar pentagramının tam olarak kapanmadığı ortaya çıkar. İşte bu ancak dakika düzeyindeki açıklık, Goethe'nin *Faust*'ta gösterdiği gibi şeytani gücün, Mefistofeles'in Faust'un çalışma odasına girebilmesini sağlar.

5, genel astronomik süreçlerde de rol oynar. 60'ı (5x [5+7]) ve 72 günlük 5 bölüme ayrılabilmeyi esas alan eski güneş yılı daha sonra 365 günlük doğru güneş yılına dönüştürülmüştür; bunu gerçekleştirmek için *epagomeneia* denen 5 yeni gün eklemek gerekmiştir. Plutarkhos, kadim bir mitten hareketle bu 5 günün nasıl ortaya çıktığını anlatmıştır: Güneş tanrısı Helios kendisine ihanet eden Rhea'yı lanetlemişti, bu da Rhea'nın, güneşin ya da ayın altında yasak aşkının meyvesini doğuramayacağı anlamına geliyordu. Ama her zaman çok zeki olan Hermes onu kurtarmaya geldi ve ay tanrısıyla kumar oynayarak her günün yetmişikide birini kazandı. Böylece 360 günün sonunda, ne ayın ne de güneşin egemenliğinde olan ve böylece Helios'un lanetinin etkisinin olmadığı tam 5 gün kazandı. Sırası gelmişken, anlaşıldığı kadarıyla kadim zamanlarda 5 günlük bir hafta vardı ve bu, tanrıların yılında bir haftaya karşılık gelen 5 yıllık bir ölçü olan Romalıların *lustrum*'unda varlığını sürdürmüştür.





Paracelsus olarak bilinen Theophrastus Bombastus von Hohenheim'e göre Pentaculum (*solda*) ve Sigillum (*sağda*). *De Occulta Philosophia*'sında şöyle yazar: "İsrailoğulları ve büyücü Yahudiler bu iki işaretle çok şey yaptılar ve çok şeye neden oldular. Onların bir kısmı hâlâ bunları oldukça gizli tutar. Bu ikisi, karakterlerin ve sözcüklerin kendileri için olası kıldıklarıyla her şey üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir." Onaltıncı ve onyedinci yüzyıl büyü edebiyatındaki, bütün tılsımlı işaretler için kullanılan beş uçlu yıldız kavramı pentagramdan türetilmiştir.

İştar'ın pentagramına gelince, bu, 5'in dairesel bir sayı olması gibi, sonsuz bir şekildir (örneğin, katları hep 5 ile biter: 25, 125, vs.). İngiliz geleneğinde pentagramın, bitimsiz aşkın sembolü olan "aşıklar düğümü" olarak bilinmesi şaşırtıcı değildir. Yeniden 5'in İştar ve diğer aşk tanrıçalarıyla ilişkisine döndük. Sir Gawain'in kalkanında yer alması koruyucu anlamından dolayı olabilir. İştar'ın ve Venüs'ün kutsal 5'ine, Helenistik dönem Baalbek'indeki beşgensel Venüs tapınağında olduğu gibi, antikitede çok sık rastlanırdı. Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla Meryem, beşgen sembolü dahil olmak üzere İştar/Venüs'ün sıfatlarını üstlendi. İştar gibi ay tanrısına boyun eğdirici gücüyle Meryem hilal biçiminde bir ayın üzerinde duruyor resmedilir oldu. Hatta Bakire'nin onuruna düzenlenen şenliklerin ritminin pen-

tagramı izlemiş olması bile olasıdır. Gerçekten de Venüs çok sık olarak Meryem'in yıldızı dıye kabul edilmiştir ve güzel bir eski ilahi şöyle başlar:

Ave Maris Stella, Dei mater alma

(Selam sana Deniz Yıldızı, Tanrı'nın annesini besleyen)

ve bize bu bağlantıları anımsatır.

Yeni Ahit'te 5 kadının adının Meryem olması bir rastlantı mıdır? Ve kültler genellikle eski dinlerin ayinlerini düzenledikleri yerlere kuruldukları için, Venüs tapınaklarının Bakire'ye adanmış klişelere dönüştürüldüklerini görebiliriz. Buna iyi bir örnek Sicilya, Eryeina'daki kadim Venüs türbesidir, Meryem burada 7 peçeli gözükür (büyük bir olasılıkla 7 gezegene bir gönderme); bu peçeler 15 Ağustos'taki Meryem'in göğe yükseliş yortusunda olmak üzere yılda bir defa kaldırılırdı. 5 sayısı Maniheizmde de önemli bir rol oynar; ilk insanın 5 oğlu vardır ve ışığın 5 ögesi (esir, rüzgâr, su, ışık ve ateş) karanlığın 5 ögesiyle karşılaşır. Maniheistler de vücudun 5 kısmını, 5 erdemi, rahipliğin 5 derecesini ve 5 kötülüğü biliyorlardı. "Yaşayan Tanrı'nın 5 yardımcısı"ndan başka, ruhları toplayan 5 melekten söz etmişlerdir.

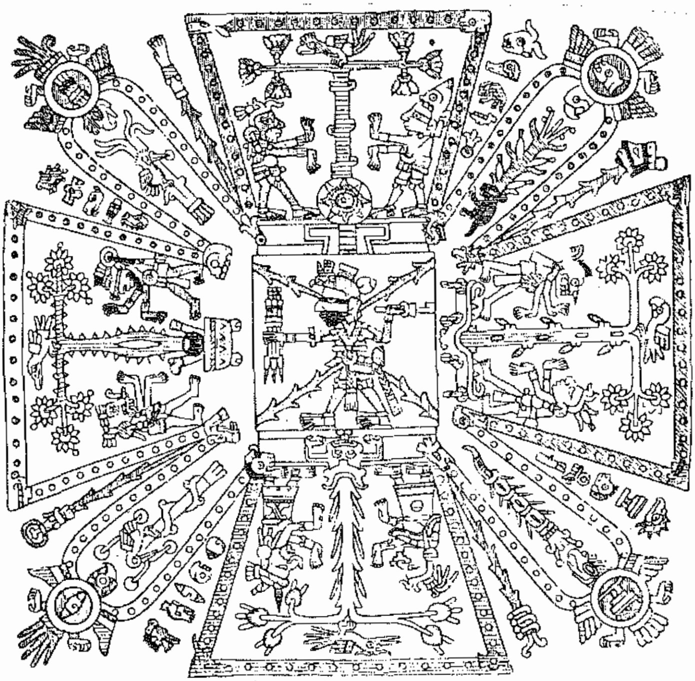
Bununla birlikte 5 sayısı salt Yakın Doğu'ya özgü değildır. Hatta Çin'de, Sami geleneğinde olduğundan daha önemlidir. Burada pentagramın üst ucuna "toprak" kazılıdır; bunu, 5 element arasındaki ilişkileri temsilen "su," "ateş," "metal" ve "tahta" izler: toprak suyu yutar, su ateşi söndürür, ateş metali eritir, metal tahtayı keser, tahta toprağı sürer. Yaygın sihirli kare, ortasında 5 olandır ve kadim Çin kökenli olup özellikle İslami gelenekte önemlidir. Çinliler ayrıca pentagramı, Satürn, Merkür, Mars, Venüs ve Jüpiter gezegenleriyle birleştirmiş ve





Üstteki: Kungfutse'nin (Konfüçyüs) doğumu sırasında Kung ailesinin evinin yukarısında 5 İhtiyar gözükür. Bu, gelecekteki üstadın, İhtiyarlar'ın sembolize ettiği elementlerle yakın ilişki içinde olduğunu gösterir. İhtiyarlar: Doğu'nun üstadı (element: tahta; renk: mavi); Güneyin üstadı (ateş, kırmızı); Batının üs tadı (metal, beyaz); Kuzeyin üstadı (su, siyah) ve Merkezin üstadı (toprak, sa n) Eski Çin gravürü. Aşağıdaki: 5 yarasa, 5 gamalı haç ve ortada da uzun ömürlülük işareti. Bu sembol Çin inancına göre beşiz mutluluk arzusunu ifade eder.

yönlere, yılın mevsimlerine, seslere, vücudun kısımlarına, farklı tatlara, hayvanlara ve renklere göre düzenlemişlerdir. Bu dünyadaki bütün hayat 5'i esas almıştır. Herkes 5 kutsal dağı, 5 tür tahılı, soyluluğun 5 derecesini ve insanlar arasındaki 5 ilişkiyi bilir: prens-uyruk, baba-oğul, erkek-kadın, abi-kardeş, dost-düşman. Herkes 5 erdemi, 5 tür kısmeti, 5 ahlaksal niteliği, 5 klasik kitabı ve ayrıca da 5 ana sila-



5 yönün sembolü olarak Aztek haçı. Ortada ateş tanrısı, üstte Doğu, solda Güney, altta Batı ve sağda Kuzey. Günler için kullanılan işaretler ve diğer sembollerle birlikte 260 günden oluşan ayinsel takvim *tonalpohualli*'ye dönüşmüştür. Resimli Féjerváry Mayer Kodeksi'nden, onbeşinci yüzyıl.

hı ve 5 cezayı görür. 5 notadan oluşan eski müzik gamı bizim bugün kullandığımızın beşinci ve yedinci oktavlarının eksik halidir.

Bu yaygın kullanımından, kadim Çin'de 5'in uğurlu bir sayı olarak görüldüğü açıktır; yılbaşı günü kapılar şöyle yazıların olduğu bezlerle süslenirdi: "Beşkatlı şans girsin!"

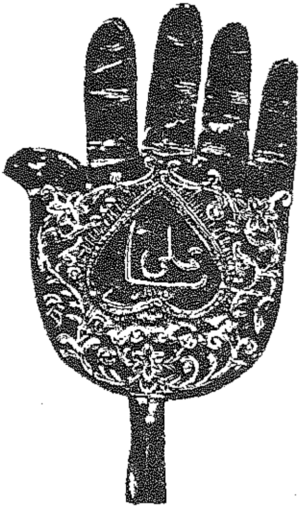


Ölümsüz, ezeli ve ebedi, ruhsal güçlerle dolu 5 başlı maymun Hanuman. Çin'de olduğu gibi Hindistan'da da beş öğe vardır: toprak, su, ateş, hava ve esir. Kozmos ve bütün yaratıklar bu beşinin bileşimleridir. Hindu *şastra*'larına göre en saf ve en önemli element olan hava Hanuman'a aittir.

5'in, Kuzey Amerika Kızılderilileri arasında da benzer önemde bir rol oynaması ilginçtir. 4 ana yönün ortasında olduğu kabul edilen – bu fikır daha sonra pek çok Avrupa ve Asya kaynaklı ortasıyla birlikte haç kavramı olarak ortaya çıkmıştır Mayalar için de anahtar sayıdır. Bazı Maya tanrıları biçimsel olarak beşkatlıydılar; Râtsch'a göre, "bir Maya tanrısı 5 renk, kırmızı, beyaz, siyah, sarı ve mavimsi yeşilden oluşur ve bu renkler ana yönlerle bağlantılıdır. Bu renkler, figürler ve özellikler hep birlikte tanrıyı temsil ederler. Bugün bile Yukatan'da içinde 5 geçen yer adları bulunur."

5 uçlu haçın (ortadaki dahil olmak üzere) kötülükten koruyucu ve engelleyici olduğu düşünülen kadim Hindistan'da da 5 önemliydi. 5 tapınma malzemesine ve ayinlerdeki 5 yaprağa ilaveten, Hintliler 5 yıkıcı ev aletini de, örneğin bileği taşı, ocak, uzun saplı süpürge, havan ve havan eli ve su kabını bilirlerdi. Köyün işleriyle beş ihtiyar ilgilenirdi (*pancayat*) ve gizemci ve büyüsel bılgelik, onaltıncı yüzyıl Müslüman Hindistan'ında Muhammed Ghauth Gwaliori'nin meşhur mistik astreolojik yapıtı *El-cevahir el-hamse*'de geçen bir ad olan *panj ratna*, "5 Mücevher" denilen derlemelerde saklanırdı. Bununla birlikte, böyle büyüsel uygulamaların Sih topluluğunun 5 kutsal nesnesiyle ılişkisi çok açık değildir; bir Sih 5 *k* denilen 5 şeyle ayırt edilirdi: *kes, kach, kara, kripan, kanjha* (uzun saç, özel bir pantalon, bıçak, kılıç ve tarak)

5'in pek çok kültürde önemli olması ve merkezi bir rol oynamasının nedenine ilişkin çeşitli görüşler vardır. Nesneleri beşli gruplar halinde düzenleme eğilimi her dönemde her yerde vardır. Böyle gruplar arasında 5 duyu, doğal insanın sayısı olarak kesinlikle 5 ile bağlantılıdır; çünkü bir İranlı şairin söylediği gibi doğal insanın yaşamı yalnızca 5 gün sürer. 5, ayrıca kıtapları ve bilgelik sözcüklerini dü-



5 parmaklı el, "Yâ Ali" yakarışıyla *panjtan*'ı (Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin) temsil eder. Kem gözlere karşı gümüş nazarlık. Pakistan, yirminci yüzyıl.

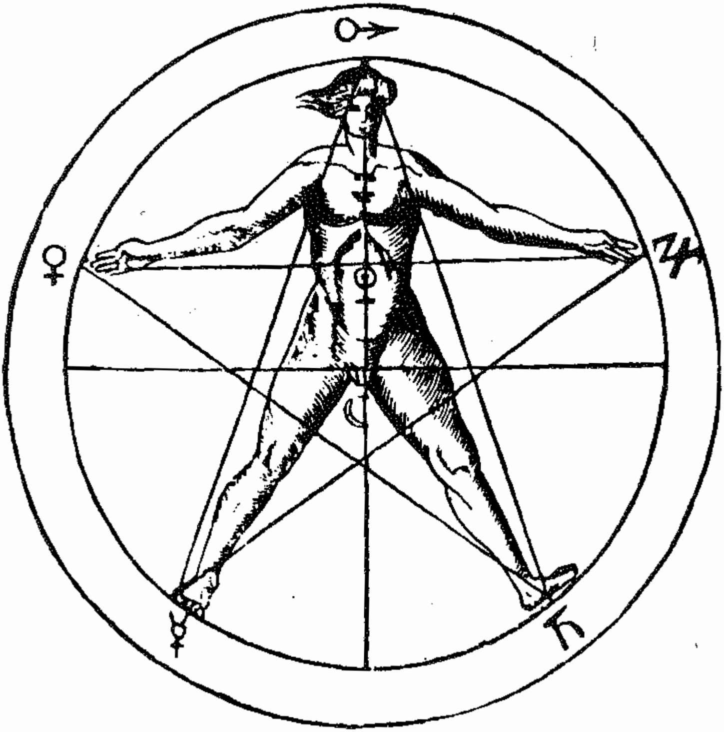
zenleyen ilke olarak da kullanılır: Budizmde din dışındaki insanlar için 5 emir vardır, Aristoteles 5 temel erdemden bahseder ve özellikle de Musa'nın 5 kitabını, Pentateukhos'u da anımsamalıyız. İran şiirinde epikler 5'li gruplar halinde düzenlenirdi ve Nizami'nin (ö. 1203) *Hamse*'si, yani "beşlemesi" bu stilde yazılmış yüzlerce Farsça, Türkçe ve Urduca şiir için aşılmaz model olarak kalmıştır. Hint fabl derlemeleri *Pançatantra* (5 Öğreti) benzer bir beşleme ilkesini izleyerek öğütleri ve bilge sözleri 5'li diziye bağlama eğilimi gösterir. Benzer şekilde Goethe, *Batı-Doğu Divanı*'nda her biri 5 cümleden oluşan böyle öğütlerden 2 küme sunar.

Peki, pentagramın ve 5'in koruyucu sayı oluşu ne anlama gelir?

Beş parmaklı insan eli nazarlık olarak İslami dünyada özellikle yaygındır. Müslümanlar arasında bu ele, Muhammed'in en küçük kızı ve imamların annesinden sonra "Fatıma'nın Eli" dendi. Bu el aynı zamanda *panjtan*'ı, "5 insan"ı, yani Muhammed, Fatıma, kocası Ali ve iki oğlu Hasan ile Hüseyin'i simgeliyor da olabilir; bu insanlar Şii İslamın en önemli şahsiyetleri olsa da Sünniler arasında da yüksek bir saygı görürler. Fatıma'nın Eli'nin kem gözü engellediği varsayılır ve Elhamra'da Adalet Salonu'nun girişindeki büyük taş el de böyle bir tılsım işaretidir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki popüler geleneklerde el, bayraklara ve flamalara dokunur ya da işlenir, kapı girişlerinin üzerine resmedilir ve kötülüğü engellemek için arabalara ayna asılır. Biçimi Arapça harflerle *Ya Allah* yakarışını anımsatır ve böylece yardım sağladığına inanılır. Öte yandan birisi, avuç içi yüzünü işaret edecek şekilde uzatılan elle ve *hams fi aynak* "gözlerinde beş" diyerek selamlanılırsa, başka birisinin hayali ya da gerçek kem gözü gücünü kaybeder. İnsanın elini başka birisinin yüzüne doğru uzatması ya da basit *hamse*, "beş" sözcüğü çok tehlikeli bir lanet olarak düşünülebilir. Bu nedenle, Arapça konuşurken 5 sayısı bazen başka bir sözcükle ya da hiçbir lanetin etkili olamayacağı özel biçimlerde ifade edilir.

Bu işaretten daha yaygın olanı pentagramdır. İlahi Ana İştar'ın insanları kötü ruhlardan koruduğuna inanılan kadim Yakın Doğu'da nazarlık olarak kullanılırdı. Ara sıra da, Tanrı'nın evini İblis'e karşı korusun diye ya da Germen tanrıçası Perchta'nın eşliğinde geçmişte olumlu güçler olarak tapılmış olan cinleri etkisizleştirmek için ortaçağ kiliselerinin duvarlarına çizilirdi.

Pratik büyüde beşgen, Paracelsus'un işaret ettiği gibi mikrokozmosun işareti olarak ele alınır. Ondokuzuncu yüzyıl öncü Fransız büyücüsü, kendisine Eliphos Levy diyen Abbé Constant pentagramı ay-



Agrippa von Nettesheim'ın *Liber quartus de occulta philosophia*'sından Pentagram (1535).

rıntılı olarak ele almıştır. Kendi kişisel kullanımı için, basit çizgilerle değil, astrolojik semboller ve kabalistik sözcüklerle çizdiği –kendi deyişiyle– "bilimsel olarak mükemmelleştirilmiş bir pentagram"ı vardı. Dıştaki 5 uçta, telaffuz edilemez Kutsal adın İbranice çeviriyazısına gönderme yapan *tetragrammaton*, yani "dört harfli" sözcük bulunur: *YHWH*. Constant'ın görüşüne göre pentagram, ruhun element-

ler üzerindeki egemenliğini ifade eder ve hava ve su ruhları ve toprakla bağlantılı hortlakımsı yaratıklar kadar hava cinlerini zincire vurabilmek için de kullanılır.

Pentagramın, modern kabalistik ve büyüsel pratiklerde, özellikle de mikrokozmos sembolü olarak kullanımı çok yaygındır. Onaltıncı yüzyıl Alman fizikçi, filozof ve gizemci Agrippa von Nettesheim, bir insan, ayakları açık, elleri hafifçe aşağı gelecek şekilde uzatılmış olarak ayakta dururken elleri, ayakları ve başının, tam olarak bir pentagramla onu çevreleyen dairenin kesişim noktalarına denk geldiğini göstermiştir. Gezegenlerin sembolleri ve diğer önemli işaretlerle doldurulan bu şeklin çizimleri geç dönem ortaçağ ve Rönesans geleneğinde çok sık gözükür.

İnsan 4 elementten oluştuğu için, kutsal 5'e ulaşmak için gizemli bir beşinci (*quinta essentia*) eklenirdi. Bu *quinta essentia*'nın, bizim *quintessence*'imizin [türün en güzel örneği, çn] yaşamın gerçek elementi olduğu düşünülürdü ve onun elde edilmesi ortaçağ simyacılarının başlıca hedefiydi. (Gernot Windfur'un son günlerde gösterdiği gibi simyasal süreçlerle Maniheist kozmoloji arasında kimi bağlantılar olduğu açıktır.) Yaşam ilkesini bulmak ve ölümün üstesinden gelmek için insan doğurmaya ve Eros'a güvenmek zorundadır, böylece *quinta essentia*, yaşamın sürekli yenilenişi içinde Ana Tanrıça'nın kadim yaşam veren gücüne işaret eder. Ondokuzuncu yüzyıl Alman şairi Eduard Mörike, "güzel Lau"nun yaşayan bir çocuğa gebe kalmak için 5 kez gülmek zorunda olduğu *Stuttgarter Hutzelmännchen* (Stuttgart'ın İnsan Şeklindeki Küçük Zencefilli Çöreği) adlı öyküsünde bu bağlantıları biliyor ya da hissediyor gibidir. *Gitagovinda* gibi dinsel oyunlardan açıkça anlaşıldığı üzere Hint aşk tanrıçası Kama'nın çiçeklerden yapılma 5 oku vardır.

Kederli Baltık şarkısı "Zogen einst fünf wilde Schwâne"nin (5 Yabani Kuğu Uçtu Gitti) erotik sembolizmle bir ilgisi olduğu kesin olarak söylenemez, ama asla geri dönmeyecek 5 genç kahramandan ve boş yere onları bekleyen 5 bakireden söz ettiğine göre bu yorum doğru olabilir.

Yüzyılımızın başlarında Hıristiyan teologlar 5'i farklı şekillerde yorumlamışlardır. 5'de yalnızca Pentateukhos'un yasasını değil, İsa'nın 5 yarasını da görmüşler ve bu sayıyı, 3+2, yani Teslis'e duyulan inanç ve Tanrı'yı ve komşunu sev biçimindeki ikili emir olarak düşünmüşlerdir. *Sapkınlara Karşı*'da İrenaeus, 5 sayısına yeteri kadar dikkat göstermeyen gnostikleri suçlayacak kadar ileri gitmiştir. Gerçekten de *soter* (kurtarıcı) ve *pater* (baba) sözcüklerinin her biri 5 harften oluşur ve Rab 5 somun ekmekle 5000 kişiyi doyurmuştur; yine haçın 5 ucu vardır ve 5 parmak ve 5 duyu Tanrı'nın edimlerinin doğruluğuna tanıklık yapar. Bununla birlikte 5 bilge ve 5 aptal bakire ile İştar'ın sayısı arasındaki ilişki teologlar tarafından keşfedilememiştir.

5'in çok önemli olduğu bir başka dinsel gelenek de İslamdır. İslamın 5 şartına (kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, zekat vermek ve Mekke'ye hacca gitmek) ek olarak, namaz günde 5 defa kılınır ve İslami hukukta 5 kategori vardır: farz, sünnet, mübah, mekruh ve haram. Daha önce *panjtan*'dan, peygamberin ev halkından 5 kişiden söz etmiştik, bu kişiler onun koruması altında olup isimleri nazarlıklarda kullanılır; ayrıca bir de *panj piriya,* Hint-İslamı'nda dua edilen 5 gizemli yarı-ermiş insan vardır. Onuncu yüzyıl Basra'sındaki Şii Saflık Kardeşliği örgütü açıkça İslamın 5'i esas aldığını söylemiştir – kanıt olarak da İslamın 5 şartını, *panjtan*'ı ve yalnızca 5 peygamberin (Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Mu-

hammed) yasa getirmesini ve Kur'an'ın çeşitli bölümlerinin başında bulunan gizemli yalıtılmış harf gruplarının hiçbirinin 5 harfi geçmemesini göstermişlerdir. 5 gezegen, 5 ek gün ve 5 geometrik figüre ilişkin geleneksel görüşler de bu filozoflarca 5 sayısının önemini kanıtlamak için kullanılmıştır. Saflık Kardeşliği'nden önce, belki de aynı zamanda, Arap filozof ve simyacı Cabir ibn Hayyan, Yunan felsefi beşlisinden ve *materia prima*, zekâ, ruh, doğa, bedensel maddeden söz eden Empedokles'in öğretisi gibi 5 platonik cisimden söz eder. Cabir'in kendisi yaratılmış dünyayı töz, madde, form, zaman ve mekâna böler. Hatta daha erken bir dönemde, başka bir Müslüman filozof, "Arapların filozofu" el-Kındi (ö. 870'den sonra) madde, form, hareket, mekân ve zamandan oluşan bir beşli olduğunu varsaymıştı.

5, ruhsal varlıkların beşli gruplarına ilişkin gnostik ve Maniheist spekülasyonlardan etkilenmiş olma olasılığı kuvvetli olan ön-İsmaili felsefi metin *Ümm el kitab*'da da (Kitabın Anası) önemli bir rol oynamıştır. *Ümm el-kitab*, her biri 5 renkli olan 5 ışıkla başlar; her renk *panjtan*'ların birisiyle bağlantılıdır. 5 başmelek, Mikail, Serafiel, Cebrail, Azrail ve Suriyel, 5 ruhsal kapasiteye karşılık gelir (Karmaşık bir yapısı olan erken dönem ve ön-İsmaili gnosis, Henry Corbin tarafından ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir).

5'in kadim gizemli-büyülü anlamı (Bachofen, anaerkil toplum üzerine olan çalışmasında bu konuyu kapsamlı bir biçimde ele almıştır) ve beşgenin nazarlık işlevi popüler geleneklerde halen varlığını sürdürmektedir. Örneğin masanın üzerine 5 ekmek kırıntısı atıldığında eğer tek bir kırıntının yerini değiştirerek bir haç elde edilebilirse, kırıntılar saçılırken ortaya konan sorunun olumlu biçimde yanıtlanacağına inanılır. Elinde kutsanmış beş bitkili bir buket tutan, cadıları ve büyücüleri tanıyabilir. Ortaçağ Alman folkloruna göre pentas kökü

insanı zehire karşı daha dirençli kılar ve kötü ruhları kovar; insanları da barıştırır. Doğu Thuringia, Vogtland'da diş ağrısı çeken birisinin bir sarı söğüt çalısına 5 kez tükürmesi ve sonra da bu çalının ince dallarından birine 5 düğüm atması gerektiğine inanırlardı. Dal kuruduğunda diş ağrısı da geçer. Bu, sevinili tıp ile büyü pratikleri arasındaki bağlantıya tipik bir örnektir. Almanya'nın başka bir bölgesinde, Hassia'da, hasat, 5 yaşından küçük bir çocuğun ilk başağı kesmesiyle başlardı.

5'in, almaşık olarak tehlikeli ve koruyucu dişil gücünün yanı sıra rahatsız edici, büyüsel, doğal ve erotik nitelikleri John Donne tarafından "Çuha Çiçeği" şiirinde şöyle saptanmıştır:

Yaşa Çuha Çiçeği ve büyü
Gerçek sayın beşle,
Ve bu çiçeğin temsil ettiği kadınlar
Bu gizemli sayıyla hoşnut olsunlar.
On en uzaktaki sayıdır; eğer onun yarısı
  her kadına aitse, o zaman
  Her kadın biz erkeklerin yarısını alabilir,
Ya da bu onun tarzına uymazsa, o zaman
Bütün sayılar tektir ya da çifttir ve
Önce buna, beşe bölünürler, kadınlar hepimizi alabilir.

Kadınların bu rolünün kanıtlanması, İncil'lerin 5 bilge ve 5 budala bakiresinden başarılı parfüm Chanel No 5'e kadar uzanan bir görüngüler toplamının tamamını içerir.

YARATILMIŞ DÜNYANIN MÜKEMMEL SAYISI

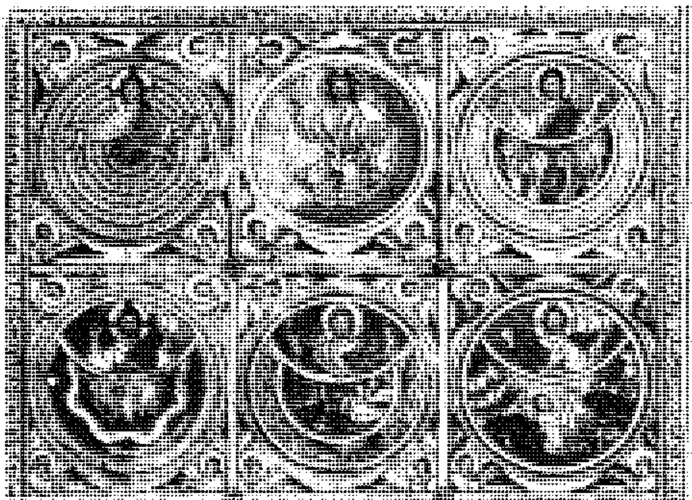
6

Kadim ve Yeni-Platoncu sistemlere göre, 6, hem toplamı hem de parçaları açısından en mükemmel sayıdır: ya 1+2+3 toplamıyla ya da 1x2x3 çarpımıyla elde edilebilir. Ayrıca ilk erkek sayı (2) ve ilk dişi sayının (3) ürünüdür. Psikoloğun bakış açısından en basit biçimiyle bir analiz ve sentez bileşimini temsil eder: 2x3. Geometrideki bütün düzlemsel şekilleri özetler (nokta, çizgi ve üçgen) ve küp, 6 kareden oluştuğu için, bütün kapalı yapılar için ideal biçimdir.

Kitab-ı Mukaddes yorumcuları bu matematiksel özellikleri keşfetmiş olsalardı memnun olurlardı, çünkü Tanrı'nın yaradılışı 6 günde tamamladığını biliyorlardı. Philo ve halefleri için bu hiç de şaşırtıcı bir şey değildi, Hrabanus Maurus'un söylediği gibi: "Altı, Tanrı dünyayı 6 günde yarattığı için mükemmel değildir; sayı mükemmel olduğu için Tanrı dünyayı 6 günde mükemmelleştirmiştir." Augustine de benzer bir yaklaşımda bulunmuş, hatta bu 6 günü 3 parçaya bölmeyi başarmıştır. İlk gün Tanrı ışığı yarattı; ikinci ve üçüncü günler *fabrica mundi*'yi, yeri ve göğü, ve son üç gün balıktan kadın ve erkeğe kadar tek tek canlıları yarattı. 6'nın anlamıyla büyülenmiş bazı yorumcular Tekvin'in İbranicesinin başındaki *b'reshit*'i ("başlangıçta") farklı okuyarak *bara shith* ("O Altı'yı yarattı) ifadesini elde etmeye çalışacak kadar ileri gitmişlerdir.

6 günde yaratılış öğretisi haftanın 6 iş günü ve 1 dinlenme günü olarak düzenlenmesine yol açmıştır. Mantıksal olarak da çalışmayla geçen 6 yılı, bir şenlik yılının izlemesi gerektiği düşünülebilir: yedinci yıl toprak nadasa bırakılmalıdır, "toprağa dinlenmesi için bir şabbat" olmalıdır ki yoksullar ekilmeden yetişeni yiyebilsinler (Çıkış 5:4). Gerçekten de İşaya'nın rüyasındaki Serafim'in, mükemmeliklerine işaret eden 6 kanatı vardı (İşaya 6:2).

Hıristiyan gelenek yalnızca 6'nın mükemmelliğini bilmekle yetinmez, 6 ile haftanın altıncı gününde yer alan ve günün altıncı saatinde sona eren İsa'nın haça gerilmesi arasında bağlantı kurarlar. Bu altıncı saat (*sexta*) daha sonra İtalyanca'da "öğleden sonra dinlenmesi" anla



Yaratılış'ın 6 günü. Canterbury'deki bir ilahiler kitabının kapak sayfası, onüçüncü yüzyıl başları. İlk gün Rabb teraziler ve pergeller taşır (Süleyman'ın Bilgeliği); sonraki günlerde bir bilgine dönüşür, büyük bir otoriteyle Kutsal Kitap'ı kaldırır; yalnızca bitkileri yaratırken daha rahatlamış gözükür.

mına gelen *siesta* terimine dönüşmüştür. Matta İncili'nde (25:34-36) 6, *vita activa*'nın, hayırlı işler hayatının sembolü olarak ele alınır. Ve Eski Ahit geleneğini izlersek, 6, yedinci yıl ya da gün gerçekleşecek olan dinlenme ya da bitirme için bir hazırlık olarak görülür. Böylece –Vahiy'in bize söylediği gibi– 6 melek, Kıyamet sürdükçe boruları üflemeye devam ederler ve kutsal Sır en sonunda tamamlandığında yedinci melek üflemeye başlayacaktır (Vahiy 10:7).

6, yaradılışın 6 döneminin 6 yüce meleksi varlıkla, Amesha Spenta'larla bağlantılı olduğu Zerdüştçülükte de önemli bir yer işgal eder. Bu ruhsal altılı, yedinci olan ve aynı zamanda her şeyi saran yüce ruhsal varlık, iyilik tanrısı Ahura Mazda tarafından tamamlanır. Ve yaratılışın 6 dönemi olduğu için Zerdüştçülükde 6 tane de büyük şenlik vardır. 6'nın yaratılışla bağlantısı İslami gelenekte de bilinir, ama daha çok olumsuz anlamları vardır. Gizemciler ve şairler bu dünyayı içinde hapis oldukları kübik bir mağara olarak algılarlar ve boş yere beş duyunun ve dört elementin sınırlamalarından kurtulmaya çalışırlar. İranlı şairler bu durumu, triktrak oyunundaki bir kumarbazın umutsuz durumu olarak *şaşdara*, "6 kapı" diye nitelerler.

Yine dünyanın yaratılışıyla bağlantılı olarak 6'nın olumlu bir değerlendirilişi Hermetik gelenekte de gözlemlenebilir. Burada, biri yukarı doğru, diğeri aşağı doğru iç içe geçmiş 2 üçgenden oluşan altı uçlu yıldız makrokozmozu temsil eder. Örneğin kadim Hint geleneğinde, bu şekil, yaratıcı Vişnu üçgeni ile yıkıcı Şiva üçgeninin birliğini ifade eder ve böylece de maddi dünyanın yaratılışına ve yıkılışına göndermede bulunur. Aşağı doğru olan üçgen dünyanın maddi, kötü, yıkıcı yönlerini nitelerken, yukarı doğru olan üçgen yaşamın olumlu, iyi yönlerinin sembolü olarak alınır. Altı uçlu yıldız, ruh ve madde, Tanrı ve kaos, aşkın ve içkin arasındaki karşıtlıklarla da yo-







Sol üst: Ramayana'nın kahramanı maymun Hanuman'ın ruhsal kişiliğini ele alan *bija mantras*'ı içeren Hindistan'ın *Varana yantra*'sının ortasındaki 6 uçlu yıldız. Çemberin çevresindeki 8 taç yaprağında, kral Sugriva'dan başlamak üzere en meşhur maymun savaşçılann adlan yazılıdır. *Sol alt:* Almanya, Rostock yakınla rındaki Doberan Cistercian Manastırı'ndaki St. Mary Kilisesi'nin altı uçlu çatı kemeri, onüçüncü yüzyıl sonları. *Sağ:* Anthroposun, "insan"ın sembolü olarak altı kanatlı melek iki tekerlek üstünde durmakta, Eski ve Yeni Ahit. Aynaroz Dağı'ndaki Watopaedi Manastırı'nda bulunan 1213 tarihli bir resimden.

runılanabilir ve yaratılmış dünya ve daha ötesi, yaşamın eril (yukarı) ve dişil (aşağı) yönlerini temsil eder. Altı uçluyıldızın antikitede ne oranda bilindiği ya da kullanıldığı çok açık değildir; Yakın Doğu'da kullanıldığı açıktır, ama "Davud Yıldızı"nın Yahudilikle birlikte anılışı yalnızca onyedinci yüzyıla dek geri gider. Hıristiyan gizemciliğinde altı uçlu yıldız benzer şekilde kutupsallığı temsil eder, ama aynı zamanda burçların yarısını da temsil eder. Almanya, Freiburg'daki katedralin giriş kapısında 6 meleğin her biri çift sıra dizilmiş olarak görülebilir, bu İsa'nın 6 erdeminin alegorik simgeleştirilişi olarak yorumlanır. Bu erdemler, ölümlülerin öykünmesi durumunda ınancın altıgen kalkanı biçimini alır.

Kadim geleneklerde sembolik olarak anlaşılan altıgenin dünyanın inşasındaki rolü bilimsel gözlemlerle daha da netleşmiştir. Gerçekten de doğudaki ideal inşa edici ilke olarak gözükür, en açık örnekleri, ilk zamanlardan beri görenleri hayran bırakan petek ve kar tanesidir. Daha da çarpıcı olan, kimyager Kékulé'nin rüyada keşfettiği benzin halkasının moleküler yapısıdır: C_6H_6.

BİLGELİĞİN SÜTUNLARI

7

Kişi, bu kitabın yazarı gibi ayın yedinci günü saat 7'de, 7 numaralı evde doğmamış olsa bile kesinlikle 7'nin öneminin farkında olabilir: *Siebenmeilenstiefel*'in (7 fersahlık gemi) modern versiyonunda 7 deniz geçilir, Boeing 747 adlı uçağa binilir ve Siebengebirge'e (Bonn yakınlarındaki 7 Dağlar) gidilir ya da eskilerin yedinci ayı olan Eylül ayında 7-Up içilir.

Çok eskiden beri 7, insanlığı kendisine hayran bırakmıştır. *Yedi, Yaratılış Sayısı* adlı incelemenin yazarı Desmond Varley, kendisinden önce pek çok kişinin yapmaya çalıştığı gibi, ayaltı dünyadaki her şeyi 7'ye indirgemeye çalışmıştır. Gerçekten de 7, 4 elementi kuşatan ve duyusal güçlere karşılık gelen maddi dörtlemeyle (hava = zekâ, ateş = istenç, su = duygular, toprak = ahlak) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlülüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve işbirliğinin düzenleyici gücü) içerir. 7'nin böyle 3'ü ruhsal, 4'ü maddi iki parça ilkeye bölünmesi ortaçağ yorumbiliminde çok sık kullanılmış olup aynı zamanda 7 güzel sanatın *trivium* ve *quadrivium*'a bölünmesinin de temelini oluşturur.

Geçen yüzyılın sonlarında yazılmış başka bir kitap, ister 7 notalı gamın ilk oktavı oluşturduğu müzikte ister kimyasal elementlerin sıralanışında olsun, düzenli yinelenişin her zaman 7'yle bağlantılı olduğuna işaret eder. Yazarın, insanın büyümesinin ve gelişmesinin 7 ve 9 dönemde gerçekleştiğine ilişkin kadim fikri esas aldığı kesindir. Sha-

kespeare'in söylediği gibi insanın 7 dönemi antikitede bilinirdi; sahte bir Hipokratik kitapta 7, kozmik yapının sayısı olarak nitelenir: yazar 7'nin rüzgârlara, mevsimlere, insanın dönemlerine ve insan hayatının doğal bölünmesine neden olduğunu iddia eder. Bu kitabın adı bilinmeyen yazarından bile önce, Solon, insan hayatını, her biri 10 aşamalık 7 döneme bölen yıldız sistemleri kullanmıştır ve bu Yunan bilgesinin görüşleri, büyük Helenistik Yahudi filozof İskenderiyeli Philo tarafından Eski Ahit'ten alınan kavramlarla birleştirilmiştir. Philo, ilk yedili dönemin sonunda süt dişlerinin yerine gerçek dişlerin çıktığını; ikinci yedili dönemin sonunda ergenliğin başladığını ve üçüncü yedilide gençlerin sakallarının çıktığını söyler. Dördüncü yedili yaşamın yüksek noktasıdır, beşinci evlilik zamanıdır. Altıncı yedili düşünsel olgunluk getirir, yedinci yedili ise akıl aracılığıyla ruhu yüceltir, sekizinci hem zekâ hem de aklı mükemmelleştirir ve dokuzuncu tutkuları yumuşatır, adalet ve ölçülülük yolunda ilerler. Onuncu yediliye gelince, bu, insanları yalnızca bir ayağı çukurda, yararsız, yaşlı varlıklar oldukları konusunda uyararak ölüme hazırlar: İncil'in 90. Mezmur'da açıkça söylediği gibi "yıllarımızın günleri yetmiş yıldır."

Böylesi fikirler bütün batı dünyasında çok yaygındır; onyedinci yüzyılda, Sir Thomas Browne'a göre her yedi yıl yaşamda, bedenin ya da zihnin, bazen her ikisinin doğasında bir değişiklik yapardı. Bununla birlikte 3 dönem özellikle önemlidir: 7x7 = 49, 7x9 = 63 ve 9x9 = 81. Altmışüç yaşı, "en yazgısal bir biçimde sürdürülmesi düşünülen ... büyük Dönüm Nokta'sıdır."

İnsan gelişiminin 7 yıllık aşamaları fikri Arap hekim ve filozof İbn Tufeyl tarafından yazılan ve onyedinci yüzyıl gibi erken bır tarihte İngilizceye çevrilen *Hay bin Yakzan, philosophus autodidactus* adlı

meşhur felsefi romanda açıkça ifade edilmiştir: yabani bir ortamda tek başına yetişen kahraman 7 yıllık aşamalarla ahlaksal ve ruhsal mükemmelliğe ulaşır.

7, Çin'de de insan yaşamıyla, özellikle de dişil yaşamla bağlantılıdır: 7 aylıkken kız çocukların süt dişleri çıkar ve 7 yaşındayken süt dişleri dökülür; 2x7 yaşında ergenliğe ulaştığı "*yin* yolu" açılır ve 7x7 = 49'da menapoz başlar. Tıbbi bakış açısından bu tamamen doğrudur ve buna, adet döneminin 7x4 günlük aralıklarla olduğu eklenebilir. Benzer şekilde hamilelik son adet döneminin ilk gününden itibaren toplam 7x40 gün sürer. Modern tıptan önce, hamileliğin yedinci ayında doğan bir çocuğun yaşayacağı, ama sekizinci ay doğanın yaşayamayacağı söylenirdi.

Sözde-Hipokratikler şunu ileri sürerler (Varley'den alıntılanmıştır): "7 sayısı okült güçlerinden dolayı her şeyi varlığa geçirme eğilimindedir. Hayatın eczacısıdır ve bütün değişikliklerin kaynağıdır, ayın kendisi her 7 günde bir biçim değiştirir. Bu sayı ayaltı bütün her şeyi etkiler." Sözde-Hipokratikler bu saptamayla 7'ye gösterilen saygının olası kaynağına işaret ederler: biçimi her yedinci günde değişen ayın 4 aşaması. Ay tanrısı kadim Yakın Doğu panteonunda en yüksek tanrıydı, ona ilişkin her şeye saygı gösterilirdi. Yedi, Babil'de gezegenlerin sayısı olarak bilinirdi: Güneş, Ay, Merkür, Mars, Venüs, Jüpiter ve Satürn (aslında güneş de ay da gerçek birer gezegen değillerdir). Bu yedili, kutsal sayıya ulaşmak için düzenlenmiş olabilir, ama Hopper'in söylediği gibi, "ve daha fazla bakma ihtiyacı duy mayan birisi yedi gezegeni buldu." Bu 7 gezegen sırasıyla 7 cennetsel kürenin parçasıdırlar ve bu görüş binlerce yıldır insan imgelemini harekete geçirmiştir. Goethe *Batı-Doğu Divanı*'nda şunları söyler:

Die Planeten haben alle sieben
die metallnen tore aufgetan.

(Yedi gezegenin hepsi de
açtılar metal kapılarını.)

Kadim Babil *zigurat*'ı, basamaklı piramidi, 7 katlıydı ve aynı şekilde 7 basamaklı olan Sümer kralı Gudea'nın tapınağına, 7 göksel kürenin ziyaretçisini hatırlatmak için "dünyanın 7 kısmının evi" denilirdi. Hayat Ağacı da 7 dalla temsil edilirdi, her dalın da 7 yaprağı vardı ve bu, 7 kollu Yahudi tören şamdanın modeli de olabilir.

7 yalnızca Yakın Doğu'da kutsal değildi: Kolomb öncesi Amerika'da Mayalar göğün 7 katlı olduğuna inanır ve 7'yi yer belirleme sayısı olarak düşünürlerdi. Onların inançlarına göre kadının (3) ve erkeğin (4) kavuşması yaşam bağışlanmış yeni bir birimi, 7'yi üretir. 3'ün eril, 4'ün dişil olduğu Asya ve Avrupa'da 3 ve 4'ün bu birliğinin tam tersi egemen olsa da, bu da aynı hakikata ulaşır: 7, yaşayan organizma.

MÖ onsekizinci yüzyılda Hammurabi zamanında ilk kez ortaya çıkan Babil takvimi ayın aşamalarını esas almaktaydı; ve her ayın yedinci, ondördüncü, yirmibirinci ve yirmisekizinci günleri, belirli etkinliklerden kaçınılması gereken şanssız dönem olarak görülürdü. Yahudilikte, yedinci gün ilahi dinlenme günüydü, yani kutsaldı: çalışmaya karşı daha önceki buyruk bu sefer olumlu bir emre dönüşür. Böyle dönüşümlerle dinler tarihinde çok sık karşılaşılır: kutsal ve dindışı, olumlu ve olumsuz emirler yeni bir dinsel sistemde konumlarını değiştirirler. Kadim "olumsuz" çağrışımları olan 7, belli bir ölçüde kararsızlık taşır. Ayrıca şunun da unutulmaması gerekir ki, kadim Babil'de sıcak mevsimlerde 7 burç görülemezdi, yalnızca 5 ta-

nesi ufkun ötesinde gözlemlenebilirdi. Bu görülemeyen 7 burcun kötü ilkenin diyarına gittiğine inanılırdı ve bu nedenle de 7'nin, tehlikeli ya da kötü bir sayı olduğu düşünülürdü. Almanya'da aşırı iğrenç ve başbelası kadınlara *eine böse Sieben*, "kötü bir Yedi" denilir; bu terime ilk olarak 1662 tarihli bir Alman kaynağında rastlanmıştır. Kötüyle bu yakınlığından dolayı 7, büyü uygulamalarında çok sık kullanılmıştır – Massachusetts, Salem'in cadıları 7 Kapılı Ev ile bağlantılı değil miydi? Ve işte bu nedenlerle "yamalı yedinci yıl" (*das verflixte siebente Jahr*) ya da evlilikte "7 yıl kaşıntısı" gibi deyimler vardır.

7 gezegenin sayısı, tanrıların, kahramanların (*Teb'e Karşı Yedi*) ya da kahramanlığı ve yaratıcı bilgeliği sembolize eden bilge adamların mitolojik figürlerinin her yeni kılık değiştirişinde ortaya çıkar. Bir de 7 gezegene ek olarak çıplak gözle bile görülebilen Ülker'in 7 yıldızı vardır. Bu yıldızlar, en sıcak 40 günde ve şiddetli fırtınalar sırasında Babil'in ufkunun ötesine gizlenirlerdi. Bu nedenle çoğu kez kötü niyetli ruhlar oldukları düşünülürdü. Buradan hareketle de, Luka 8:2'de "kendisinden 7 cin çıkarılmış olan Mecdeli Meryem" gibi yedikatlı şeytanlar kavramı oluşur.

Olumsuz göndermelerine rağmen 7 genellikle olumlu güçlerle içiçe düşünülür. Babil'de bolluk ve bereket sembolü olduğu düşünülmüştür ve bu yaklaşım göründüğü kadarıyla Mezopotamya'dan komşu uygarlıklara yayılmıştır. Örneğin Mısır'da cennete giden 7 yol ve 7 cennetlik inek vardı ve bu sayının ikiyle çarpılmasıyla elde edilen 14 yer ölümün diyarındaydı. Bir geç dönem demotik metninde Osıris yeraltı dünyasının 7 salonu boyunca babasını dolaştırır.

Eski Ahıt bu yedililerle doludur. Adem'den sonraki yedinci kuşakta 777 yıl yaşayan ve yetmişyedi kere öcü alınacak olan Lamekin var-

dır (Tekvin 4:24). Süleyman'ın Tapınağı'na çıkan 7 basamak, Babil tapınaklarının 7 katına karşılık gelir. Nuh'un güvercini 7 gün uçar ve tufanın hazırlıkları 7 gün sürer; Fırat 7 kola bölünür. Ödüller ve cezalar 7 kez yinelenir ve evlilik töreni 7 kutsamanın bir parçasıdır. Kadim İsrail'de kurban kefaretinde 7 kez kan akıtılır ve Süleyman'ın Tapınağı açıldığında, 7 gün süren en büyük şenliklerde olduğu gibi 7 günlük bir kurban töreniyle kutlanmıştır.

7 kilitli Samson'unkinde olduğu gibi düğünler 7 gün sürer, yas tutma da. (Ruhların ölü bedenlerden kurtulmak için 7 zamana ihtiyaç duymalarına dünyanın başka yerlerinde de rastlanır; örneğin Çin'de ölüm ayinleri hep yedinci günlerde olmak üzere 7 kez düzenlenir.) Yedi kurbanın ötesinde Eski Ahit'te Erden'de yedi kere yıkanmadan (II. Krallar 5:10, 5:14); yedi kere aksıranın ölümden döneceğinden (II. Krallar 4:35) bahsedilir. 7'nin kararsızlığı Firavun'un düşünde 7 semiz ve 7 cılız inek görmesiyle çok iyi ifade edilir (Tekvin 41:1-4) ve ayrıca Yakub'un önce Lea için 7 yıl sonra da Rahel için 7 yıl hizmet etmesinde de görülür (Tekvin 29:18-30).

7 her şeyi içermesi açısından, Meseller'de Bilgeliğin 7 sütunu olarak övülür (9:1) ve Zekeriya Rabb'ın 7 gözünden bahsettiğinde bu imgeyi Tanrı'nın her yerde bulunuşu ve her şeyi bilişini vurgulamak için kullanır (4:10). 7 ilahi göz fikri, daha sonra Sufilikte Tanrı'nın dünyaya onlar aracılığıyla baktığı gözleri olan 7 büyük ermişle bağlantılı olarak yeniden ortaya çıkar.

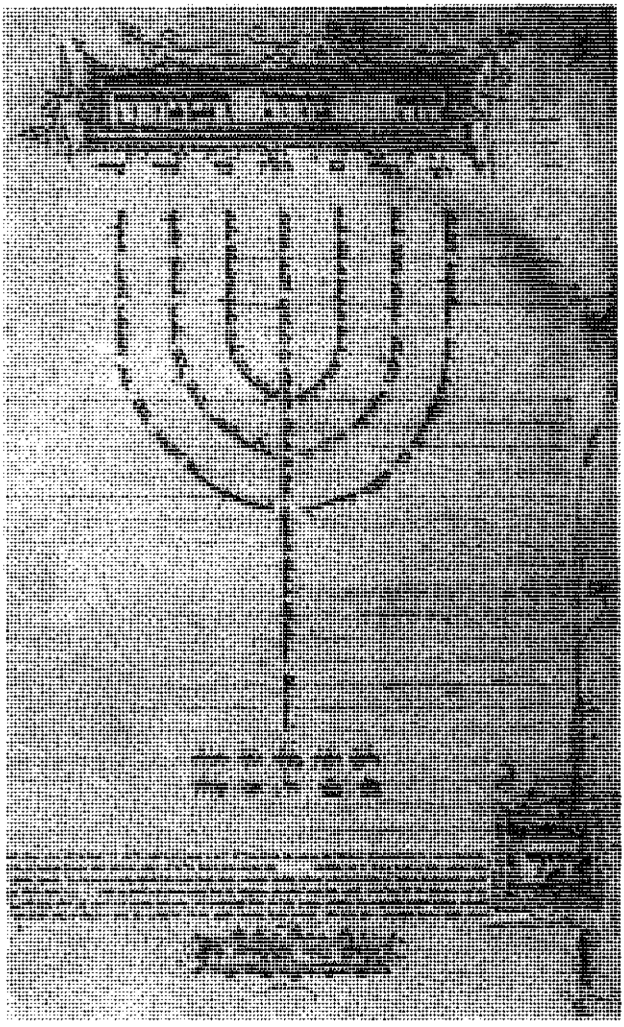
Yedi daha sonra 70'e kadar çıkar: örneğin Eski Ahit, 70 ulustan ve Sanhedrin'deki 70 hakimden bahseder. Daha sonra binlere kadar genişler, Sufi görüşlere göre Tanrı'yı insandan ayıran ışık ve karanlıktan 70.000 perde olur ya da Tanrı, her birinde 70.000 yüz, her yüzde

70.000 ağız, her ağızda 70.000 dil ve her dil de 70.000 lisan olan 70.000 kafalı varlık tarafından övülür. Benzer abartılı anlatımlar, inanç sahibi Müslümanları cennette bekleyen cennet bakireleri, hurilerin betimlenmesinde de bulunabilir.

"Rabb'ın sözleri saf sözlerdir, 7 kere saflaştırılmış gümüştür," der onikinci mezmurun yazarı ve bu sözler Kabalistlere Kitab-ı Mukaddes'in ifadelerini daha derin yorumlamayı esinlendirmiştir. *Sukhot* zamanı evde geçirmeleri emredilen 7 gün yaratılışın 7 günüyle bağlantılıdır ve *Zohar*'a göre Kabala'dakı 7 alt *sefirot*, İbrahim, İshak, Yakub, Musa, Harun, Yusuf ve Davud biçimindeki tarihsel tezahürleriyle bağlantılıdır. Süleyman'ın Tapınağı'nın inşasının 7 yıl sürmesi, Tapınak'a karşılık gelen *sefirah binah*'da ("anlak") 7 alt *sefirot* ile birleşiktir. Bu alt *sefirot*ların (onuncusu da dahil olmak üzere) yedincisi Shekhinah olup Şabbat Kraliçesi denir ve *Zohar*'a göre yedinci asli güne karşılık gelir.

Eski Ahit (Tekvin 4:15), Kabil'in öldürülüşünün öcünün 7 kere alınacağını söyler, ama Yeni Ahit (Matta 18:22) yetmış kere yediye kadar bağışlamadan söz eder. Orta Çağ'dan bir Alman teolog Deutzlu Rupert bu gizemi araştırmış ve 7'nin bölünemez, yani değiştirilemez bir sayı olduğu sonucuna varmıştır; bu da İsa'nın değişmeyen hayatına, *immutabilis vita Christi*, olduğu kadar Eski Ahit'in değiştirilemez öç alışına da işaret eder. Tam tersi olarak Tekvin 4:24'de de 77 (Lamekin'in öcü) bölünebilir bir sayıdır, yani böyle bir öç yetmiş kere yedi bağışlamayla feshedilebilir.

Yuhanna'nın Vahyi'nde (sayı gizemciliğinin hazinesidir), muzaffer kuzunun 7 boynuzu vardır; 7 mühür açılır ve mektuplar 7 kiliseye gönderilir; en sonunda da korkunç Yargı Günü'ne girilirken 7 boru



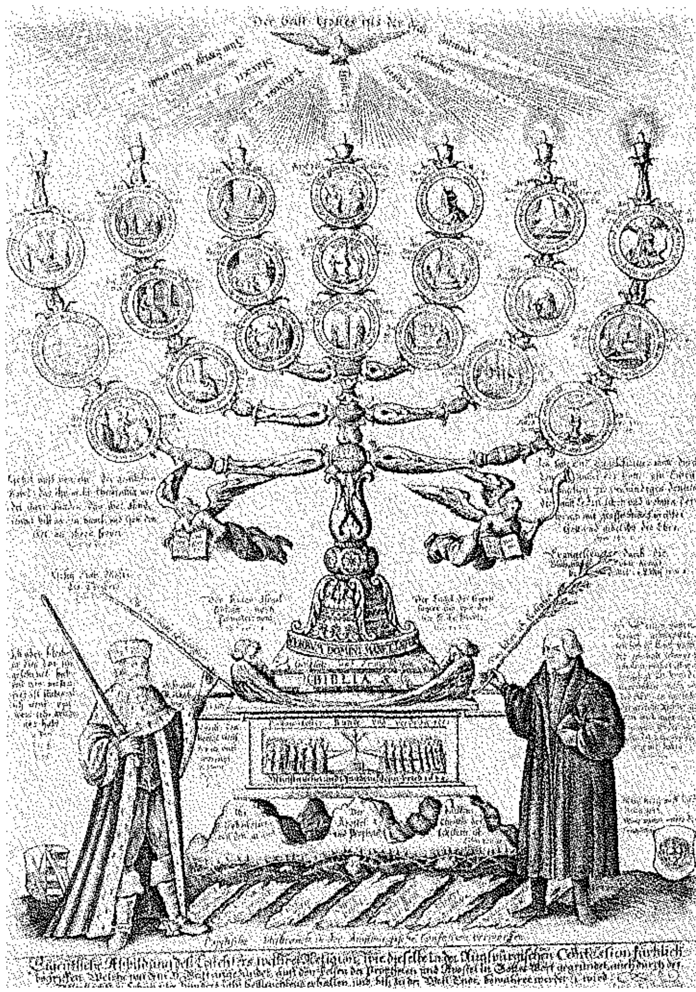
7 kollu şamdan (*menorah*) sembolik anlamlarla doludur. Bu resimde 67. Mezmur'un sözcükleri *menorah* biçiminde dizilmiştir. Her İbranice harfin 1'den 22'ye dek sayısal bir değeri olduğundan şamdanın 7 kolunun harfleri toplanabilir ve sözcüklere çevrilebilir. Bu esoterik oyunun sonuçları yazıda şöyle açıklanmıştır: nihai sonuç Yehova'nın adıdır. Onbeşinci yüzyıl Floransa'sından bir dua kitabından.

çalınır.

Ortaçağ yorumcuları da daha sonra 7 sayısının birçok önemli özelliğini keşfetmişlerdir. Mükemmellik sayısı olarak 7, Tanrı'nın dinlenme günüdür, ama aynı zamanda zamanın geçişine işaret eder, çünkü İsa'nın sekizinci günde dirilişiyle sonsuzluk başlamıştır. Kutsal Ruh'un 7 armağanı 7 ölümcül günahla dengelenmiştir. 7 vaftiz, klasik uygulamaya göre, vaftiz ayini, kiliseye kabul töreni ve komünyonun daha yüce tinsel üçlemesine ve kefaret, papazlık, evlilik ve yağ sürmenin pratik dörtlemesine bölünebilir. Onlar böylece 4 asal erdemin bedenle ve 3 teolojik erdemin ruhla bağlantılı olduğu imgesini sürdürürler. Lord's Prayer duası Tanrı'ya yönelmiş bir üçleme ve insanlığa ilişkin bir dörtleme olarak yorumlanabilir. Ayrıca İslami bağlamda Lord's Prayer'ın karşılığı olan Kur'an'ın ilk suresi Fatiha'nın aynı yapıya sahip olması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. 7 ayetin 3'ü Tanrı'ya hitap ederken, 4 tanesi insanlığın yakarışlarından ve ihtiyaçlarından bahseder. İslami inanç ikrarı olan "Allahtan başka tanrı yoktur, Muhammed O'nun elçisidir," 7 sözcükten oluşur: *la ilaha illa Allah Muhammed resul Allah*.

7'ye çok önem verilen Hıristiyan geleneğinde Katolik mass'in, Hopper'ın ayrıntılı bir biçimde değerlendirdiği eski sayıbilimsel ilkelere göre 7 parçalı düzenlenmesi şaşırtıcı değildir. Ondördüncü yüzyıl Mısır tarihçisi Makrizi, Mısır'daki Hıristiyanların (Kıptiler) kendi kiliselerinde 7 büyük 7 küçük şenlik kutladıklarını bildirmiştir. Meryem'in 7 sevinci ve 7 kederi yedili ritme çok uyar. Rönesans müziğinde, genellikle Bakire'ye adanan ya da Kutsal Ruh'un 7 armağanını anıştıran pek çok 7 sesli motet bulunur.

7 sayısı ortaçağ Hıristiyan düşüncesinde o kadar merkezidir ki,



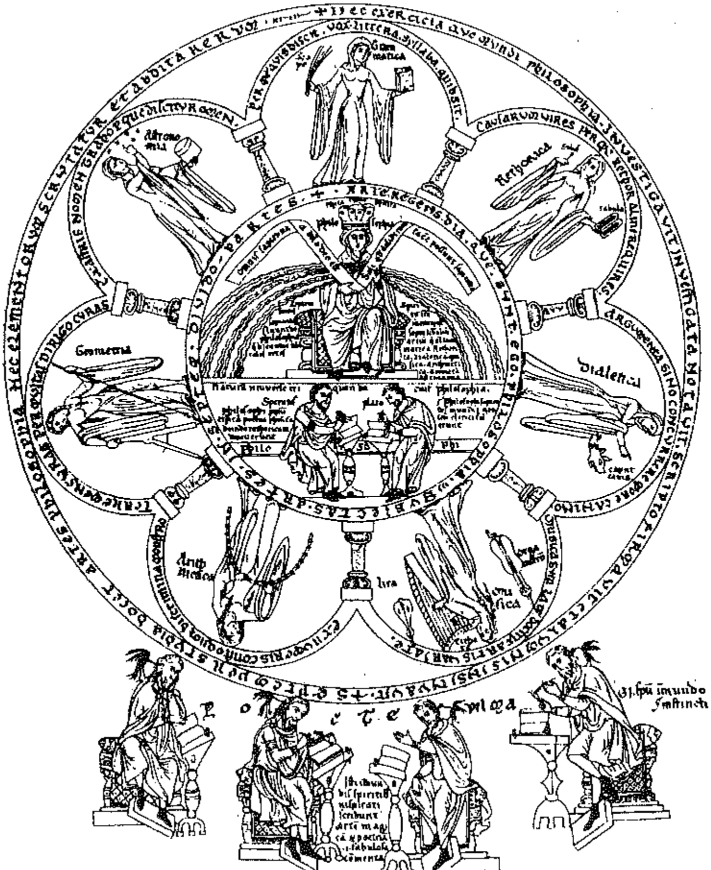
“En son olarak Augsburg Tarikati'nce kavranan Hakiki Din'in şamdanının hakiki resmi.” Bakır üzerine oyma, Paul Fürst, y. 1656.

Salisburyli Jolın onikinci yüzyılda yazdığı *De septem septenis* adlı kitapta kendilerini çeşitli yedililer biçiminde dışavuran 7 grubu tartışmıştır: 7 tür bilgelik, 7 güzel sanat, Kutsal Ruh'un 7 armağanı, tefekkürün 7 dercesi benzeri şeyler ve en son olarak felsefenin 7 temel ilkesi. 7 evrenselliğin sayısı olarak düşünülür; ortaçağ düşünürleri, Vahiy'de adı geçen 7 kilisenin evrenselliğine işaret ettiği için mi, yoksa tam tersine, 7 kilise, 7 gezegen ve 7 göksel küre olduğu için mi 7'nin evrensel bir sayı olduğunu merak etmişlerdir.

Hermes Trismegistos'a mal edilen Pisagorcu öğretiler ve gizemci spekülasyonlardan dolayı ortaçağ Hıristiyan geleneği yalnızca İncil'e yapılan göndermeleri değil, klasik mirası da esas almıştır. Kadim Yunanistan'da 7, Apollo ve Athena'yla bağlantısından dolayı önemli bir konumdaydı. Leto Apollon'u gün ışığına doğurmadan önce şarkı söyleyen kuğular Delos Adası'nın çevresinde 7 defa dolaşırlar ve doğum,



Alman imparatoru mevkilerine göre sıralanmış 7 elektörüyle. Gravür, Bartholomäus Käppeler, Augsburg, onyedinci yüzyıl.



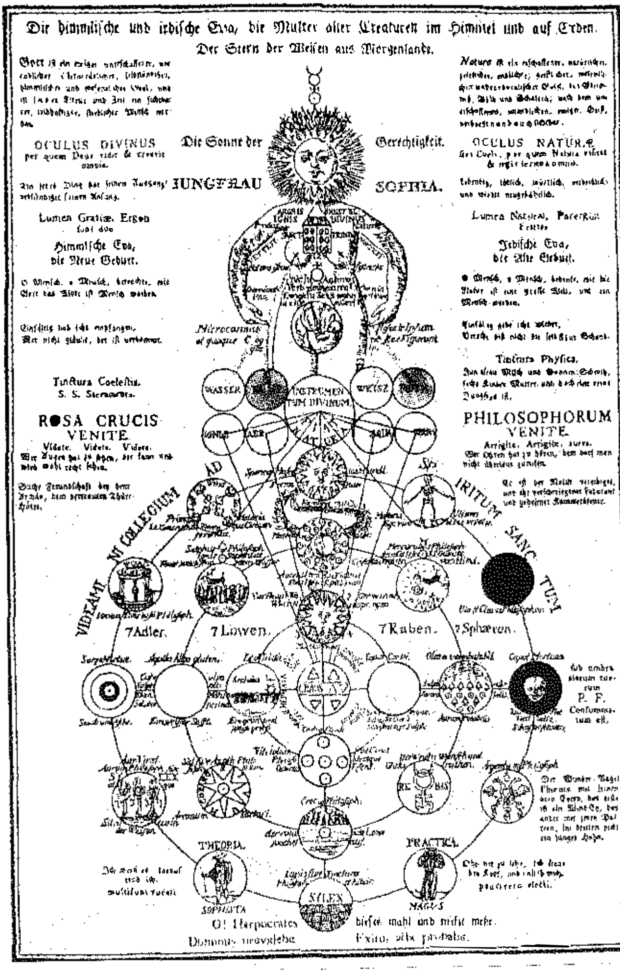
Klasik antikiteden beri bilinen 7 Güzel Sanat: Gramer (sembolü: çubuk), Retorik (kayrak taşı), Diyalektik (yılan), Müzik (aletler), Aritmetik (sayma boncuklarıyla), Geometri (pergel) ve Astronomi (yıldızları gösterirken). Ortada Kraliçe Felsefe durmaktadır. *Hortus deliciarum*'dan (1175-1185).

daha sonra Apollon'a adanan yedinci (ya da dokuzuncu) gün gerçekleşir. Tanrı'nın çaldığı lirın 7 (bazen 9) teli vardır. Hyporboreoilerle 7 ay geçirdiği için Apollon'un soğuk mevsimin 7 ayıyla bağlantılı olduğu bile ileri sürülmüştür, ama bu çok anlamsızdır. 7'nin Athena'yla olan ilişkisi daha da güçlüdür: 7 bir asal sayı olduğu için ne üretir ne de üretilir (yani bölünmez ve ilk on sayıyı üretemez); bu da Zeus'un kafasından çıkan bakıre Athena'ya özellikle uyar. MÖ beşinci yüzyılda 7, "her şeyin lideri ve yöneticisi, bir tanrı olarak diğer tanrılardan farklı, yalnızca kendisine benzeyen, sağlam, yerinden oynamayan tanrıça Athena'ya yakışır" diye yazan Philolaus bunu çok iyi açıklamıştır. 7'nin bir şey doğuramadığı saptaması Yahudi gizemciliğince sahiplenilmiş ve bütün insanların dinlendikleri ve hiçbir şey yaratmadıkları varsayılan şabbata, yedinci güne uygulanmıştır. Kadim Yunanistan'da 7'ye ilişkin Pisagorcu görüşler özellikle Gerasalı Nicomachus tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır; Nicomachus 7 gezegen, bir oktavdaki 7 ton, yedi müzikal perde ve Yunanca 7 ünlü arasındaki ilişkilerden söz etmiştir.

Bakire tanrıça Athena'ya yakınlığına karşın, 7, ataerkil bir sosyal yapısı olan kadim Roma'da kullanılışının gösterdiği üzre ataerkillikle de bağlantılıdır. Roma 7 tepe üzerine kurulmuştur (bu, başka pek çok yer için de söylenebilir). Yedi, Roma köylüsü için uğurlu sayıydı ve devletin sürekli genişlemesini garantiler. *Roma septemgeminata* (yedikatlı Roma) bu inanca işaret eder. Kirkevari oyunlarda bile 7 şans sayısı olarak kullanılırdı, Roma'nın yedinci Olimpiyat oyunlarının ilk yılında kurulduğu söylenir. Bu yalnızca bir rivayet olabilir, ama yediliyle bağlantılı düzinelerce oluşum vardır: örneğin devletin yönetiminde kilit rol oynayan 7 insanın oluşturduğu grup olan *septemviratus* (bugün bile Alman yasalarına göre bir dernek kurmak için 7 kişi



Bilgelik Tapınağı'nın 7 basamağı. Tapınak "Sırlar Dağı"nın içinde gizlidir. Jung *Simya ve Psikoloji*'de şunu söyler: "Felsefe taşı dünyanın derinliklerindedir ve çıkarılıp temizlenmesi gerekir." Köşelerde 4 element vardır. Dağın üstünde yükselen burçlar kuşağı zamanı temsil eder. Basamakların önünde, sağda, kandırılmış bir adam (gözleri bağlıdır); solda ise kendisini doğayı incelemeye adamış bilim adamı durmaktadır. Bakır üzerine oyma, Michael Spacherus, *Cabbala speculum artik naturae in alchymia* (1654).



Gülhaçların temel sayısı olarak yedi. *Geheime Figuren der Rosenkreuzer*'den (Altona, 1785-1788). Gülhaçların temel metni *Chymische Hochzeit Christiani Rosencreutz* (1616) bütünüyle 7 sayısına göre düzenlenmiştir.

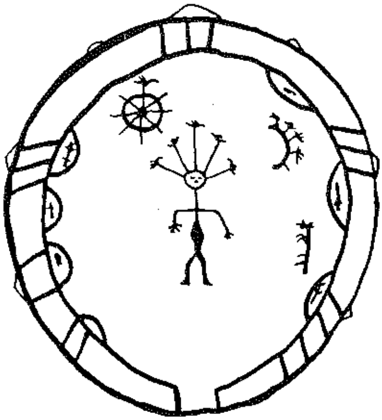
gerekir). Roma yedilileri az çok bu dünyaya aitti ve Roma panteonunda hiçbir tanrısal yedili kurulmamıştır. Ama Tanrı'ya "septemplex spiritus qui in tenebris lucebat, sanetus semper" (yedikatlıdır karanlığı aydınlatan kutsal ruh) diyen Romalı kilise babası Tertullian, erken dönem Hıristiyanlıkta 7'nin önemini çok güzeli ifade etmiştir.

Bununla birlikte Hıristiyanlığın ilk zamanlarında çok sayıda gizem kültü Roma İmparatorluğu'na girebilmiştir ve çoğu da tanrısal ve ruhsal varlıkların eski yedililere bölünmesinde kullanılmıştır. Antikitenin sonlarında Mısır'da asayı 7 kişinin taşıması, 7 gezegen ve 7 günle bağlantılıydı. Bunların isimleri Roma üzerinden Fransa'ya ulaşmış ve oradan da Anglosakson ve Germenik geleneklere girmiştir: yani günümüzde kullanılan haftanın günleri sun [güneş] (Sunday/Pazar") ve moon [ay] (Monday/Pazartesi) ile başlayan astral tanrıların isimleriyle bağlantılıdır. Mars Fransızcada *mardi* olmuş, Ziu = Thiu belli bir oranda Mars'ı çağrıştırdığı için de İngilizcede Tuesday [Salı], Almancada *Dienstag*'a dönüşmüştür. Bunu Merkür (Fransızcada hâlâ *mercredi*, İngilizcede Wednesday [Çarşamba], "Odin'in günü"), Jüpiter (Fransızcada *jeudi*, İngilizcede Tunar'dan gelen Thursday [Perşembe], Almancada Donar'dan gelen *Donnerstag*), Venüs (Fransızcada *vendredi*, tanrıça Freya'nın adından hareketle İngilizcede Friday [Cuma], Almancada *Freitag*) izler ve son olarak da Saturday [Cumartesi] Satürn'ün adına dayanır. Tanrıların gezegensel gökler üzerindeki kadim egemenliği, Hıristiyan gnostik gelenekte daha aşağıdaki 7 göksel küre ile şeytansı güçler (Hıristiyanlık öncesi tanrıların yerine geçmiştirler) arasındaki ilişkiye çevrilmiştir. Böyle görüşler diğer gnostikler gibi 7 başyargıcı (yani "gezegenler"i) maddi dünyanın lideri olarak kabul eden Ophitelerde de bulunur; gezegenler sırasıyla, bazen kötücül ka-

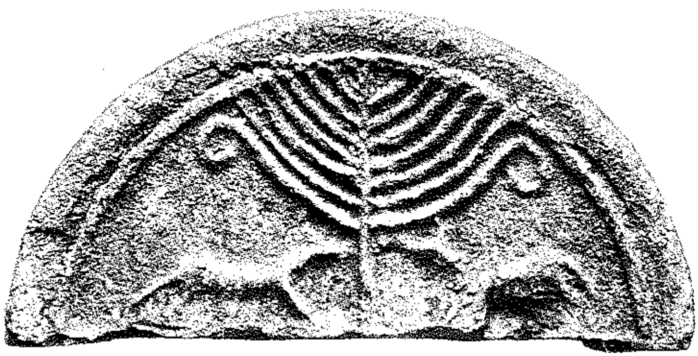
dın şeytan Ruaha gibi bazen dişı olarak gözüken daha yüksek ruhlar tarafından yönetilirler. Mandean gnosizminde bu ruhların hepsi kötüdür, çünkü 7, Mandeanlar için tehlikeli bir sayıydı: bir Mandean kutsal metni 7 baştançıkarıcının Adem'in bütün çocuklarını baştan çıkardığını ileri sürer.

Batı Avrupa'daki dinler tarihi açısından daha da önemli olan 7'nin çok etkili olmuş olan Mitras kültündeki rolüdür. Mitras esasında İran güneş tanrısıdır, ama yaklaşık olarak ortak çağın başlangıcında, onunla bağlantılı olan kült gizemci bir din olmuştur. Mitras gizemlerinde ruh, 7 gezegensel gök yoluyla ilahi varoluşa yükselmiş düşüncedir. Bu yükseliş, sembolik olarak ustanın geçmesi gereken 7 kapıyla temsil edilir, her kapıda giysinin bir parçasını bırakmak insan niteliklerinden art arda kurtulmayı sembolize eder. Bu ayinin kökenleri, İştar'ın yeraltı dünyasına gittiğinde 7 kapının her birinde bir giysiyi bıraktığı kadim Babil'e kadar uzanır. Mitras gizemlerinde ustalar en sonunda, çırılçıplak ve bütün maddi sıfatlardan kurtulmuş, ruhsal dünyada yeniden doğmaya hazır olarak sekizinci kapıya, Işık Kapısı'na ulaşırlar. Bu kültle bağlantılı olan kefaret ve arınma ayinleri tahmin edileceği gibi ayın yedinci, ondördüncü, yirmibirinci ve yirmisekizinci günleri düzenlenirdi. Romalı askerlerce Almanya ve Britanya'ya getirilmiş olan ve belli belirsiz bu gizem kültünün hatıralarını içeren sekseğe benzer bir oyun vardır: bu oyunda (bugün hâlâ oynanmaktadır) yere çizilmiş, merdivene benzer bir şeklin üzerinde tek ayakta sekilir ve sekizinci karedeki son durağa çeşitli adlar altında cennet ya da cehennem denir.

İnsanın yıldızlı göksel kürelere yükselişine ilişkin kadim görüşler gibi, Mitras kültüne kabulün 7 derecesi de Hıristiyan 7 katlı araf kavrayışı temelinde biçimlenmiştir, ama daha da önemlisi bunlar, genel



llk insan olan "yeryüzünün evladı" 7 cennet boyunca sürecek bir yolculuğa çıkıyor; burada Yenisey'de bir şaman davulunun dış yüzeyine çizilmiştir. Dış çemberde 7 küçük çıkıntı vardır; içteki çemberde 7 noktada çıkıntı ve sekizinci noktada da bir kuş bulunmaktadır; Eliade'ye göre bunlar sırasıyla, çok güzel düzlüklerine ve gök tanrısının 7 oğluna gönderme yapmaktadır.



Erken Han dönemine (MÖ 206 8) ait bir Çin kil tuğlası üzerindeki 7 dallı mitsel ağaç. Hans Findeisen'e göre, bu, şamanın tırmanarak 7 cennete ulaştığı 7 farklı yükseklikteki dallarıyla Kozmik Ağaç'ın ilk temsili olabilir.

olarak kabul edilmiş olan gizemli yoldaki 7 basamak kavramının habercisidirler. Bununla birlikte Sibirya şaman kültlerinde de benzer bir kavramla karşılaşılabileceği unutulmamalıdır. Şaman ayinlerinin dayandığı kozmik kutupta 7 kesik vardır ve Samoyed şamanı görevini üstlenmeden önce 7 gün 7 gece bilinçsizce yatar; ayrıca 7 benekli mantar yiyebilir ve 7 (ya da 9) içeren ayinler düzenleyebilir.

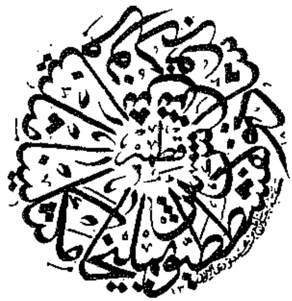
Yedikatlı yol dinler dünyasında en yaygın görüşlerden birisidir; Flaman gizemci Ruysbroek gizemci yükselişin 7 basamağıyla, İranlı şair Attar onikinci yüzyılın sonlarında ruh kuşlarının 7 vadi boyunca süren yolculuğuyla, Iraklı Sufi Nuri (y. 900) ruhsal kalenin 7 duvarını betimleyerek ya da Avilalı Azize Teresa 7 içsel kaleyi görselleştirerek bu görüşü ifade ederler. Yolun bütün bu betimlenişlerinin arkasında, eski 7 cennetsel gök boyunca yükseliş fikri yatar.

Az önce söz edilen Attar ve Nuri'den anlaşıldığı üzre İslam 7'ye çok önemli bir rol vermiştir; Sami kökleri bir yana kadim İran geleneklerinden kaynaklanır bu durum. Gerçekten de iki kültürel bölge arasındaki değiş tokuş çok canlıydı ve bütün bir İran, İslami kültürel geleneğinin biçimlenmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin Mitras kültü İran'dan gelmiştir ve Herodot, İran'da her birinin kendine ait ateş tapınağı olan 7 kabile olduğundan söz eder. Ayrıca İranlıların dünyayı 7 iklime ayırdığı da bilinmektedir ve İran'ın ulusal destanı olan Firdevsi'nin *Şehname*'si (Krallar Kitabı, MS 1000 yılından kısa bir süre sonra yazılmıştır) Rüstem'in 7 kahramanlığını ve İsfendiyar'ın beceriklilikleriden oluşan başka bir yediliyi anlatır. Şah Gürşap 7 oğulla kutsanmıştır ve Giv 7 yıl boyunca konuğunun çevresinde dolanmak zorundaydı.

7'nin bu rolü kadim Zerdüştçülükte de açıkça kabul edilmiştir: 6

Amesha Spentas, yani kılavuz ruh, adalet ve iyilik tanrısı Ahura Mazda'nın bütünlemesiyle bir yedili oluşturur. *Arda Viraf Name* adlı İran kitabında ruhun öte dünyaya yükselişi betimlenirken Viraf, hedefine ulaşmadan önce 7 gün yolculuk yapar. İran'da sayısız gelenek 7 sayısını kullanır: örneğin insan *heft endam*, 7 çıkıntılı (yani 2 ayak, 2 kol, karın, göğüs ve baş) olarak betimlenir. Özellikle düğün törenlerinde özel işleri 7 insan yapmalıdır (Benzer şekilde Pakistan'da, gelin elbisesinin dikilişinde ilk 7 kesimi 7 mutlu evli kadın yapmalıdır). Eğer birisi hastalanırsa 7 evden bir yemek toplanır ve hastaya verilir, böylece iyileşeceği düşünülür. Modern zamanlarda, kadınların ayarladığı özel bir dinsel yemek, Fatıma adındaki 7 kadından sadaka olarak alınanlarla hazırlanır. Pek çok tarif 7 malzemeyi esas alır; *heft maghz*, "7 dane," bademezmesine benzeyen bir tatlıdır; 7 tür *turşu*, salamura yapılmış sebze vardır. İran Yeni Yılı olan nevruz ilkbahardaki gündönümünde kutlanır, evde adları *s* harfiyle başlayan 7 nesne sergilenir. Kaligrafinin 7 tarzı vardır.

İslam en baştan beri 7'nin öneminin farkında olmuştur. Kur'an'a göre Allah cenneti ve dünyayı 7 katlı yaratmıştır. Hac sırasında, Mekke'deki Kabe'nin çevresinde dönmek demek olan *tavaf* 7 kez yapılmak zorundadır ve Safa ve Merve durakları arasında 7 *şavt*, gidiş dönüş yapılır ve *hac*'cın sonunda Mina yakınlarında her defasında 7'şer taşla olmak üzere 3 defa şeytan taşlanır. Gelenek, "askıya alınmış" 7 methiyeyi, *muallakat*'ı, İslamiyet öncesi Arap şiirinin hazineleri olarak korumuştur (ama bu şiirler yuvarlak bir sayıyla başlayabilirler). Buhari'nin aktardığı bir *hadis*'e (gelenek) göre 7 büyük günah vardır. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden beri bilinen 7 Uyurlar Kur'an'da da (18:21) ortaya çıkar ve "sekizincisi köpekleri olan" bu dindar gençlerin adları, hem İslami hem de Doğu Ortodoks Kilisesi geleneğinde



7 Uyurların adlarından yapılmış bir Türk nazarlığı, ortadaki köpekleridir. On dokuzuncu yüzyıl.

çoğu kez çok güzel bir kaligrafiyle yazılmış olarak nazarlıklarda kullanılır. Sure 15:87, büyük bir olasılıkla iki kere vahyedilmiş olan "Fatiha"nın 7 ayetine gönderme yapan 7 *mathani*'den, "ikiye çoğaltılmış olanlar"dan söz eder. Kur'an'ın surelerinin pek çoğunun başında bulunan Arap alfabesinin gizemli, bağlantısız harfleri arasında *hm* bileşimi 7 kez gözükür; bu daha sonra *habibi Muhammad*, "sevgili Muhammed'im" anlamında yorumlanmıştır. *Selam* (barış) sözcüğü de 7 kez ortaya çıkar. Kur'an'ın 7 içsel özelliğinden bahseden ilk *hadis*'lerden biri, daha sonra gizemci metinlerde ve Şii esoterik yorumbiliminde çok vurgulanmıştır. Kur'an'ın ezberlenişinin 7 doğru biçimi vardır ve Mekke'ye hacca gidilirken hacı adayı belirli bir yerde 7 kez "Allahu ekber" (Allah her şeyden büyüktür) diye haykırır. "Fatiha"da hiç geçmeyen Arap alfabesinin 7 harfi daha sonra büyüde ya da sihirli karelerin yapımında kullanılmıştır.

Ondördüncü yüzyılda İran'da ortaya çıkan bir Müslüman mezhebi

olan Hurufiler sayıbilimsel spekülasyonda özellikle aktiftirler. Her şeyin harfler ve harflerin sayısal değerlerini içerdiğine inandıklarından, çok kolay bir biçimde Kur'an'daki yedililerde insan yüzünün, saçının ve bedenin geri kalan kısmının 7 kısmı arasında bağlantılar kurarlar.

7, Sufılerce özellikle çok sevilir. Geç dönem Sufilik, gizemcilerin ruhsal güçlerini üzerinde yoğunlaştırdıkları bedenin 7 *letafet*'inden, hassas noktasından söz eder; bunlar Hint gizemcilik sistemlerindeki *chakras*'la bir paralellik taşır. Sufiler, letafet aracılığıyla derin düşünmeye dayanan kesintisiz duaları sırasında bilincin daha yüksek ve yüce düzeylerine ulaşabilirler. Bu *letafet*, Tanrı'nın, Adem'den Muhammed'e kadar 7 büyük peygamberde kendisini dışavuran 7 temel niteliğiyle ilişkili görülür. Bu nedenle yediliier rüyalarda önemlı bir rol oynar: gizemcinin 7 mum görmesi 7 ruhsal kaftanla ödüllendirilmesi demektir, vb. Sufi kardeşliklerinden birisi olan Ticaniye'de, belirli bir duanın yedikatlı yinelenişinin, Hazreti Muhammed'in bunu yaparak kendisine yakaran müritlerinin toplantısına bizzat katılmasına yol açtığına inanılır.

İslamda mistık hiyerarşi 7 derecelidir, en yüksek varlık *kutb* (kutup) yani yaratılışın ekseni ve en düşük olanı 4000 gizli ermiştir. 7 ermişli gruplar çok sık gözükür; bir örnek vermek gerekirse, Fas'ın Marakeş şehri 7'nin özel koruması altındadır. Bu gruplara paralel olarak Sufi tarihinde ve folklorunda din şehidi olarak görünen erdemli kadın yedilileri vardır (7 şehit nosyonu Hıristiyan gelenekte de bilinmektedır).

Popüler deyimler 7'yi içeren deyişlerle doludur. İran'da kediler 7 canlıdır ve yavrularını 7 defa farklı yerlere taşırlar. Göksel küreler

"7 değirmen" ve Büyük Ayı takım yıldızı (Ursa Major) "7 taht" olarak bilinir. "7 mollanın işini yapmak," "hiçbir şey becerememek" anlamına gelir ve Almancada birini "7 kile bezelye" (*durch sieben scheftel*) aracılığıyla birileriyle ilişkilendirmek çok büyük bir mesafe olduğunu belirtirken, İranlı, olumlu ya da olumsuz bir şeyden söz etmeden önce şöyle diyecektir: "Onunla (dinleyiciler) arasında 7 Kur'an (ya da 7 dağ) var sanki."

Kitaplar ve masallar çok sık olarak yedili oluşturacak şekilde derlenirler; 7'nin edebiyattaki kullanımının en önemli örneğin Nizami'nin *Heft Peyker* (7 Çehre) adlı destanıdır. İranlı şair bu yapıtında kahramanın her günü nasıl başka bir prensesi ziyaret ettiğini ve günün, ilgili yıldızın, yıldızın renginin, güzel kokunun ve diğer etkilerin astrolojik bilgeliğin kurallarına göre nasıl değerlendirildiğini anlatır. Orta Çağ Avrupa'sında çok popüler olan *Yedi Bilge Usta*'nın hikâyelerini ya da Sinbad'ın 7 yolculuğunu da unutmamak gerekir. Bir de *Yedi Umman* denilen kitaplar vardır (bir tanesi, Farsça retorik sistemine giriş olarak 1827 yılında F. Rückert tarafından Almancaya çevrilmiştir ve hâlâ Farsça retorik figürlerine en iyi giriş kitabıdır). Ayrıca *Yedi Sema* ya da *Yedi İklim* denilen risaleler vardır ve bu Farsça eserler adlarının çağrıştırdığı gibi coğrafi incelemeler olmayıp edebiyatın farklı türlerine ait risalelerdir, adlarındaki 7 bütünlüğü ifade eder.

Bununla birlikte 7, en çok İsmaili mezhebinde önemli olmuştur; bu mezhebe Yedinci Şiiler de denir, çünkü son imam (topluluğun lideri), Muhammed'den Ali'ye ve şehit edilmiş olan oğlu Hüseyin'e uzanan imamlar zincirinde yedincidir. Bu genel hava içinde, onuncu yüzyıldan beri büyük yedililerin biçimlendirdiği önemli bir felsefi literatür ortaya çıkmıştır; bu güçlü Helenistik-gnostik etkilerin altındadır.

Enoş, Nuh, İbrahım, İshak, Yakub, Musa ve İsa dünyanın, yani Bilgelik Evi'nin 7 sütunu ya da 7 çobanıdır. Vahiy 7 döngüsel dönemde gelir ve yedinci, son peygamberi izleyen imam dirilişi başlatacaktır. İsmaili filozoflar, ilahi yaratılış sözcüğü *kun fayakun*'un (*knfykun* yazılır), "Ol! ve olur"un 7 harfindeki 7 ezeli çeşmeden akan ilkeleri bilirlerdi; ezeli sisten önce 7 cennet sonra da 7 yeryüzü doğdu. 7 büyük peygamber 7 göksel küreye karşılık gelir, her peygamberin 7 yeryüzüne karşılık gelen döneminde 7 imam ortaya çıkar; her peygamberin 12 burca karşılık gelen 12 vekili vardır ve her imam için 12 "ada"ya karşılık gelen 12 *hüccet* (kanıt) bulunur. Londra'da, Güney Kensington'daki yeni İsmaili Merkezi'nde bulunan yedigen çeşme bu görüşlerin sanatsal bir biçimde simgelenişidir.

İsmaili görüşlere yakınlığıyla bilinen Basra'daki Saflık Kardeşliği insanlara 7 bitkisel ve 7 ruhsal beceri atfeder ve yaratılışın İlk Zekâ aracılığıyla kendisini Tanrı'dan 7 basamakta duran insana kadar gözler önüne serdiğini iddia ederler. Onbirinci yüzyılda yaşamış İsmaili filozof Nasir-i Hüsrev bütün evreni maddi ve ruhsal yedililere bölmüştür. İsmaililerin bir yan kolu olan Dürzi topluluğunda yedikatlı bir emirler dizisi vardır. Şii İslamdan çıkan başka bir gelenek olan Babailik de 7'nin önemini vurgulamıştır: ondokuzuncu yüzyılın başlarında İran'da bu akımı kuran Bab'a ("kapı"), Ali Muhammed olan adı yedi harfli yazıldığı (lymhmd) için "7 harfli" denilir.

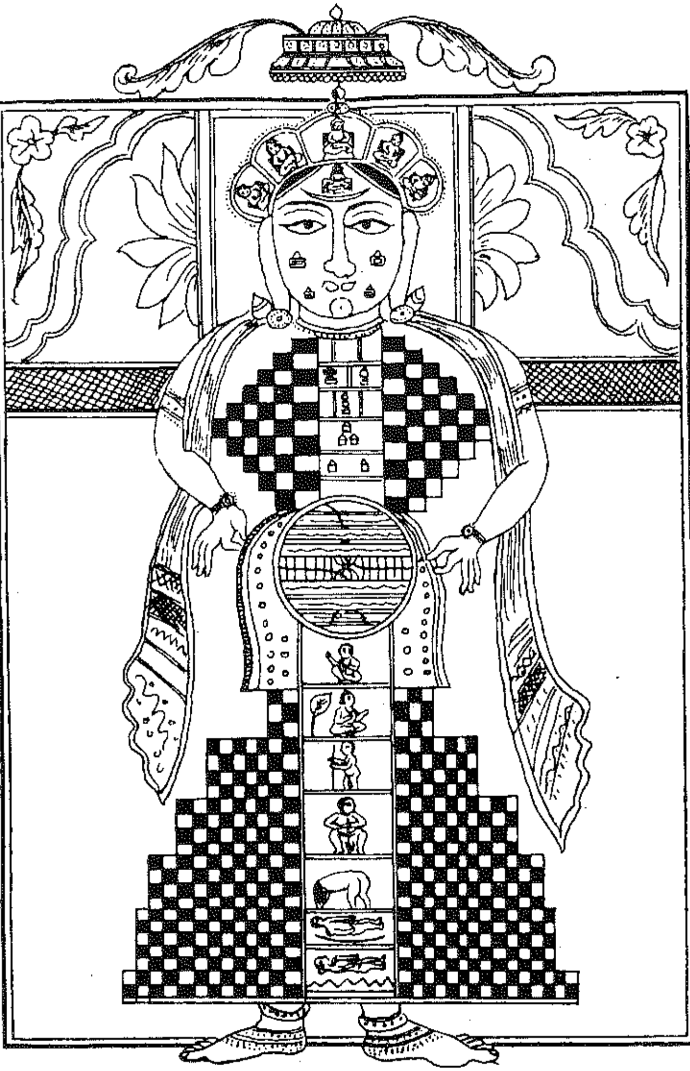
7, Hindistan'da çok sık ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, 7, 3'ün yanı sıra, Vedalar'daki en önemli sayıdır. Özellikle de 7 eşi, annesi ve kız kardeşi, 7 alevi, ışığı, dili olan, kendisine yedikatlı şarkılar adanan ateş tanrısı Agni ile bağlantılıdır. Güneş tanrısının 7 atı arabasını gökler boyunca çeker. *Rigveda*, 7 yıldızdan ve tanrıların içeceği olan cennetsi soma'dan oluşan 7 dereden söz eder. Fırtına ve yağmur tanrı-

sı İndra "7-katil"dir ve dünya 7 kısımdır, mevsimler 7 tanedir ve cennette 7 orman bulunur; okyanusun 7 en derin yeri vardır ve ortak merkezli 7 kıtadan söz edilir. Kadim Hintlilerin 3 ve 7'ye duydukları bu yakınlık, *Rigveda*'da iki sayının kombinasyonunda da görülür: 7 ırmak 21'e çıkar ve ineğin bile 3x7 adı vardır. "Tanrıların diyarında ve ben'in diyarında ne varsa hepsini 7 dizeli ilahilerle ele geçirecek," der Satapata Brahmana (IX 5, 2, 8). Böylesine önemli bir sayının ayinlerde de kullanılmış olması çok doğaldır – örneğin evlilik ayininde ateşin çevresinde 7 adım atılır.

Böyle kadim Hint kavramlarının Budizmden alındığı açıktır. Yenidoğan Buda, bunun son doğuşu olduğu gerçeğini ifade etmek için 7 uzun adım atar. Arınmayı 7 yıl boyunca arar ve meditasyon için altına oturmadan önce Buda ağacının çevresinde 7 tur atar. Budist cennetin 7 terası vardır ve 7 dinsel iş bu hayatta inanana meyve verecektir. Bilimsel dünyada 7, geç dönem Budist literatürde sayıların 7 atomdan 7 en küçük parçacığa, 7 küçük parçacığa, 7 parçacığa ve en sonunda da $10^3 x4x2 = 7^{10}$ birimden oluşan mile ulaşana dek inanılmaz bir biçimde birikmesinin temelini oluşturur.

Japonya'da yaygın bir inanca göre 7 tanrı iyi şans getirir. Almanlara göre 7 kutsal bir sayı olmayıp *Older Edda*'da yuvarlak bir sayı olarak ortaya çıkar: "Soğuk ülkede 7 gün boyunca atlarımızı tırıs sürdük, 7 gün denizin üstündeydik ve üçüncü bir 7 gün de çıplak bozkırlarda yolculuk yaptık." Anlaşıldığı kadarıyla 7, bir yandan Mitras kültleri, öte yandan Hıristiyan misyoner etkinlikleri aracılığıyla Almanca konuşulan ülkelere ulaşmıştır ve çeşitli bağlamlarda, mevcut 9'un yerini almıştır.

7'nin bir büyü sayısı olarak uzun süredir kullanıldığı, büyü ve



Caynacıların kozmografik diyagramı. Evrenin insan-biçimli bir varlık olduğu düşünülür. Tanrılar, baştaki ve taçtaki cennetsel saraylarda yaşarlarken, aşağı "gövde" 7 katlı bir yeraltı dünyasından oluşur.

özellikle de simyadaki süreçlerden açıkça anlaşılmaktadır. Bu nedenle Süleyman'ın 7 Mührü İslami büyüde çok sık kullanılır ve 7 harften oluşan garip, gizemli Abraxas (Abraksas) adı da önemli bir rol oynar. Formüllerin etkili olması için 3 ya da 7 kez, hatta bazen daha fazla yinelenmesi, simyacının laboratuvarında yinelenen önemli süreçlerdendı.

7, kadim tıptada önemliydi: Hipokratik gelenekte, 7 sayısının hastalıkları ve bedende yıkıcı olabilecek her şeyi yönettiği söylenir. Antikite dönemi hakimleri acı verici hastalıkların 7 gün ya da 7'nin katı sürdüğünü bilirlerdi. Pisagorcular 7'ye "dönüm noktası" derlerdi ve bütün günlerin, ayın yedinci ve ondördüncü günleri dahil olmak üzere eleştirel olarak 7 ile bölünebileceğini düşünürlerdi. Böyle görüşler halk tıbbında varlıklarını sürdürmüştür: Almanya'da domuzların koleraya yakalanmaması için 7 gün boyunca çirişotlu su içirilmesi ve bu suda yıkanılması gerektiğine inanılır. Alman folklorunda 7 kız kardeş ateş cini olarak ortaya çıkar ve iyileşme 7 ya da 9 gün ya da hafta sürer. Süregiden belirli hastalıklardan kurtulmak için 7 ve 3 içeren formüllerin ezberden söylenmesi öğütlenirdi, örneğin şu ortaçağ Alman duasında 3 kez yinelenmiştir:

> Hast du eines von den 77 Gichtern,
> so gesegne ich es dir.
> Es gehen drei heilige Männer herfür:
> Der erst ist Gott der Vater, der zweite Gott der Sohn,
> der dritte ist das Marienkind, das dir deine 77 Gichter wegnimmt.
>
> (77 guttan birine yakalandıysan kutsarım seni.
> üç kutsal insan geliyor:
> İlki Tanrı Baba, ikincisi Tanrı Oğul
> üçüncüsü senin 77 gutunu alıp götüren Meryem'in oğlu.)

Böyle yedikatlı yinelemeler saçma formüllere kadar genişletilebilir; örneğin Trachtenberg *Yahudi Büyücülüğü ve Batılinancı*'nda şunları aktarır: yüksek ateşi düşürmek için, "7 palmiye ağacından 7 diken, 7 direkten 7 talaş, 7 köprüden 7 çivi, 7 ocaktan 7 kül, 7 kapı oyuğundan 7 kepçe toprak, 7 gemiden 7 parça zift, 7 avuç kimyon, yaşlı bir köpeğin yüzünden 7 kıl alınır ve bükülmüş beyaz iplikle gömleğin boyun kısmına dikilir. Cadıların neden olduğu hastalıklardan kurtulmak genellikle 7 yıl sürer ve Beyaz Leydi gibi eski, korkunç görünen şatoların hayaletleri yedi yılda bir ortaya çıkma eğilimindedirler.

Büyülü 7'nin daha zararsız kullanımları da vardır. Bavyera'da 7 yaşından küçük kızların eğirdikleri ipliğin 7 yaşındaki çocuklar için özellikle uğurlu (*Siebenjahresgarn*) olduğu düşünülür ve gizli servet gibi görülürdü. Hatta siyah horozun yedi yaşından sonra içinden ejderha çıkacak bir yumurta yumurtlayacağına inanılırdı.

Yaygın kullanımından dolayı 7, "çok" anlamına gelen belirsiz yuvarlak bir sayı olmuştur. Yorumcu Donatius Tyconius *Kutsal Metinlerin Yorumu İçin Yedi Kural* adlı incelemesinde stereotip sayının sembolik olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir: işte bu nedenle çok sık bir biçimde 7 rüzgâr, 7 deniz, 7 iklim, 7 çağ ya da Doğu geleneğinde 7 çöl ve dünyanın 7 harikasına paralel olarak 7 en bilge insanla karşılaşırız. Şairlere 7 doğum yeri ya da 7 mezar layık görülür (kadim Yunanistan'da Homeros, ortaçağ Anadolu'sunda Yunus Emre). 7 içeren sayısız yer adı aynı zamanda bir çoğulluk ifade eder: Siebenbürgen (Yedımeşeler), Sacelele ("Yediköy," Romanya'da) ya da Yedikule (eskiden İstanbul'un çevresındeki kale). Benzer şekilde Hydra'nın 7 başı vardı ve Ajax'ın kalkanı 7 kattı ve 7 dağın arkasındaki 7 cücenin unutulmaması gerekir ve yine masallarda 7 kuzgun, 7 küçük keçi ya da beyaz atlara binmiş 7 atlı bulunur. Hermann Löns'in şarkısında ol-

duğu gibi şairler 7 yıllık bir zaman dilimini çok uzun zaman yerine kullanırlar:

> Rosemarie, Rosemarie, sieben Jahre mein Herz nach dir schrie...
>
> (Rosemary, Rosemary, kalbim yedi yıldır senin için ağlıyor.)

Börries von Münchhausen'in *Isırganotunun Türküsü*'nde, ısırganotu, sevgilisine verdiği sözü tutmadığını krala hatırlatmak için 7 yıl boyunca yolun kenarında durur. Hatta şöyle çocuk şarkıları vardır:

> Wver will guten Kuchen backen,
> der muss haben sieben Sachen.
>
> (Güzel bir kek pişirmek istiyorsan
> 7 şeye ihtiyacın olacak)

Almanca ve İngilizce romanların, yazı derlemelerinin adlarına şöyle bir göz atmak bile (üçlemenin ötesinde) yedililerin onemini görmek için yeterlidir: Gottfried Keller'in *Fähnlein der 7 Aufrechten*'i ve gnes Miegel'in *Fahrt der 7 Ordensbrüder*'inin ikisi de 7 kahraman ve sadık insanın çevresinde dolanır. Dansçı ve koreograf Mary Wigman 1921 yılında "Hayatın Yedi Dansı"nı yaratırken, Nietzsche, bütünüyle gizemli deneyimin yedinci aşamasıyla aynı havada olan *Siebente Einsamkeit*'i, yedinci yalnızlığı yazıyordu.

Ve son olarak bir Arap atasözü, asla fazla alınmaması gereken 7 şeyden söz eder: "iyi yüreklilikle önerilen ekmek, kuzu eti, soğuk su, yumuşak elbise, güzel koku, rahat yatak ve benzeri güzel her şey."

UĞURLU SAYI

8

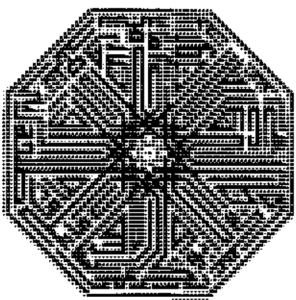
Antikitede 8 sayısının salt matematiksel nedenlerle ilginç olduğu düşünülürdü: kadim Yunan matematikçileri 1'den büyük her tek sayının karesinin, belirli bir sayının 8'le çarpımının birle toplanmasına eşit olduğunu keşfetmişlerdi; yani $5^2 = 25 = (3x8)+1$, bunun formülü de $u^2 = (nx8)+1$ idi. Ayrıca 1'den büyük olan ve art arda gelen iki tek sayının büyüğünün karesinden küçüğün karesini çıkartırsak elde edilecek sayı her zaman 8'in katı çıkar: $9^2-7^2 = 81-49 = 32 = 4x8$. Mimari tasarımda sekizgen, kubbelerin inşasında önemli olan kareden daireye geçişin ilk aşamasıdır.

Ama 8, ilginç bir matematiksel konu olmaktan ötedir. Antikitede önemli, şans getiren bir sayı olarak görülürdü: gezegenlerin 7 göksel küresinin ötesinde, sabit yıldızların sekizinci göksel küresinin olduğu düşünülürdü. "Tanrıların sayısı" olarak kullanılışı kadim Babil'e kadar uzanır. Babil tapınaklarında, tanrı, sekizinci kattaki karanlık bir odada yaşardı ve 8'in Cennet'le işbirliği içinde olduğunun düşünülmesi bu adetten kaynaklanıyor olabilir. Mitras gizemlerinde 7 ana kapının ötesinde gizemli bir sekizinci kapı olurdu; usta, bu "dönüşüm dağını" geçerek ölümden sonraki aydınlık ruhsal anayurduna dönebilecektir.

8'in Cennet'le bağlantısı çağlar boyunca sürmüştür: Müslüman inancına göre, Tanrı'nın merhameti gazabından daha büyük olduğu için 7 cehennem, 8 cennet vardır. Bu görüş, İran edebiyatında çok

rastlanan *Heşt Behişt*, "8 Cennet" adlı kitaplara konu olmuştur ve İran ve Müslüman Hindistan'da bahçelerin dörtkatlı ve sekizkatlı bölünmesi de bu görüşten kaynaklanır. Anıt mezarların çevresindeki bahçelerde bu bağlantı özellikle daha açıktır, çünkü Kur'an "altından ırmakların aktığı bir bahçe" vaat eder ve 8 kısımlı bu bahçe cennetin sonsuz mutluluğunun habercisidir. Bahçeleri 8 kısma bölme adeti, ortaçağ İran edebiyatının en meşhur eserlerinden birisi olan ve 8 bölüme ayrılmış olan Şadi'nin *Gülistan*'ına (Gül Bahçesi) aktarılmıştır. Daha sonra bu kitaba özenenler de aynı düzenlemeye bağlı kalmışlardır. 8 cennetin yanı sıra İslam mitolojisi Kutsal Taht'ı taşımakla görevlendirilmiş 8 melek olduğunu kabul eder.

8 sayısının önemli bir uğur sayısı oluşunun başka bir kaynağı da, Yakın Doğu'da, 8 uçlu yıldızla simgelenen 8 aydan oluşan bir Venüs yılının geçerli olduğu Elamitler olabilir. Beşgen gibi bu yıldız da sevgi ve bereket tanrıçası İştar'ın sembolüdür. Buna, erken dönem Hıristiyanlığa aktarılmış haliyle, Roma'da St. Priscilla Katakombların-



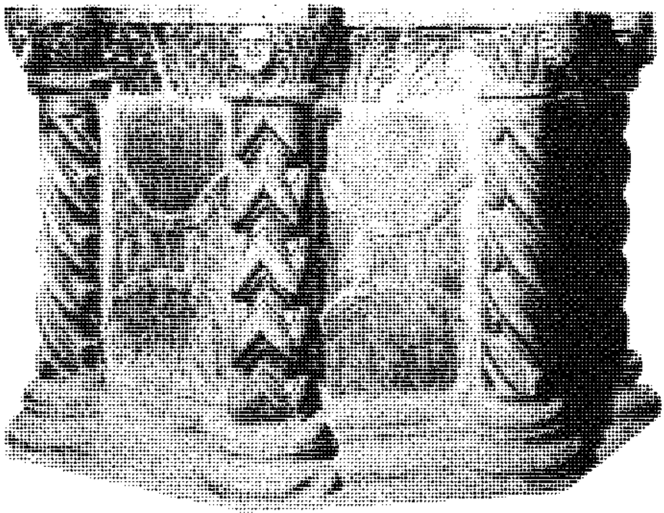
Kendilerine cennet vaat edilmiş olan Hazreti Muhammed'in 10 eşlikçisinin adlarından yapılmış olan kaligrafik tasarım. Sekizgen tasarım cennete gönderme yapmaktadır. Mısır, onsekizinci yüzyıl.

da, Bakire Meryem'in resminin yanında rastlanılır. Daha genel olarak, 8 uçlu yıldızın ve sekizgenin ikisi de Yahudilerce ve sonra da Hıristiyanlarca şans işareti olarak görülmüştür.

İkinci bir başlangıç olarak sekiz, yedilinin hazırladığı ve tamamladığı şeyin gerçekleştirilmesi olarak daha yüksek bır düzeyde ortaya çıkar. Bu nedenle Yahudi geleneğinde arınma günüdür. Daha önemlisi sünnet sekizinci gün yapılır: "Ve sekizinci gün çocuğun gulfesi sünnet olunacaktır" (Levililer 12:3).

8, Hıristiyan yorumcuların bu yeniden doğuş görüşünü benimsemeleri için uygundu: İsa Büyük Çile'nin sekizinci günü dirilmişti, bu da inançlı kişiye cennet mutluluğu ve ebedi yaşam vaat eder. Ayrıca İsa'nın adının Yunanca yazılışı *II IESOYS*'ın sayısal değeri 888'dir, bir çarpım ve böylece katsal 8'in güçlendirilişi. Ortaçağdan bir Alman teolog olan Rechersbergli Gernot şunları söylemiştir: "Octonarius primus in numeris cubicis est aeternae beatitudinis nobis in anima et corpore stabilitatem simul at soliditatem designans" ("Sekiz, ilk mükemmel küp [2^3] olarak, sonsuz cennet mutluluğu güvencesiyle ruhumuza ve bedenimize damgasını vurur").

Kilise Babalarına göre sünnet, vaftiz ve diriliş, hepsinin kurtuluş hayatına girişi ifade edişiyle gizemli bir şekilde bağlantılıydı. Augustine'nin söylediği gibi vaftizcilik kalbin sünnetidir ve İskenderiyeli Kyril'e göre vaftiz gününde, "biz vaftizcilikle ruhta ölür ve dirilişte eşlikçilere dönüşürken yeniden dirilen İsa'ya benzeriz." Sünnet ve yeniden diriliş günü olan sekizinci günle bu bağlantı, ortaçağ vaftiz evlerinin çoğunun sekizgen oluşunun bir nedenidir: çünkü vaftizcilik Hıristiyan ilahi şefaati ve ebedi yaşamın cennet mutluluklarını vaat eder. Gerçekten de, Dante çok doğru bir biçimde *İlahi Komedya*'sında

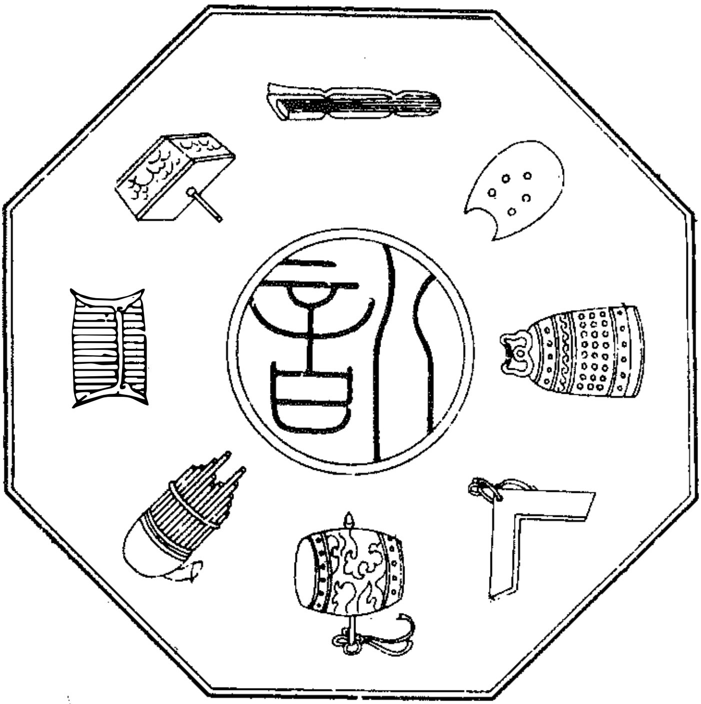


Vaftiz evinin sekizgen biçimi vaftizden sonraki yeni hayatın sembolüdür (buradaki örnek Umbria, Visso'daki ondördüncü yüzyıldan kalma Santa Maria Kilisesi'ndendir). Cennetsi sayı 8'in önemi burada, köşelerdeki 8 küçük kolonla vurgulanmıştır. Erken dönem Hıristiyan düşüncesine göre İsa'nın yeniden dirilişi Yaratılış'ın sekizinci gününü oluşturur ve sekizinci gün yapılan Yahudi sünnetinin önceden haber verdiği vaftiz, sonsuz yaşama girişe işaret eder.

zafer kilisesini sekizinci göğe yerleştirir.

İsa, Dağdaki Vaaz'ında 8 cennet mutluluğundan söz eder, ama gerçekte sonsuz saadete giden yolun sekize bölünmesi fazlasıyla evrensel bir kavramdır. Kozmik dengeye giden soylu sekizkatlı yolu öğreten Buda gibi, İslamda Sufiliğe talip olmanın temel kuralları da Cüneyd'in Yolu'nun 8 cümlesinde ifade edilmiştir.

Buda'nın öğretisinde ve Budizmde 8 ve katlarının sayısız kullanımında açıkça gözüken uğurlu sayı olarak 8 fikrinin kökleri, 8 taç



Sekiz Çin müzik aleti. Kadim Çin'de bir sanatın, bilimin ya da dinin 8 sıfatına çok sık rastlanır: Budizmin 8 sembolü, bir bilginin ya da Konfüçyüsçülüğün 8 amblemi, Taoculukta "ölümsüzler"in 8 sembolü.

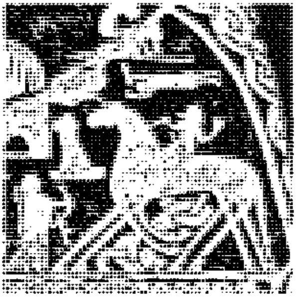
yapraklı lotusun şans ve sonsuz mutluluğu temsil ettiği Hint geleneğindedir. Çin'de de 8'e, yalnız Budizmin 8 sembolü olduğu için değil, Konfüçyüsçülüğün 8 değerli nesnesinden dolayı da çok saygı gösterilirdi. İyi örgütlenmiş yaratılanlar dünyasının sayısı 4'e bölünerek çift sayıların iki katına çıkarılması iki kat daha büyük bir gücün elde edilmesinde çok sık kullanılır 8 rüzgâr, cennetin 8 sütunu ve yağ-



Çin'de 8 ölümsüz: Chang Ko-lao eşeğin üzerinde, Chung li Ch'üan yelpazeyle, Han Hsiang flütle, Ho Hsien ku büyülü lotus çiçeğiyle, Lan Ts'ai ho çiçek sepe tiyle, Li T'ieh kuai su kabağı ve tokmakla, Lu Tung-Piu kılıçla ve Ts'ao Kuo chiu kastanyetlerle. Kadim gravürler.

mur bulutlarının 8 kapısı bulunur. Çift sayı olarak 8, pek çok gelenekte dişil cinsle bağlantılıdır; Çin'de bile erkeğin hayatını belirler: erkek çocuk 8 aylıkken süt dişleri çıkar, 8 yaşında bu dişleri dökülür, 2x8 yaşında ergenliğe erişir ve 64, yani 8x8 yaşında cinsel gücünü kaybeder. Üstelik bir bilgin 8 özel simgeyle ayırt edilir. İyi talih ve mükemmellik sayısı olarak 8'in uğurlu karakteri, *I Ching*'in 8x8 = 64'lü düzenlenişinin temel nedeni olabilir.

Pek çok durumda yukarda söz ettiğimiz gibi 8, güçlendirilmiş 4'ü ifade eder gibidir ve Alman tanrısı Odin'in atının 8 ayağı hızlılığını ifade ediyor olabilir. Ama bu 8 ayağın, ufkun (asal sayıların iki katına çıkarılması) ve yılın bölünmesine dair kadim Nordik kavramları





Sol: 8 ayaklı atı Sleipnir'in üzerindeki Odin. Gotland'daki meşhur resimli taşların birisinden (VIII. Ardre Taşı, y. MÖ 1000). Eliade, 8 ayaklı atın şamanik atların en kusursuz örneği olduğunu söyler; Sibirya'da ve başka yerlerde bulunur, daima vecd deneyleriyle bağlantılıdır. Nordik inançta 8 genellikle cadılık ve büyücülükle bağlantılıdır. Odin'in yüzüğü Draupnir'den 8 yüzük çıkar ve Geirröd, kılık değiştirmiş Odin'i sekiz gün boyunca "iki ateş arasında" tutar. *Sağ:* Tibet büyü diyagramı. 8 baş, kare ve daire oluşturacak şekilde dizilmiştir. Bunlar Çin Tibet geleneğinde 8 rüzgârın, gökyüzünün 8 sütununun ya da 8 dağın, 8 kapının, vs.'nin sembolü olabilir. Kadim bir gravür.

yansıtıyor olması da olasıdır. Kadını Alman geleneğinde 8 parmaklı tekerlek çoğu kez yılı sembolize etmek için kullanılırdı.

Sekiz, gerçekte 7 günü olan bir hafta anlamına gelen Almanca *acht Tage* (8 gün) deyiminde olduğu gibi yuvarlak bir sayı olarak da kullanılabilir. Aynı şekilde Fransızcada da "huit jours" (8 gün) vardır. Japon geleneğinde 8, "sonsuz sayılar"ı içerir ve antikitede Japonya'nın kendisine, sayısız adadan oluştuğu için kısaca "8 büyük ada" denirdi. Ama şans getiren özelliklerine karşın 8'in popüler, dinde ve büyüde fazla rol oynamaması gariptir. Ama yine de, 8.8.88 tarihinde Almanya'da pek çok çift bu uğurlu günde evlenmek için belediye sarayına koşmuştur.

BÜYÜTÜLMÜŞ KUTSAL 3

9

9 sayısı çeşitli biçimlerde yorumlanabilir. Bazen 9'ı acı ve kederle eş gören ve dokuzuncu mezmurun Deccal'i öngördüğüne işaret eden Petrus Bungus'un vurguladığı gibi katıksız olumsuz özellikler içerdiği söylenebilir. Ama 9 yine de, acı çekme ile bağlantılıdır, çünkü İsa günün dokuzuncu saati (güneşin doğuşundan itibaren, yani öğleden sonra 3'te) ölmüştür. *None* [Latince *nona*'dan, çn] denilen bu saat, bizim hâlâ kullandığımız *noon*'a [öğleden sonra] dönüşürken, özel bir keşişsel bağlılığın da işareti olmuştur sonradan.

Klasik antikiteden beri bilinen başka bir yorum türü de, 9'un mükemmelliğe yakınlığını vurgulamaktır: Truva 9 yıl kuşatılmıştır ve Odysseus aynı süre seyahat etmiştir. Bu tür yorumlar, kayıp gümüş para meselini (Luka 15:8-10) esas alan ortaçağ Hıristiyan yorumlarının çoğunda görülür. Bu yorumlarda (ve Dante'de) bulunan meleklerin 9 sıralanışı mükemmel 3'ün yansıması olarak düşünülebilir, bu da her şeyi saran Tanrısal Birlik'in mükemmel 10 biçimini almasıyla tamamlanabilir. 9'un bu "cennetsel" yorumunun bir başka yanı da 8+1'den türetilebilecek olan, çoğaltılmış ve zenginleştirilmiş olan sonsuz mutluluktur.

Gerçekte 9 sayısı, Sami ve sonraki Yahudi-Hıristiyan dünyasında çok önemli bir yer işgal etmez. Dahası, önemi Hint Germen ve Orta Asya (Türk-Moğol) gelenekleriyle bağlantılıdır ve daha çok dünyanın kuzey kısmındaki uygarlıklarına özgü gibidir. Bunun sıcak yaz ayları-



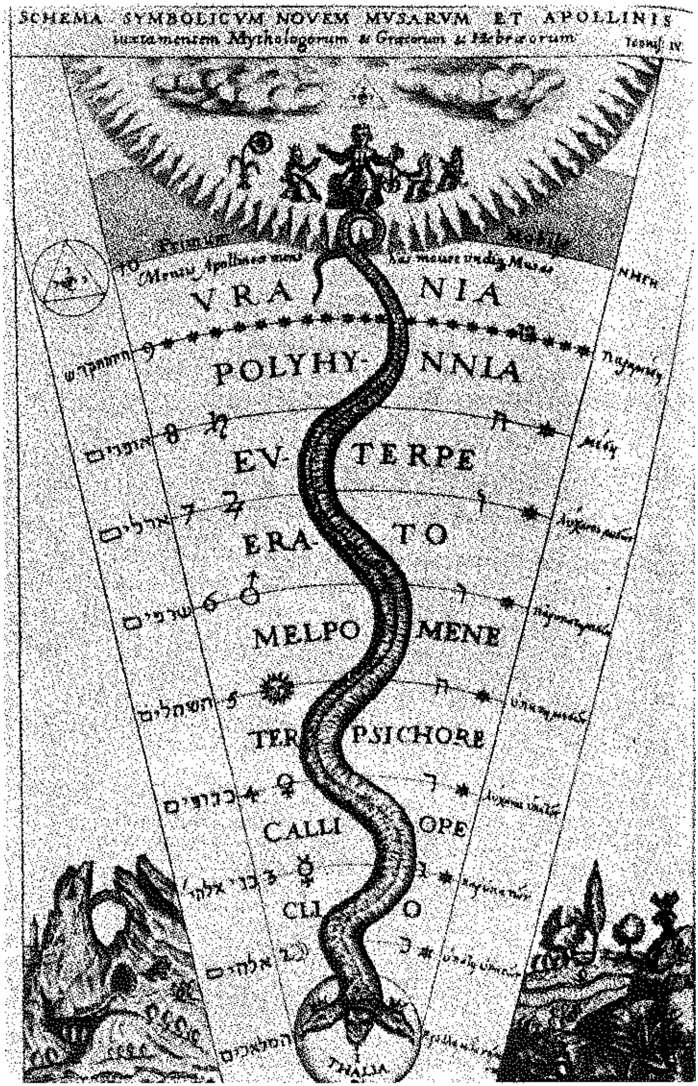
Katalan gizemci Ramon Llull'un (1235 1316) 1512'de Valencia'da yayınlanan *Liber de ascensu*'sunda görüldüğü üzre, Cennet Şehri'ne çıkan 9 basamak. Llull ilk yazılarında İslami gizemci metinlerden hayli malzeme almış, ama bunları Hıristiyanlığa uyarlamaya kalkıştığı Tunus'ta Müslümanlarca taşlanmıştır.

nın tam tersine çok soğuk 3 kış ayı yaşanmasının sonucu olduğu bile öne sürülmüştür, ama bu iddianın sağlam temelleri olduğu pek söylenemez. Bu geleneklerin çoğunda 9, göksel kürelerle ve 7 göksel kürenin ve sabit yıldızları içeren göğün üst kemerinin ötesinde olan en yüksek, dokuzuncu cennetle bağlantılıdır. İran ve Türk gelenekleri ve kitap adları çok sık olarak *nüh sipihr*'den (dokuz gök) söz eder. Mircea Eliade bunun, kadim kozmik bölgelerin üç katına çıkarılması olabileceği gibi, kozmik ağacın 9 dalına ait olabileceğini de işaret etmiştir. Bu, 9 katlı pagodaların Çin'de bu kadar yaygın olmasını da açıklayabilir.

9'un benzer bir rolü, varoluşun 9 aşamalı olduğu Müslüman Saflık Kardeşliği'nin felsefesinde de gözlemlenebilir: bir Yaradan, 2 tür zekâ, 3 ruh, 4 tür madde, 5 tür doğa, 6 yönün belirlediği fiziksel dünya, 7 göksel küre, 2x4 element ve son olarak hayvan, sebze ve mineral krallıklarının 3x3 hali.

Bazı uygarlıklarda 9, ayın aşamalarıyla bağlantılı görülmüştür. Örneğin kadim Mexico'da, döngü kül-ayı'ndan hilal, ilk çeyrek, ve üçüncü oktanttan dolunaya çıkar ve tekrar kül-ay'a iner. Bu dönemsel hareketlerin temelinde bütün kozmosun çeşitli katmanlara bölünmüş olması yatar: ölüler diyarı 9 katlıdır ve yeryüzünün bir tür ara bölge olarak yerleştirildiği 13 cennetsi kat vardır. Bu 23 katla dünyanın yaşıyla bağlantılı kutsal 5 sayısının toplamı ayın sayısı olan 28'i verir. Böylece, Mexico'da 9, ölüler diyarının, yeryüzünün ve –Avrupa ve Asya'daki geleneklerin tersine kadının sembolü olur.

Kadim Meksika mitolojisine göre ölüler diyarının en alt katında gözüken 9 ırmak kadim Çin'de de bulunur, ama burada 9, tipik erkek sayısı olup güçlendirilmiş 3'tür. Çin ölüler diyarının 9 ırmağı, ken-

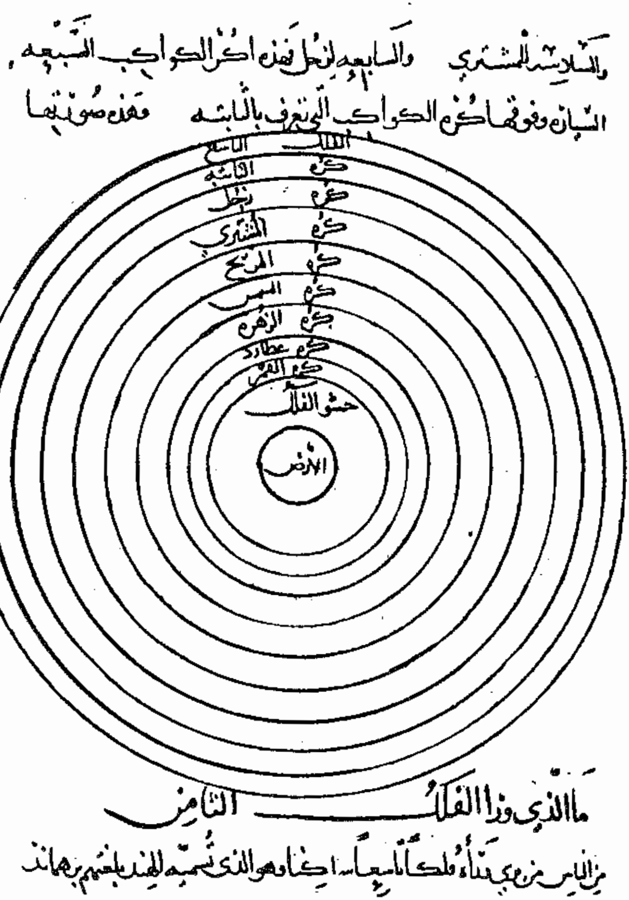

SCHEMA SYMBOLICVM NOVEM MVSARVM ET APOLLINIS
VRA NIA
POLYHY- NNIA
EV- TERPE
ERA- TO
MELPO MENE
TER PSICHORE
CALLI OPE
CLI O
THALIA

dilerini 9 başlı ejderha olarak açığa vururlar: bu ejderha mitsel kahraman Yu tarafından öldürülür ve ardından kaplumbağa sırtına kazınmış olarak ilk sihirli kareyi getirir. Bu kare sayfa 29-35'de gördüğümüz gibi merkezdeki 5'i kuşatan 9 kısma bölünmüştür ve böylece bütün dünya 9'lu gruplardan oluşuyormuş gibi düşünülebilir: gök 9 bölgedir; yeryüzünde 9 ülke; her ülkede 9 sıradağ, her sıradağda 9 geçit vardır ve okyanusta 9 ada bulunur. Binlerce yıl önce müneccimlerin yardımıyla kurulan Pekin şehrinde 8 sokağın açıldığı bir merkez vardır, yani şehir bile dokuzkatlı yapıyı yineler.

Alanların dokuzuncu noktayı oluşturan bir merkez çevresinde 8 kısma bölünmesi başka uygarlıklarda da bilinmekteydi. Bu ideal formun başka bir yansıması belirli bowling oyunlarında lobutların konumunda bulunur ve topla 9'una birden aynı anda vurulması müthiş bir başarıdır ve bunu belirtmek için "süper" anlamına gelen Almanca *alle Neune* "9 [lobutun] hepsi" deyişi kullanılır.

Çin geleneğinde 9 esas olarak cennet ve kozmolojik sorunlarla

Solda: Göksel Kürelerin Uyumu. 9 göksel küre, üçbaşlı yılan imgesinin altında cennetten doğar ve yeryüzünde son bulur. Her göksel küreye Musalardan bir karşılık gelir: Thalia (komedi) yeryüzüne aittir, Clio (tarih) Ay'a, Calliope (epik şiir) Merkür'e, Terpsichore (koral şarkı, dans) Venüs'e, Melpomene (trajedi) Güneş'e, Erato (aşk şiirleri) Mars'a, Euterpe (müzik) Jüpiter'e, Polyh ymnia (kutsal şarkı) Satürn'e ve Urania (astronomi) sabit yıldızlar cennetine aittir. Sabit yıldızlar cennetinin üstünde, "Musaların lideri" (*musagetes*) Apol lon göksel kürelerin uyumunu sağlar. Elinde klasik lir yerine bir barok müzik aleti olan viola da gamba tutmaktadır. Apollon'un üstünde Teslis'in üçgen sembolü vardır. Bakır üzerine oyma, Athanasius Kircher, *Obeliscus Pamphilius* (Roma, 1650).



İslam kozmolojisine göre evren 9 göksel küreden kurulmuştur. Yeryüzüne en yakın olan, üstünde Merkür ve Venüs'ün yer aldığı ay göksel küresidir. Güneş göksel küresi, 7 göksel kürenin ortasında durur ve bunun için de çoğu kez "Evrenin Merkezi" denir. Son 3 gezegensel küre Mars, Jüpiter ve Satürn'dür. Sonra sabit yıldızlara ait sekizinci göksel küre gelir. Buraya kadar yapı, Batlamyus'unkiyle aynıdır, ama Harranlı astronom Thabit ibn Kurra (ö. 901), "gün dönümlerinin düzensizliği" olarak saptadığı sorunu açıklayabilmek için buna bir dokuzuncu göksel küre eklemiştir ve Müslüman astronomların çoğu da onu izlemiştir. Bu dokuzuncu göksel küreye genellikle *felek el eflak*, "göksel kürelerin göksel küresi" denirdi ve hiçbir yıldız içermediğine inanılırdı.

bağlantılı olsa da, insan bedeninin 9 açık ucuyla ve 9 tür uyumla da özdeşleştirilir. Bilge üstat Lao-tzu'nun önemini vurgulamak için, annesinin ona gebe kalışından 9x9 yıl sonra doğduğu söylenir.

Çinliler gibi Moğollar ve Türkler de 9 sayısını çok severlerdi. Türklerin önde gelen kabilelerinden birisi *Dokuz Oğuzlar* olarak bilinirdi. İnsanların önünde 9 kez eğilmek zorunda oldukları Moğolların Büyük Han'ı 9 sancakla ya da Cengiz Han'da olduğu gibi 9 Tibet öküzü kuyruğuyla kendisini belli ederdi. *Kutadgu Bilig*'i (İyilik Veren Bilgi) yazan, onbirinci yüzyıl Orta Asya Türk şairi Yusuf Has Hacib gün doğumunu, önü sıra 9 altın renkli sancağın taşındığı hükümdarın görünüşüyle karşılaştırır. 9 göksel küreden söz eden Türkler, "9'dan öte hiçbir şey yoktur" derler. Bununla birlikte bu sayının daha önemli bir rolü vardır: ortaçağ Arap kaynaklarının aktardığı gibi 9'lu hediyeler vermek adettir ve *dokuz* (9) basitçe "hediye" anlamına da gelirdi, çünkü –Moğol Hindistan'ında bile hediyelerin 9 parçadan oluştuğu varsayılırdı. Kırım Tatar Hanlığı'nın hükümdarları bile 9x9 = 81 parça hediye alırdı. Türk adetlerinin çoğunun sürdürüldüğü Moğol Hin distan'ında, vakanivüs Ebu'l Fazl, *tarkan* grubundan bir memurun, suçlarının sayısının 9'u aştığı kanıtlanmadıkça cezalandırılmayacağını yazar. Sibirya Yakutları arasında ise şamanlar, büyü ayinlerine başlamadan önce arkalarına 9 masum erkek çocuk ve 9 masum kız çocuk yerleştirirlerdi.

Verilen bütün bu örneklerden sonra 9'un Türkçe'de yuvarlak bir sayıya dönmesi anlaşılabilir bir olgudur. Örneğin "9 ayın çarşambası hep birlikte gelir," demek insanın üstlendiği işin güç bela tamamlanabilecek kadar artmış olması demektir. "9 düğümle" bağlanan şeyler iyi korunuyordur. Dokuz köyden kovulan birisi her yerde düşüncesizce konuşan bir garibandır ve bir insan ya da hayvana *dokuz babalı*



9 yavrusuyla zümrüdüanka Çin'de iyi talih sembolüdür. 3'ün karesi olarak 9, çok güçlü bir yang sayısıdır. Zümrüdüanka (*feng huang*) bazılarına göre eril, *feng* ve dişil, *huang* elementlerin birliğini sembolize eder; başkaları da onu, eril gücün en kusursuz mitolojik temsili olarak görürler.

demek piç olduğunu söylemektir. Birisinin "9 köre 1 baston" olduğunu söylemek, onun, ıstırap ve elem anında tek gerçek yardımcı olduğunu söylemektir.

Benzer şekilde 9, Anglosakson ve Alman dünyasında da önemlidir. Galler'in ilk sakinleri olan Kelt Kimmerler yasal işlerde olduğu kadar günlük hayatta da 9'u kullanırlardı. Dokuz adım uzaklık ölçümünde kullanılırdı: böylece ateş evden 9 adım uzakta yakılabilirdi ve birisini ısıran köpek sahibinin evinden 9 adım uzakta öldürülebilirdi. Yalnızca 9 kişinin birlikte birilerine saldırması gerçek bir saldırı olarak görülürdü. Aynı şeyler Alman hukukunda da geçerlidir: 9 adım yasal



Doğu Asya'nın binlerce yıllık 9 kuyruklu tilkisi. Belirli bir yaşa ulaştıktan sonra erkekleri baştan çıkarmak için kendisini bir genç kıza dönüştürür. Bu gravürde sağdaki maymun Songaku yalnızca yüz yaşındadır, ama üflediği tüylerinden yüzlerce maymun üretebilecek güçtedir. Gravür, Japon sanatçı Hokusai (1760 1849).

bir ölçüdür ve vergiler 9 nesne (örneğin yumurta) içerir. Dokuz gün de genellikle yasal bir dönemdir: boşanmış kadın 9 gün sonra eski kocasının evini terk etmek zorundadır; aynı şey kocanın ölümünden sonra da geçerlidir. Bir mülkün sahibi olma dokuzuncu kuşakta son bulur; ama bununla birlikte bir mülkü ya da mezarı 99 ya da 999 yıllığına kiralama adetinin 9'a ilişkin bu eski yasal özelliğin mi, yoksa 100 ya da 1000 gibi mükemmel yuvarlak sayılardan kaçınmak için mı yapıldığı açık değildir.

9'un önemi İngilizcede ve biraz azalarak da olsa Almanca deyim-

lerde de korunmuştur. Böylece bir insan yapmak için 9 terzi gerekir; Alman masallarında 99 minik terzi ortaya çıkar ve birisinin "neun wie dich fress' ich zum Frühstück" (Seni kahvaltı niyetine 9 defa yerim) diye tehdit etmesinin zayıf birisinin sefil bir ifadesi olduğu kolayca anlaşılabilir. Bir dikiş ilerde 9 kez kurtarır ve birisi iki dirhem bir çekirdek ortaya çıkarsa buna "dokuzlarla donanmış," denir. Olağanüstü mutlu olmak 9. Bulut'a erişmek [bulutların üstünde dolaşmak, –çn] demektir ve bu, modern Almancada Yedinci Cennet'e ulaşmak diye ifade edilse de, eski Almancadaki 9'un yerine 7 kullanılmasının örneği değildir.

9 sayısı Kelt ve Alman masallarında ve mitlerinde çok sık ortaya çıkar. Kral Arthur, babasının gücünün dokuzuncu kısmıdır; 9 kral ona saygılarını sunmuştu ve 9 kahyası vardı; 3x3 gün hapse atılmıştı. Bir öyküde Alman kahraman 9 gün ve gece suyun altında soluğunu tutar ve aynı süre boyunca uykusuz kalır; mızrakla vuruşu başkalarının 9 mızrağı kadar güçlüdür. Halk masalları dokuz çocuğun doğuşunu hikâye eder ve 9 çocuğu olan birisi gücünün kanıtı olarak bununla övünebilir. Fareli Köyün Kavalcısı'nın çocukları flütünün dokuzuncu tonuyla büyülediği söylenir. Herkes kedilerin 9 canlı olduğunu bilir, ama "9 kamçılı kırbaç" ifadesi kırbaçlama cezası için olumsuz anlamda kullanılır. Kedilerin 9 yaşına vardıklarında kendilerini cadılara çevirebildiği de iddia edilir ve *Walpurgisnacht*, 1 Mayıs gecesi cadıların 99 (çoğu siyah) kedinin çektiği arabalarıyla Blocksberg'deki (Almanya'da Harz Dağları'nda) buluşma yerlerine doğru yolculuk ettikleri düşünülür.

Viking destanı *Völuspa*'daki kahin kadın şu şarkıyı söyler:

> Bildiğim dokuz dünya,

Bildiğim dokuz ağaç, yüce ortadaki ağaç
yeryüzünün tozu toprağında.

Ve Shakespeare'in "tekinsiz kız kardeşleri" yineler:

Üç kere seninkini ve üç kere benimkini,
Ve üç kere daha, dokuz yapar
Huzur! Büyünün sona erişi.

Alman mitolojisinde Odin 9 gün 9 gece ağaca asılır ve bu süre boyunca 9 şarkı söylemesini öğrenir. Tehlikeli kurt Fenris 3 zincir ve 6 başka şeyle bağlanır ve tanrıların en bilgesi Heimdallr'ın 9 annesi vardır. Daha düşük bir sıralamadaki ilahi varlıklar nonad'lar ya da dokuzun katları biçiminde gözükürler; örneğin Alman Valkirileri 9 tür elftir ve kadim Yunanistan'da Musalar 9 tanedir.

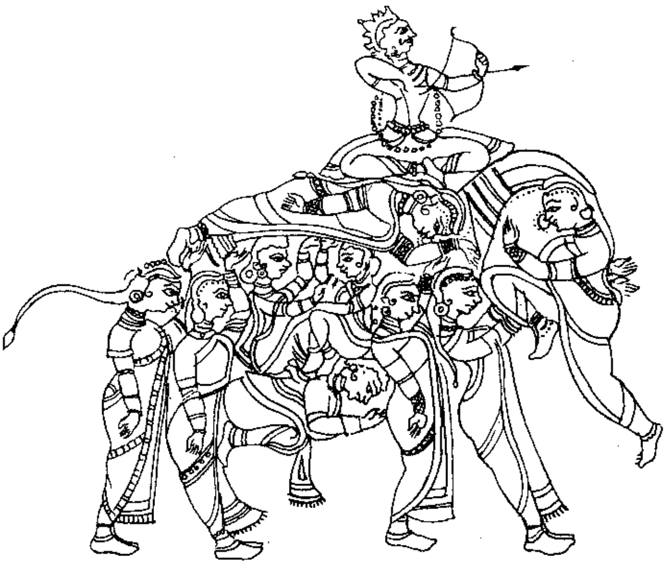
Dokuz, Alman halkları arasındaki kurban törenlerinde de önemlidir: ya 9 şey kurban edilir ya da kadim Danimarka'da olduğu gibi, her biri erkek olan 9 başın sunulduğu büyük kurban törenleri düzenlenirdi. Önemli bir dinsel sayı olarak kadim 9'un önemi her türden büyü işinde kullanılmasına yol açmıştır. Thuringia'da kızlar 9 çeşit yemek atığı toplarlar ve sevdiklerinin ruhlarının onlara gözükeceği umuduyla geceyarısı bir masanın etrafında toplanırlardı. Almanya'da yeni doğan bir bebeğin 9 gün boyunca kendisini ya ölüme ya yaşama hazırladığı inancı çok yaygındır. İnsanların kendisini hayvana çevirmesi ya da tam tersi, genellikle dokuzuncu günde yapılırdı, kuğu bakireler ve Valkirilerin 9 yıl sonra yer değiştirdikleri düşünülür. 9 sayısının hayaletlerle ve ruhlarla bu bağlantısı bir rüyayı 9 gün kimseye anlatmamayı gerektirir ve benzer şekilde birisi bir hayalete rastlarsa 9 gün boyunca bu karşılaşmadan söz etmemesi gerekir.

Büyülü sayı 9, belirli hastalıkların iyileşmesinde de rol oynar.

İyileştirmede çoğu kez belirli bir edim 9 kez yinelenir; böylece büyünün etkisi altındaki kişi 9'dan 1'e doğru geriye sayar ve bir kurdeledeki 9 düğümün burkulmuş ayak ya da ele iyi geleceği düşünülürdü (bu gelenek İskoçya'da ve Almanya'da bilinirdi). 9 çeşit hastalık 9 özel bitkinin karışımıyla iyileştirilebilir ve (Almanya) Göttingen'de, Paskalya'dan önceki perşembe günü, 9 çeşit yeşil sebze içeren *Negenstärke*, "dokuz kat güçlü" denen bir çorba hazırlanır. *Neunkräutersegen*, yani kutsanmış 9 çeşit bitkinin 9 cine ve 9 tür zehire karşı yardımcı olacağı varsayılırdı; bu bitkiler 24 Hazirandaki St. John Günü toplanıp buket yapılırsa güçleri daha da arttırılmış olur. Almanya'nın bazı bölgelerinde, 9 farklı ağaçtan yapılmış bir taburenin bir kiliseye yerleştirilmesiyle hırsızların kolayca yakalanılacağına inanılır. Almanya'da büyük sıkıntı zamanlarında *Notfeuer* denen ateşler yakılır. Böyle bir ateş yakmak için 99 kişinin çalı çırpı getirmesi şarttır ve bölgedeki bütün tehlikeye düşmüş insanların ve hayvanların alevlerden 3x3 kez uzağa kaçmaları gerekir. Daha hoş olan art arda açık geçen 9 gecede aynı 9 yıldızı saymayı başarabilen kişinin isteklerinin yerine gelebileceğine dair batılinançtır.

Eski halk masallarının çoğunda kahraman dokuz kat güçlüdür ve 9 önemli görevi yerine getirmek zorundadır. Bu bağlantıda eğlenceli olan şey orta İsviçre'deki Uri kantonunda saptanan bir inançtır: bir yavru öküzü 9 yıl beslemesi gereken kişinin bunu ilk yıl bir ineğin sütüyle, ikinci yıl iki ineğin ve en son olarak da dokuz ineğin sütüyle besleyerek yapması gerekir. Sonra bir bakire tarafından yöredeki sıradağa götürülür ve serbest bırakılırsa dağdaki bütün cinlerin ve goblinlerin üstesinden gelir.

Dokuz, mükemmellik sayısı ya da nihai sınır olarak da kullanılırdı. "Dokuz adamın işi" anlamına gelen ve alışılmadık derecede büyük



Aşk tanrısı Kandarpa (ya da Kama) bir ok ve yay tutuyor, 9 kızdan oluşmuş bir filin üstünde. Ondokuzuncu yüzyıl, Bhubaneshvar'dan kağıt üzerine boyama. Jutta Jain Neubauer'in açıkladığına göre bu resimlere eşlik eden öykü genellikle şöyle anlatılmakta: Radha'yı özleyen Krişna, Vrindavana Ormanları'nda dolaşır. *Gopiler* (inek bakıcısı kızlar), Krişna'ya ya da bir başkasına duydukları derin aşktan ya da onu Radha'dan soğutmak ve kendilerine bağlamak amacıyla kendi vücutlarıyla bir fil oluşturmaya karar verirler. Düşünmeye dalmış olan Krişna bu bileşik yaratığı gerçek fil zanneder ve üzerine biner. Aşk ve özlem dolu olarak Radha'yı ararken, yaptıkları oyunun işlemesinden hoşnut *gopiler* birden "fil"i bozarlar.

ve etkileyici anlamında kullanılan Almanca *Neunmännerwerk* ve çok yetenekli birisini belirtmek için kullanılan *neunhändig*, "9 kollu," bunun kanıtıdır. Benzer şekilde *neunäungig*, "9 gözlü," çok kurnaz ve

hin anlamına gelir ve müthiş zeki birisi *neunmalklug*, "dokuz kat akıllı" diye bilinir (bu sonuncu deyiş hafif onaylamayan bir anlamdadır).

Yunanistan, İran ve Hindistan'ın Hint-Germen geleneğinde devler ve kahramanlar 9 kol uzunluğundadır; buna Farsçada *naugaza* denir ve aynı şey İncil'de adı geçen Basan Kralı Og için de söylenir. Dokuz, Hint terimi *naulakha*'da sayısız büyüklük ve mükemmelliği ifade eder, bu terim 900.000 değerinde olup masallarda ve halk masallarında en değerli kolyeyi ya da en imrenilen mücevheri belirtmek için kullanılır.

9'un karanlık yönü birkaç Nordik, özellikle de Fin mitinde ortaya çıkar: örneğin 9 kötücül erkek ya da kız kardeş olarak. Bu türden bir görüşe daha çok kuzey bölgelerinde rastlanır. Bu kötü ruhların kutup kışının dokuz uzun karanlık ayının canlı simgesi olduğundan şüphelenilebilir. Bir Fin masalına göre Kippumaki Dağı'nda 9 mağara bulunur, her biri 9 kol derinliğindedir, büyücüler insanlığın acı ve ıstıraplarını burada depalamışlardır; bu sırada Furia Hilta ve şeytanı insanlığı yok etmek amacıyla doğu tepesinde salgın hastalıklar hazırlarlar. Fin geleneğinde, hastalıklar, acı ve zararlı hayvanlar 30 yaz ve 30 kış süren bir hamilelikten sonra yaşlı bir kadın doğururlar, sonra kadının 9 oğlu olur, onları sudaki bir taşın üzerinde doğurur. Estonya masallarındaki Kuzey Kraliçesi'nin 9 kötü oğlu da büyük bir olasılıkla buna paraleldir. Ama sevginin ilacının sevgi olması gibi, mutfağın çevresinde 9 kez dolanılarak Fin ev tanrısı Tontu'ya yakarılabilir ve o da, kışın en karanlık 3 ayının aileye yapacağı her neyse onu yerine getirir.

9'un özel bir yerinin olduğu Hint-Germen mirası kadim Yunanistan'da da gözlemlenebilir. Ölüler diyarındaki Styx Irmağı'nın 9 döne-

meci vardır ve Apollon onuruna Delfi'de hazırlanan şenlikler dokuzuncu yıllarda yapılır. Bu dönem daha sonra 5 yıla düşürülmüştür. Antikitenin son zamanlarında Zeus onuruna verilen bir festival her dokuzuncu yılda Lykia Dağı'nda düzenlenirdi. Söylentilere göre insan bile kurban edilirdi, ama yine aynı söylentilere göre öldürme ayinini düzenleyen kişi de 9 yıllığına ülkeden sürgüne gönderilirdi. Patara'daki Dionysios şenlikleri sırasında 9 erkek ve 9 kadın ayini kutlardı. 9 Musanın eşlik ettiği Apollon 9 telli –daha önce 7 olduğunu görmüştük– lirini taşırdı ve mitin bir çeşitlemesine göre annesi Leto'nun işi 9 gün 9 gece sürer ve zavallı anneye yardımcı olan Eileithya ondan 9 parçalı bir gerdanlık alır. Bu gerdanlığın, gebeliğin 9 ayı boyunca embriyoya kan ve gıda getiren göbek bağıyla bir bağlantısı olup olmadığı ayrı bir konudur.

9 Musa pek çok düşünüre ve yazara esin kaynağı olmuştur; Herodot bu nedenle onların şerefine yapıtını 9 bölüme ayırırdı ve Yeni-Platoncu felsefesi Yahudi, Hıristiyan ve İslami gizemci düşüncenin gelişiminin önemli bir parçası olmuş olan Plotinus'un *Enneadlar*'ını, "9 Kitap"ı düşünmek çok da ilgisiz kaçmaz. Bir rivayete göre Platon 9x9 = 81 yaşında ölmemiş miydi zaten:

Hıristiyan çevrelerde 9 genellikle Teslis kavramıyla bağlantılıdır. Dante'nin *İlahi Komedya*'sı bu üçlü sembolün kullanılışının en iyi örneğidir. Başlangıçta eserini 3 dizelik kıtaların, *terzine*'nin şiirsel biçimiyle oluşturmuştur, her şey Teslis'e göndermede bulunur, sonra bu yapı *Cehennem*'de şeytanca bir şekilde çarpıtılır. 3'ün 1'den daha kapsamlı olması gibi 3x3 = 9 insanlığın Tanrı'yla ilişkilerini daha iyi ifade edebilir ve gerçekleştirebilir. Meleklerin sıralanışı 9'ludur ve bu 9, Dante'ye göre, sevgilisi Beatrice'de ortaya çıkmaktadır; *Yeni Hayat*'ta (30:26-27), "Bu sayı onun ta kendisiydi," demesi meleksi dün-

yanın yansımasıdır.

Roger Bacon'a göre, yıldız falının dokuzuncu burcu yolculuğa ve seyahat etmeye, dine, inanca ve ilahiliğe gönderme yapmaktadır. Tanrı'ya tapınanın, bilgeliğin, kitapların ve kutsal metinlerin burcudur ve genellikle "büyük talih" diye bilinen Jüpiter'in hükümranlığı altındadır. Bu nedenle 9, belirli koşullar altında, şans getiren bir sayı olarak düşünülebilir. Örneğin, İsviçre'nin Aargau eyaletinde, hasatın sonunda tarladan toplanan son 9 mısırın bulana şans getirdiği söylenir; buna *Glückskorn*, "iyi şans tanesi" derler.

9'un zaman ölçüsü olarak eski rolü, Lüttich'in belli bir anlamı olan sayılar üzerine olan kapsamlı incelemesinde alıntıladığı şu çingene şiirinde ima edilir:

Hier im Wald am grünen Hage
steh ich Armer schon neun Tage,
will mein Liebschen einmal sehen:
Hier muss es vorübergehen.
Hätt' es Küsse mir versprochen,
stände gern ich hier neun Wochen,
würden jemals wir ein Paar,
stände ich hier auch neun Jahr!

(Kaldığım orman yeşilinde,
zavallı ben; dokuz gün, gün be gün,
görmek için gerçek aşkımı:
Biliyorum buradan geçecek.
Bana bir öpücük sözü var,
Daha dokuz hafta kalmın gerekirse;
Yeter ki evlenmeye razı olsun,
Dokuz yıl çok da uzun görünmüyor bana!)

e.e. cummings de benzer bir yaklaşımı gösterir:

ayakların gittiği her mil için
kalp dokuz mil kateder....

TAMLIK VE MÜKEMMELLİK

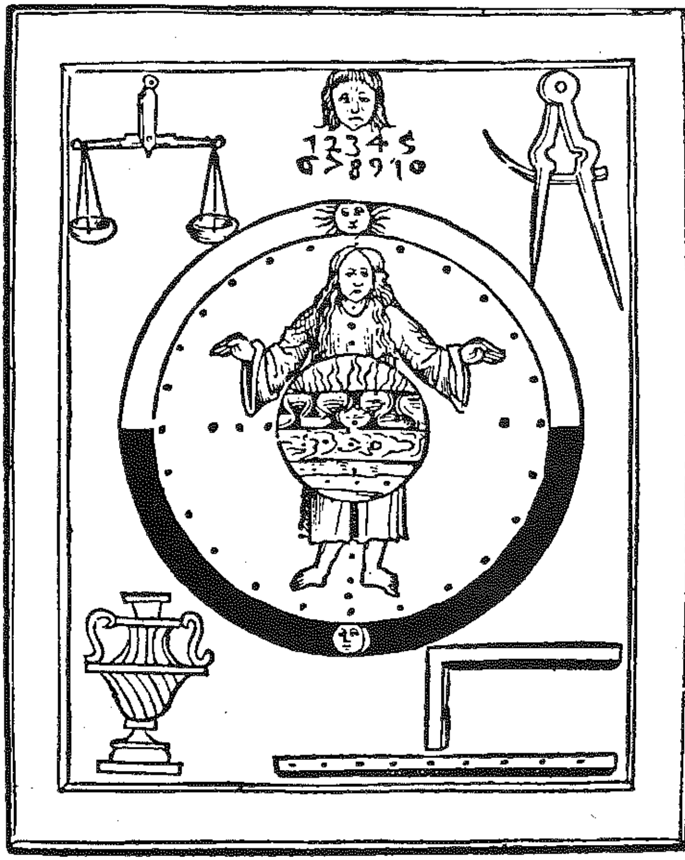
10

> Sayıma işlemini yaptığımız parmakların sayısı olduğu için eskiden bu sayıya yüksek paye verilirdi

Romalı şair Ovidius böyle söylüyor ve en azından bizim geleneğimizde 10 parmak, bildik onlu sistemin temeli olarak işe yaramış gözükmektedir. Gerçekten de W. Hartner'in göstermiş olduğu gibi, antik dönemdeki sayma sistemlerinin çoğunun da temeli olmuştur. Örneğin eski Mısır'da, lotus çiçeği işareti 1000 ve sandal işareti de 10.000 anlamına gelirdi. Pisagorcular için 10'un önemi her türlü kuşkunun ötesindeydi, her şeyi kapsayan, her şeyi sınırlayan "ana" olarak kabul edilirdi. İlk dört sayının toplamı olduğu için (1+2+3+4 = 10) asli bir varlıkla, açılımın kutupsallığıyla, ruhun üçlü etkinliğiyle ve 4 elementte gördüğümüz gibi maddenin dörtlü var oluşuyla bağlantılıydı. Yani 10 her şeyi içermekteydi ve geometride eşkenar üçgen olarak gösterilebilirdi:

•
• •
• • •
• • • •

10'da çokkatlılık daha yüksek bir düzeyde yeniden birliğe döner, 10'un yeni bir çokkatlılığa doğru ilk basamak olması 100 ile başlayan başka bir basamağa yol açar ve bu böyle devam eder. Mistik biçimde



İlahi varlık olarak gnostik *anthropos*'un (insan) kendi içinde 4 elementi taşıma sı ve 10'la bağlantılı olması "mükemmellik" anlamına gelir, çünkü ilk dört tam- sayının toplamıdır: 1+2+3+4. Gravür, Albertus Magnus, *Philosophia Natura lis*'den (1560).

söylersek, 100 ve 1000'in aynı olması gibi 1 ve 10 aynıdır.

10 çokkatlılıktan ortaya çıkan birliği temsil ettiği için Aristoteles 10 kategori olduğunu söylemiştir ve aynı duygu, bilgelik kitaplarını ve sözleri onlu gruplandıran birçok gelenekte de yansır: Örneğin Hindistan'daki 10 kitaplı erken dönem *Rigveda* ya da Musa'ya verilen 10 Emir. Budiznıde de 10 emir vardır, 5'i rahipler için, 5'i rahip olmayanlar için ve İslam gizemciliği tarihindeki Sufiler için en eski kural 10 kısımdan oluşur ve onbirinci yüzyılın başlarında Ebu Said-i Ebu'l Kayr tarafından geliştirilmiştir.

Yahudi geleneği her zaman 10'un merkezi rolünün farkında olmuştur. Yalnızca İsrail'e verilen 10 Emir değil, *Zohar*'da söylendiği gibi dünya 10 sözcükle yaratılmıştır, Tekvin 1'de şu en az 10 kere söylenmiştir: "Ve Tanrı konuştu." Adem ve Nuh arasında 10 kuşak vardır. 10'un olumsuz bir özelliği çok nadir ortaya çıkar, Mısır'daki 10 felaket gibi. Yahudi Kefaret Günü olan 10 Tişri'de günahların itirafı 10 defa yinelenir ve Yahudi Yeni Yılı Roş Haşana'da 10 kutsal ayet 10'lu gruplar halinde okunur. 10'un önemi, Gershom Scholem'in betimlediği üzre, bütün varoluşun temeli olan, hiç ara vermeksizin ve yeni bir başlangıç olmaksızın görünen ve görünmeyen yaratılış dünyasına akan hakiki ilahi varlıklar dünyası olan 10 *sefirot*, yani arketipsel açılını kavramını geliştiren Kabalistlerin spekülasyonlarında daha da açıktır. 10 *sefirot*'un biçimi bazen, *adam qadmon*'un, asli Adem'in, kozmik biçimi olan *makroposopia* olarak açıklanır. Pisagorcu eğilimlerin sistemi en hayranlık uyandıracak tarzda incelikle işleyerek etkilediği kesindir. Kabalistik sistemin altında yatan fikir, tanımın ötesinde üçlü birliğe açılan birliktir. Bunlar daha yüksek 3 *sefirot*'tur: *keter* (beyaz renk), *hokhmah* (grı renk) ve *binah* (siyah renk). Dördüncü *sefirah* olan *hesed* ya da *gedullah* maviyle bağlantılıdır, beşincisi olan



Komik bir Alman şiirinin eşlik ettiği insan hayatının 10 aşaması: 10 yaş, çocuk; 20 yaş, genç; 30 yaş, erkek, 40 yaş, başarılı; 50 yaş, durma; 60 yaş, yaşlılık baş lar; 70 yaş, yaşlı adam; 80 yaş, hiçbir şey bilinmez; 90 yaş, çocukların eğlencesi; 100 yaş, Tanrı'nın merhameti onunla olsun.

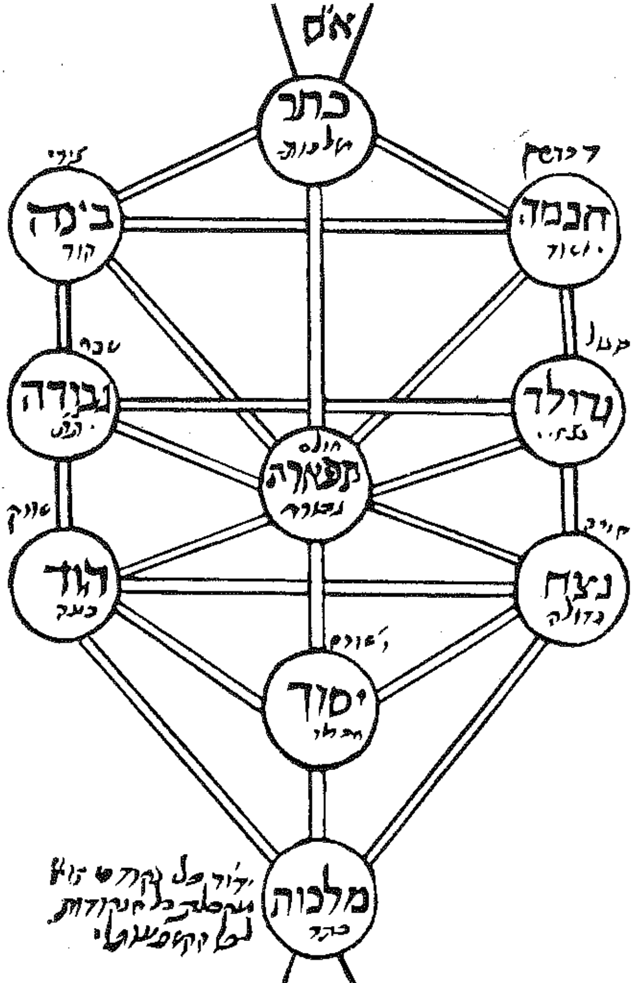
Augsburglu Abraham Bach tarafından tek yaprak olarak basılmıştır. Aşa malar ortalama ömürden çok, 10 ve 100 sayılarının "mükemmel" karakteriyle belirlenmiştir.

gevurah ise kırmızıyla ve bunları kombinasyonları dokuzuncu *sefirah* olan *yesod* ise koyu mor olarak gözükür. Altıncı *sefirah* olan *tiferet* (sarı renk) yedinci *netsah*'la (yeşil) ve sekizinci *hod*'la (turuncu) ilişkilidir. Bunlar sırayla dördüncü ve beşinci *sefirot*'la bağlantılıdır ve son nokta onuncu *sefirah* olan *malkhut* ya da *Shekhinah*'tır.

10 *sefirot* arasındaki bağlantılardan bütün kozmik yapı ve içsel ilahi etkinlik geliştirilebilir ve ortaçağ Kabalistleri, harflerin ve harflerin sayısal değerlerinin gematrik manipülasyonlarını büyük bir beceriyle kullanarak bunu yapmışlardır. Bununla birlikte 10'nun yalnızca aşırı gizemci özelliklerinin üzerinde durmak ve çok pratik bir özelliği olan ondalığı unutmak haksızlık olur.

Doğal olarak Hıristiyan yorumcuların da 10'u kullanmaları gerekmiştir. O zaman şunu sordular: Roma rakamı X 10, İsa'nın haçına, Yunanca *Xristos* olarak yazılan adına ve de 10 Emir'e bir gönderme değil de nedir? Ayrıca İsa'nın adının ilk harfi olan *iota*'nın sayısal değeri 10'dur. İncil'in alegorik yorumlarında 10, Teslis'in 3 kişisine ve hayatın 7 elementine (kalp, ruh, zihin artı 4 element) göndermeli olarak anlaşılabilir. Ayrıca meleklerin sayısı olan 9 ile insan, yani 1'in toplamı olarak ya da 7'si Kutsal Ruh'un hediyesi olan (erkek çocuklar) ve geri kalanları inanç, umut ve merhamet üçlemesini kişileştiren (kızlar) Eyüb'ün 10 çocuğuna bir gönderme olarak da açıklanabilir. Başka yorumcular 10 Emir'in, 3'ünün Tanrı'ya tapmaya ve 7'sinin insanlar arasındaki ilişkilere ilişkin olduğunu keşfetmişlerdir.

On İslami gelenekte de rol oynar. 5 içsel duyu 5 dışsal duyuya karşılık gelir ve Muhammed, ilk Müslümanlar arasında "cennet vaat edilmiş 10 kişi"den söz etmiştir. Bunların adları çok sık olarak sekizgen biçimindeki muskalara yazılmıştır (tipik olarak göksel çağrışımları olan biçim). Peygamber örneğini izlersek, başlıca gizemli liderler kendilerini 10 özel müritle sarmışlardır, en azından efsaneler böyle söyler. Türk bilginler, onuncu Osmanlı imparatoru Kanuni Sultan Süleyman'ın hicretin onuncu yüzyılının dönümünde doğduğunu ve 10 çocuğu olduğunu keşfetmekten memnun olmuşlardır. Büyük bir yönetici olarak ona 10 erdem atfetmek kolaydı; fethettiği şehirler ve ül-

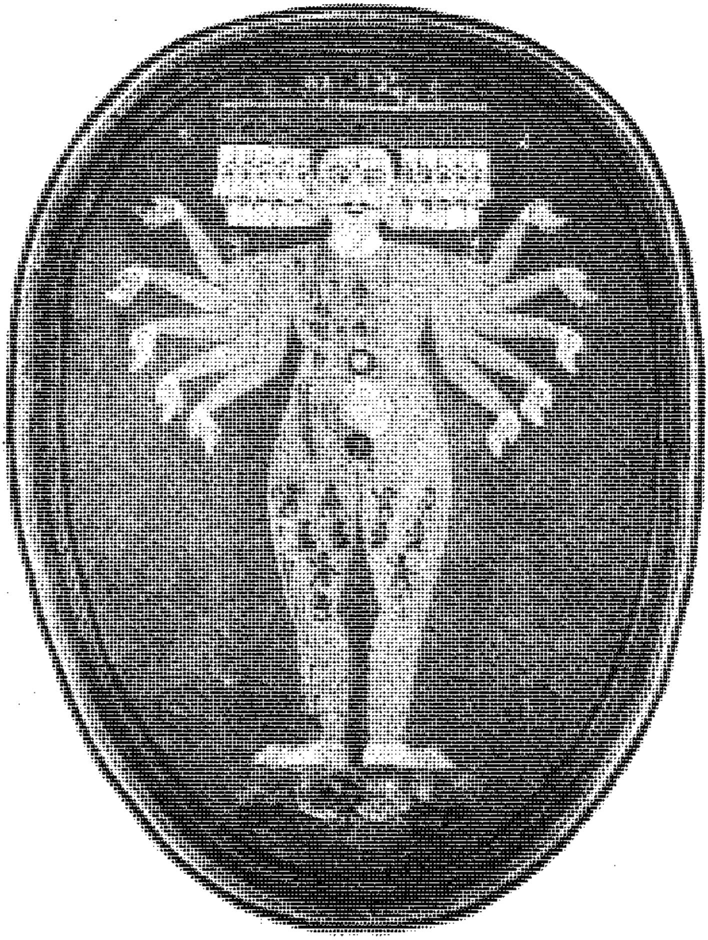


Zohar'ın eski bir elyazmasında gösterildiği biçimiyle *sefirot* ağacı, yani Hayat Ağacı. 10 *sefirot* öğretisi, Safed Kabalistlerince geliştirilen 4 dünyaya dair sonra ki görüşleri etkilemiştir.

keler onun katları ile ifade edilir ve ülkesindeki şair ve hukukçular da 10 ya da 10'un katları kadardır, yani ideal mükemmelliyet sayısına ulaşılmıştır.

Bu iyi niyetli oyunlara göre daha ilginci ve ruhsal olarak daha önemlisi, 10'un İsmaili gnostik eserlerdeki önemidir. Saflık Kardeşliği, 2 rakamlı ilk sayı olduğu için 10'un özel bir önemi olduğuna işaret etmişlerdir (onlar Arapça sayıları kullanırlardı ve aynı dönemdeki Avrupalılar ise hantal Roma sayılarını). Klasik İsmaili felsefesi, zeka sahibi olanlar ya da başmelek türleri olarak betimlenebilecek 10 yüksek *hudut* olduğunu kabul eder. Bu 10, başlangıçsal Bir, ilk çift ve üçüncü zeka'dan oluşan 3 ve artı olarak 7 melek çocuktan oluşur. İlk derece, konuşmacı olarak İlahi Yasa'yı resmen haber vermek zorunda olan "haberci" *resul*'dür ve gezegenlerin ötesindeki en cennetsel gezegen ile bağlantılıdır, alçalan çizgi "güvenilir mirasçı"ya, *vasi*'ye (batıni yorumdan sorumludur) ve imama (Satürn gezegeniyle bağlantılıdır) kadar iner ve ruhsal rehberler sıralamasında en alçak noktayla bağlantılı olan onuncu basamak olarak gözüken ayaltı dünyaya kadar inmeye devam eder. Peygamber'den ve tarihsel tezahüre göre güvenilir mirasçısı Ali bin Ebu Talib'ten sonra Muhammed İbn İsmail'e kadar 7 imam gelir. Onu da sıralamada onuncu olan *kaim ez-zaman* izler ve o, dirilişi gösterecek olandır. İran'ın gnostik geleneklerinin ustaca İslamileştirilmiş bir biçimde İsmaili gelenekte varlığını sürdürmüş olması olasıdır.

Şiilerin geri kalan kısmı için 10'un başka bir anlamı vardır. Peygamber'in torunu Hüseyin bin Ali hükümetin askerlerince 10 Muharrem 61'de (10 Ekim 1861) Irak, Kerbela'da öldürüldü. Peygamber zamanında Aşure adı altında oruç günü olarak kutlanan bu gün, milyonlarca dindar Şii için, Hıristiyanların Kutsal Cuma'sıyla karşılaştırıla-



10 kollu ve Vişnu'nun 10 vücut buluşuyla (avatarlar) Tantrik dünya figürü. Bez üzerine guaş, Nepal, onyedinci yüzyıl.

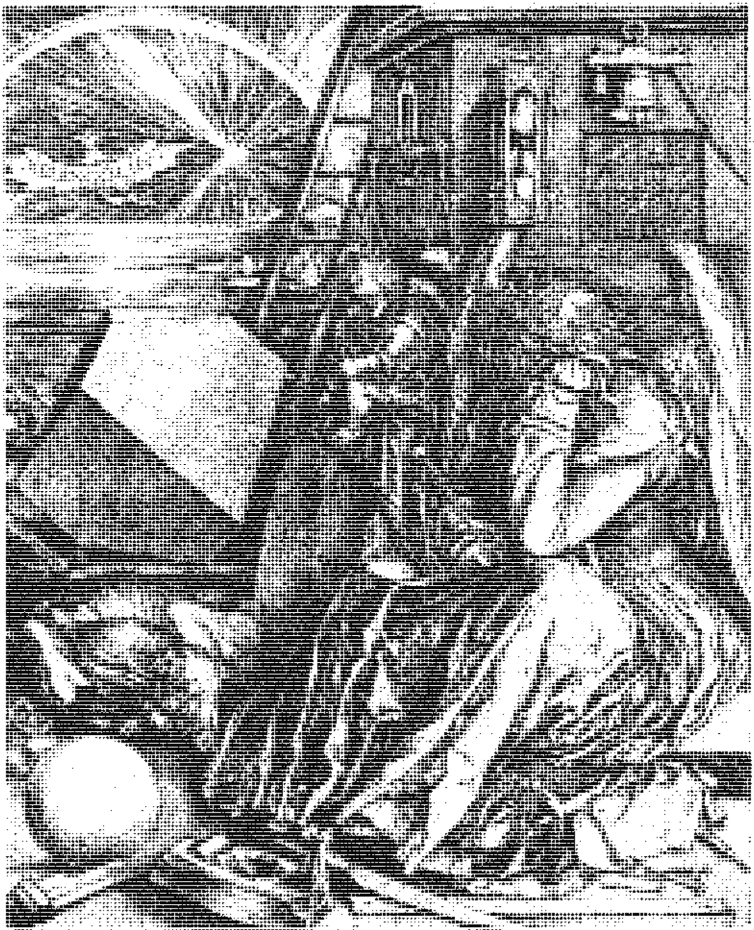
bilir büyük ıstırap anıdır. Muharrem ayı sırasında *deh meclis*, "10 toplantı" çok sık toplanır, Kerbela şehitlerinin kötü kaderi anılır ve imamların çektiklerine dair sayısız dini risale 10 bölüm ya da kısımda toplanır.

Ama biz daha az mistik konulara dönelim. 10, özellikle de askeriyeyle bağlantılı olarak daha büyük bir önem taşıdığı onlu sistem nedeniyle bilinir. Türkçe "10 kişinin lideri" *onbaşı*'yı, tam olarak Romalılardaki *centurio*'ya karşılık gelen 100 kişinin lideri *yüzbaşı* izler. Eski Roma'da 10 askere kumanda edene *decan* denirdi, ama artık bundan türetilen *dekan*, *dean* [papazlıkta bir rütbe] ya da *doyen* [kıdemli] terimlerini aynı anlamda kullanmıyoruz. *Decimate* [bir grupta her on kişiden birini alıp öldürmek, –çn] sözcüğü, Roma ordusunda isyan olduğunda onuncu sıradaki askerlerin idam edilmesi geleneğini anımsatmakta. *Denarios*, *dinar* onlu para sayma sistemine işaret eder. Bununla birlikte İranlı bir şair 10 ağızlı bir zambaktan söz ettiğinde niyeti, metaforik olarak bu çiçeğin, sayısız taç yaprağı ağzıyla Tanrı'nın sessiz övgüsünü yaptığıdır. Avusturyalı şarkiyatçı Joseph von Hammer Purgstall (ö. 1856), İran'da hiçbir doğabilimci ona böyle 10 taç yapraklı bir zambak gösteremediğinde hayalkırıklığına uğramıştır.... Ama başka daha büyük pek çok sayı gibi 10 da çok kez yuvarlak sayı olarak kullanılmıştır.

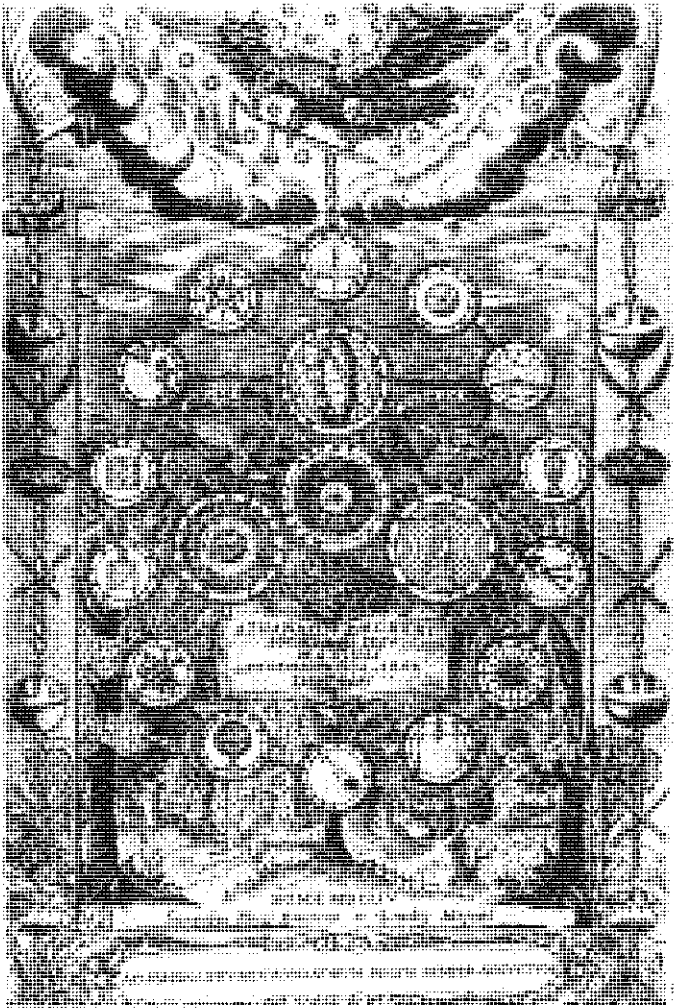
En nihayet pek ilgisi olmamakla birlikte, psikologların 10'u 2x5'in sonucu olduğu için evliliğin simgesi olarak gördüklerini söyleyebiliriz, çünkü 2, Eros'u 5'e, yani dahi ölçülü bir tavra dönüştürür.



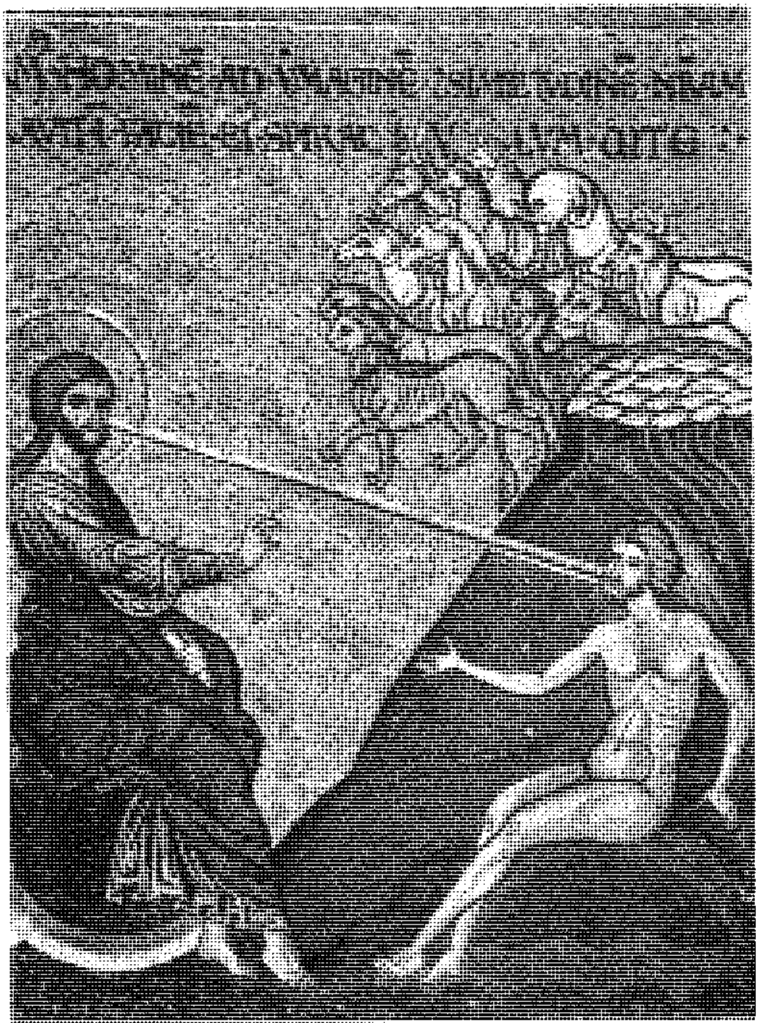
Resim 1: Yaradan dünyayı boyut, sayı ve ağırlığa göre ölçüyor. Resim Meseller 11:21'i esas almıştır. Augustine de şöyle düşünmüştü: "Birer sayıları olduğu için bütün varlıkların biçimi vardır. Onlardan bu sayıları alırsanız geriye hiçbir şey kalmaz. Onların olduğu yerden değil, sayıların olduğu yerden. Çünkü onlarda ölçülmüş olduğu kadar öz vardır." (*De libero arbitrio*, kitap 2) Onüçüncü yüz yıldan kalma bir Fransızca İncil'den elyazması resimlemesi.



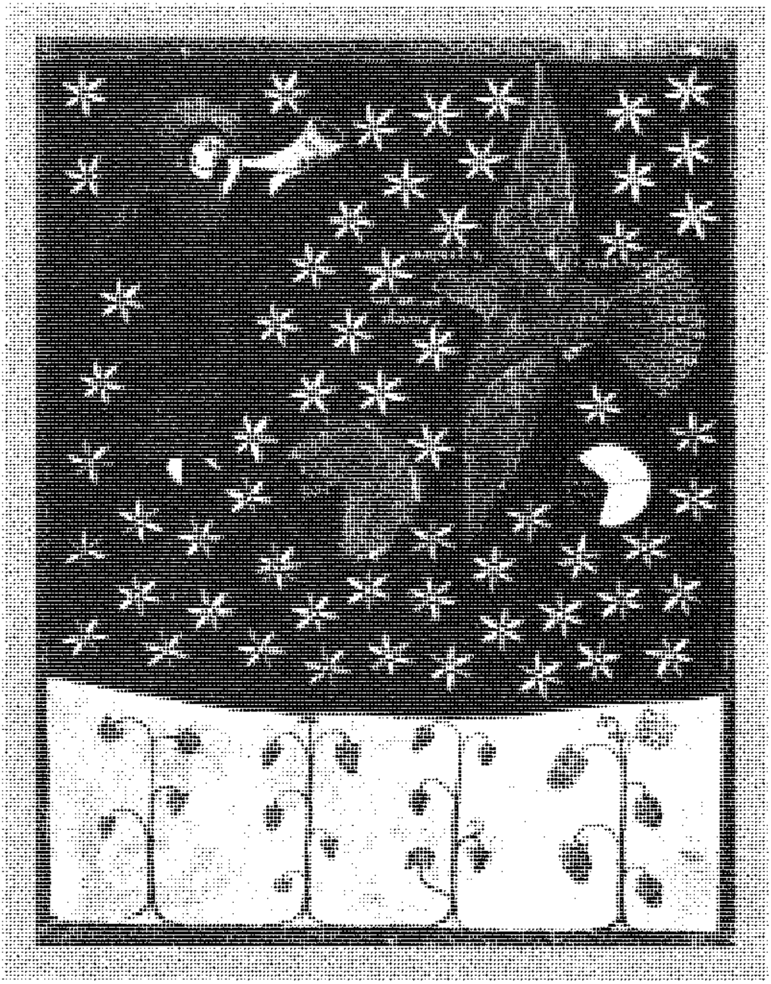
Resim 2: Albrecht Dürer'in ünlü oyması *Melancolia I* (1514) gizli sembollerle doludur. Karışık, kasvetli doğası Dürer'in yaşamında bir dönüm noktasını yansıtır. Sağda yukarıdaki sihirli kare, Jüpiter karesi denen şeydir; kasvetli özellik lerle gözüken bütün olumsuz değerleri olumlu değerlere çevirir. Bu oymanın yapıldığı yıl, Dürer'in annesinin öldüğü yıldır; ölüm tarihi olan 17.5.1514 sihirli karede verilmiştir. Dürer'in aynı tarihlerde yaptığı *Atlı, Ölüm ve Şeytan* ile *Jerome Hücresinde* oymaları, sanatçının içine düştüğü sorunları anlamamızı sağlar. "Bize bakan yaşlı Satürn'ün yüzüdür, ama onda pekala Dürer'in kendi yüzünü görebiliriz." (Panofsky-Saxl) *Melancolia I*, "Satürn'den korkan" olarak bilinen İmparator Maximilian için yapılmıştır; melankoli, can sıkıntısı ve kadere karşı yardımcı olacağı düşünülmüştü.



Resim 3: "Omnia nodes arcanes connexa": Her şey her şeye gizli bağlarla bağlı dır. 1665'te ilk defa sihirli kareleri incelediği *Arithmologia sive de abditis numerorum mysteriis* adlı kitabı yazan Athanasius Kircher'in düsturuydu. Bu resim daha önceki bir kitabın, *Magnes*'in (Roma, 1641) iç kapak sayfasıydı. Ortadaki "Tanrı'nın gözü" çevresinde toplanmış dairesel semboller bir Hayat Ağacı oluşturmaktadır. Kircher'in düsturu Tanrı'nın gözünün üstündeki ince uzun bayrağa yazılmıştır.



Resim 4: "Omnia ab uno": Bütün yaşam Bir'den ve Bir aracılığıyla gelir; Adem'i yaratan Tanrı'nın soluğudur. Sicilya'daki Monreale Katedrali'nden mozaik, onikinci yüzyıl.



Resim 5: Dünyanın sonunu ilan eden dördüncü boru. Vahiy'in 8. babındaki betimlemeye göre St. Sever (Gascony) Apocalypse'inden minyatür.

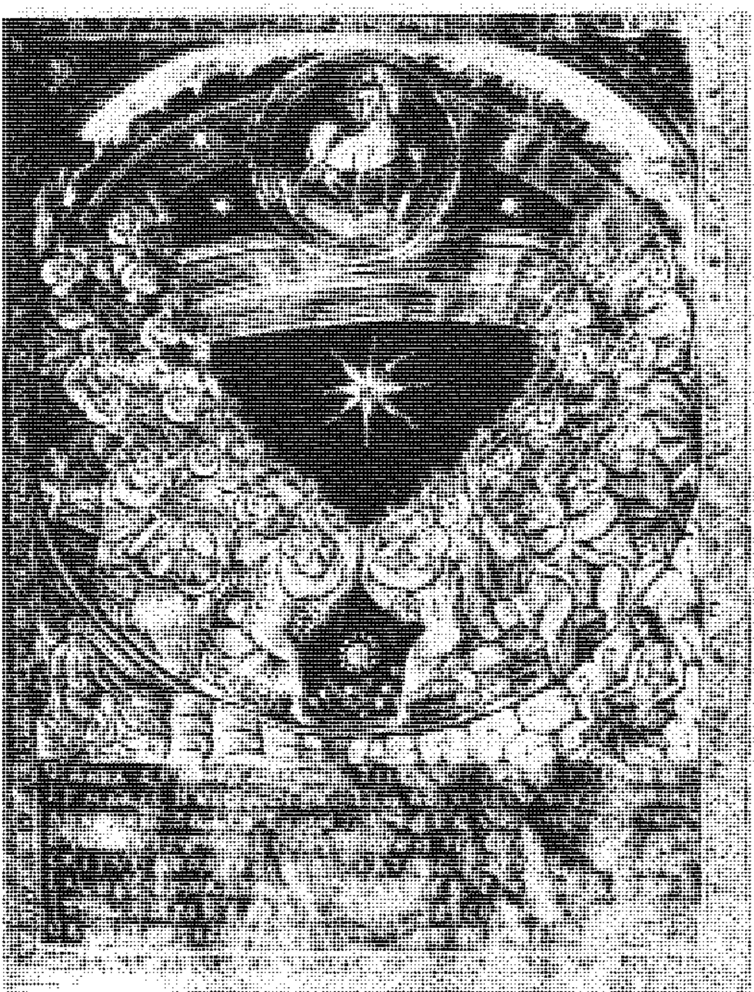
Elyazmasının aşağı kısmındaki 4 kurumuş ağaç dünyanın o anki durumunu anıştırır. Yedinci boru üflendiğinde, yaşam tamamen sona erecektir.



Resim 6: Her biri, tapınağın yukarısındaki tahtta oturan Rabb'ın önünde "Kutsal kutsal kutsal" şarkısını söyleyen 6 kanatlı altı melek çocuk, Işaya'nın rüyasının bir temsili (6:1 3). Bamberg Katedrali hazinesinde bulunan elyazması bir *Torah*'tan minyatür, 1000 civarı.



Resim 7: Mükemmel 10'un yeniden kuruluşu. Cennetin krallığına yükseliş. "Neşideler Neşi-desi"nin minyatür süslerinden, Reichenau Okulu, y. 980. Wolfram von den Steinen bu im geyi şöyle yorumlamıştır: "Cennetlik kalabalık silsileleri, Rabb'ın tahtının önünde nöbet tu tuyor, her silsile üçlü bir sembolik grup halinde. Hep birlikte dokuz taneler, on Yaradan'ın Altın Sayısıydı, ama O, Lucifer'in düşüşüyle zayıflamıştır ve şimdi takdis edilmiş insanlarla eski gücünü kazanması gerekmektedir. Resimdeki rüya bunun nasıl başarılacağını göster mekte: en alt seviyede soldan gelen bakireler, kadınlar çocuklarıyla birlikte sağdan geliyorlar – yine her sınıf üçlüdür. Ortada papaz olan ve olmayan erkekler ikililer halinde yükseliyor lar ve onların önünde bir grup çocuk durmakta. Bütün bunlar aşırı süslü Ecclesia, Kilise, ta rafından götürülmekte, onun yanında kanatlı bir haberci gözüküyor."



Resim 8: Kuzu'ya tapan 24 İhtiyar (Vahiy 4:4). Kuzey Fransa'dan minyatür, y. 870.

DİLSİZ SAYI

11

Elf ist die Sünde Elfe überschreiten die zehn Gebote.

(Onbir günahtır. Onbir On Emir'i ihlal eder.)

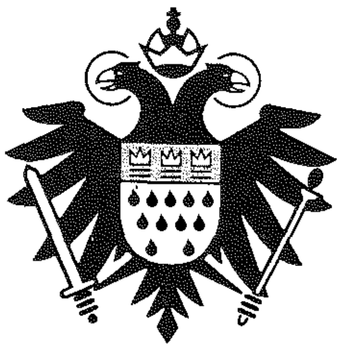
Schiller'in *Piccolomini* adlı oyununda bilge müneccim Seni'nin ağzından seslendirdiği bu hüküm geleneksel bir görüştür, 11 genellikle olumsuz şeylerle bağlantılı olarak düşünülür. 10'dan büyük 12'den küçüktür, çok önemli iki yuvarlak sayının arasında yer alır ve bu nedenle de başka her sayının en az bir olumlu özelliği varken 11, ortaçağ yorumcularınca sürekli olarak *ad malam partem*, katıksız olumsuz anlamda yorumlanmıştır. Onaltıncı yüzyılda yaşayan sayıbilimci Petrus Bungus, "11'in ilahi hiçbir şeyle bağlantısı yoktur, hiçbir araç onun yukarısındaki şeylere ulaşamaz, ne de hiçbir meziyet," diyecek kadar ileri gider. 11'i günahkârların ve kefaretin sayısı olduğunu düşünür. Ortaçağ teoloji yapıtlarında çok sık olarak "11 büyük hata"dan söz edilir. Müslüman Saflık Kardeşliği de 11'e olumsuz bir çağrışım yükler; 10'dan büyük "dilsiz" asal sayılar zincirindeki ilk "dilsiz" sayı olarak görür.

Aslında 11, 12 burçtan birisi sürekli olarak güneşin arkasında kaldığı, yani görünmez olduğu için burçlar kuşağıyla bağlantılı gözükür. Fısıh Bayramı Haggadahı'nda bu ima edilir (bkz. s. 36) ve Yusuf'un düşünde (Tekvin 37:9) güneş, ay ve onbir yıldız saygıyla önünde eğilirler, bu "yıldızlar" büyük bir olasılıkla "burçlar kuşağı

nın burçları" diye yorumlanabilir. Bu tür yorumların temelinde, 11 devasa yaratığın desteklediği Tiamat'ın, kaosun, düzen getiren tanrılara karşı verdiği mücadeleyi betimleyen *Enuma eliş*'te anlatıldığı üzre kadim Babil yaratılış miti olabilir. Işık tanrısı Marduk bu 12 düşmanın hakkından gelir; bununla birlikte onları öldürmez, semaya yerleştirir ve böylece kendisi güneş tanrısı olduğu için onlardan birisi sürekli önünde duracaktır.

Bu mitolojik gruplaşmalara ek olarak, tarihte de 11 kişilik gruplar bulunur, ama bunların ortaya çıkış nedenini açıklamak neredeyse olanaksızdır. Bunlar arasında çığırından çıkmış Dionysian orjiler kültüne karşı olarak kadim Isparta'da 11 kadının kurduğu Dionysiadlarda bulunur. Kadim Roma'da 11 kişiden oluşan bir birlik suçluları





Sol: Peleriniyle 11 (bin) bakireyi koruyan St. Ursula. *Dyt ist die wairhafttige ind gantze hystorie der hilligen XI dusent Jouffrauw enind mertelerschen*'in (11.000 Azize Bakirenin ve Şehit Oluşlarının Doğru ve Eksiksiz Hikâyesi) kapak sayfasındaki gravür, Köln, 1517. *Sağ:* Köln şehrinin armalı kalkanı; 11 küçük alev sembolü St. Ursula'nın bakirelerine gönderme yapmaktadır.

izlemek ve suçları ortaya çıkarmaktan sorumluydu başka bir deyişle bir tür polis gücüydüler. Peki ama bir futbol takımı neden 11 oyuncudan oluşur, mükemmel 10 artı kaleci? Neden Almanlar penaltı vuruşuna *elfmeter* (11 metre) derler? Yalnızca oyun ve spor tarihçileri 11'in bu kullanımını açıklayabilir; yoksa Friedjung gibi bir psikoloğu izlersek, bu ve benzeri oyunlardaki 11 oyuncuyu insanın mükemmel olmayışına bir gönderme olarak görmemiz gerekir.

Öte yandan René Guénon son zamanlarda, 11'i, "hieros gamos'un büyük sayısı," makrokozmos ile mikrokozmosun kutsal evliliği olarak açıklayarak olumlu değerlerini vurgulamaya çalışmıştır. Bu alışılmadık yoruma göre 11, 5'in (2+3) ve 6'nın (2x3) kombinasyonudur.

Almanya'nın Rheinland eyaletinde karnaval mevsiminin 11. ayın 11. günü saat 11:11'de başlamasını, 11'in arkasındaki gizli herhangi bir gizemden çok bu tarihin eğlenceli biçimine atfetmek gerekir. Ve efsaneye göre St. Ursula Köln'e, her birinde 1000 bakire olan 11 gemilik bir filoyla gelmiştir; bu sayı büyük bir olasılıkla "10'dan bile büyük" anlamında yuvarlak bir sayı olarak kullanılmıştır, çünkü 11 kendisinden önce gelen 10'u sıkı bir şekilde mühürlüyor olabilir.

KAPALI DAİRE

12

5 ve 7 kutsal sayılardır,
Onlar 12'de dinlenirler.

Bu da, 11'de yaptığınız gibi yine Schiller'den bir alıntı; *Piccolomini*'de kadim bilgeliğin sesi müneccim Seni'ye 12'nin çok büyük bir anlam ve etkinlikler dairesi olduğunu söyletir. 12 her şeyden önce 3x4'ün sonucu olarak görülebilir, yani ruhsal olanla maddi olanın bir kombinasyonudur; ikinci olarak iki önemli sayının 5x7'nin toplamıdır. 12'nin ilginç yanı burçlar kuşağının gözlemlenmesinden geliştirilmişe benzemesidir. Kadim Babil'de çok iyi bilindiği gibi ay 12 noktadan geçerdi, tabii güneş de. Ayrıca antikiteden beri bilinen 12 kuzey, 12 de güney yıldızı vardır ve bunlar yaşayan ve ölü 24 hakim mitini etkilemiş olabilir; ayrıca 12 kapının cennete, 12 kapının da Mısır güneş tanrısı Ra'nın geceyi geçirdiği ölüler diyarına açılmasının yanı sıra kadim uygarlıkların çoğu, özellikle de Yakın Doğu'dakiler, 12'li sistem üzerine kurulmuştu ve yılı 12 aya bölerlerdi. Willi Hartner'in açıkça gösterdiği gibi bunun en önemli istisnası Latin Amerika'nın yüksek kültürleridir.

Etrüsk kültüründe de ortaya çıkan burçlar kuşağının 12 burcu büyük bir olasılıkla sayısız miti, efsaneyi ve masalı etkilemiştir; bu kültürde tanrılar, kahramanlar ve önemli şahsiyetler 12'li gruplar halindedir ve zaman 12 saat, gün ya da yılla belirtilir genellikle. Argonautlar mitinin burçlar kuşağıyla ilişkilendirilmeye çalışılması gibi

Herakles'in oniki işi de güneşin burçlar kuşağında izlediği yolla ilişkilendirilmeye çalışılır. Bu tür çabalar yüzyılımızın başında çok modaydı; bununla birlikte mit ve efsane de astrolojik benzerlikler bulma konusunda çok dikkatli olunmalıdır.

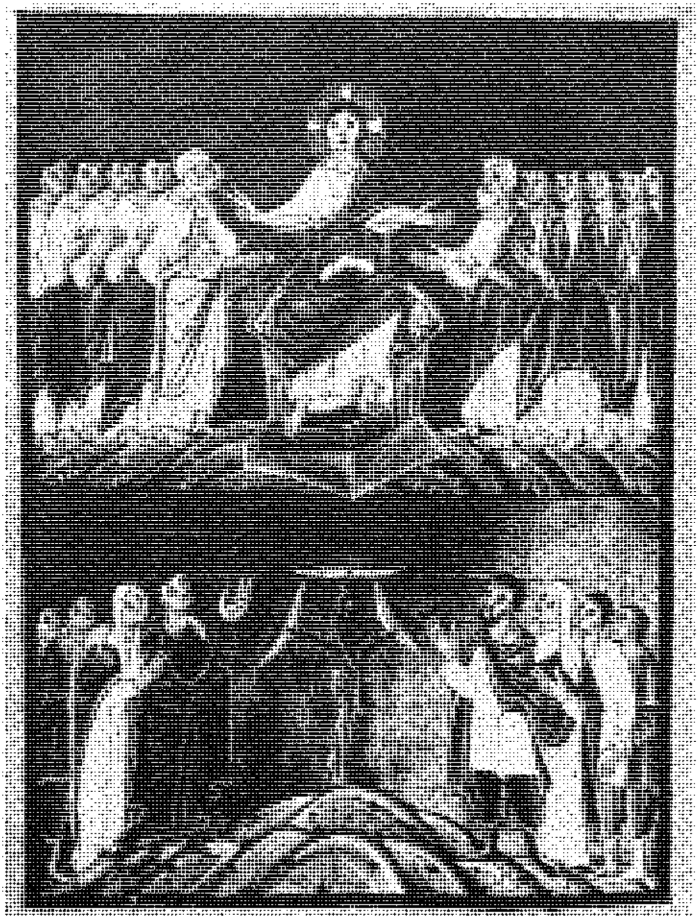
12 sayısı, kadim Yakın Doğu'da ve Akdeniz dünyasında önemli bir yuvarlak sayıydı. Tarihsel olarak İsrail'in 12 kabilesi hiçbir zaman 12 olmamıştır ve ancak yine de bir birlik oluşturmuşlardı. Eski Ahit'te 12 sayısı çok geçer: Elim'in 12 su kaynağı (Sayılar 33:9), Harun'un omuzluklarına konan ve üzerlerinde, 12 İsrailoğlunun adı yazılı akik taşlar (Çıkış 28:9-12) ve Yeşu'nun Erden Irmağı'nın ortasından 12 taş aldırıp ahıt sandığına koydurtması (Yeşu 4:5) yalnızca birkaç örnektir. İsa'nın kendisine 12 havari seçmesi, Tertullian gibi yorumculara göre, Eski Ahit'teki bu 12'li gruplarla bağlantılıdır. Yuhanna'nın Vahyi'nde cennetlik Kudüs'ün 12 kapısı olduğu ve Kuzu'ya Tapmak için 12x12 kişinin seçildiği söylenir.

12, Hıristiyan alegorilerinde de önemli bir rol oynar. İsa'yı gün olarak kabul edersek, o zaman 12 saat 12 havariyle ilişkili olur, zaten 12 havari de 12 İsrail kabilesi, 12 piskopos, 12 küçük peygamber ve hatta Ahit Sandığı'ndaki 12 mayasız ekmekle öncelenmiştir. Augustine'e göre 12, 3x4'ten oluştuğu için Havariler'in görevi Teslis inancını dünyanın dört bır yanına yaymaktı. Benzer şekilde eski bır İngiliz şiiri İsa'nın sembolü olan zümrüdüankayı, güneşle birlikte yükselirken, 12 kez yıkanırken, çeşmeden 12 kez su içerken ve her saat başı kanatlarını çırparken betimler.

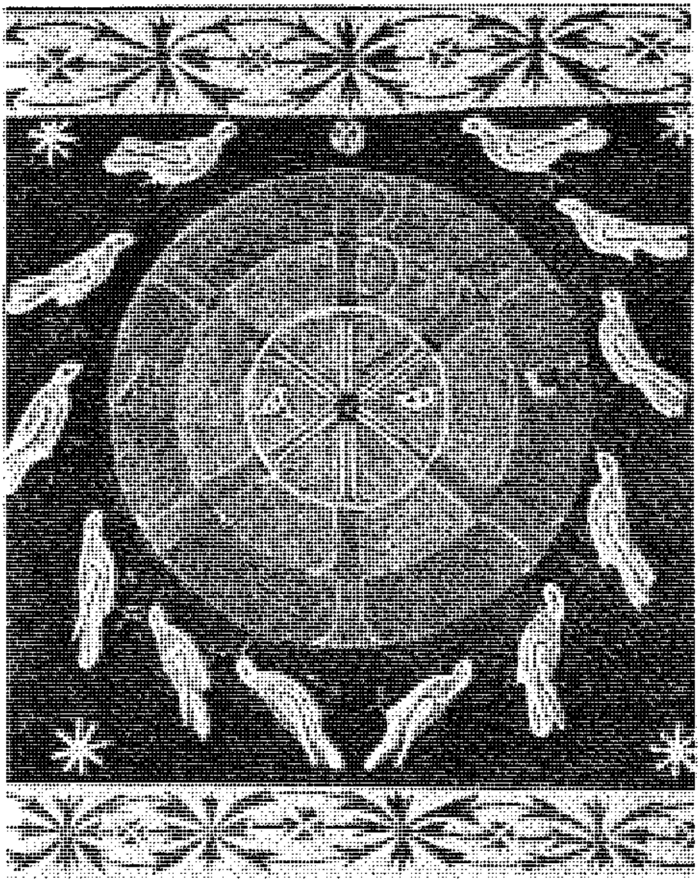
Çeşitli kadim kültürlerde, 12 sayısı, mitolojilerinde bulunan inanılmaz büyük sayıların temelini oluşturur. Örneğin Kolomb-öncesi kronolojinin en önemli sayısı olan *baktun* 144.000 günden oluşurdu



Zamanın Dönüşü burçlar kuşağının 12 burcu (içteki daire) ve 12 ay boyunca yapılan saygın işleri (dıştaki daire) göstermekte. Ortada çömelmiş olan Annus'dur (Kronos), yaşlı, ama sürekli gençleşen yıl tanrısının sol elinde güneş, sağ elinde ay vardır. Dış dairenin çevresinde 12 rüzgâr eser, köşelerde kendilerine özgü giysiler içinde 4 mevsim bulunmaktadır. Zwiefalten Manastırı'nın dua kitabından, y. 1140.



Dağdaki Vaaz'ı dinleyen 12 havari. Alman İmparatoru III. Otto'nun İncil'inden minyatür, Reichenau Okulu, y. 1000.



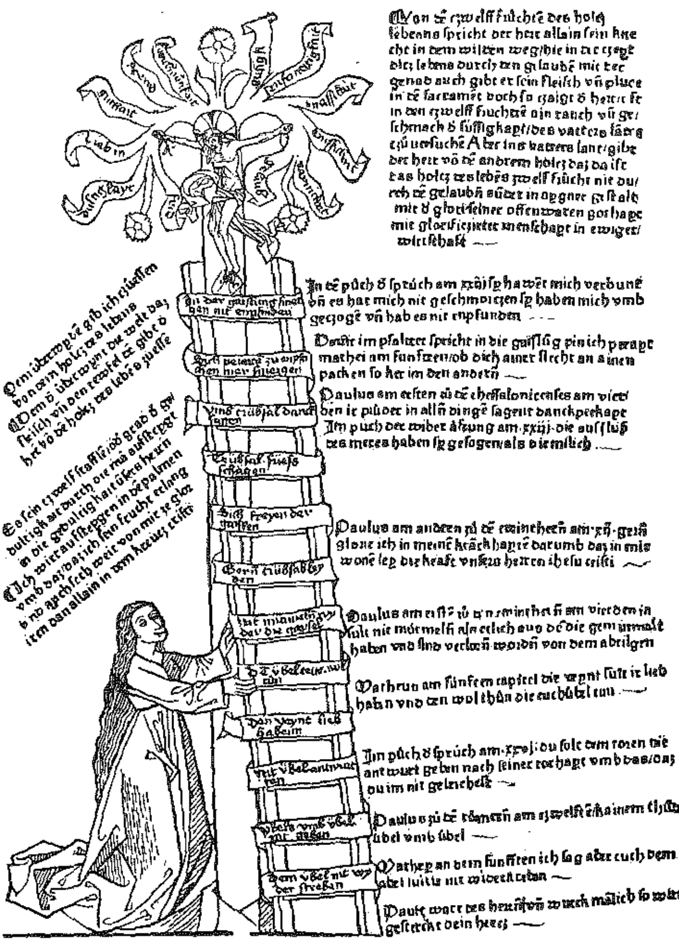
İsa'nın üçkatlı monogramından çıkan ortak merkezli 3 dairenin çevresinde asılı duran oniki beyaz güvercin. 4 köşedeki 8 uçlu yıldızlar Tanrı'nın yüce gücünü sembolize eder. Albenga vaftiz şapelinden mozaik, beşinci yüzyılın ikinci yarısı.

ve Babil'de 12 yılın katlarıyla Tufan'dan önceki 432.000 yıl elde edilirdi. Pek çok başka büyük sayı gibi bu da kadim Yakın Doğu sistemlerinin esasını oluşturan 60 sayısından türetilebilir.

12'nin kullanımına ilginç bir örnek Herodot tarafından sayma birimi olarak söz edilmesidir, ona göre Yunanlılar Asya'da 12 şehir kurmuşlardı ve bu sayıyı artırmayı reddetmişlerdi, çünkü Peloponez'de yaşarlarken 12 ulusa bölünmüşlerdi, yani 12 şehir ve devlet için kurallara uygun sayıydı.

Kadim Çin'de 12 burcu olan burçlar kuşağı iyi bilinmekle kalınmaz, 12 aydan oluşan yıl da bilinirdi, ama onlu dizi bu onikili diziyle bütünleşikti – tam olarak Babil'de altılı sistemde olduğu gibi. Günün 12 saati sayılırdı ve Jüpiter'in her 12 yılda bir gerçekleşen turunu tamamlayışı törenlerle kutlanırdı. İnsanların bağırsaklarının 12 kısımdan oluştuğuna inanılırdı (12 çift kaburga kemiğimiz oluşu gibi). Çin'de göksel kutuptaki tahtında oturan yaşlı yüce tanrının, mite göre, 3 oğlu, 4 karısı ve 12 kâhyası vardı; ve bunun astral mitolojiyle bağlantılı olduğu çok açıktır.

Alman geleneğinde 12 ile burçlar kuşağı arasındaki ilişki çok önemli değil gibi görünmektedir. Öte yandan ay ve güneş yılının iç içe geçtiği Germenik takvimin 12 günü ve gecesi popüler dinde ve batılinançlarda varlığını sürdürmüştür. Bunlar genellikle tehlikeli, en azından bir parça gizemli görülürdü. Noel ile 6 Ocaktaki Ziyafet Yortusu arasındaki 12 geceyle bağlantılı adetleri herkes bilir: bu gecelerde görülen düşler o geceye karşılık gelen ay olacakları önceden haber verir. Kendisini kolayca öldürerek Odin'le ve şeytansı sürüsüyle ya da karanlık gecelerde evi tehlikeye sokacak olan başıboş dolaşan lanetlenmiş ruhlarla karşılaşmak istemeyen kişi çamaşır yıkamaktan



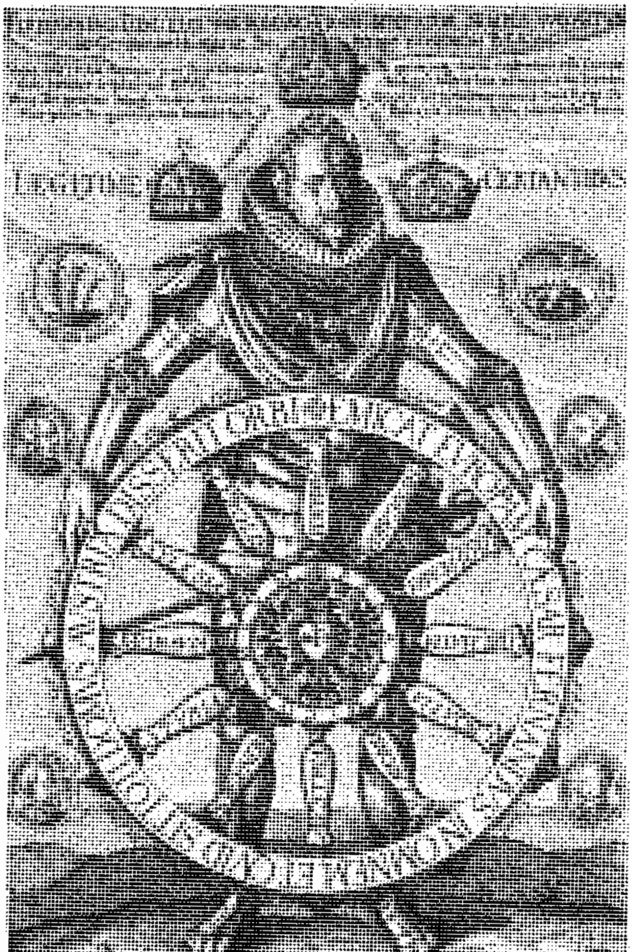
"Yaşamın 12 meyvesine ilişkin olarak." Merdivenin basamaklarındaki sözcükler ve haça gerilmiş İsa'nın çevresindeki yapraklar gravürdür; diğer metinler baskıdır. Günther Zainer tarafından Augsburg'da basılmış dinsel risale.

kaçınmalıdır. Çiftlik hayvanlarına özel yem verilir ve 3 Müneccim'in adları, Caspar, Melchior ve Balthasar, kapıların ve ahırların üstüne C+M+B biçiminde kısaltılarak yazılır. Aynı biçimde, hayvanların ve ruhların konuşabildiği ve hazine avcılarının (Goethe'nin *Der Schatzsucher* adlı şiirinde betimlediği gibi) saatin 12'yi vuruşuyla yol gösterici ışığı gördükleri an olarak geceyarısının da özel bir karakteri vardır. Ama bu tekinsiz saat bir kez geçtikten sonra her şey normal biçimine geri döner ve sevimli bütün kahramanlar da balkabağına çevrilir. 12'nin edebiyattaki önemine çok iyi bir örnek Edmund Spenser'in *Faerie Queene*'idir; burada erdemler ve şövalyeleri, hayatın kötü yönleri ve 12 masalla tek tek bağlantılı olan her şey gibi 12'li gruplar halinde ortaya çıkar. Tıpkı bahar direğinin çevresinde dans edilirken söylenen halk şarkıları gibi:

> Bazıları yolda oyalanır
> ve kendilerini oniki öpücükle bağlarlar
> ta gelecek tatile dek.

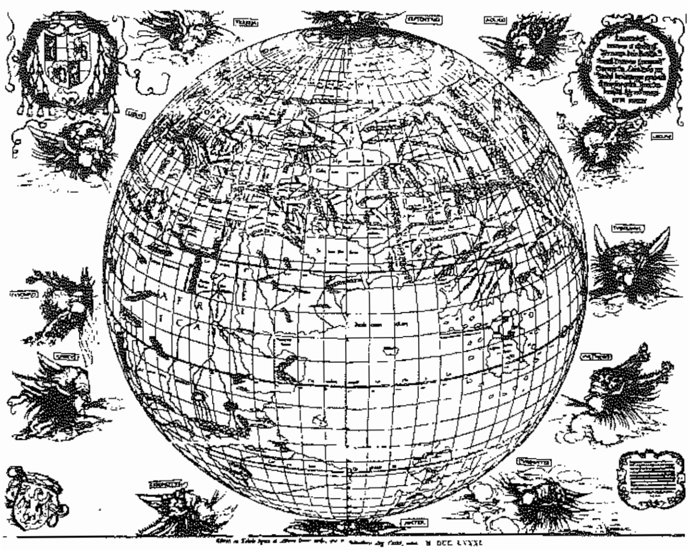
İslami bağlamda 12'nin önemi, Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğundan daha az bellidir. Saflık Kardeşliği'nin çalışmaları, Babil ve Yunan astronom ve müneccimlerini izleyerek burçlar kuşağının 12 burcunu incelemeyi sürdürmüştür. 12 burcun 3 gruba bölünebileceğini keşfetmişlerdir: ilkbahar, yaz, sonbahar ve kışın her birisi için yalnızca 3 burç yoktur, ayrıca 3 ateş burcu (Koç, Aslan, Yay), 3 su burcu (Yengeç, Akrep, Balık), 3 hava burcu (Terazi, İkizler, Kova) ve 3 toprak burcu (Boğa, Başak, Oğlak) vardır.

Bütün bu bir şekilde gerçeklikle ilişkili bölünmelerden daha ilginç olan Şii topluluğundaki gelişmedir. Burada, topluluğun gerçek liderleri olan imamlar zincirinin izi, Hazreti Muhammed'in torunlarından



1619'da Frankfurt'ta Alman İmparatoru seçilen II. Ferdinand'ın yön bulucu olarak resmi. Tuttuğu tekerlek parmakları imparatorluğunun 12 bölgesini temsil etmektedir. Bakır üzerine oyma, Tobias Bidenthaler, 1620.

onikinci imama dek sürülebilmektedir – bu nedenle adları Oniki Şıa'dır (1501'den beri İran'ı yöneten grup). Onikinci imamın (bazı eleştirel tarihçiler varolduğundan bile kuşkulanmaktadır) 874 yılında henüz çocukken gizemli bir şekilde ortadan kaybolduğunu düşünürsek bu çizginin ne oranda tarihsel gerçeği yansıttığına karar vermek güçtür. Bununla birlikte Oniki Şiacılara göre, o, saklanmıştır ve şu anda adaletsizlikle dolu olan dünyaya adalet getirmek için yeniden ortaya çıkana dek temsilcileriyle dünya işlerine kılavuzluk yapmaktadır. Bu nedenle Şii bilginlerin ve şairlerin 12'ye özel bir önem vermeleri şaşırtıcı değildir. Örneğin 1317 yılında idam edilen İranlı tarihçi ve bakan Reşidüddin, hamisi Moğol hükümdarı Olcaytu 12 İmamcılığa döndüğünde, 12'nin büyük erdemlerine dair bir kitapçık yazmıştır.



Yerküresini etkileyen oniki rüzgâr. Albrecht Dürer'in dünya haritası, 1515

Akademik ya da edebi kitapları 12 kısma ya da 12 bölüme bölmek Müslüman yazarlar arasında çok nadir değildir. 12'ye duyulan bu yakınlık, en önemli gizemci birliklerden birisi olan ve güçlü Şii eğilimleriyle tanınan Bektaşi dervişlerinin 12 kamalı bir başlık giymelerine ve bellerine Hacı Bektaş taşı denen onikigen bir akik taşı takmalarına neden olmuştur.

Hindistan'da ve Hint-Müslüman geleneğinde *barahmasa*, "12 ay" denilen özel bir şiir türü bulunur, dinsel, hatta Şii spekülasyonlarından hiçbirisini içermez; yılın 12 ayı boyunca sevgilisinden ya da kocasından ayrı kalmış genç kız ya da kadının duyulan duyguları ve özlemi anlatır; dinsel amaçla kullanılması –bütün yıl boyunca ilahi sevgiliye duyulan ruhsal özlem– daha sonra ortaya çıkmıştır.

Onikili sistem, çoğunlukla altılı sistemle bağlantılı olarak bizim kültürümüzü de derinden etkilemiştir: halen düzineden söz ederiz ve (en azından Avrupa'da) şarabı ya da maden suyunu 12'lik birimlerle ısmarlarız. Almanya'da sayma birimi olarak kullanılan *gros* (İngilizcede *gross*) 144 birim demektir ve geleneksel İngiliz ölçme ve tartma sistemi büyük ölçüde 12 birime dayanır. Onlu sistem yavaş yavaş Anglosakson dünyasına girmeye başlamıştır, ama İngilizcede 13'lük düzine anlamına gelen *baker's dozen* ne olacak bu durumda?

UĞUR MU UĞURSUZLUK MU?

13

"Triskaidekaphobia" (13 korkusu) başlıklı muhteşem makalesinde Paul Hoffman Şubat 1987 tarihli *Smithsonian Magazine*'in okuyucularına, bu telaffuzu güç adlı fobinin "İşe gelmeme, uçak ve tren rezervasyonu iptalleri ve ayın onüçünde ticaretin azalmasıyla Amerika'ya yılda bir milyar dolara mal olduğunu" söyler. Gerçekten de 13, yüzyıllardır popüler inanışta gittikçe artan bir olumsuz karakter kazanmıştır. İnsanlar evlerine 13 konuk davet etmeye çekinirler hatta Napoleon, J. Paul Getty ve Franklin Delano Roosevelt bir masada 13 kişiyle oturmaktan bile korkarlardı (anlaşıldığı kadarıyla bu batılinancın yalnızca onyedinci yüzyıla kadar geri gittiğini bilmiyorlardı). Bazı oteller odalara 13 numarasını vermekten kaçınır, hatta onüçüncü katı atlarlar; demiryolu istasyonlarında da 13 numaralı peron yoktur. Ve ayın onüçüncü günü cumaya (İsa'nın öldüğü gün) rastlarsa işe gelmeme oranında büyük bir artış olduğu gözlemlenir.

Hıristiyan geleneği 13'e karşı duyulan bu tiksinmeyi müritlerden birisinin –onüçüncünün– İsa'ya ihanet ettiği Son Yemek'i anıştırmasıyla açıklar. Bununla birlikte 13'ün Yakın Doğu uygarlıkları ve kültürlerindeki olumsuz rolü çok daha gerilere gider. 13, 11 gibi, kapalı bir sistemi bozan bir sayıdır; 12'de burçlar kuşağı sayısı söz konusudur: güneş asla bu 12 burçla birlikte gözüküp 13'ü doğurmaz, üstelik onlardan birisinin önünde durur. Bu nosyon, kahramanın, mükemmel daireyi tamamlayan 12'yi bozacağı için onüçüncü kapıyı açmayacağı

düşünülen peri masalları ve mitlerde yansır. Babil'de 13, astronomideki rolünden dolayı kesin bir olumsuz özelliğe sahipti ve benzer şekilde Çin'de, yılın bölünmesiyle bağlantılıydı. 354 günlük saf ay yılının kullanıldığı günlerde, belli bir yıl geçtikten sonra, güneş yılına tamamlamak için bir onüçüncü ay eklenirdi; bu aya "ıstırap" ya da "sıkıntının efendisi" denilirdi.

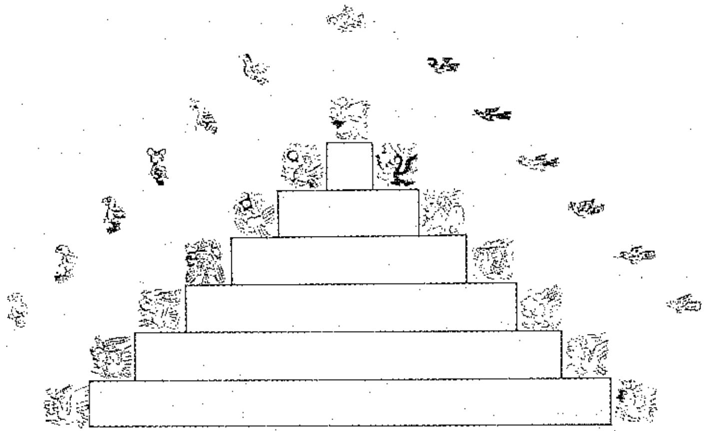
Son Yemek'teki 12+1'i esas alan Hıristiyan geleneğinde 13, çoğu kez cehenneme layık bir hiyerarşinin sayısı olarak anılır; benzer şekilde cadılar da genellikle 13'lü gruplar halinde görülür. Beklenildiği gibi daha genel olarak cadılık ve karabüyüyle bağlantılıdır ve burada, ortasında 13 olan ve her yönden toplamı sürekli olarak 5x13'ü veren Mars'la ilişkili sihirli kare önemli bir rol oynar. Ve bir Alman, "Jetzt schlägt's Dreizehn" (şimdi saat 13'ü vuruyor) dediğinde, 12 saatin kapalı dairesinin ihlal edildiğini ve "çok fazla olan çok fazladır" demek istiyordur.

Alman bilgin Ernst Böklen 13'ün sözde şanssızlığını ve gizemci anlamını kapsamlı incelemesinde açıklamıştır (kitabının Leipzig'de 1913 yılında yayınlanması herhalde rastlantı değildi!). Böklen, klasik antikite ve Orta Çağ'daki 13'lü grupların esas olarak 12+1 kalıbına göre davrandığını göstermiştir (benzer şekilde gnostik teoloji, önceki 12 çağı bütünleyecek olan bir onüçüncü çağdan söz eder). 11 bölümünde söz ettiğimiz gibi, 13'e 1 ekleyerek sabit bir sayı "elde edebiliriz." Bu yöntem Etrüsk tanrıları durumunda açıkça gözlenebilir: 6 çift tanrı, bir onüçüncü eklenerek bir birime çevrilebilir. Genel olarak 12'yi aşan kişi ya bir liderdir ya da ölüme yazgılıdır. 12 tanrıyla birlikte kendi modeline de geçit töreni düzenlettiren Makedonyalı Filip bu olaydan kısa bir süre sonra katledilmiştir, Odysseus Kyklopların elinden kaçmayı becermiş, ama 12 arkadaşı oburca yenmiştir.

12+1'li gruplara Avrupa halk masallarında çok sık rastlanır; örneğin 1 kız ve 12 erkek kardeş olarak (genellikle erkek kardeşler hayvana dönüşür ve kız kardeş onları kurtarır). Geleneksel Yunan masallarında 13. olan Kaptan, mürettebatın sonuncusu olarak dipsiz çukura atılır ve yine de sağ kalır. Fransa'da, şeytanın bir grubun onüçüncü üyesi üstün gelene dek belirli bir köprüden geçen her onüçüncü kişiyi kapıp kaçtığı söylenir. 12+1 modeli, 12 çocuklu anne baba olarak da, Kitab-ı Mukaddes'te geçen 12 çocuğu olan Yakub'tan, 12 civcivli altın tavuk ya da 12 yavrusu olan altın tüylü anaç domuz masalına dek çok sık gözükür. Alman hukuk mahkemeleri bile 12 jüri ve bir yargıçla, eski 13'lü gruplandırmayı sürdürür.

Şurası kesin ki, 12 ve 13 ile 13'ün halk masallarındaki genel rolü arasında kesin bir belirsizlik vardır, ama pek çok durumda 13'ün karakteri tekinsizdir. Ölüm onüçüncü çocuğun vaftiz babasıdır ve Alman yazar Friedrich Wilhelm Weber'in *Dreizehnlinden* ("13 ıhlamur ağacı") denen bir yeri anlattığı, zamanında çok meşhur olmuş kitabı, korkutucu, gizemli olaylarla dolu derin bir trajik masaldır.

Çok doğru bir biçimde Babil astral görüşlerine kadar izi sürülen 12+1 sayısı, ayın evreleriyle bağlantılı olarak olumlu bir anlama sahipti. Kadim Mexico'da, aya bağlı olan aylar 13 kara ay gününe, 13 dolunay gününe ve 13 yeniay gününe bölünürdü – başka bir deyişle giderek büyüyen ve küçülen 2 dönemin her birisi 13'er gün olarak sayılır. Daha önce söz ettiğimiz gibi, 13 cennet (9 ölüler diyarının ve yeryüzünün üstünde) ve bu görüşün zorunlu bir sonucu olarak 13 tanrı olduğu düşünülürdü. Böylece göksel kürelerin sayısı olan 13, hayatı, güneşi ve eril gücü sembolize ederdi ve çok olumlu ve uğurluydu.



Maya takvimine göre *tzolkin* ya da "günlerin sayılışı" 260 günden oluşurdu. Bunlar 1'den 13'e kadar numaralandırılmış 20 hiyeroglifle sayılırdı. Onüç, dönüm noktasını belirtirdi ve sembolü kelebekti. En yüksek (onüçüncü) küre, Aztek kozmolojisine göre, "Bay ve Bayan Dualite"nin, ilahi çiftin koltuğuna yerleştirilmişti; onların koltuğu da bir dönüm noktasına işaret ederdi.

Kadim Maya dininde 13'ün daha pek çok özelliği vardı. "Başlı" varyant denen 19 sayı artı sıfır varyantında, 13 sayı, 13 farklı tanrının başının sembolüyle ayırt edilir. Ayrıca ayın günleri için kullanılan 20 sembol, 1'den 13'e kadar olan sayılarla birleşiktir ve böylece kehanet için kullanılan özel bir takvim tasarlanmıştır. Zaman, her biri 365 gün olan 52 (= 4x13) güneş yılına bölünmüştür; bunlar da her biri 52 hafta artı 5 günde oluşan (260 = 20x13) 72 kutsal yıl oluştuгur.

Kadim Maya kültüründe olduğu gibi Musevi geleneğinde de 13 kutsal ve uğurlu bir sayıydı. Kabala, İbranice (ve Arapça) sayısal değeri Tanrı'nın en önemli niteliği olan *Ahad*'ın, "Bir"in sayısal değeri-

ne eşit olduğu için 13'ü şans getiren bir sayı olarak kabul eder. Çıkış 34:6'dan 13 ilahi nitelik türetilmiştir ve Fısıh Bayramı Haggadahı'nda (bkz. s. 36) bu sayının önemi açıkça vurgulanır. Talmud'da bir kahin, "İsrail toprağının zamanla 13 parçaya bölüneceğini, onüçüncü parçanın kral Mesih'e düşeceğini" iddia eder. Kabala, mümin birisinin cennette bulacağı, 13 cennet çeşmesinden, 13 merhamet kapısından ve 13 pelesenk ırmağından söz eder. *Zohar*, üç başlı Günlerin Kadimi Kutsallığı'nı betimlerken 13'ün önemini ayrıntılı bir biçimde ele alır: "O, 13 tür sevgi yolunda bulunabilir, çünkü onda gizli olan bilgelik kendisini 3 kez 4 yöne böler ve O, Kadim Bir, bütün bunları kendisinde birleştirir." Burada yine yaratılan dünyayı kuşatan her şeyi saran ve burçlar kuşağının 12 burcunun belirlediği ilkeyle karşılaşıyoruz. Buradan hareketle Tanrı'nın Kutsal Sakalı'nın 13 düzenlenişi üzerine derin düşünmeye dalınabilir, ama 13'ün daha pratik ve daha az esoterik bir ortaya çıkışı Yahudi çocukların 13 yaşında Bar Mitzvah'larını kutsamaları ve artık yasal olarak sorumluluk üstlenmeleridir.

Ortaçağ Hıristiyan yorumcuların, 12 havari bağlamı dışında ve bu kutsal sayının "ihlal edilmesi" dışında 13'ün olumsuz yönlerine pek değinmemeleri bir parça şaşırtıcıdır. Daha sık rastlanan 13'ün 10 (Emir'in) ve Teslis'in 3'ünün ya da çok farklı bir mantıkla Pentateukhos (5) ile İsa'nın Dirilişi'nin (8) bir kombinasyonu olarak yorumlanışıdır. Bu da Eski Ahit ile Yeni Ahit arasındaki, çalışma ve inancın kombinasyonunda kendisini dışavuran ilişkiye işaret eder.

Orta Çağ'dan sonra Avrupa gittikçe 13 sayısından hoşlanmazken Fransa kralı XIII. Louis, 13'ü uğurlu sayısı ilan edecek kadar espriliydi; hatta Avusturyalı Anna ile 13 yaşındayken evlenmiştir.

Böylece 13 araştırmacıya pek çok olasılık sunar ve belki de kadim olumlu özellikleri bazı okuyucuların 13 korkusundan çektiği acıları gidermeye yardımcı olur.

YARDIMCILARIN SAYISI

14

Büyük sayıların, bölenleriyle bağlantılı olarak daha derın bir anlam içerdikleri varsayılır genellikle. Örneğin şans getiren bir sayının çarpanı olan bir sayı, Meyer ve başka yazarların ayrıntılı bir biçimde gösterdiği gibi, yorumculara amaçları açısından pek çok yorumlama yolu açar. Sayıların bir kısmı aysal döngüyle olan bağlantılarıyla önem kazanırlar; bazıları dairenin 360 derecesinden türetilen sayıların bölenleri ya da çarpanlarıdır.

Önemli aysal sayılar arasında 14 özellikle ilginçtir, çünkü yavaş yavaş yükselen ay 14 günde, dolunay olarak mükemmelliğe ulaşır. Babil'de Nergal'ı ölüler dünyasına geri döndüren 14 tanrı vardır, bunlar yükselen ayın günlerinden türetilmiş olabilirler, ama bu 14, öte dünyanın 7 kapısının iki katına çıkarılması olarak da yorumlanabilir. Katoliklikte bilinen 14 yardımcı aziz grubu, *Nothelfer*, bu geleneğe ait olabilir. Ama kökenleri ne olursa olsun onlara gösterilen bağlılık, dindarları, başka şapel ve kiliselerin yanı sıra, kuzey Fransa'da güzel barok bir kilise, Vierzehnheiligen ("14 aziz") inşa etmeye yetmiştir. Buradan, Şii İslamdaki 14 masum ermişe de geçebiliriz. 14 masum varlığın koruyucu özelliği, müziğini Engelbert Humperdinck'in bestelediği ve şu sözlerle başlayan eski bir Alman akşam duasından da anlaşılabilir:

Abends wenn ich schlafen geh,
vierzehn Englein mit mir stehn...



14 yardımcı ya da 14 aziz, 7'nin ikiye katlanmasından kaynaklanan özellikleriyle, tehlikeli durumlarda yardım sembolleri oldukları kadar, akılla iç içe geçmiş kibarlık sembolüdürler. Fransa'daki *Vierzehnheiligen* (14 Aziz) Manastırı ve Kilisesi, onlara gösterilen saygının en bilinen örneğidir. Bu gravür, *Histori und ursprung der wallfahrt und wunderzeichen zu viertzehn heyligen Nothelfern im Franckenthal*'ın (Fransa Vadisindeki Ondört Aziz Yardımcı'da Hac Yolculuğunun ve Mucizevi İşaretlerin Tarihi ve Kökeni) kapak sayfasındaki gravür, 1596.

Gece olup uyumaya gittiğimde, ondört melek beni gözler...

14'ün başka bir kullanımı da, mite göre sevecen tanrı Osiris'in 14 parçaya kesildiği ve her parçasının gömüldüğü yere hayır getirdiği kadim Mısır'dan gelir.

Ay sembolizminin önemli bir rol oynadığı bir din olarak İslamda 14'ün özel bir yer işgal etmesi doğaldır. Bir kere daha esoterik yoruma asıl katkı Saflık Kardeşliği'nden gelmiştir. Ondört, yalnızca aysal aşamaların ve Arap alfabesinin harflerinin sayısı olan 28'in yarısı değildir, aynı zamanda insan elinin 14 parçasının ve omurganın alt ve üst parçalarının her birisindeki 14 omurun sayısıdır. Arap alfabesinin 14 güneş harfi ve 14 ay harfinden oluşması; ya da 14 harfin fonetik işaretli olması ve 14'nin işaretsiz olması garip değil midir? Böyle saptamalar, tıpkı ondördüncü yüzyılın sonlarında Hurufilerin ayrıntılı bir şekilde yaptığı gibi gizemli yorumlarda önemli bir rol oynamıştır; Hurufiler harf ve sayı gizemciliğiyle insan yüzü ve bedenini bir araya getiriyorlardı, örneğin *yed*, "el" ve *vech*, "yüz" sözcüklerinin sayısal değeri 14'tür.

Bu tür spekülasyonların Hazreti Muhammed'e uygulanmaması şaşırtıcı olurdu. Gerçekten de adlarından birisi olan Taha'nın sayısal değeri 14'tür ve dolunay gibi ışıldayan Hazreti Muhammed'in bu dünyanın karanlık gecesinde gözükerek onu mükemmel ruhsal ve bedensel güzelliğiyle aydınlattığı gerçeğini belirtilir. Bu gelenekte 14 güzellikle de bağlantılıdır: 14 yaş genç güzel sevgilinin ideal yaşıdır, tertemiz yüzlü sevgili dolunayla karşılaştırılır, bir ortaçağ Arap şairi bunu şöyle belirtir:

7 artı 7 ay gibidir;
ve 7 iklim ve 7 göksel küre önünde saygıyla eğilir...

KÜÇÜK BİR AYSAL SAYI

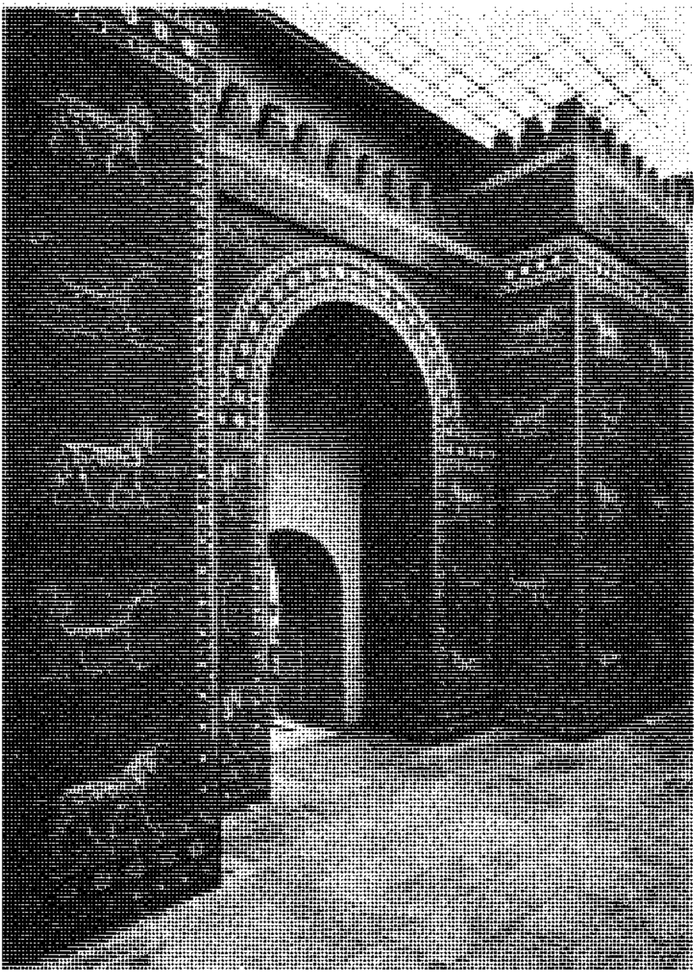
15

Onbeş aysal gücün doruk noktasıdır ve ayla ilişkisi, yumurta ya da benzeri şeylerin 15 tanesinden oluşan ve *Mandel*, "küçük ay, ayın parçası" denen eski bir Alman ölçü biriminin adından türetilebilir.

15, ilk 5 tamsayının toplamı, 2 kutsal sayının sonucu, yani 3x5 olduğu için, önemli bir matematiksel ve dinsel anlama da sahiptir. Onbeş, daha önemli İştar sayısı 5'ten türetildiği ya da Babil'de en yüksek gök tanrısının sayısı olan 60'ın dörtte biri olduğu için İştar'a göre kutsal bir sayıydı. İştar'a adanmış kadim Ninova şehrinin 15 kapısı vardı ve Ida'nın Büyük Anne'sine, yani İştar'a hizmet eden rahiplerin sayısı da 15'ti. Rahiplerin sayısı olarak 15, Babil'den Roma'ya ulaşmıştır, örneğin kadim Roma'da *quindecimviri*'nin, 15 seçilmiş insanın kutsal Sibylline Kitapları'na bakmasına ve yorum yapmasına izin verilmişti. Meryem'in yaşamıyla bağlantılı 15 gizem üzerine tefekküre dalarken kullanılan Hıristiyan tesbihi, İştar ve Venüs'ten Meryem'e kadar gelen kadın tanrı ve azizelerin eski sayısına dek geri gidebilir.

Eski Ahit, İbrahim ve Süleyman arasındaki ve Süleyman ile Zedekiah arasındaki İsrail kuşaklarının sayısının 15 olduğunu söyler. Bu eski aysal mitin yansıması göz ardı edilemez, çünkü Süleyman bütün ihtişamıyla dolunaya karşılık gelir ve bir kör olan Zedekiah da karanlık aya.

Onbeş, en çok rastlanan, kutsal 5'in çevresinde kurulmuş olan ve



11. Nabukadnezar (562-604) zamanında Babil'deki Iştar Kapısı. Ondört metre yüksekliğinde olup sırlanmış rölyeflerle süslenmiştir. Her biri 5 kutsal hayvanın 3'er yatay dizisinden oluşan bu rölyefler Iştar'ın kutsal sayısı 15'e işaret eder (Staatliche Müzesi, Berlin).

her yönden toplamı 15 olan sihirli karelerden birinde önemli bir rol oynar. Kimi efsaneler bu karenin kökeninin Çin olduğunu söylese de, Babil'de Iştar'la bağlantılı olarak bilinmekteydi. Diyagonaller, 8 ışınlı Iştar yıldızıyla bağlantılı olarak her zaman 15'i verir.

BÜTÜNLÜK SEMBOLÜ

16

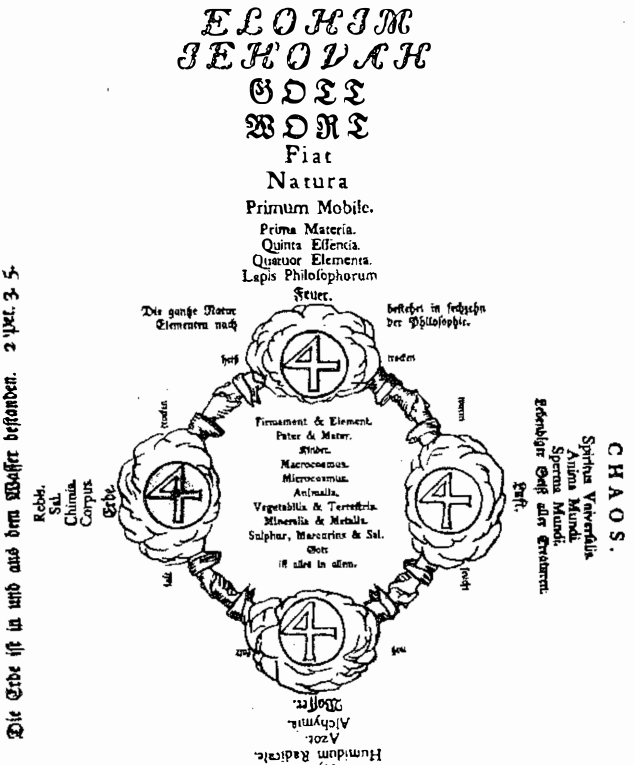
Onaltı mükemmel ölçü ve bütünlük sayısıdır. Roma sisteminde 1 ayak, *pes*, yan yana 4 avuçtan oluşurdu ve her avuç ya da el genişliği de 4 parmağa eşitti. Böylece 1 ayak 16 parmak olur. Benzer bir sistem kadim Yunanistan'da da bilinirdi. Pek çok dilde 16'dan sonra, tıpkı 4'ten sonra olduğu gibi farklılaşma vardır: İtalyanca'da *sedicie*, 16'dan sonra *dicia sette*, 17 gelir; Fransızcada *seize*'ı *dix-sept* izler.

Çok eski zamanlardan beri onaltı Hindistan'da gözde bir sayıydı. MÖ üçüncü ve dördüncü bin yıldaki Hindu uygarlığından beri kullanılmaktadır, son olarak rupi 16 anna'ya bölünür. Vedalar onaltı katlı büyülü sözlerden söz eder, örneğin kutsal sarhoş edici içki *soma* hazırlanırken, ve *Chandogya Upanişad* tam bir insanın 16 kısımdan oluştuğunu ileri sürer. Klasik Hint estetiğinde 16 güzellik sembolü bulunur ve çekici bir bayan 16 çeşit mücevher takar. Şiirdeki belli ölçüler 16 *matra*'ya, hece birimlerine bölünebilir ve Hint müziğinde en çok kullanılan ölçü olan *tintal* da 16 birimden oluşur. Klasik Arap edebiyatı mükemmellik sembolü olarak 16'yı Hint metrik sisteminden almış olabilir, çünkü 16 klasik Arap metrik ölçünün bir kısmı yalnızca mükemmel 16'ya ulaşmak için uydurulmuş gibidir.

4 elementin ve genel olarak zaman ve mekânda huzurlu bir düzenlemenin sayısı olarak 4'ün bütün bu kombinasyon ve çoğaltmalarından hoşlananlar, güçlendirilmiş 4 olan 16 ile mükemmelliği ifade ederler – Gülhaçların 4x4 felsefi elementini örnek vermek yeterlidir.



Bir Çin-Hint tanrısı olan 16 kollu tanrıça Pussa bir lotus çiçeğinin üzerinde oturmakta. Bakır üzerine oyma, Athanasius Kircher, *China Illustrate*, Amster dam, 1667. Kircher, Uzak Doğu tanrılarını Mısır ve Babil tanrılarının varyantla rı olarak aldığı için Pussa'nın Isis ve Kibele'nin akrabası olduğunu düşünmüş tür.



"Doğanın Bütünü, felsefeye uygun olarak 16 elementten oluşur." *Geheime Figuren der Rosenkreuzer*'den alınma bir diyagram, Altona, 1785-1788.

FETİH SAYISI

17

Günümüzde 17'nin derin anlamını açıklayabilmek pek olası gözükmese de bu sayı kadim Yakın Doğu'da çok önemliydi. Ararat Dağı civarındaki Urartu'nun yerel tanrısının kabul ettiği kurbanların sayısı onyedinin katları biçimindeydi ve belki de 17 komşu ülkelere buradan yayılmıştır. İncil'de 17, ikinci ayın onyedinci günü başlayan ve yedinci ayın onyedinci günü sona eren Tufan'la bağlantılıdır. Tufan'ın sonunda Nuh Ararat Dağı'na varmıştı. 17'nin gemiyle, suyun üstünde yüzmekle bağlantılı olduğu ileri sürülebilir – bu bağlamda Calypso'dan ayrıldıktan sonra 17 gün bir salın üzerinde denizde kalan Odysseus akla gelir. Mısır'da, ayın onyedinci günü, tanrı Osiris Typhon'un tabutunda ırmağa bırakılırdı. Bir Yunan geleneği de, gemi yapmak için ağaç kesme işleminin ayın onyedinci günü yapılmasını öğütler.

Klasik antikitede 17, savaş ve kahramanlıkla ilgili olarak gözükürdü. Mısırlı lider Naramsin, Suriye ve Ön Asya'yı 17 kere istila etmiştir ve Thutmosis de aynı başarıyı göstermiştir. Bunlarla garip bir uyum gösteren bir tarihsel olguya göre Gazneli Mahmut 999-1030 yılları arasında Afgan dağlarından Kuzeybatı Hindistan'a tam 17 kere inmiştir.

Onyedi İslami gelenekte de önemli bir yer işgal eder. Yüzyıllarca önce Yunanlı filozoflar 17'nin öneminin farkındaydılar: örneğin Aristoteles, 9:8 oranlı lirin 2 temel telinin basit müziksel aralıklara karşı-

lık gelmesi gibi 17 heceden oluşan altı ayaklı dizeyi keşfetmiştir. Benzer şekilde Poseidonius tek bir ruhun 17 kısmı ya da yeteneği olduğunu ayırt etmiştir. Bu klasik geleneğin etkisi altında, ilk büyük Müslüman simyacı Cabir ibn Hayyan, bütün maddi dünyanın 17'yi temel aldığını görmüştür. 17'nin 1:3:5:8 dizisinden oluştuğuna dikkat etmiştir, ona göre bu sayılar bütün diğer sayıları oluşturmaktaydı. 5'i esas alarak oluşturulan geleneksel sihirli karenin sol alt köşesi 17 sayısını verirken kalan sayılar 28'i (tipik İslami ay sayısı) verir.

17 =

4	9	2
3	5	7
8	1	6

= 28

Sonraki İslami gelenek, özellikle de Şiiler, 17'nin başka daha ayırt edici özelliğini keşfetmiştir. *Rekat*'ların (günde 5 defa yapılan dualara eşlik eden hareketler) hepsinin toplamı 17'yi verir ve dua zamanını hatırlatan sözcüklerin sayısı da 17'dir. Bazı Sufiler Tanrı'nın en büyük adının 17 harften oluştuğunu düşünmüşlerdir ve 737 yılında öldürülen ilk sapkınlardan Mughira ibn Said, dünyanın sonunu ilan edecek Mehdi'nin görünmesiyle ilk olarak 17 insanın dirileceğini ve bunların her birinin Tanrı'nın en büyük adının bir harfini alacağını ileri sürmüştür.

İrene Melikoff'un gösterdiği gibi 17, Türk Bektaşi tarikatının geleneğinde çok sık ortaya çıkar. Tarikatın önde gelen dinsel şahsiyetlerinden Ali bin Ebu Talib'in 17 eşlikçisi vardı ve günde 3 defa olmak üzere 17 defa dua ederlerdi. Bir de 17 Türk loncasının koruyucu evliyaları olarak 17 evliya vardır.

Ebu Müslüm ya da Melik Danişmend'in öyküleri gibi popüler

Türk efsaneleri, antikitede olduğu gibi 17 savaştan söz eder ve çoğu kez ya da 17 kahraman öldürülür ya da asıl kahraman 17 yara alır. Hatta, meşhur Türk Müslüman kahramanlarının çoğunun adlarının sayısal değerinin 17 olduğu bile kanıtlanmaya çalışılmıştır – ama bu çok zorlama görünmektedir. Bununla birlikte başka sayıbilimsel koşullar böyle spekülasyonları cesaretlendirmiştir: Muhammed'in (m = 40), Ali'nin (a = 70) ve Selman'ın (s = 50) adlarının ilk harflerinin toplamı 17'nin on katı olan 170'i verir. 17'nin üç katı olan 51 Şii geleneğinde de ortaya çıkar; örneğin Saflık Kardeşliği'nin risaleleri 51'er bölümden oluşurdu. Onyedi Ehl-i Hak'ın Kürt-Iran kolunda da eşit önemdeydi ve Mısırlı bir ortaçağ tarihçisi 17'den uğur sayısı diye söz eder.

Hıristiyan geleneğinde 17, St. Augustine'nin *mirabile sacramentum* diye betimlediği üzre, Kutsal Ruh'un 7 armağanıyla 10 Emir'in bileşimi olarak ortaya çıkar. Onyedi 153'e ilişkin (bkz. s. 273-274) spekülasyonların temelini oluşturur. Bu, Rathofer'in gösterdiği gibi, onbirinci yüzyılda Kral III. Heinrich için yapılan muhteşem *Golden Evangeliar*'ın bütün yapısının altında 17'nin yattığının keşfedilmesi gibi, *lex et gratia*'nın, Yasa ve Merhamet'in, bileşimine benzemektedir.

ÇİFTE DOKUZ

18

Kolomb-öncesi zaman ölçümünde ortaya çıkan 18 sayısı, Batı'da da belli bir öneme sahiptir. Bu, dairesel 360 sayısıyla bağlantılı oluşuyla ya da ay ve güneş tutulması 18 yılda bir aynı sırada gerçekleştiği için bir astral sayı oluşuyla açıklanabilir.

Sayısal değeri Davud adında olduğu gibi *yaşama* (*hay*) sözcüğüne karşılık geldiği için 18'in Kabala'da da rol oynaması şaşırtıcı değildir. Ortaçağ Hıristiyan yorumcuları 18'i bazen Yasa'nın merhametle gerçekleştirilmesi olarak 10 ile 8'in toplamı biçiminde açıklarlardı. Bu yorum İsa'nın 18 yıldır güçsüz bir ruhu olan bir kadını iyileştirişinin anlatıldığı Luka 13:11'den türetilmiştir. Başka bir yerde 18 sayısı, dinsel işlerle eşgüdümlü Teslis inancını temsil eden 3x6 olarak ele alınmıştır. Bazı örneklerde 18, metinleri düzenlemek için kullanılmıştır: örneğin önemli bir Yahudi duası olan *Shomeneh Esreh* (orijinalinde 18 kutsama içermesine yaptığı göndermeden dolayı 18 anlamına gelir), 18 kitaptan oluşan kadim Hint epiği *Mahabharata*.

İslami gelenekte de başlangıç cümleciği *Bismillahirrahmanirrahim*'deki ("Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla") 18 sessiz harf bilinirdi. Belki de en uygun görüş herhangi bir işe başlamadan önce söylenen kutsama cümleciğinin sayısından türetilen dünyaların sayısının 18.000 oluşudur. Sufiliğin bir kolu olan Mevleviler için 18 merkezi önem taşıyan sayılardan birisiydi ve çok katlı anlamları vardı: Celaleddin Rumi'nin büyük didaktik şiiri *Mesnevi*'nin giriş şiiri 18 di-

zeden oluşur ve Mevlevi dervişi olmak isteyen herkes 18 gün boyunca *tekke*'de hizmetkâr olarak çalışmak, sonra da mutfakta 18 çeşit servis yapmasını öğrenmek zorundaydı. 1001 günlük hazırlık süresini tamamladıktan sonra 18 kollu bir şamdanla yeni bir hücreye götürülürdü, burada 18 gün boyunca tefekküre dalardı. Bir Mevlevi *tekke*'sini ziyaret edenlerin yanlarında 18 adet hediye (örneğin mum) getirmeleri adetti. Bunun Türkler arasında geleneksel hediye sayısı olan 9'la ilgisi olduğu kesin olmamakla birlikte olasıdır.

Alman geleneğinde, odak noktası 9 olarak, yani 9'un iki katına çıkarılması olarak ortaya çıkar. Alman mitolojisinde Haldan'ın 18 oğlu vardı ve Odin 18 şey bilirdi. 18 büyük *arhat*'ın, Çin Budizminin öncü azizlerinin, 9'lu bir grubun iki katına çıkarılmasından ya da mükemmellik ve cennetin bileşimi olan 10+8'den geldiği de ileri sürülebilir. Ortaçağ geleneğinde, ağırlıklı olarak da İngilizcede, 18 tuz fıçısının neden bir arabanın taşıyabileceği yükü belirtmek için kullanıldığını açıklamak çok zordur.

METONİK DÖNGÜ SAYISI

19

Ondokuzun eksik yirmi olduğunu söyleyerek başlayabiliriz, ama yine de Yakın Doğu'da kutsal bir sayıydı. Kadim Mısır'ın *Ölüler Kitabı*'nda bedenin, her birinin kendisine ait bir tanrısı olan 18 çıkıntısından söz edilir; onlara bedenin bütünüyle bağlantılı tanrı eklenirse kutsal 20 elde edilirdi. Batıdaki ortaçağ yorumcuları 19'u, 12 burçlar kuşağı burcuyla 7 gezegenin toplamı olarak almışlardır. Bununla birlikte İslami gelenekte bu sayı Allah'ın en önemli adlarından biri olan *Vahid*'in, "Bir"in sayısal değerine karşılık gelir. Son olarak Pakistan'da birisi Kur'an'ın 19 (cehennemin bekçilerinin sayısı olduğunu belirtelim) ve katlarına dayandığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte, bu inceleme için bilgisayar teknolojisi akıllı bir biçimde kullanılmış olsa da, sonuçları Müslümanların çoğu tarafından kabul görmemiştir. Öte yandan 19, tartışmasız bir biçimde Bahailerin (yine *vahid*'in sayısal değeri temelinde) kutsal sayısıdır ve yılı bile her biri 19 günlük 19 aya bölerler.

Kadim Babil'de, her ayın ondokuzuncu gününün şanssızlık getirdiğine inanılırdı, çünkü bir önceki ayın başlangıcından itibaren kırkdokuzuncu günü olurdu ve bu 7x7, onun iyi ya da kötü güçle dolu olduğu anlamına gelirdi. Astronomik açıdan söylersek 19, metonik döngüyle bağlantılıdır: yani her 19 yılda bir, ayın yükselişi ve inişinin bütün aşamaları bütün güneş yılı boyunca aynı günlere dek gelir.

SAYMANIN ESKİ SINIRI

20

20'nin gizem ve büyü işleri için tam anlamıyla ilginç olmadığı kesindir, ama öte yandan sayı sisteminin oluşmasında müthiş önemlidir. El ve ayak parmaklarının toplamının 20 olması gibi basit bir nedenle bu sayı pek çok kültürde saymanın temelini oluşturur. Örneğin Keltler arasında 40'a iki kere 20 denir. Kuzey Japonya'daki Ainu'da da benzer bir saynıa ve ifade etme yolu vardır, örneğin 80, 4 kere 20 olarak görülür, bu da Fransızcadaki *quatre-vingts*'i tam olarak karşılar.

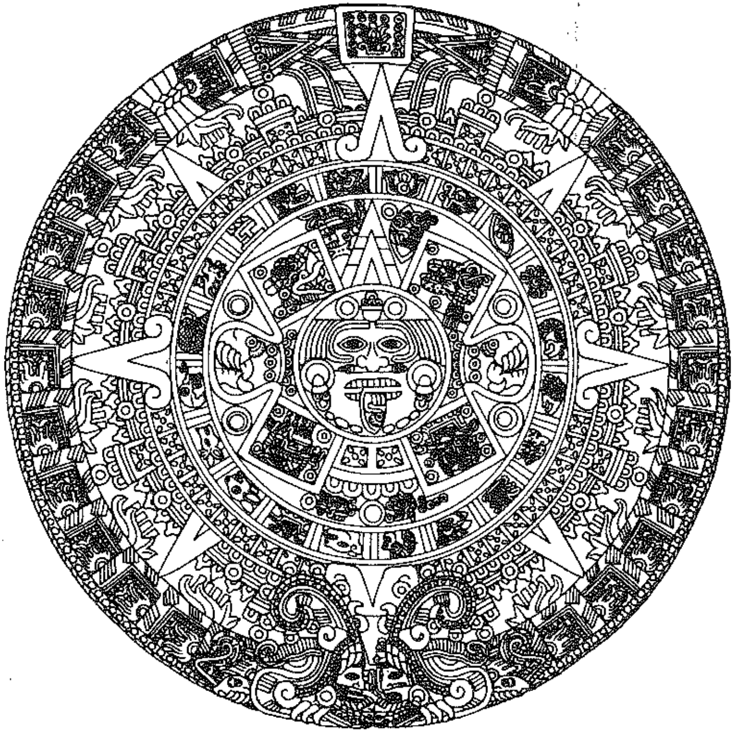
Mayalar 20'yi, kadim Babil'de Şamaş'la bağlantılı olması gibi, güneş tanrısıyla bağlantılı kullanırlardı. Maya yazma sistemi quiché'de 20 sayısı için kullanılan şifre bir insan figürüydü ve Hopiler arasında adı yirminci gün konan bir çocuk gerçek bir insan olurdu.

Almancadaki pek çok özel terim, 20'nin kapsamlı bir sayı olarak ilk kullanımlarını anımsatır: 1 *Ries* kâğıt, yani 20 yaprak kâğıt bir "kitap" yapar; 1 *Stiege* 20 yumurta ya da koyundan oluşur. *Stiege* terimi 20 yarda keten için de kullanılır ve *Schneise*, bir ormana giden küçük yol, aslında 20 morinanın asılıp kurutabileceği uzunlukta ip anlamına gelir. Çok az Alman bu terimleri hatırlasa ve kökenleri İngilizce olsa da, 20 için kullanılan eski "skor" halen yaygın bir biçimde kullanılmaktadır, örneğin 3 skor ve 1, 61'e eşittir.

Zamanla 20, *Odysseia*'da Odysseus'un salı için 20 ağaç kestiğinin söylenmesinde olduğu gibi yuvarlak bir sayı olarak kullanılmaya baş-



20 günün adları ve hiyeroglifleri. S. G. Morley'e göre bu, Maya takviminin en eski biçimidir.



Aztek takvimi 13x20 güne bölünür. Her günün 1'den 13'e kadar sayıların bağlantılı olduğu adları vardır: timsah (birinci gün), rüzgâr (ikinci gün), ev (üçüncü gün, kertenkele, yılan, ölüm, geyik (yedinci gün) vs. Bu *tonalpohualli*'den, "günlerin sayılışı"ndan başka, 365 günün 18 *cempohuallis*'e bölündüğü güneş takvimi *xihuitl* vardır. 5 *nemontemi*'nin, yani "fazla" günün cenaze kaldırmak için uygun olmadığı düşünülürdü. Bu *cempohuallis*'ler elbette gerçek "ay" olmayıp, en önemli sayı olan 20 ile bağlantılı yapay birimlerdi. El ve ayak parmaklarının toplamı olan 20 "tanı"dı.

lanmıştır. Öte yandan ortaçağ Hıristiyan yorumcuları 20'nin, insanın 10 Emir'i teorik ve pratik gerçekleştirişi ya da 4 kere 5'in, yani Pentateukhos'un 5 kitabı, yani yasa ve merhamet anlamına gelen 4 İncil'in sonucu olarak görmüşlerdir. Bu da dört İncil'in 5 duyuya kılavuzluk etmesine bir gönderme olarak görülebilir.

MÜKEMMELLİK

21

Kutsal 7 ve 3 sayılarının sonucu olduğu için yirmibir mükemmellikle bağlantılıdır.

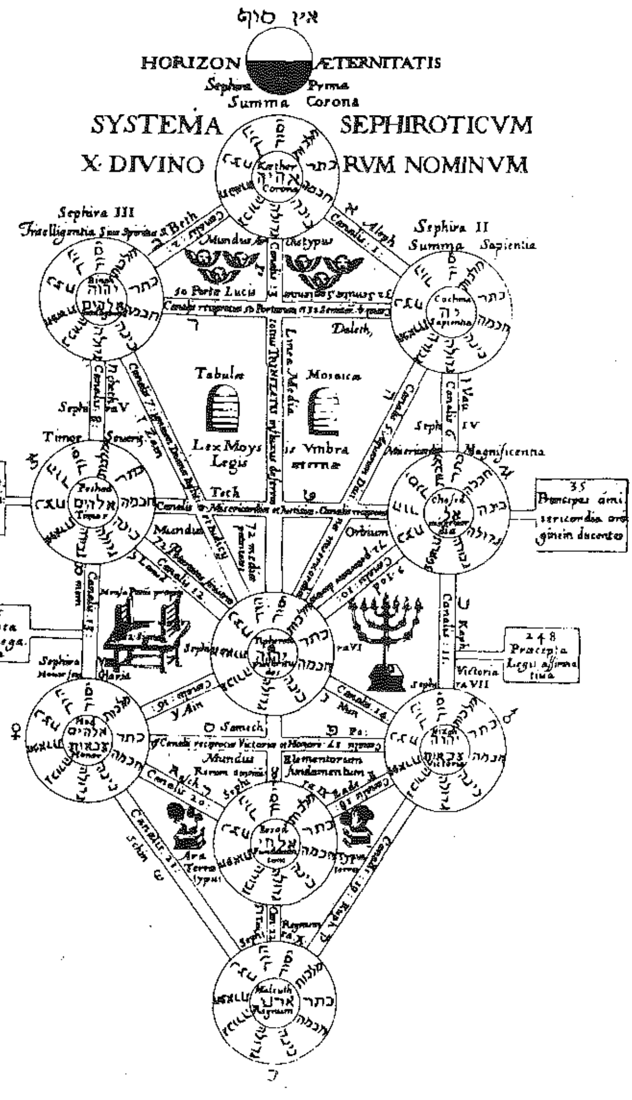
İBRANİ ALFABESİ

22

Kabalistik gelenekte, İbrani alfabesinin 22 harfi, 7 kollu Tapınak şamdanındaki 22 badem çiçeğiyle sembolize edilir. Alfabedeki harfler 3 ana harf (*alef*, *mim* ve *şin*), metallere olduğu kadar gezegensel kürelere karşılık gelen 7 suret harf ve son olarak burçlar kuşağıyla bağlantılı 12 tek harf olarak sınıflandırılır. Böylece kadim kutsal sayılar bütünleşık bir sistemde toplanır. 10 *sefirot*'un gizemli bir şekilde bağlantılı olduğu 22 yol vardır ve 22 harfin varlığı, onları 10 *sefirot* ile 12 burcun bir bileşimi olarak bile açıklanmaya çalışılmıştır.

Tarotun 22 kartı ve *arkana*'ları, yani gizemleri böyle spekülasyonların artmasına yol açmıştır. Belirli konfigürasyonlarda yerleştirilen ve sayısal sembolizmlerine göre yorumlanan kartlardaki 22 resmin, belirli temel insan durumlarını gösterdiği kabul edilir. Ondördüncü yüzyılda Venedik'te kullanılan en eski tarot kartları, kadim Mısır görüşleriyle ve kabalistik gizemcilikle bağlantılı olabilir. Bavyera'da gözde bir eğlence olan tarock oyunu eski gizemli tarottan türetilmiştir.

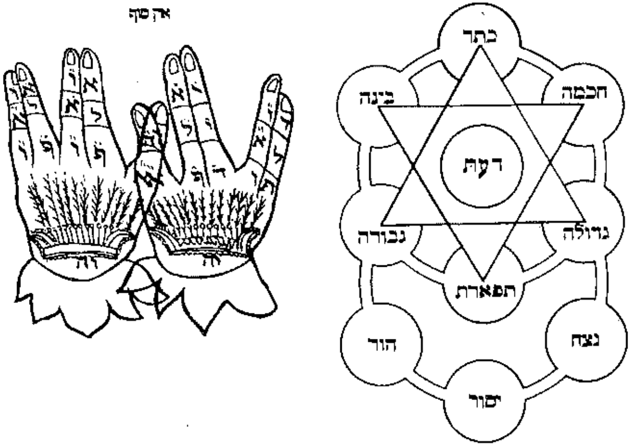
Hıristiyan yorumcular da 22'yi incelemişlerdir ve Augustine'in *Tanrı Devleti*'nin 22 bölümü, 2x5 = 10 çürütmeye, Yasa'nın olumsuz ilkelerine ve Teslis ile 4 İncil aracılığıyla belirtilen ve 12 havarinin yaydığı 3x4 olumlu öğretiye işaret eder. Başka bir Hıristiyan bilgin Talesli Sabas (ö. 532) bu sayının Tanrı'nın yaratılıştaki işlerinin sayısını, Eski Ahit'in kitaplarını ve İsa'nın erdemlerini temsil ettiğini



Kabala'nın temel yapısı olarak *sefirot* sistemi: Tanrı'nın tezahürü olarak 10 sefirot, 22 "hakiki" yol (İbrani alfabesinin harflerinin sayısına karşılık gelir) ve bilgeliğin 32 yolu. Athanasius Kircher, *Oedipus Aegyptiacus*, Roma 1652.



Bir tarot destesinin 22 major arkana'sı. Bu kadim kozmolojik oyun kartları esas olarak geleceğe ilişkin kehanetlerde kullanılırdı. Birbirini izleyecek şekilde numaralanmış 21 kart, artı sağ altta görülen ve sıfırı temsil eden Soytarı bulunurdu.



Sol: üzerinde 32 bağlantılı yolun belirtildiği iki el. Ellerin altında Tanrı'nın adı *YHWH* yazmakta. *Sağ:* Modern "Kabalistik ağaç."

bulmuştur. Ama gerçekten de Zerdüştçülüğün kutsal kitabı *Avesta*'nın 22 dua içerdiği hatırlanabilir.

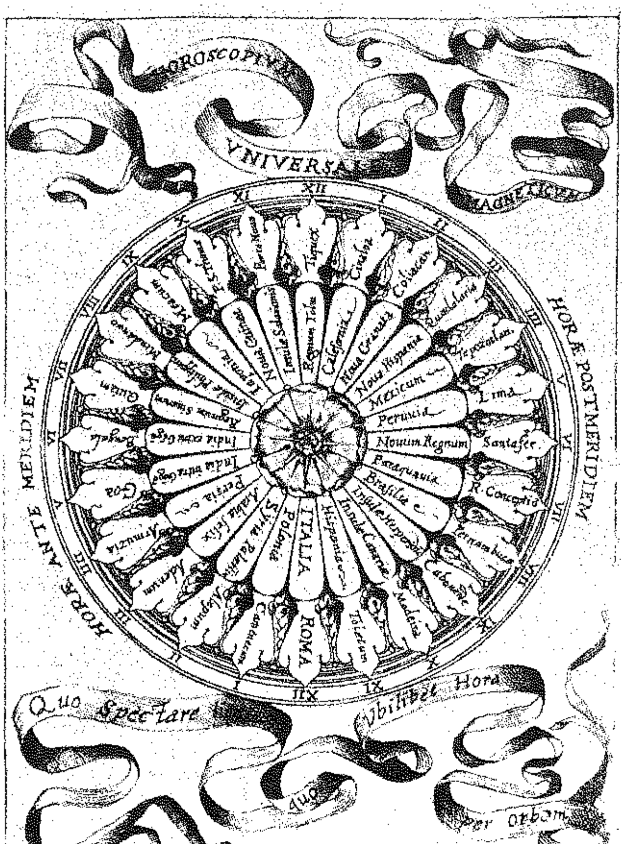
YİRMİDÖRTTEN OTUZDOKUZA

24

Yirmidört, gündüz ve gecenin 24 saatiyle bağlantılı olduğu için bütünselliğin sayısıdır (aslında antikitede gün, her biri 120'şer dakikalık 12 çifte saatle ölçülürdü ve denizcilik hesaplarındaki 30 dakikayı ölçen kum saati son zamanlara dek kullanılmıştır). Yirmidört aynı zamanda bir ölçü birimi olarak da ortaya çıkar: kadim Alman *Elle*'i, yani yarda, 24 parmak genişliğindeydi. 24'ün önemi iki çift tamsayının sonucu olarak yorumlanışıyla da açıklanabilir: 4x6 ve 3x8 ve her iki yöntem de kutsal metin yorumlarında fazlasıyla kullanılmıştır.

Pisagor 24'ü cennetin parçalarının bütünlüğünün kuşatılması olarak görmüştür, çünkü 24 müzik notası olması gibi Yunan alfabesi de 24 harfliydi: sayısal ilişkilerle açıklanabilecek müziksel ses, insanın göksel kürelerin uyumunun anlamasına yardımcı olabilir. Benzer bir yaklaşımla, 24, 24 İhtiyar'ın rahip ve kralın uyumunu somutladığı Yuhanna'nın Vahyi'nin en önemli sayısıdır. Yani bu sayı, cennet, 12, ile yeryüzü, 2 arasındaki büyük uyumu temsil edişiyle de açıklanabilir.

Yirmidört, popüler ilahilerde de ortaya çıkar. Onbeşinci yüzyıldan kalma zamana dair bir Almanca şiirde, her dalında 30 kuş yuvası bulunan 12 dallı bir ağaç, yılı sembolize eder; bir gün 24 saat olduğu için her yuvada 24 yumurta bulunur ve bir siyah, bir de beyaz sıçan ağacı kemirirken, zaman, bir kedi biçiminde, sonunda her şeyi oburca yutar. Bu konuda bir de meşhur bir İngiliz şarkısı vardır:



Athanasius Kircher'in "Evrensel Manyetik Yıldız Falı." Yirmidört Cizvit evi ve eyaleti Uzak Doğu, Latin Amerika, İspanya ve Polonya'da gösterilmiştir; hepsi de Roma'daki Cizvit Derneği'nin merkez alımışıyla bağlantılıdır. Gerçekten de bunlar Kircher'in uzak ülkeler ve egzotik halkların adetlerine ilişkin bilgilerinden çıkardığı yerleşim yerleridir. Bakır üzerine oyma, Athanasius Kircher, *Magnes sive de arte magnetica*, Roma, 1641.

Övgüler düz altı peniye,
Bir cep dolusu çavdar,
Dört ve yirmi karatavuk
etlibörek olarak fırında pişiyor!

25

Yirmibeş, kutsal sayı olan ve sihirli karelerin merkezinde kullanılan 5'in karesidir. Aynı zamanda 1, 3, 5, 7, 9'un toplamıdır, yani büyüde kullanılan bütün kutsal sayıları içerir. Bu nedenle, gizem ya da büyü uygulamaları için gereken her sayının temsili amacıyla esoterik toplantılarda 25 mum yakılır.

Ortaçağ Hıristiyan yorumcuları 25'i, 5'in karesi, yani 5 duyunun mükemmelliği olarak görme eğilimindeydiler. Başka bir yaklaşım da 25'i, 6x(4+1) olarak açıklıyordu, bu da şu anlama geliyordu: "4 İncil temelindeki iyi işler ve tek Tanrı inancı." (3x8)+1 olarak yorumlanışı, kendisini Teslis olarak gösteren tek Tanrı inancının gerçekleşmesi olan diriliş umudunun sembolü oluşudur. Ama 25'in daha az gizemli yönleri de vardır. Çeyreklik, yani 25 sent hâlâ çok yaygın kullanılan bir madeni paradır.

Yirmibeş yuvarlak sayı olarak çok sık kullanılmıştır ve çeyrek yüzyıl olarak kullanılışı gümüş jübilelerin kutlanması için uygun bir sayıdır.

27

Yirmiyedi, kutsal 3'ün üçüncü gücü olarak matematiksel açıdan ilginç bir sayıdır; Plutarkhos ılk tek, yani erkek küp olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda aysal sayılara da aittir, çünkü ay, 3x9 gecede en ıyi görülür. 18 gibi 27 de 9'un önemli olduğu geleneklerde çok sık ortaya çıkar. Augustus ölüler diyarının ruhları için 3x9 kurban hazırlamıştı ve Rus halk masallarında kahraman genellikle hedefine ulaşmadan önce 3x9 ülkeyi dolaşırdı. Doğu Avrupa halk geleneklerinde de çok yaygın bir sayıdır, örneğin korunma ya da kehanet için St. John gecesi 27 çiçek toplanırdı. Bir Litvanya halk şarkısı, yine korunma amacıyla 3x9 sedef otu ekilmesini ve büyümesini anlatır.

Kadim Mısır'da da yirmiyediden söz edilirdi, ama olumsuz bir anlamda. 30 kareli bir tahta üzerinde oynanan oyunda, su adı verilen yirmiyedinci kare kaybetmek anlamına gelirdi: taşı buraya denk gelen oyuncu oyunu kaybederdi ve karanlık ayın belirsiz anılarının bu olumsuz sonuçta yansıdığı ileri sürülürdü.

28

Yirmisekiz, ayla bağlantılı olarak çok daha sık kullanılır, çünkü ayın 4 aşaması, 28 noktayı geçmesiyle tamamlanırdı. Ayrıca aritmetik açıdan da mükemmel bır sayıdır, çünkü bölenlerinin toplamıdır: 1, 2, 4, 7 ve 14'ün. Antikitede bilinen bu çift yönlü önem daha sonraki geleneklerce de devam ettirilmiş ve Albertus Magnus'un, İsa'nın gizemli bedeninin Komünyon'da 28 aşamada gözüktüğü iddiasıyla doruk noktasına ulaşmıştır.

Bir kere daha 28, ağırlıklı olarak, 7'nin merkezi önem taşıdığı dinsel geleneklerde ortaya çıkar. Örneğin Siebenbürgen'deki Mitras anıtında, 4x7 alanda, bir hançer, bir ateş sunağı, bir Frigya başlığı ve bir selvi ağacı, Mitras kültüyle bağlantılı toplam 28 nesne yinelenir.

Aysal bir sayı olarak 28, İslamda da önemli bir rol oynar; gizemciler için kutsal söz Kur'an'ın yazıldığı Arapça alfabenin 28 harfiyle ayın geçtiği noktalar arasında bir bağlantı vardır. Büyük ortaçağ matematikçisi ve tarihçisi el-Biruni (ö. 1048), bu ilişkinin kozmos ile Tanrı'nın sözü arasındaki yakın bağlantıyı kanıtladığını ileri sürer. Kur'an'da, Muhammed'den önceki 28 peygamberin adlarının anılması bu duruma çok uyar ve şairler İslam Peygamberi'ni dolunayla karşılaştırırlar.

Ebced alfabesi denen kadim Sami düzeninde, 28 Arap harfinin sayısal değeri, 1 ile 1000 arasındaki sayı dizisinin tamamını üretir; ilk 10 harf tek rakamlı sayıları, 10'dan 19'a kadar olanlar çift rakamlı sayıları ve geri kalanlarda üç rakamlıları verir ve *gayn* ile de bu dizinin son sayısı 1000 elde edilir. İlginç olan 1000'in aynı şekilde 28'den elde edilişinin, MÖ 1300 yıllarında Mısır'da yazılmış olan ve 1000 değil yalnızca 28 şiir içeren *Teb'in Bin Şarkısı*'nda da bulunmasıdır.

Son olarak şunu diyebiliriz, modern araştırmaların keşfettiği üzre, üst deri sürekli olarak kendisini yinelemektedir ve bütün hücrelerin yenilenmesi 28 gün sürer.

30

Otuz, düzen ve adaletle bağlantılı bir sayıdır. Kadim Roma'da tribün olmak için 30 yaşında olmak şarttı ve kutsal metin geleneklerine

göre hem Musa hem de Isa halka vaaz vermeye bu yaşta başlamışlardır. Eski Ahit'in Hakimler kitabı, hakim Yair'in, 30 sıpaya binen 30 oğlu olduğunu ve ayrıca 30 şehirleri olduğunu (Hakimler 10:4); Samson'un ziyafetine gelen 30 arkadaşına soracağı bilmeceyi yanıtlamaları halinde 30 keten esvap ve 30 yedek esvap vaat ettiğini (Hakimler 14:11-12) söyler. Bu arada Yeni Ahit'te, Yahuda 30 gümüş para için İsa'ya ihanet eder. Bunun bir sonucu olarak bazı yorumcular, herhangi bir kimsenin, hatta bir kralın bile, değerinin 29 *dirhem* ya da daha az olacağını, İsa için ödenen 30 gümüş parayı aşamayacağı sonucuna varmıştır. Gottfried August Bürger'in (ö. 1794) bestelediği hoş bir Alman baladı bu öyküyü anlatır.

Başka bazı yorum biçimleri de ortaçağ Hıristiyan teologların kullandıklarıdır; örneğin Muhterem Bede, Toprağı Ekme meselinde (Matta 13:8), iyi toprak üzerine düşen bazı tohumların "bazısı yüz, bazısı altmış, bazısı otuz kat semere vermesini" bu yöntemle açıklamaktadır. Bu parmakla saymaya dair eski terimle çözülür; 30 ve 60 sayıları sol elle yapılan belli hareketlere karşılık gelir, 100 ise sağ elin başparmağı ve işaret parmağıyla yapılan bir dairedir. Sol elle yapılan 30 ve 60 eksikken, 100 gerçekleştirme ve ebedi yaşamdır.

32

Otuziki dördün 8 katıdır ve çok mutlu ve mükemmel bir sayı olarak görülür. Belki de bu nedenle Islamda Hurufi mezhebinin kurucusu Fadlullah Esterabadi, ondördüncü yüzyılın sonlarında, 28 harfli Arap alfabesinin 4 yeni harf eklenerek (yalnızca Farsçada kullanılan) 32'ye ulaşmasının onu mükemmelleştireceğini öne sürmüştür. "Mut-

lu" 8 Buda'nın 32 asıl ve 80 de ikincil sembolüyle bağlantılı olarak da akla gelebilir.

Bir deste oyun kâğıdında 32 kart ve satrançta 32 taş bulunur. Moğol geleneğinde, Arci Borçi Han'a dair bir halk masalı, bir oyun tahtası üzerinde hoş bir biçimde düzenlenmiş olarak 32 basamakta duran 32 tahta şekli betimler. Kabala'da bilgeliğin 32 yolu, 10 *sefirot*'la 22 İbranice harfin bileşiminden çıkar; *Sefer Yetsirah*'da bu, 32 dişle bağlantılıdır.

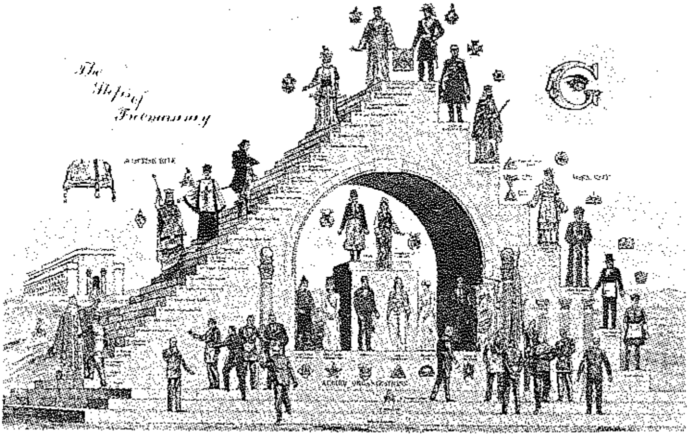
Otuziki, ölçümlerde de ortaya çıkar: Örneğin Almanya'da eskiden un benzeri öğütülen malzemelerin ölçümünde kullanılan *Malter* 32 birimden oluşurdu ve adından da anlaşılacağı gibi *mahlen*'den, öğütmekten türetilmişti. Pusulanın 32 noktası 4 asal sayının küçük parçalara bölünmesinden kolayca anlaşılabilir. Peki ama donma noktası neden 32 Fahrenheit'tir?

33

Otuzüç başka bir tam ve mükemmel sayıdır. İsa yeryüzünde 33 yıl yaşadığı Davud'un hükümdarlığı 33 yıl sürdüğü için Hıristiyan gelenekte özel bir önemi vardır. Gizemli 33'ün en göze çarpan kullanımı 3x33 bölümden oluşan Dante'nin *İlahi Komedya*'sındadır. 33'le sembolize edilen İsa'nın yaşamı, mutlak mükemmelliği bir sayı kısalığına dönüştürerek Tanrı'ya işaret eder (yani Bir'e ve Hıristiyan geleneğinde de üçlü bire).

Bu arada İslamda Tanrı'nın En Güzel 99 Adı bilinmektedir, bunlar genellikle 33 boncukla yapılan tespihin yardımıyla ezbere söylenir.

Hint mitolojisinde mükemmel bir grup olarak 11x3 = 33 tanrı



Masonluğun 33 basamağı. ABD'deki kadınlar locasınınki de dahil olmak üzere farklı ayin sistemleri gösterilmektedir. Taş baskı, Everit Henry, ondokuzuncu yüzyıl sonları.

vardır ve 33'ün katları tanrsal varlıklarla bağlantılı olarak bulunur. Kelt geleneğinde, belki de Hıristiyanlara göre kutsal olan 33'ün tersine çevrilmesiyle, kara büyüyle bağlantılıdır.

35

Otuzbeşin büyük bir mistik önemi yoktur, ama Plutarkhos'a göre, ilk dişil sayıyla ilk eril sayının mükemmel kübünün toplamı olarak uyumu ifade eder: 8+27.



Lesnova Manastı'rındaki Makedonya freski (1349): cennetteki İsa'nın çevre sindeki 33 benzeri, İsa'nın yeryüzünde geçirdiği yılların sayısını anımsatmakta dır.

36

27 gibi 36 da önemli aritmetik özelliklere sahiptir. Plutarkhos iki mükemmel karenin, 4 ve 9'un, sonucu olduğuna, aynı zamanda da ilk üç kübik sayının, 1, 8 ve 27'nin toplamı olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca kare bir sayı (6x6) olarak ele alınabildiği gibi dikdörtgen bir sayı olarak da (4x9) ele alınabilir; aynı zamanda 1'den 8'e kadarki tamsayıların toplamıdır.

Otuzaltı, 12'nin çarpımı olarak astronomiyle de bağlantılıdır ve her burçlar kuşağı burcunun onlar olarak bilinen 3'er özelliği de yine 36'yı verir. Babil'de 36.000 yılının kutup yıldızının tam bir devrine eş olduğu bilinirdi.

Dairenin onda birinin de 36 olduğunu unutmamamız gerekir.

İçinde 9 olduğu için 36'nın Çin'de de önemli bir rol oynaması anlaşılabilir bir şeydir. Kapsamlı düzenleyici bir sayı olduğu düşünülürdü ve efsaneye göre ilk Çin İmparatorluğu 36 yabancı halkın sardığı 36 eyaletten oluşmaktaydı.

39

Otuzdokuz yuvarlak sayı olan 40'ın yaklaşığıdır. Yahudi geleneğinde önemli bir rol oynar, çünkü genellikle edimlerin ya da günahların nihai sınırı olarak alınan 40 sayısından kaçınmaya olanak tanır. Bizim zamanımızın başlarında şabbat günü yapılmaması gereken 39 başlıca işi içeren bir liste hazırlanmıştı, şabbat günü bu listeyi ihlal edenin taşlanarak öldürülmesi istenirdi. Daha sonra kaçınılması gereken bu 39 başlıca işin her birine 39 küçük günah eklendi. Bundan çıkan asıl anlam 40'ın dış sınır olduğuydu, ama 39 bir parça daha özgürlük tanıyor ve ihlal tehlikesini azaltıyordu. Gerçekten de kırkıncı olarak sayılabilecek olan kapsamlı yasaklama her şeyi kapsayan bir yasaklamaydı. Aynı şey cezalar için de doğruydu. Cezalandırmanın üst sınırı 40 darbe olduğundan, aşılabilir korkusuyla yalnızca 39 darbeye izin verilmişti. Buna iyi bir örnek Pavlos'un Korintoslulara İkinci Mektubu'nda bulunur (II. Korintoslular 11:24): "Yahudiler tarafından beş defa kırktan bir eksik dayak yedim," yani havari 5 defa dayakla cezalandırılmış.

HAZIRLAMA VE TAMAMLAMA

40

Neden Ali Baba 40 haramiyle uğraşmak zorunda kalmıştır? Ve Büyük Perhiz neden 40 gün sürer?

40, büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Orta Doğu'da, özellikle de İran ve Türkiye'de yaygın biçimde kullanılır. Saf bilimsel açıdan bu sayı, kadim Babil'de de gözlemlendiği gibi Ülker'in [Süreyya burcu, –çn] 40 gün boyunca gözden yok olmasıyla ilişkilidir. Bu aynı zamanda yağmurlu mevsimlerin süresidir – bilindiği gibi Nuh Tufanı'na neden olan yağmurlar da 40 gün sürmüştü. Ülker "sürgün"ünden döndüğünde Babilliler Yeni Yıl şenliği yaparlardı. Bugün bile şu kurala göre 40 günlük hava tahmini yapılır: "Eğer belli bir gün yağmur yağıyorsa, ondan sonraki 40 gün de yağmurlu olacak demektir." Eskiden Alman çiftçileri arasında geçerli olan bir inanışa göre bu, 8 Haziran, 2 Temmuz ve 1 Eylül günleri için doğrudur; bu arada 27 Hazirandaki 7 Uyurlar Günü'nde 7 haftalık (yani 49 gün) hava tahmini yapılır.

40'ın önemi, ayın geçtiği 28 nokta ile 12 burcun bileşimi olarak görülmesiyle de açıklanabilir. Stonehenge'deki 40 büyük taş sütunun 40 basamak çapında kutsal bir daire içinde düzenlenmiş olması kültün astronomik kökenli olduğunu düşündürtmektedir. (Bu arada, 28 kral ya da piskoposla 12 başka şahsiyetin bileşimiyle oluşturulan 40'lı gruplara İngiliz-Alman geleneğinde çok sık rastlanır.) 40'ın öneminin başka bir astronomik açıklaması da, İncil'e göre Yahuda'nın

yıldızı olan Satürn'ün 40 niteliği olması olabilir. Bu sayının ayrıca biyolojik bir rolü de vardır: eskiden embriyoda gözlemlenen belirli değişikliklere uygun olarak hamilelik 7x40 günlük dönemlere bölünürdü. Islami geleneğe göre 3x40 gün sonra fetüsün ruhu olacağına kesin gözüyle bakılır.

Başlangıçtan beri 40, yazgıyla ve çok sık olarak da ciddi durumlarla bağlantılı bir sayı olmuştur. Eski Ahit, insan hayatının ideal uzunluğunun 3x40 (120) yıl olduğunu ileri sürer ve İsrailoğlu krallarının çoğunun, Süleyman ve Davud da dahil olmak üzere, 40 yıl hükümdarlık yaptığı söylenir. Çıkış ile Tapınak'ın inşası arasında her biri 40'ar yıllık tam 12 kuşak geçmiştir (480 yıl). Mahler gibi sonraki bazı Batılı bilginler bunda, kadim Yakın Doğu dinlerinin "göksel yılı"nın izlerini görürler.

Ortaçağ Hıristiyan yorumcuları 40'a sayısız gönderme keşfetmişlerdir: tufanın 40 gününden İsrailoğullarının 40 yıl çölde dolaşmasına, Musa'nın dağda geçirdiği 40 günden, İsa'nın İblis tarafından sınandığı çölde kaldığı 40 güne dek. Benzer şekilde İsa'nın mezarda geçirdiği 40 saat, Honorius tarafından dünyanın 4 kısmının yeniden uyanışıyla açıklanır: bunlar Dekolog nedeniyle ölmüşlerdi ve şimdi İsa aracılığıyla yeniden dirildiler. İsa'nın mezarda geçirdiği 40 saat, daha sonra Aşai Rabbani'de 40 saatlik bir süre için ara verilen Roma Katolik "40 Saat Bağlılık"a yol açmıştır, inanç sahibi kişi bu süre boyunca dua eder.

Matematiksel olarak ise 40 bir *numerus abundans*, "bereketli sayı"dır; 1, 2, 4, 5, 8, 10 ve 20'ye bölünebilir ve bu sayıların toplamı (50) orijinal sayıdan daha büyüktür. Bu olgu, iki sayının bileşimleri çevresinde ek spekülasyonlar yapılmasına yol açmıştır: örneğin Pas-

kalya'dan önceki 40 günlük Büyük Perhiz'in yeryüzü yaşamına gönderme yaparken, Paskalya ile Hamsin arasındaki 50 günün ebedi yaşama gönderme yaptığı ve bu dünyadaki erdemli yaşamın ebedi dinlenmenin ve mutluluğun yolunu açtığı düşünülmüştür.

St. Augustine 40'ı, zamanla ilgili 4 ile "bilgi" anlamına gelen 10'un sonucu olarak yorumlamıştır. Böylece 40, ömrümüz boyunca bilgiye uygun yaşamamızı öğretir. Bu ölümlü hayatta, insanlığın, diriliş ve yükseliş arasında –40 gün sürer– İsa'nın görünüşünün inananlara vereceği nihai teselliye ulaşmak için çalışıp çabalamak zorunda olduğu düşünülebilir. Yine 40'ı, Yasa'nın (10 Emir) 4 İncil'ce bütünlenişi olarak görmek de olasıdır.

Daha genel olarak söylersek 40, kutsal metinlerde geçen 40 gün ya da 40 yıl gibi gruplandırmaların kanıtladığı üzere bekleme ve hazırlanma süresidir. John Donne'un "Aşkın Gıdası" adlı şiirinde şakayla karışık sorduğu gibi bir sırada kırkıncı olan umutsuz bir durumdadır:

Bir miras listesinde kırkıncı ad olmanın
Ona ne faydası olabilir ki?

40'ı bir yaşam aşamasının tamamlanışı olarak alan *Talmud* ve daha sonraki Katolik kilisesi onun insanın "kanonik çağı," yani zekânın bütünüyle geliştiği bir dönem olduğunu ilan etmişlerdir. Gerçekten de modern psikologlar, kırklarından hemen önce bir insanın gelişmesinden belirli bir değişiklik algılarlar: ünlü insanların yaşam öykülerine bakmak bu gerçeği kanıtlamaya yeter. Almanya'da bu çağa, Swabia bölgesi sakinlerinin olgunlaşma vaktine bir anıştırma olarak *Schwabenalter* denir. Ama bu görüş Batı'yla sınırlı değildir.

Aynı yaklaşım, ileri bir yaşta yeni ve güç bir işe başlamak anla-

mına gelen "Kırkından sonra saz çalmak" ve yine 40'ın tamamlayış sayısı olduğuna işaret eden "Kırkından sonra aptal olan her zaman aptaldır" gibi Türkçe deyimlerde de bulunmaktadır.

İslami gelenekte 40'ın önemi hem Kur'an'dan hem de ilk vahyini 40 yaşlarında alan Hazreti Muhammed'in sözlerinden açıkça anlaşılır. Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi bu sayı yas vaktiyle ya da sabırla beklemeyle bağlantılıdır. Örneğin popüler gizemci gelenekler Tanrı'nın Adem'in çamurunu 40 gün yoğurduğunu ileri sürerler. Dünyanın sonu yaklaştığında Mehdi 40 yıl yeryüzünde kalacaktır. Yeniden dirilişte gökler 40 gün boyunca dumanla kaplanacaktır ve ayrıca dirilişin 40 yıl süreceği düşünülür.

Yahudilikte ve İslamda, 40 gün arınma dönemidir: doğumdan sonra kadınlar 40 gün yataktan çıkmazlar. Hıristiyan gelenekte 2 Şubattaki Hazreti Meryem Yortusu, Meryem'in İsa'nın doğumunu izleyen loğusalığının bittiği ve gerekli arınma ayininin tamamlandığı anlamına gelir. Böyle ayinlerin, yine 40 gün süren İslami yas dönemlerinden sonra da gerekli olduğu düşünülür. Arınmanın daha modern biçimi, adının da işaret ettiği gibi 40 gün süren *karantina*'dır. Arınma İslami gelenekte başka bir rol oynar, kurban edilecek hayvanların kesilmeden önce 40 gün özel bir yemle beslenmesi gerekir; ayrıca saç ve tırnakların 40 günde bir kesilmesi öğütlenir.

Böyle önemli bir sayının yuvarlak sayı olarak da kullanıldığını söylemek bile gereksiz. Müslüman folklor baştan başa 40'lı gruplarla doludur. 40 sütunlu saraylar (İsfahan'daki bahçe pavyonu Çihil Sütun, "40 sütun"); 40 atlı kahramanlar; masallarda bir batında 40 erkek ya da 40 kız çocuk doğuran anneler. Kahramanlar 40 macera ya da sınama yaşarlar, 40 düşman öldürürler ya da 40 hazine bulurlar. Çok sık

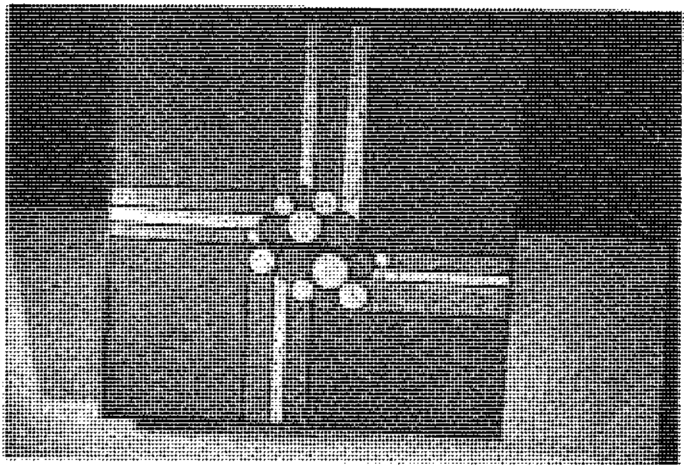
40 şehitten söz edilir (bu Hıristiyan gelenek için de, özellikle Anadolu'da, geçerlidir) ve Peygamberlerin Medine'deki mezarı başında 40 cesur adam katledilmiştir. Muhammed'in yeğeni ve damadı ve Şii Islamın ilk imamı Ali'nin 40 müriti vardı. Gizemci Islamda 40 (Arapça *erbain*, Farsça *çihil*, Türkçe *kırk*) ermiş önemli bir rol oynar; Türkiye'deki Kırklareli, bu ermişlerle ruhsal ilişkismden dolayı bu adı almıştır ve *kırklara karışmak* Türkçede "görünmez olmak" ya da tamamen ortadan yok olmak anlamına gelir. Kırk, günlük olaylarda kullanılan önemli bir yuvarlak sayıdır aynı zamanda: Türk ve İran folklorunda kahramanların düğün şenlikleri genellikle 40 gün 40 gece sürer.

Kırk gün kırk gece, deyimlerde ve yaygın adetlerde de çok sık gözükür. Örneğin ortaçağ Arap bilgini Damiri, mavi gözlü bir çocuğun Habeşli bir zayıf hemşire tarafından 40 gün emzirilmesi durumunda gözlerinin siyaha dönüşeceğini ileri sürer. Benzer şekilde Bedeviler arasında hâlâ söylenen bir deyiş, 40 gün boyunca kabilenin düşmanlarıyla iş yapan birisinin onlardan birisi olacağını söyler. 40 gün boyunca büyük caminin kandilinin altında sabah duası okuyan birisi, gizemli aydınlanma sonrasında arayanların koruyucu ermişi olan Hızır'ı rüyasında görerek kutsanacaktır. Pakistan'ın en güneyindeki Sind bölgesinde, bir kadının kendisine aşık olmasını isteyen erkek, 40 gün boyunca kadının adını özel bir ağacın yapraklarına yazar, sonra yaprakları suya atar; Ramazanın son Cuma'sında camide toplanan 40 insandan Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'yı yazmaları istenerek yeni doğan bir bebek için bir nazarlık elde edilir.

Fıkraları Türkiye'nin her yanında anlatılan popüler şahsiyet Nasreddin Hoca, kocaların eşlerinin öğütlerini kırk yılda bir tutmalarını söyler. Gerçekten de Türkçede "kırk yılda bir" deyimi "hayatta bir

defa" anlamına gelir ve Türkler birisiyle birlikte kahve içmenin 40 yıllık bir ilişki kuracağına inanırlar. İnatçı bir günahkâr değişir mi? Hayır, "bir köpeğin kuyruğunu 40 gün bir boruda tutsanız da yine de düzelmeyecektir." Türkiye'de bir de şu sorulur: "40 gün tavuk olmaktansa 1 gün horoz olmak daha iyi değil midir?" Türkçede 40'ın kapsamlı bir yuvarlak sayı olarak gözüktüğü sayısız örnek vardır. İngilizcede *centipede* (Almancada 1000 ayak uzunluğunda anlamında *Tausendfüssler*) denilen hayvana Türkçede "kırk ayaklı" anlamında *kırkayak* denir; zengin insanlar ya da büyük toprak sahipleri "40 anahtarla doğmuş"tur. "40 evin kedisi" her yeri bilenler için kullanılır, "40 kapının mandalı" elinden her iş gelen ya da herkesin canını sıkan küstah insanlar için kullanılır. Uzun sürecek zor bir işi başarmak için "40 fırın ekmek yemek" gerekir ve kendisini çok ucuza satan biri ise "40 kuruşa 9 takla" atar. Kırklamak, yani "bir şeyi 40 defa yapmak" basitçe bir şeyi fazla yinelemek demektir. Ortaçağda Araplar 40 hafta boyunca her çarşamba *hamam*'a giden birisinin dünyanın bütün zenginliklerine kavuşacağına inanırlardı ve günümüz Bağdat'ında evli olmayan kızlar bir koca bulma umuduyla 3 hafta sonu şehrin 3 büyük camisini 40 kez ziyaret ederler.

İslami gelenekte 40'ın başka bir önemli işlevi daha vardır: Hazreti Muhammed'in adının başında ve ortasında bulunan *mim* harfinin sayısal değeri 40'tır. Bu nedenle Peygamber'in kendisine has bir sayı olduğu düşünülür, ayrıca cennetsel adı Ahmed'de bulunur – ve Sufilerin keşfettiği gibi, adındaki *mim*'ler atıldığında *Ahad* sözcüğü kalır ki bu da, Tanrı'nın asıl adlarından "Bir" anlamına gelir. İlahi Bir ile insanlığın temsilcisi olarak yaratılan peygamber arasındaki fark, ölümlüleri Tanrı'dan ayıran ve insanlığın gelişiminde geçilmesi gereken 40 basamağa işaret eder. Bu dinsel bağlantılar Müslümanları deyişleri ve



Arap alfabesinde sayısal değeri 40 olan *mim* harfi, çağdaş Pakistanlı sanatçı Shemza tarafından soyut bir resim olarak işlenmiştir.

Peygamber'in sözlerini 40'lı gruplar halinde toplamaya teşvik etmiştir: *hadis*'ler (Peygamber'in sözleri) genellikle bu biçimde toplanır ve bu *hadis*'lerden birisine göre Peygamber, "Halkım arasında her kim din hakkındaki 40 *hadis*'i ezberlerse Kıyamet Günü din bilginlerinin ve hukukçuların yanı sıra yeniden dirilecektir," demiştir. Böyle bir grup, örneğin, Peygamber'in ilahi merhamet ya da yazmanın önemi gibi belli bir konuya ilişkin söylediği 40 deyişi ya da aynı isimli 40 kişinin aktardığı 40 *hadis*'i ya da 40 farklı yerden toplanan 40 *hadis*'i içerebilir, vs. *Erbain* denilen böyle "kırklı" derlemeler usta kaligraflarca sanatsal işlenmiştir.

Dördüncü halife Ali'nin sözlerine ve Celaleddin Rumi'nin büyük Farsça gizemli epiği *Mesnevi*'nin dizelerine aynı uygulama yapılır. Gizemci çevrelerde dinsel kalıpların, özellikle de Hazreti Muhammed'in

adına ilişkin olanların, kırk kez yinelenmesinin çok etkili olduğu düşünülür. Ama bu kırklı gruplar oluşturma eğilimi yalnızca dinsel edebiyatla sınırlı değildir: dindışı edebiyat da 40 papağan ya da 40 vezire ilişkin hikâyeleri, ya da doğrudan 40 hikâyeyi toplama eğilimindedir. Bir kere daha bu, daha çok Farsça ve Türkçe konuşan bölgelerde görülür. Ama bütün Müslüman dünyasında *zekat*, yani dinin beş emrinden biri, inananların mallarının kırkta birini sadaka niyetine dağıtmasını gerektirir.

Bir hazırlık sayısı olarak 40'ın eski anlamı daha çok Sufiliğe taşınmıştır. Örneğin büyük ortaçağ teoloğu ve gizemcisi Ebu Hamid el-Gazzali'nin (ö. 1111) kapsamlı Arapça incelemesi *İhya ulum ed-din* (Dinsel Bilimlerin İhyası) 40 bölümden oluşur ve insanın, en son kırkıncı bölümde tartışılan ölüm anında Rabb'iyle karşılaşma anına hazırlanışının farklı evrelerini ele alır. Sufiler, salt tefekkür ve duayla geçirilen 40 günlük (Arapça *erbain*, Farsça *çile*) bir inzivaya çekilirler. İranlı gizemci şair Feriduddin Attar (ö. 1220) *Musibetname*'sinde (Belalar Kitabı) bu 40 günlük inzivaya çekilme sırasındaki gizemci tefekkürü ele almıştır. Müminler *çile*'yi tekrar tekrar yinelerler ve bu, öldükleri an, 40 *çile*'yi tamamlamış olan belirli kişileri ele alan Müslüman ermişler kitabında çok sık ele alınan bir konudur. Hatta ben bu kitap üzerinde çalışırken bir Amerikalı Cizvit, uzun süren sessizliği için özür dileyerek ve bunu açıklamak için şunu yazdı: "Geçen yıl hayatımın en güç yılıydı. Zaten başka ne umabilirdim ki? Her şeyden önce kırkıma gelmiştim ve bu yaşta bir *çile*'nin dışına çıkmanıza izin verilmiyor ve hâlâ kendi başınıza her şeyi yapabileceğinizi mi sanıyorsunuz?"

Augustine göre 40, *integritas saecularum*'a, zamanın geldiğine işaret eder. Ve eğer 40'ın önemi, kadim ay mitlerinden kalan bir şey

olarak açıklamak istenmiyorsa (Paneth'in söylediği gibi) "kutsallaştırılmış bir tetraktys" olarak görülebilir: (1x4)+(2x4)+(3x4)+(4x4)'ün toplamı olarak ideal Pisagorcu ölçüleri içerir.

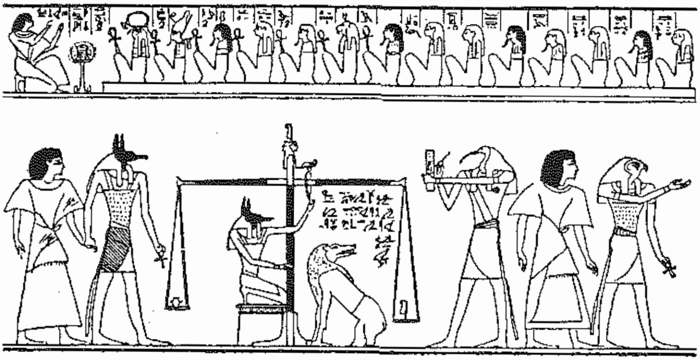
KIRKİKİDEN ALTMIŞALTIYA

42

Kırkiki, çoğu kez hazırlanma ve bekleme süresi olarak 40 gün gibi 7'şer günlük 6 hafta olarak alındığından 40 ile yer değiştirir. Ortaçağ Hıristiyan teologları, İsrailoğullarının Mısır ile Sina arasında geçmek zorunda kaldıkları 42 noktaya ve bu dizinin, İsa'nın İbrahim'den kırkiki kuşak sonraki inkarnasyonunda da ortaya çıktığına işaret ederler. Ya da insan edimleriyle bağlantılı 6'nın, dinlenmenin, şabbatın 7'siyle çarpımı olduğundan söylerler ve bunu, bu dünyadaki kiliseye, ebedi huzur umudu içinde yaşamaya bir anıştırma olarak görürler. Bununla birlikte, kırkiki, ölüyü sorgulayacak olan 42, yargıçtan bahseden Mısır *Ölüler Kitabı*'nda yargı sayısıdır; bu kitapta ayrıca 42 günah sıralanır. Eski Ahit'te, peygamber Elişaya'yla alay eden 42 çocuk ayılarca parçalanır (II. Krallar 2:23-24) ve Yehu, Ahazya'nın 42 kardeşini öldürür (II. Krallar 9:27).

46

Kırkaltı, Tapınak'ın inşa süresinin sayısıdır (Yuhanna 2:20) ve aynı zamanda ana rahmine düşüşünden 46x6 = 276 gün sonra bu dünyaya gelen İsa'nın bedenine işaret eder. Adem'in adının Yunanca yazılışının sayısal değeri 1+4+1+40, ortaçağ yorumcularının da aynı sonuca varmalarına yol açmıştır: 46, İsa'nın insan yönüyle bağlantılıdır.



Kadim Mısır'a ait çakal başlı Ölüm Tanrısı Anubis ile Ölüm Hakimi ve düşmüş kişilerin günahlarını yazan turna başlı Yazı Tanrısı Thot'un resmi. Üstteki bant Osiris'in 42 danışmanının bir kısmını göstermekte. Bu 42 tanrıyla Mısır'ın bölgelerinin sayısı arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır, ama bu bölgeler daha sonraki bir dönemde ortaya çıkmışlardır.

49

Kırkdokuz, Kutsal Ruh inananlara kendisini gösterdiğinde gerçekleşen İsa'nın dirilişinden sonra geçen günlerin sayısı olan kutsal 7'nin karesidir. Ama bu dönemin başı ya da sonu da hesaba katılırsa, 50 günlük (*pentecoste*) ve Hamsin Yotusu'na (*Pentecost*) ulaşırız. Yahudilikte Şavot da benzer şekilde, Torah'ın Musa'ya verilişine işaret eden Fısıh Bayramı'ndan sonraki onbeşinci gün kutlanır. Bununla birlikte bu yortuların kutlanmaya başlanmasından önce bile Tanrı'nın dinlenmesine (7x7+1) işaret ettiği için 49 sayısının kutsal olduğu düşünülürdü.

50

49'ın genişletilmişi olan 50, yaratılışın büyük şabbatının ortaya çıkışıyla husumet ve nefretin sona ereceği yubil [jübile; elli yılda bir gelen azatlık yılı, –ç.n.] (Levililer 25:10). Ama başka anlamları da vardır. Örneğin ellinci mezmur, yazarının günahlarına ilişkin bir yakınma içerdiğinden 50, pişmanlık ve bağışlama ifadesi olarak alegorik yorumlarla iç içe düşünülür: 10 Emir'e uymak 5 duyusu olan insanlar için her zaman kolay değildir (10x5 = 50). Elli onlu sistemde de önemli bir rol oynar. Hem Yunan hem de İrlanda geleneklerinde belirsiz yuvarlak sayı olarak gözükür. Hesiodos 50 Nereid'den söz ettiğinde sayılarının çok fazla olduğunu kastetmektedir ve aynı şey Priamos'un 50 oğlu, Helios'un 50 ineği ve Eumaios'un 50 domuzunda da geçerlidir. İrlanda folklorunda 3x50 büyük bir yuvarlak sayı olarak çok sık geçer: 3x50 kraliçe, kadın, inek, domuz ve başka yaratıklar. Benzer şekilde Kral Arthur'un masasında 50 ya da 150 şövalye olduğu düşünülür.

Pratik açıdan 50, kadim Roma'da erkeklerin artık askere alınma yaşlarının geçtiğine işaret ederdi.

52

Elliiki bize yılın 52 haftasını anımsatır, ama Kolomb-öncesi Amerika'daki rolü daha önemlidir. Geleceği görmek için karmaşık bir işlem yapan Mayalar 13 sisteminin imgelerini önemli olayları esas alan sistemle birleştirmişlerdir. Sonuç, her 260 günde bir (52x5 ya da 13x20) sayıların ilk konumlarının yeniden ortaya çıkmalarıdır. Her

52 yılda bir, yılın başlangıcı ilksel düzene tam olarak karşılık gelir. Bunun yaşam döngüsünün yeni bir başlangıcına işaret ettiği düşünlür ve bu nedenle de kutlanır. 52'nin önemi, çapraz bir biçimde düzenlenmiş 52 alanlı bir Aztek oyununda da ortaya çıkar. Ortaçağ Avrupasında yorumcular 52'yi kutsal sayı olan 40 ve 12'nin bileşimi olarak açıklamaya çalışmışlardır.

55

Ellibeş bugün artık özellikle önemli bir sayı olarak görülmemektedir. Bununla birlikte aritmetiksel bir bakış açısından 1 ile 10 arasındaki tamsayıların toplamı olması ilginçtir; ayrıca farklı ögelere de bölünebilir, örneğin 28+12+10+5'in toplamıdır. Bu nedenle bazı gizemli spekülasyonlarda kullanılırdı.

60

Altmış, kadim Yakın Doğu sistemlerinde merkezi önem taşıyan sayılardan birisiydi ve dakikaları ve saniyeleri sayarken hâlâ günlük yaşantımızı etkiler. Aynı zamanda, eskiden Almanya'da *Schock* denilen, yumurta saymada kullanılan, ama aslında hasat zamanı ekin demetlerinin yerleştirilmesiyle bağlantılı başka ölçme sistemlerinde de kullanılmıştır.

Babil'de 60, ilk büyük birimdi. 30, 20, 15, 12, 10, 6, 5, 4, 3 ve 2 ile kolayca bölünebildiğinden onlu sistemdeki 100'den daha pratikti. 1 küçük bir keski ile ifade edilirken, 60 daha büyük keskiyle gösterilirdi. "Büyük Tek" olarak en yüce tanrı olan, cennet tanrısı Anu'ya atfedilirdi.

60'ın dairenin 360 derecesiyle ilişkisi ve eşkenar üçgen benzeri geometrik şekillerin çizilmesinde kullanılması altmışlı sistemin gelişmesinde rol oynamış olabilir. 60'ın önemi kadim Babil'le sınırlı değildi: insanın normal yaşam süresinin 60 yıl olarak görüldüğü kadim Çin'de de yuvarlak sayı olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde kadim Yunanistan'da da yuvarlak sayıydı ve Platon'un "evlilik sayısı" olan 12.960.000 = 60^4, altmıştan türetilmişti. Altmışın dördüncü gücü bir dünya yılı uzunluğundadır (3.600x3.600 yıl) ve her dünya günü 3.6000 insan yılı içermektedir. Plutarkhos, timsahların 60 yumurta yumurtladığını, kuluçka süresinin 60 gün olduğunu ve 60 yıl yaşadıklarını ileri sürer; ve bu bakımdan 60'ın görünüşlerin ilk ölçümü olduğunu ekler.

Altmış aynı zamanda 3x4x5'in sonucudur ve son olarak Mekke'deki Kabe, Amerikalı müzikolog ve sayıbilimci E. G. McClain tarafından bu bağlamda yorumlanmıştır; ona göre Kabe'nin boyutlarıyla Sümer kemeri (60^3) ve dünyanın merkezi olan kutsal dağın sayısı ($2x60^3$) arasında bir ilişki vardır.

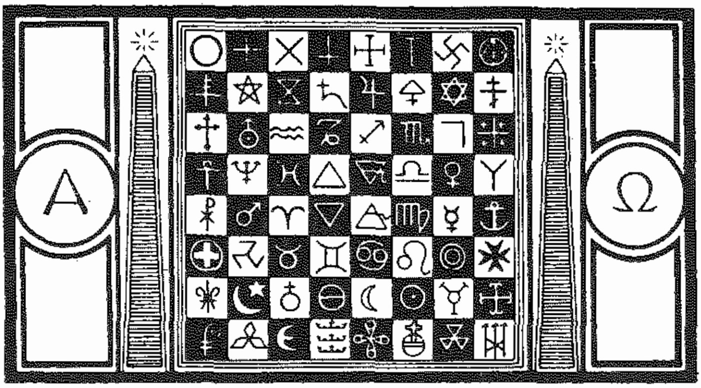
60'a ilişkin olarak Talmud'a dayanan spekülasyonlar daha dünyevidir: ateş cehennemin altmışta biridir, uyku ölümün altmışta biridir ve düş de kehanetin altmışta biridir.

64

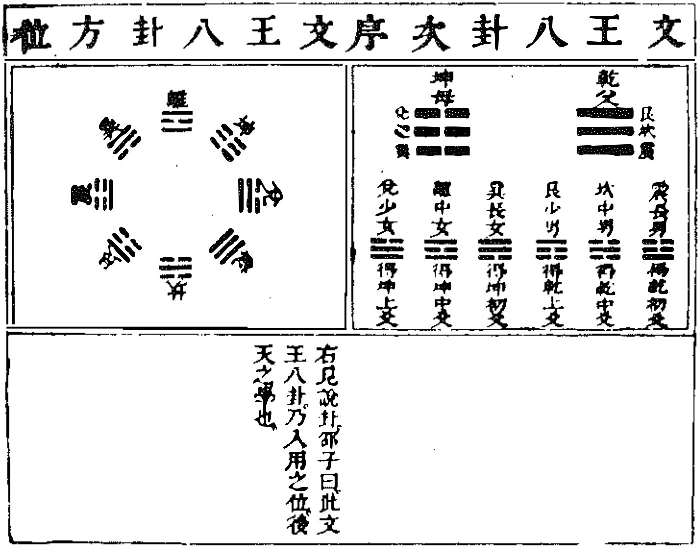
8'in kendisi bir şans sayısı olarak ebedi mutlulukla ve saadetle bağlantılıyken, karesi olan 64'ün de ne kadar uğurlu olması gerekir! Gerçekten de 64 şu ya da bu şekilde her zaman oyunla ve yazgıyla bağlantılıdır. Kadim Hint öğretisine göre bir insanın 64 farklı sanatta

usta olması gerekirdi ve *Kamasutra*'da 64 sevme sanatı olduğu ileri sürülür. "8 tür okşama, öpme, tırmalama ve ısırma, birleşmenin sekizin katı kombinasyonundan 8'li 8 grup yani 64 ortaya çıkar," diye yazar Richard Schmidt sevme sanatına ilişkin olarak. Ama zaten daha eski bir Hint kaynağı olan *Rigveda* 64 bölüm şeklinde düzenlenmişti. Ayrıca Şiva'nın 64 zevkinden söz edilebilir ve 16'nın tamlığı ve mükemmelliği dört katına da yansır.

64, mükemmel bir oyun ve kumar sayısı olduğundan, Hint kökenli satranç tahtasının 64 kareli olması şaşıtıcı değildir. 64'ün başka önemli bir ifadesi de Çin kökenli *I Ching*'te bulunur; tek ve çift sayıların altıkatlı kombinasyonları zaman ve mekân varyasyonlarını sembolize eden 64 altı uçlu yıldız doğurur. Alman filozof Leibniz, bu 64 altı uçlu yıldız ile bugün bilgisayarlarda kullanılan ikili sistemin öncüsü olan Dyadik adındaki kendi ikili sistemi arasında paralellikler keşfetmiştir. Çağdaş bir bilgin olan Martin Schönberger, bin yıllık *I*



Satranç tahtasının 64 karesi alfadan omegaya, A'dan Z'ye büyü işaretleriyle do lu olarak gösterilmiştir.

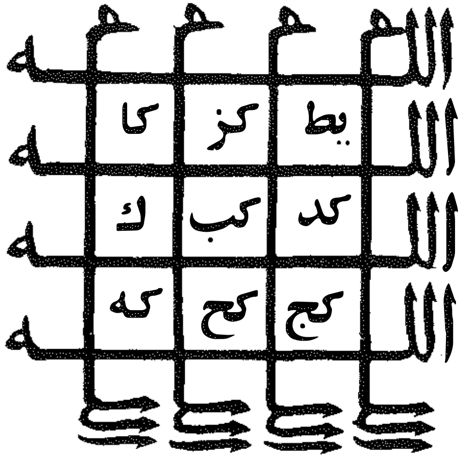


I Ching, 8 trigramın olası bütün çift kombinasyonundan elde edilen 64 altı uçlu yıldızdan oluşur. Dünyanın Çin tarzı algılanışında, evrenin soyut bir biçimde betimlenişi, mükemmelliğin yansıyışı, kapalı kategoriler sistemi olarak yoğunlaştırılmış *I Ching* bu nedenle kehanet için kullanılmıştır ve hâlâ kullanılmaktadır.

Ching sisteminin, DNA molekülünü betimleyen 64 üçlü sarmalla ilk genetik kodun keşfinde kullanılan matematiksel ve felsefi bilgiyi önceden söylediğini bile iddia etmiştir.

66

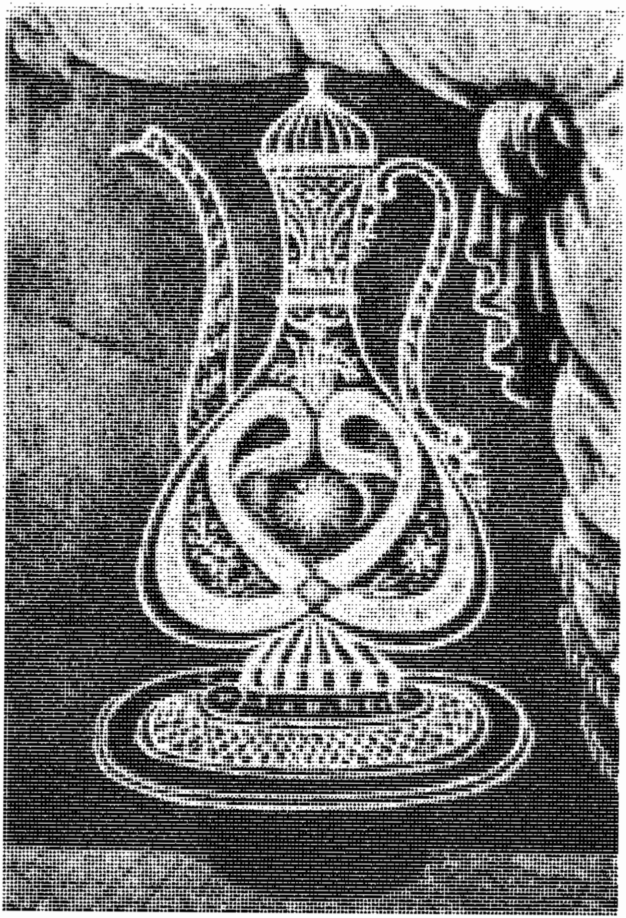
66, Avrupa'da daha çok bir kâğıt oyununun adı olarak bilinir. Bununla birlikte İslami gizemci gelenekte *Allah* sözcüğünün sayısal de-



Her yönde 66 sayısını veren Islami kökenli bir büyülü kare. Yatay ve dikey çizgiler, sayısal değeri 66 olan *Allah* sözcüğünün harflerinden yapılmıştır. Şam, on dokuzuncu yüzyıl.

ğerine karşılık gelir. Bu nedenle Türk Sufileri, Türk sanatında lalenin İslamın sembolü *hilal* olarak ağır basmasını bu 2 motifin, *lalah* ve *hilal*'in, aynı harflerden oluşması ve Allah ile aynı sayısal değere sahip olmasıyla açıklarlar.

Altmışaltı 6'nın çiftlenmesi ya da bir sayının karesi olarak görülebilir (pek çok benzer durumda olduğu gibi – 44, 77, vs.). Salt görsel açıdan 66, 2 kere 6 ya da 6 kere 6'dır. İlginç olan Türk kaligrafisinde, sayısal değeri 6 olan *vav* harfinin çoğunlukla bu şekilde kullanılmasıdır. Bu motif, onsekizinci yüzyıl başından itibaren süsleme yazıtlarda kullanılmıştır ve 66 sayısına (yani Allah) ya da 6+6 = 12 olarak Şii İslamın 12 imamına bir anıştırma yapar.



Sayısal değeri 6 olan *vav* harfinin çifte kullanılışı. Bu 66 olarak yorumlanabilir, bu da *Allah*'ın 66'sına işaret eder. Başka bir seçenek de 6+6 = 12 olarak okunmasıdır, bu da Şii İslamın 12 imamına bir anıştırmadır. *Vav* ve çift *vav* Türkiye'de onsekizinci yüzyıl başından itibaren kaligramlarda kullanılmaktadır.

YETMİŞ VE YETMİŞİKİ: BOLLUK

70

Kutsal 7'nin 10 katı ve böylece de onun "büyük biçimi" olduğu için 70'in özel bir kabalistik değeri olması şaşırtıcı değildir. Mezmurlar'da "Yıllarımızın günleri yetmiş yıldır," denir (Mezmurlar 90:10) ve Eski Ahit'te Sina Dağı'na çıkan Musa'ya 70 kişi eşlik eder (Çıkış 24:1), Babil sürgünü 70 yıl sürer (Yeremya 25:12). 70 aynı zamanda yas süresi olarak da geçer – örneğin Musa'nın yası 70 gün sürmüştü. Benzer şekilde İşaya, Tyre'yi 70 yıl unutulmakla korkutmuştu. Yahudi ve erken dönem Hıristiyan geleneğine göre, Mısır Kralı II. Ptolemy zamanında Eski Ahit'i Yunancaya 70 ya da 72 bilginin çevirdiği söylenir ve bundan dolayı da Yunanca versiyon *Septuaginta*, "70'lerin" olarak bilinir.

Rivayete göre Adem, dünyanın bütün dilleri anlamında, 70 dil biliyordu. Benzer bir yaklaşımla Hazreti Muhammed'in İlahi Varlık'ın huzuruna giden yolculuğunda Kur'an'ı 70 kere ezbere okuduğu ve İbrahim'e dayanan dinlerde çok sık görünen bir motif olarak günde 70 kez bağışlamayı dilediği söylenir.

70'le yapılan büyüleyici bir oyun da daha sonra *Midrash*'ta bulunmuştur: "Her kim ki şarap içerken ayık kalır, onda 70 bilgenin kavrayışı vardır." İbranice şarap anlamına gelen *yayin* ve sır anlamına gelen *sod* sözcüğünün sayısal değeri 70'tir; yani şarap girerse sır ortaya çıkar.

70'in katları da kendisi kadar çok kullanılan yuvarlak sayılardır.

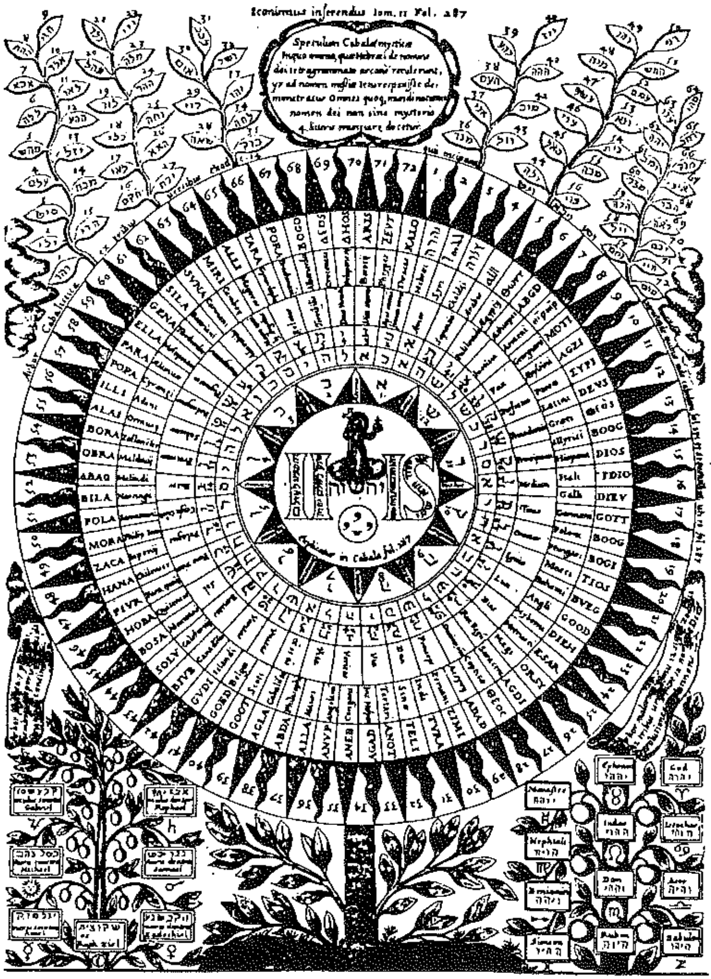
İslam gizemciliğine göre Tanrı'yı yarattıklarından ayıran 70.000 peçe vardır ve İslamdaki başka bir gizemci geleneğe göre Peygamber'in ışıldayan özü 70.000 yıl boyunca Bilgi Ağacı'nda kalmıştır.

72

Ama 72, 70'ten daha önemlidir. Dairenin çevresinin beşte biri olarak kutsal 5'te bağlantılıdır ve 5, 6, 12, hatta 8'le bağlantılarından dolayı 72 kadim zamanlarda çok popüler bir sayıydı. Antikitede de, güneşin orta noktasının burçlar kuşağının her 72 yılıyla bir derece ilerledığı bilinirdi.

Ortaçağ Kabalistleri Yehova'nın adının 72 harften oluştuğunu ya da onun 72 adı olduğunu düşünürlerdi. *Şem hamphoraş* (telaffuz edilemez ad), "Tanrı'nın 72 gizemli adının hepsinin sayısal toplamıyla düğümlenmişti." 72 ilahi ad, İsrailoğullarına eziyet eden Mısırlıların yok edilmesini betimleyen 3 dizeden her birinin 72 harften oluştuğu Çıkış 14:19-21'den türetilmiştir: Tanrı, büyük adıyla halkını kurtarmıştır. Hıristiyan yorumculara göre 72, rahibin göğüslüğündeki çanların sayısıdır (Çıkış 28:17-21'de söz edilir): bu da İsa'nın 72 müridinin, her biri Tanrı'nın bir adını temsil eden 72 dilde İncil'i vaaz etmelerine işaret eder. Bununla birlikte bu müritlerin sayısı başka türlü de açıklanabilir: onlar, günün ve gecenin 27 saati boyunca Teslis'in dünyadaki gizemini vaaz etmekten vazgeçmezler (3x24 = 72).

Kapsamlı bir gruba işaret eden bir sayı olarak 72, dinsel bağlamda çok sık ortaya çıkar. Çin geleneğinde 72 aziz (8x9) bilinir ve Maniheizmin son ürünü olan Katharlarda da 72 piskopos vardır. Benzer şekilde İslami gelenekte, Kerbela savaşında 72 kişinin şehit edildiği



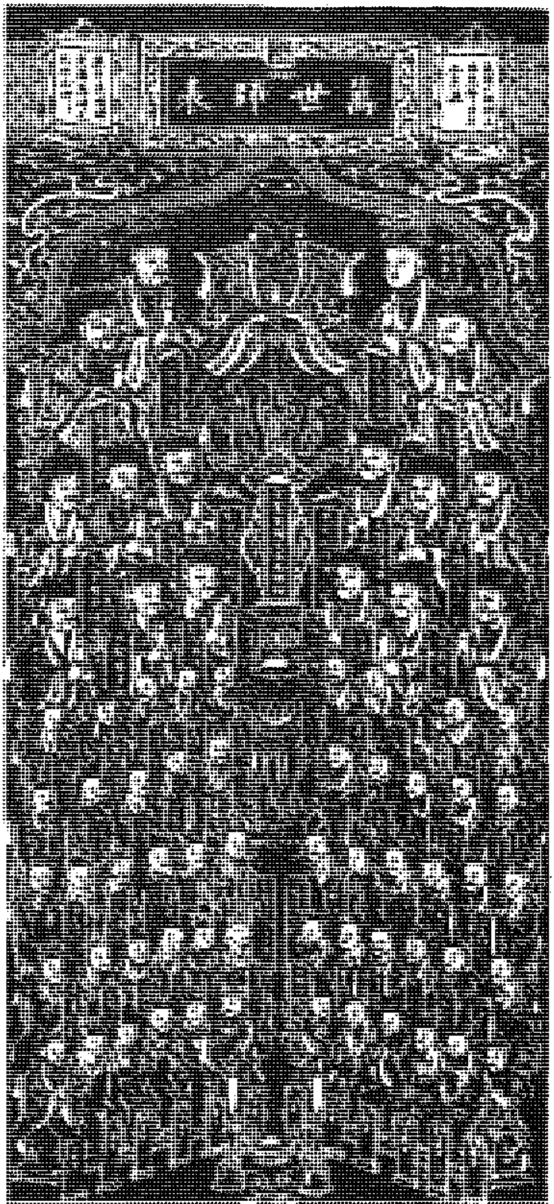
Yehova'nın 72 adının bir günebakan biçiminde yazılışı. Zohar'a göre, "Bütün halkların tacı 72 ışıkta yükselir." Athanasius Kircher, *Oedipus Aegyptiacus*, Roma, 1652.

iddia edilir ve Yezitlerin dinsel geleneğinde Adem'in 72 çocuğu (36 ikiz!) olduğuna inanılır. 72'nin (ya da bir fazlası 73'ün) en bilinen kullanımı Islami gelenekte, içlerinden birisinin "kurtarılmış topluluk" olduğu 72 ya da 73 mezhebin olmasıdır. Bu kavram şiirde de çok sık karşımıza çıkar, örneğin Hafız, 72 mezhep arasındaki sürtüşmeye bir şarap şişesi kadar bile önem vermediğini söyler. Müslüman efsaneler, Davud'un, kutsanmış gırtlağından gelen 72 farklı sesle kuşları büyülediğini söyler.

Böylece 72 sayısı her yerde, hatta *Binbir Gece Masalları*'nda, 50 gibi sayıların ifade ettiği basit, ayırt edilemez çokluğun aksine, farklı ögelerden oluşmuş doluluğa işaret eder. 72'nin bu anlamda kullanılışı Yakın Doğu'yla sınırlı değildir. Çin'de ve Orta Asya'da benzeri önemdedir. Örneğin: cennetin 9 bölgesinin ve 8 yönünün sonucu olarak hem uğurludur hem de mükemmeldir. Bilge Konfüçyüs'ün 72 yıl yaşadığı ve İsa gibi öğretilerini yayan 72 müridi olduğu söylenir.

İslami ve Orta Asya geleneklerinin ikili yorumu altında, ortaçağ Türk yazarları kahramanların ya da maceraların sayısını 70'e ya da 72'ye çıkarmışlardır. Kelt-Germen geleneği de 72'den söz eder: Kutsal Kase Tapınağı'nın 72 şapeli vardır (Persepolis'teki büyük kabul salonunun 72 sütunlu olması gibi). Etrüsk geleneğinde 72 yıl insan yaşamının sonuna işaret eder ve daha yaygın bir inanç da, antikiteden beri bilinen –en azından efsanelerde– 72 dil ifadesine paralel olarak dünyada 72 ülke olduğudur.

Masallarda da 72'ye rastlanır, örneğin Alman masalı *Wolfdietrich*'de, dev bir kadın 72 millik bir uzaklığa taşınır. Aynı zamanda tarihte de ortaya çıkar, örneğin tarihçi Bremenli Adam, İsveç, Old Upp-



72 yıl yaşayan ve rivayete göre İsa'nın ki kadar müridi olan (her ilahi ad için bir tane) Kungfutse'nin (Konfüçyüs) 72 müridi. Kadim Çin taş baskısı.

sala'da, 9 gün şenliğinin sonunda ağaçlara 72 kurban asıldığını belirtir. Burada 8'le çarpılmış 9'un önemi gayet açıktır.

Ortaçağ Alman ekonomisinde 72, bir *Schock* artı bir düzine olarak görülür.

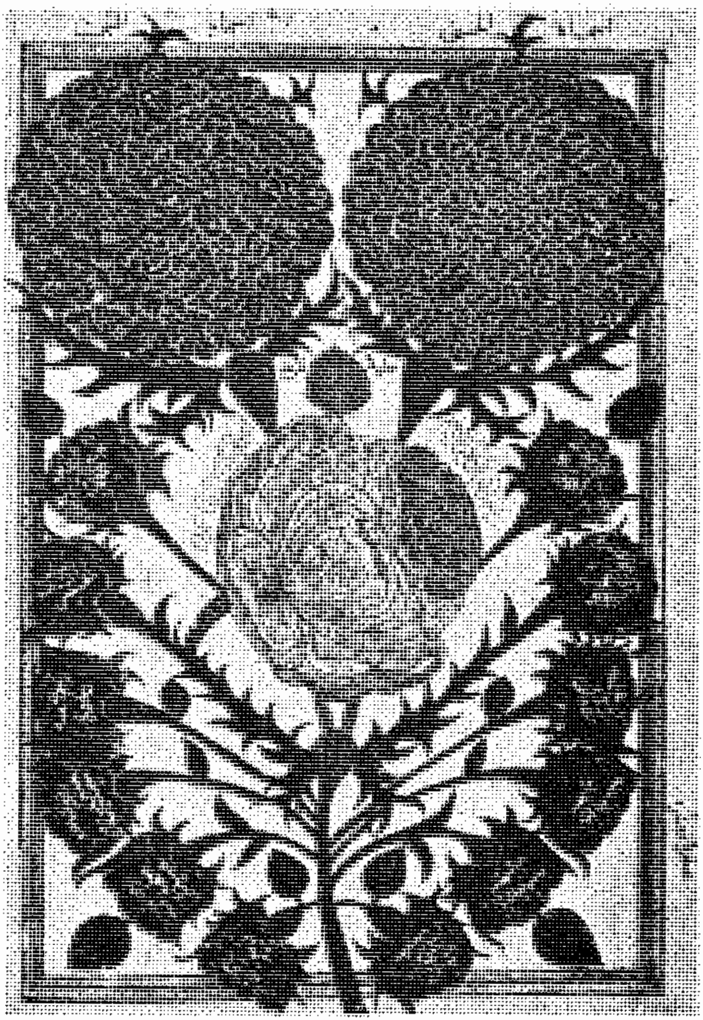
ONBİNE DEK

84

Seksendört, Hint geleneğinde gözde bir sayıdır. Ama uğurlu 7 ile 12'nin kombinasyonu olarak düşünülen bir sayı mı, yoksa görsel açıdan ele alındığı, dünyanın 4 köşesindeki uğurlu 8'i mi temsil ettiğine karar vermek güçtür. Nath Yogi'nin kıdemli 84 *siddha*'sı, "usta olmuşlar"ı, yogadaki başarılarıyla ölümsüzlük elde etmiş üstatlardır. Bu sayı çok sık olarak da 1000 ile çarpılmış olarak kullanılır. Örneğin Kral Ashoka'nın Buda'nın kutsal emanetleri için 84.000 stupa inşa ettirdiği söylenir; evrenin merkezi olan Meru Dağı 84.000 birim yüksekliğindedir ve pek çok kral 84.000 yıl başta kalır. Cayna düşünce sisteminde temel sayı 84.000.000'dur.

99

Doksandokuz genellikle mutlak birlikle karşıt olarak ya da henüz mükemmelliğe erişmemiş bir şey olarak gözükür. Herkes, sahibine öteki 99 koyundan daha değerli gözüken kayıp koyun meselini bilir. Hıristiyan geleneğinde 99, Tanrı'nın birliğine işaret eden melekler düzenini ifade eder. Aynı fikir Tanrı'nın En Güzel 99 Adı altında İslamda da ortaya çıkar, bu adların hepsi de her şeyi kuşatan En Büyük Ad'da içkin olarak varolan kapsamlı birliğe işaret eder. Daha sonra İslam, Peygamber'in de 99 adı olduğu düşüncesini geliştirmiştir. Kadim Hıristiyan kilisesi *Amen* sözcüğünü 99 olarak (1+40+8+50) okurken, İslami gelenekte *e* yerine *i* olduğu için 101 olarak okunur.



"Muhammed Gülü." Sağdaki çiçek Tanrı'nın En Güzel 99 Adı'dır, soldaki çiçekse Hazreti Muhammed'in 99 "yüce adı"dır. Türk minyatürü, 1708.

Doksandokuz sınırlayıcı bir sayı olarak da kullanılabilir. Şairler 99 öpücük artı bir öpücük isterler (örneğin altıncı yüzyılda Arabistan'ından Imrul Kays) ve kadim Arap kahramanı Şanfara 100 düşmanını öldürmeye ant içer, ama doksandokuzuncu tarafından katledilir; ama Şanfara'nın kemiklerinden fırlayan sivri uçlu bir parça bu doksandokuzuncuya saplanır ve öldürür, böylece 100 sayısına ulaşılmış olur.

100

Yüz, mükemmelliğin büyük yuvarlak sayısıdır. Kutsal 10'un karesi olarak Helenistik dünyada mükemmel İyi'ye işaret eder. "100 kere," onlu sistemde "çok sık" anlamına gelir. "Bunu sana 100 kere söylemedim mi?" Çincedeki "100 ağız" deyimi, tam olarak birisinin bakmakla yükümlü olduğu kalabalık bir aile anlamına gelir. Son olarak Çin'de Başkan Mao'nun Kültür Devrimine öncülük eden "100 çiçek açsın" sloganı. Ölçmeyle ilgili olarak, 100 (Alman) poundu ağırlığındaki *Zentner*'den söz edebiliriz; bu ölçü *centenarium* olarak, ölçme ve ağırlıkların onlu sisteme uygun eski bölümlenmesine kadar geri gider. Yine de poundların kesin sayısı o kadar önemli değildir, çünkü *Zentner*, "Büyük 100"e, yani 120'ye kadar farklı ağırlıkları ölçebilmekteydi. Roma yüzbaşısı *centurios*, her zaman tam olarak 100 askere komuta etmezdi; Memluklularda da *amir mi'a*, "100'ün lideri" her zaman 100 askeri köleye sahip olunduğu anlamına gelmezdi.

101

100 gibi büyük bir yuvarlak sayıdan sonra 101'e özel bir önem atfedilir. Daha düşük ölçekte 41 ve daha büyük ölçekte 1001 gibi bir sonsuzluk sayısıdır. Hazreti Muhammed'in kutsaması gibi dinsel formüller 101 defa yinelenir ve Hint-Pakistan'da geline 101 parça elbise ve hediye dolu 101 tepsi vermek gelenektir.

108

Yüzsekiz, 12x9'un sonucu olarak Hint ve Budist geleneklerde çok sık gözükür. Çok sık kullanılan 18'den türetilmiş olabilir. Tanrı Krişna'nın dans ettiği ve oyunlar oynadığı *gopiler*'in, yani inekkızların sayısı 108'dir ve daha büyük bir ölçekte, yeniden doğuşun 108.000 derecesinden söz edilir. Budistler için 108, *arhat*'ın yani mükemmele erişmiş azizlerin sayısıdır ve dua boncukları 108'li gruplar halinde düzenlenir. Benzer şekilde Tibet kutsal metinleri olan *Tanjur* ve *Kanjur* 108 kısımdan oluşur. Tibetli bir Budist prens ya da prenses öldüğünde cenaze törenine en az 108 lamanın katılacağına inanılır.

120

Avrupa geleneğinde 120'ye, 10 düzineye atfen Büyük 100 denilir. Eski Ahit'te de önemli bir yeri vardır (Tekvin 6:3), insanın ortalama yaşam süresiyle bağlantılıdır ve bugün bile birisinin adı geçtiğinde Yahudiler arasında şöyle bağırıldığı duyulabilir. "Falan filan – 120'sine kadar yaşasın!"

144

Yüz kırkdört *gros*'tur, yani "bereketli düzine"dir, kutsal 12'nin karesidir. 12'ye çarpılmış olan her yerde gözükür. 144'ün, Kuzu'nun etrafının 144.000 günahtan kurtarılmış kişiyle sarılı olarak Sion Dağı'nda durduğu Yuhanna'nın Vahyi'nde önemli bir yeri vardır.

153

Bu sayı, çok nadir rastlanan bir sayıdır. Örneğin İsa'nın müritleri, Yuhanna'nın söylediği üzere (21:11) neden tam 153 balık yakaladılar acaba? 153 her şeyden öte 17'nin üçgensel şekli olduğu için, yani $1^3x3^3x5^3 = 1+27+125$ olarak ifade edilebildiği için matematiksel olarak ilginç bir sayıdır.

Balıkların sayısına bir açıklama getirmeye çalışan ortaçağ Hıristiyan teologlar, daha önce gördüğümüz gibi Yasa (10) ve Merhamet'ten (7) oluşan 17'ye dönmüşlerdir. 3x3x17 olarak yorumlandığı gibi 1 ile 17 arasındaki tamsayıların toplamı olarak da yorumlanmıştır; 153 gerçekten de Yasa ve Merhamet ya da Teslis, Yasa ve Kutsal Ruh'un 7 hediyesi arasındaki ilişki için çok uygun bir sembol olabilir. Bu arada Augustine'e göre 153, Tanrı'nın krallığı için balıkçılarca ele geçirilen dünyanın dört bir yanındaki inanç çokluğunu temsil eder.

216

216 sayısı, Buda'rım ayak izindeki uğurlu semboller olarak söz edilmeye değerdir. 8 ve 27'nin sonucu olarak çok fazla yararlı güç içerir.

240

Öte yandan 240'ın yalnızca pratik bir önemi vardır, gizemciliğe hiçbir göndermesi yoktur. Charlemagne 240 *denarii*'ye eşit olan 1 poundluk gümüş paralar bastırmıştır ve son zamanlara dek İngiliz poundu, 240 birime (12 penslik 20 şiling) bölünebilirdi.

248

Tek tanrıcılığın temel dinsel ifadesinin ilk iki sözcüğünün, *şma' Israel*, "Duy, Ey İsrail"in sayısal değerini temsil ettiği için bu sayı Yahudilikte önemli bir yer işgal eder. Ayrıca insan bedeninde, her biri, Tanrı'nın birliğini ifade eden bir harfe karşılık gelen 248 çıkıntı vardır.

270

Zohar'da, 270, *ra'*'ın, "kötü"nün sayısal değerine karşılık geldiği için bu dünya ya da Son Yargı yerine kullanılır.

300

Sıralayan 30'un on katı olarak 300, İncil geleneğinde kahramanlarla bağlantılı bir sayı olarak ortaya çıkar. Abişay 30'ların başı idi ve üçyüz kişiye karşı mızrağını kaldırıp onları öldürdü (II. Samuel 23:18); Rabb, Gideon'a seçilmiş 300 kahramanla Midyanitlerin ordu-

sunu bozguna uğratacağını söyler (Hakimler 7:7). IX. Louis'nin onüçüncü yüzyılın ortalarında Paris'te 300 kör için kurdurduğu hastanenin adı olan *Quinzevingts*, 15x20, gibi büyük bir yuvarlak sayı olarak da kullanılır. Bu örnekte belirli olayların olduğu yılları temel alan kadim Fransız sistemi açıkça görülmektedir.

318

Bu sayı, İncil'de İbrahim'in hizmetkârlarının sayısı olarak geçer. Ondan söz eden tek kişinin Eliezer olması ise, adının sayısal değerinın 318 oluşuyla kolayca açıklanabilir.

360

360 sayısı, dairenin dereceleri ve yuvarlak yılla bağlantılı olarak hayli önemli bir sayıdır. Bu nedenle çok kullanılmıştır, örneğin bir Veda tapınak ayinin sunağı 360 taştan yapılmıştır.

Ay sayısı 27 ile güneş sayısı 360'ın oranı onüçbuçuktur; küçük değişikliklerle bu oran ay madeni altınla güneş madeni gümüş arasındaki orana eşittir.

432

432 sayısı 4x108 diye de görülebilir. 1000 ile çarpılmışı Hint geleneğinde çok büyük bir zaman süresi olarak gözükür; 10 ilksel kral tufandan önce 432.000 yıl başta kalmıştır. Bu arada Hinduların *mahayuga* dediği kozmik döngü 4.320.000 yıldan oluşur, bu sayı 4320'yi

sırasıyla 4, 3, 2, 1 ile çarparak elde edilir; bu dizi de mitsel çağların düzgün bir biçimde azalan uzunluğunu yansıtır (ilki 4000 yıldır, ikincisi 3000, vs.) ve tetraktys içerir (4+3+2+1 = 10).

666

İncil'den geçen bu sayı kuşaklar boyunca Hıristiyanların hayal gücünü beslemiştir ve bugün hâlâ tartışılmaktadır. Yuhanna'nın Vahyi'nde (13:8) Yaratık'ın sayısı olarak geçer ve biraz beceriyle, harflerin sayısal değerlerinin sayılmasıyla (ve çoğu kez sonuç elde edene dek harfleri değiştirerek) hemen her isimde bulunabilir. Bunun bir Roma İmparatorunu, modern bir diktatörü ya da zamanının *bête noire*'ı olabilecek herhangi birisini işaret ettiği söylenebilir. Onaltıncı yüzyılın iki öncü sayıbilimcisi, Michael Stifel ve Petrus Bungus'un yorumları çok tipiktir. Bir Protestan olan Stifel bu sayının Papa X. Leo'ya işaret ettiğini görürken, bir Katolik olan Bungus Luther'i çağrıştırdığını düşünür. Başka okumaların yanı sıra Bungus, o sırada Türkler Avrupa'yı fethettiği için pek de şaşırtıcı olmayan bir biçimde, Hazreti Muhammed'in adını, *Mohametus*'u da işin içine katar.

1000

Onlu sistemde 1000, tahmin edileceği gibi, her şeyi kuşatan sayıdır. "Bin yıl senin önünde bir gün gibidir ..." der bir Mezmur ve inanç sahibi birisi, "Sağında binlercesi düşebilir ve solunda da onbinlercesi ..." diye avunur. Çin'de doğum gününde birisine 1000 bahar dilemek tam olarak bizdeki "Nice mutlu yıllar"a karşılık gelir. Bin,

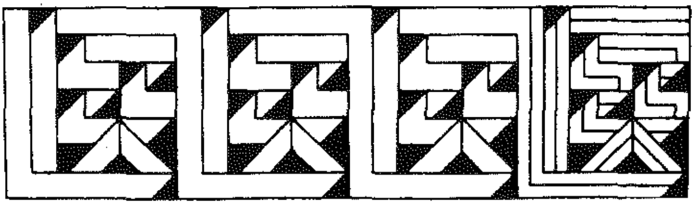


Sol: En çok bilinen Doğu masalları derlemesi olan *Elf Leyle ve Leyle*'nin (1001 Gece Masalları) 12 ciltlik Almanca çevirisinin kapak sayfası, Leipzig, 1907-1908. *Sağ:* 1001 Gece Masalları'ndan tamamen farklı bir İran derlemesi olan *Hezar u Yek Ruz*'un (1001 Gündüz Masalları) Almanca çevirisinin kapak sayfası. Marcus Behmer'in benzeş çizgileri kalıpların farklı içeriklerini yansıtmamakta.

tausendfüssler, kırkayak ve *tausendschönchen*, papatya gibi Almanca hayvan ve bitki adlarında ortaya çıkar. *Tausendsassa*, "elinden her iş gelen" de aynı gruba aittir.

1001

1001, 41 ve 101 gibi, büyük sayıların aşılması, yani "sonsuzluk, sınırsızlık" anlamına gelir. Anadolu'daki *Binbir Kilise* ve en bilinen örnek *Binbir Gece* ilk aklımıza gelenlerdir. Bu sayıyı, yedigen ve 7, 11



Stilize edilmiş kıvrılan bir dore olarak *10.000* oyması. Lao-tzu'ya göre: "1'den 2, 2'den 3 ve 3'ten 10.000 şey çıkar." Bu nedenle bu sayı, evrendeki görünümlerin sonsuz çokluğunu ve ayrıca da ölümsüzlüğü simgeler.

ile 13 asal sayıları arasındaki gizemli ilişkileri çağrıştırmasıyla açıklamaya yönelik çabalar olsa da, aslında sonsuz genişlemeye işaret eder.

10.000

Onbin, onlu dizilerde üst sınırdır. Çin'de 10.000 yıl ölümsüzlük anlamına gelir ve 10.000 şey mevcut olan her şeydir. Bununla birlikte Almanlar *Obere zehntausend*'ten (üst 10.000) söz ettiklerinde tam olarak belirlenmiş bir sosyal elit tabakayı kast ediyorlardır.

Orta Amerika'nın Mayaları ve Aztekleri gibi Hindistan'da da daha yüksek sayılar çok sık kullanılır ve konuşmaya dahil edilir. Hint mitlerinde ve masallarında ortalama insan ömrünün ne kadar uzun olduğu iyi bilinir ve Hint Budistleri niceliklerden söz ederken hayal gücünün çok ötesine geçerler. Son zamanlarda bu çok büyük sayılarla modern fizikle kullanılanlar arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmışsa da somut bir şey elde edilememiştir.

Kendimizi böyle spekülasyonlara bırakamayacağız gibi, başarılı

sayı büyüleri için bir tarif de önermiyoruz. İnsanlar binlerce yıldır, doğru ya da yanlış kullanarak, sayıların gizemini çözmeye çalışmışlardır, ama onlar hâlâ çekiciliklerini korumaktalar. Mimar Le Corbusier'nin dediği gibi: "Duvarın ötesinde tanrılar oyun oynuyor. Evren'in yapıldığı sayılarla oynuyorlar."

KAYNAKÇA

SAYIBİLİM VE SAYI BÜYÜSÜNE İLİŞKİN GENEL KİTAPLAR

Ahmad, Mabel L., *Christian Names and Their Values*, Londra, 1930. Hıristiyan adlarının sayıbilimsel eğilimlerini açıklama girişimi.

Allendy, R. F., *Le symbolisme des nombres*, Paris, 1921. Sayıbilim sorunlarına konuyu iyi anlatan genel bir giriş.

Ballieth, L. Dow, *Nature's Symphony, or Lessons in Number Vibration*, Harfler, sayılar, sesler, renkler vs. arasındaki karşılıklı ilişkileri bulma girişimleri.

Bell, E. T., *Numerology*, New York-Londra 1933, 1946. Amerikalı matematikçi 1930'ların başlarında ABD'de çok yayılmış olan sayıbilimsel büyüye keskin saldırılarda bulunuyor.

Bindel, Ernst, *Die geistigen Grundlagen der Zahlen*, Stuttgart, 1958, 1975.

Bischoff, Erich, *Die Mystik und Magie der Zahlen*, Berlin, 1920. "1'den 4.320.000'ye dek sayıların sistemli bir sembolizmi"nin yanı sıra sihirli karelerin nasıl yapılacağına kısa bir giriş.

Blankenhagen, Walter ve Willem Enders, "Zahlensymbolik," *Musik in Geschichte und Gegenwart (MGG)*, Ek, Kassel, 1979, cols. 1971-1978. Zengin bir kaynakça ile birlikte müzikteki sayı sembolizminin büyüleyici bir incelenişi

Bressendorf, Oskar von, *Zahl und Kosmos*, Augsburg, 1930.

Brinton, D. G., "The Origin of Sacred Numbers," *American Anthropologist* 7 (1894), s. 168-173.

Bungus, Petrus, *Numerorum Mysteria*, Bergamo 1599; Ulrich Ernst'in çok yararlı girişiyle yeni baskı, Hildesheim, 1982.

Castro, Boanerges B., *O simbolismo dos numeros ne Maçonaria*, Rio de Janeiro, 1977, Masonlar arasında sayı sembolizmine ilişkindir.

Cherio, *Das Buch der Zahlen*, 6. baskı, Freiburg, 1981. Sayıların okült anlamları

na ilişkin popüler bir kitap olan *Sayılar Kitabı*'nın Almanca çevirisi

Chevalier, Jean ve Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Paris, 1969.

Clichtovaeus, Jodocus, *De mystica numerorum significatione*, Paris, 1513; yeni baskı, Hildesheim, 1985.

Crawley, E. S., "The Origin and Development of Number Symbolism," *Popular Science Monthly* 51 (1897), s. 524 534.

Dornseiff, Franz, *Das Alphabet in Mystik und Magie*, 2. baskı, Leipzig, 1925. Harf büyüsü ve bununla ilgili alanlara dair klasikleşmiş bir inceleme

Ellis, Keith, *Numberpower: in nature, art, and everyday life*, Londra, 1977.

Emrich, Louis, *Magie der Zahlen; der Mensch und seine Glücks und Unglückszahlen*, Büdingen, 1952.

Feldmann, F., "Numerorum Mysteria," *Archiv für Musikwissenschaft* 14 (1957), s. 102-127.

Forstner, Dorothea, OSB, *Die Welt der Symbole*, 2. baskı, Innsbruck, 1967. Bir Benedikten rahibenin yazdığı Hıristiyan sembolizmine giriş.

Friedjung, Walter, *Vom Symbolgehalt der Zahl*, Viyana, 1968. İlginç ve saçma şeyleri bir arada bulabileceğiniz bir parça karışık bir kitap.

Garcia Gomez, Emilio, "La magia de los numeros," *ABC* (Madrid), 25 Haziran 1985.

Gardner, Martin, *The Numerology of Dr Matrix: The Fabulous Feasts and Adventures in Number Theory, Sleigh of Word, and Numerological Analysis*, New York, 1967.

— *The Incredible Dr. Matrix*, New York, 1976.

Ghyka, Matila C., *Philosophie et mystique du nombre*, Paris, 1952.

Hara, A. H., Number, *Name and Colour*, Londra, 1907.

Heiler, Friedrich, *Erscheinungsformen und Wesen der Religion*, Stuttgart, 1961. Bu kapsamlı din fenomenolojisindeki s. 161 176'daki "kutsay sayı" ("Die heilige Zahl") bölümü, önemli kaynakça notlarıyla özellikle çok zengindir.

Hellenbach, Lazar Baron von, *Die Magie der Zahlen als Grundlage aller Mannig*

faltigkeit, Leipzig, 1910; 2. baskı, 1923. Doğru ya da yanlış her türden bilgi içermekte.

ircher, Athanasius, *Arithmologia, sive, de abditis numerorum mysteriis*, Roma, 1665; yeni baskı, Hildesheim, 1984.

issener, Hermann, *Lebenszahl: die Logik von Buchstabe, Zahl und Zeit*, Münih, 1960, 1974. Farklı sayıbilimsel sistemleri birleştirme yönünde bir girişimı.

ükelhaus, Hugo, *Urzahl und Gebärde, Grundzüge eines kommenden Massbewusstseins*, Berlin, 1934; yeni baskı, Zug, 1980.

awlor, Robert, *Sacred Geometry*, Londra, 1982.

üttich, Selmar, *Über bedeutungsvolle Zahlen*, Jahresbericht Domgymnasium, Naumburg, 1891. Pek çok faydalı örnekle, iyi araştırılmış çok ilginç bir makale.

larx, Otto, *Die Zahlen in der Volksheilkunde des schlessischen Raumes*, Breslau, 1934. Silezya bölgesindeki (şimdi Polonya) sayı büyüsünün pratik uygulamalarına dair güzel bir araştırma.

lcClain, Ernest G., *The Myth of Invariance. The Origin of the Gods, Mathematics and Music from the RgVeda to Plato*, New York, 1976.

— *Meditations through the Quran. Tonal Images in an Oral Culture*, York Beach, 1981. Müzikolog McClain'in iki kitabı da büyüleyici görüşler içermekte; ama yazar, konuyla doğrudan ilgisi olmayan birisinin kavramasının güç olduğu spekülasyonlarda kendisini kaybetmiş gibi görünüyor.

licolas, A. T. de, *Meditations through the Rg Veda. Four Dimensional Man*, Stony Brook, 1978. Hayli spekülatif yanlarına karşın yine de ilginç.

Numbers," *Encyclopedia of Religion and Ethics*, 1911, cilt 9, s. 406-417. Bir genel özet, sayıların Arilerce ve Samilerce kullanımını içeren üç ayrı madde.

Number Games and Othar Mathematical Recreations," *Encyclopedia Britannica*, 1974, cilt 13, s. 345-357. Öğretici ve eğlendirici bir makale.

aneth, Ludwig, *Zahlensymbolik im Unbewussten*, Zürih, 1952. Jungcu bir psikoloğun düşlerdeki sayılar ve sayıların doğası üzerine yaptığı bir inceleme;

Freud'un düş analizlerine karşı çıkmakta.

Riefstahl, Hermann, "Ontische Studien," *Beiträge der Humboldt Gesellschaft* 4 (1983), s. 155 vd. Felsefi bir bakış açısından ilk sayıların açıklanışı.

Riemschneider, Margarete, *Das Geheimnis der numinosen Zahl*, Münih 1966.

Riess, Anita, ed. *Psychologie der Zahl*, Münih, 1973.

Schimmel, Annemarie, "Numbers," *The Encyclopedia of Religion*, New York, 1987, cilt 11, s. 13 19.

— "Zahlensymbolik," *Religion in Geschichte und Gegenwart*, 3. baskı, Tübin gen, 1962, cilt 6, cols. 1861-1863.

Schulz, W., "Gesetze der Zahlenverschiebung im Mythos," *Mitteilungen der Ant horopologischen Gesellschaft Wien*, 40 (1910).

Schwarz-Winkelhofer, Inge, ve Hans Biedermann, *Das Buch der Zahlen und Symbole*, Münih, 1975.

Sergescu, Petre, *Histoire du nombre*, Paris, 1953.

Silver, Jules, *Deine Glückszahl. Eine moderne Zahlenmagie*, Cenevre, 1976.

Taylor, Ariel Y., *Numerology Made Plain. The Science of Names and Numbers and the Law of Vibration*, 5. baskı, Chicago, 1930.

Thimus, Albert Freiherr von, *Die harmonikale Symbolik des Alterthums*, Köln, 1868. İlk bölümünde, "esoterik sayı öğretilerini ve Pisagorcuların erken dönem Yunan ve doğu kaynaklarıyla uyumunu" ve ikinci bölümünde *Se fer Yetsirah*'ın kabalistik sembollerini inceleyen gerçekten çok kapsamlı bir çalışma.

Trevoux, Guy, *Lettres, chiffres et dieux*, Monako, 1979.

Walton, Roy Page, *Names, Dates and Numbers. What They Mean to You*, New York, 1914.

Westcott, William Wym, Numbers: *Their occult Powers and Mystic Virtues*, Londra, 1902.

Zimmermann, Werner, *Geheimnis der Zahlen: Zahl, Namen, Wesen, Schicksal*, Engelberg, 1948. Sayı, isim, karakter ve yazgı arasındaki ilişki.

SAYILAR VE RAKAMLAR

Hartner, Willi, "Zahlen und Zahlsysteme bei Primitiv und Hochkulturvölkern," *Paideuma* 2 (1941-1943), s. 268-326. Farklı kültürlerde sayıların ifade edilişinin çeşitli yollarına birinci sınıf bir giriş.

Ifrah, Georges, *Historie universelle des chiffres*, Paris, 1981. İngilizce çevirisi; Lowell Bair, *From One to Zero*, New York, 1985.

Lipton, James, *An Exaltation of Larks*, New York, 1968. Çeşitli hayvan türlerinin sayılmasının ifade edilişine eğlenceli bir giriş.

Menninger, Karl, *Zahlwort und Ziffer*, Göttingen, 1958. İngilizce çevirisi, Paul Brioneer, *Number Words and Number Symbols*, Cambridge, Mass., 1969. Dünyadaki çeşitli sayma yöntemlerini büyüleyici bir tarzda anlatan çok kapsamlı bir kitap. Olağanüstü bir kaynakça.

Schmidt, M., "Zahl und Zählen in Afrika," *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien* 45 (1915), s. 165-209.

KADİM YAKIN DOĞU, HİNDİSTAN VE ÇİN

Brunner-Traut, Emma, "Ägypten," *Enzyklopädie des Märchens*, Berlin, 1977.

Da Liu, *I Ching Numerology, Based on Shao Tung's Classic Plum Blossom Numerology*, San Francisco, 1979

Eberhard, Wolfram, *Lexikon chinesischer Symbole*, Köln, 1983. Sayı gizemciliğine ve tek tek sayılara ilişkin yazılar içermekte.

Glathe, A., "Die chinesischen Zahlen," *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Natur und Völkerkunde Ostasiens* 36 (1932).

Granet, Marcel, *La Pensée chinoise*, Paris, 1934. Almanca çevirisi; *Das Chinesische Denken*, Münih, 1963.

Hopkins, Edward Washburn, "The Holy Numbers of the Rig Veda," *Oriental Studies* (1894), s. 141-159.

— "Numerical Formulae in the Veda and Their Bearing on Vedic Criticism,"

Journal of the American Oriental Society 16 (1896).

Jeremias, Alfred, *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients*, 3. baskı, Leipzig, 1916.

— *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur*, Leipzig, 1913.

Mahler, Eduard, "Das Himmelsjahr als Grundelement der altorientalischen Chronologie," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 60 (1906), s. 825-838.

Sethe, Kurt, *Von Zahlen und Zahlworten bei den alten Ägyptern*, Strassbourg, 1916.

KLASİK VE KLASİK SONRASI DÜŞÜNCE

Arndt, O., "Zahlenmystik bei Philo," *Zeitschrift für Religionsgeschichte* 19 (1967), s. 167 171.

Becker, O., *Das mathematische Denken der Antike*, Göttingen, 1957.

Delatte, Armand, *Etudes sur la littérature pythagoricienne*, Cenevre, 1974.

Germain, G., *Homère et la mystique des nombres*, Paris, 1954.

Ghyka, Matila C., *Le Nombre d'or: rites et rythmes pythagoriciens dans le développement de la civilisation occidentale*, Paris, 1976.

Kérenyi, Karl, *Pythagoras und Orpheus*, 3. baskı, Zürih, 1950.

Ludwich, A., *Zahlsymbolik der griechischen Sakralbauten*, Königsberg, 1914.

Röd, W., *Geschichte der Philosophie*. Cilt 1, *Von Thales bis Demokrit*, Münih, 1976. Pisagor ve Pisagorculara ilişkin bölüm özellikle ilginçtir.

Staehler, Karl, *Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien*, Leipzig, 1931.

Stenzel, Julius, *Zahl und Gesfalt bei Plato und Aristoteles*, Leipzig, 1924.

Vasconcelos, J., *Pitágoras: una teoria del ritmo*, Mexico City, 1921.

İNCİL'DE SAYI GİZEMCİLİĞİ

Bond, Frederick Bligh, *Gematria: A preliminary investigation of the Cabala contained in the Coptic Gnostic books, and of a similar Gematria in the Greek text of*

the New Testament: Showing the presence of a system of teaching by means of the doctrinal significance of numbers, by which the holy names are clearly seen to represent aeonial relationships which can be conceived in a geometric sense and are capable of a typical expression of that order. Yeni notlarla yeni baskı, Londra, 1977.

Fischer, Oskar, *Der Ursprung des Judentums im Lichte der alttestamentalischen Zahlensymbolik*, Leipzig, 1917.

Orientalische und griechische Zahlen, Leipzig, 1918. Belirli sayılarla olaylar ara sında bağlantı kurma çabası. Böylece 13, İncil'de her yerde görüdüğü iddia edilen "Yahwe faktörü" olur.

— *Auferstehungshoffnung in Zahlen*, Leipzig, 1920. 127'nin, kadim Yakın Doğu'da her yerde ışığın ve yeniden dirilişin sayısı olduğu ileri sürülmekte.

Friesenhahn, Peter, *Hellenistische Wortzahlensymbolik im Neuen Testament*, Leipzig, 1935. Yeni baskı; Amsterdam, 1970. Yeni Ahit'teki Helenistik sayı gizemciliğini müthiş derinlemesine ele alan bir inceleme.

Heller, Adolf Q., *Biblische Zahlensymbolik*, Reutlingen, 1936.

Kautzsch, E., "Zahlen bei den Hebräern," *RE* 21, 598 vd.

Laubacher, E., *Phänomene der Zahl in der Bibel*, Neuewelt, 1955.

Weinreb, Friedrich, *Zahl, Zeichen, Wort. Das symbolische Universum der Bibelsprache*, Rowohlts deutsche Enzyklopädie, cilt 383, Reinbek bei Hamburg, 1978.

YAHUDİ GELENEĞİ

Fredmann, Ruth Gruber, *The Passover Seder*, Philadelphia, 1981.

Müller, Ernst, ed., *Der Sohar. Das Heilige Buch der Kabbala*, Köln, 1982.

"Numbers, Symbolic and Rhetorical Use," *Encyclopedia Judaica*, Kudüs, 1971.

Reichstein, H., *Praktisches Lehrbuch der Kabbala*, 5. baskı, Berlin, 1954.

Scholem, Gerschom, *Zur Kabbala und ihrer Symbolik*, Zürih 1960, Frankfurt 1973

Trachtenberg, Joshua, *Jewish Magic and Superstition*, New York, 1974.

Wünsche, August, "Die Zahlensprüche im Talmud und Midrasch," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 65 (1911). s. 57 100, 396 421.

Zohar, The Book of Enlightenment, çeviri ve giriş: Daniel Chanan Matt, New York, 1983.

ORTAÇAĞ SAYI ALEGORİLERİ

Blüm, Hans Jürgen, *Der Altdeutsche Exodus. Strukturuntersuchungen zur Zahlen komposition und Zahlensymbolik,* Amsterdam, 1974.

Brooks, D., *Number and Pattern in the Eighteenth Century Novel*, Boston. 1973.

Butler, Christian, *Number Symbolism. Ideas and Forms in English Literature 1*, Londra, 1970. Genelde ve ortaçağ İngiliz edebiyatı özelinde sayı gizemciliğine ilişkin çok ilginç ve düşünceyi harekete geçiren örnekler.

Clark, Susan L., *The Poetics of Conversion: Number Symbolism and Alchemy in Gottfried's Tristan*, Bern, 1977.

Grossmann, Ursula, "Studien zur Zahlensymbolik des Frühmittelalters," *Zeitsc hrift für katholische Theologie* 76 (1954), s. 19-54.

Hellgardt, E., *Zum Problem symbolbestimmiter und formalästhetischer Zahlenkom position in mittelalterlicher Literatur*, Münih, 1973.

Hopper, Vincent, F., *Medieval Number Symbolism*, New York, 1938. Ortaçağın sayılara bakışını ele alan, özellikle de Dante üzerinde duran olağanüstü yazılmış bir giriş.

Knapptisch, A., *St. Augustins Zahlensymbolik*, Programm Graz, 1905.

Knopf, W., "Zur Geschichte der typischen Zahlen in der deutschen Literatur des Mittelalters," Leipzig Üniversitesi, 1902.

Kretschmar, P., *Mittelalterliche Zahlensymbolik und die einteilung der Digesten Vulgata*, Berlin, 1930.

Langeshc, K., "Komposition und Zahlensymbolik in der Mittelalterlichen dich-

tung," *Methode in Wissenschaft und Kunst des Mittelalters*, ed. Albert Zimmermann, s. 106 151, Berlin, 1970.

Meyer, Heinz, *Die Zahlenallegorese im Mittelalter*, Münih, 1975. Alanındaki en kapsamlı inceleme olup, bu alandaki diğer incelemelerin gözden geçirilmesinin yanı sıra geniş bir malzeme derlemesi sunmaktadır.

Peck, Russell, A., "Numbers as Cosmic Ianguage," *Essays in the Numerical Criticisms of Medieval Literature*, ed. Caroline D. Eckhardt, s. 15 64, Lewisburg, 1980. lngiliz hayal şiiri "The Pearl"in çözümlenmesiyle ortaçağ sayı sembolizminin Yeni Platoncu geleneğinin incelenmesi.

Rathofer, Johannes, "Structura Codicis -Ordo salutis. Zum Goldenen Evangelienbuch Heinrichs III," *Miscellanea Medievalia* 16/2, s. 333 355. berlin ve New York, 1984.

Reichmann, E., *Die Herrschaft der Zahl. Quantitatives Denken in der deutschen Aufklärung*, Stuttgart, 1968.

Schmitt, A., "Mathematik und Zahlenmystik Augustins," *Festschrift der Görres Gesellschaft*, s. 533 566, Köln, 1930.

Taeger, Burkhard, *Zahlensymbolik bei Hraban, bei Hincmar und im "Heliand"? Studien zur Zahlensymbolik im Frühmittelalter*, Münih, 1970.

Thibaut de Langres, *Traité sur le symbolisme des nombres: un aspect de la mystique chrétienne au XIIe siècle*, ed. ve çev., René Deleflie, Langres, 1978.

Tschirch, F., "Die Bedeutung der Rundzahl Hundert für den Umfang mittelalterlicher Dichtungen," *Gestalt und Glaube, Festschrift für Oskar Söhngen*, s. 77 88, Witten-Berlin, 1960.

Zimmermann, Albert, ed., *Mensura. Mass, Zahl, Zahlensymbolik im Mittelalter*, 2 cilt (= *Miscellanea Mediaevalia*, cilt. 16/1 2), Berlin ve New York, 1983-1984.

İSLAM

Ahrens, Wilhelm, "Studien über die magischen Quadrate der Araber," *Der Islam*

7 (1917), s. 186 vd.

Bergsträsser, Gotthelf, "Zu den magischen Quadraten," *Der Islam* 13 (1923), s. 227.

Birge, John K., *The Bektashi Order of Dervishes*, Londra, 1937. Yeni baskı; Londra, 1965.

Casanova, P., "Alphabetes magiques arabes," *Journal Asiatique* II 18 (1921), s. 37 55; 19 (1922), s. 250-262.

Corbin, Henry, "Le Livre du Glorieux de Jabir ibn Hayyan," *Eranos Jahrbuch* 18 (1950), s. 47-114.

Doerfer, Gerhard, *Die türkischen Elemente im Neupersischen*, cilt 4, Wiesbaden, 1975.

Faddegon, J. M., "Note au sujet de l'aboujad," *Journal Asiatique* 220 (1932), s. 139 148.

Fahd, Toufic, *La divination arabe*, Paris, 1970. Arapların kehanette bulunma yöntemlerine ilişkin bir inceleme.

Goldstein, B. R., "A Treatise on Number Theory from a Tenth-Century Arabic Source," *Centaurus* 10 (1964), s. 129 260.

Goldziher, Ignaz, "Über Zahlenaberglauben im Islam," *Globus* 80 (1901), s. 31-32.

— "Über umschreibende Zahlenbezeichnungen in Arabischen," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 49 (1895), s. 210-217.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 1977. Belirli sayıların büyü gizem için kullanımıyla bağlantılı deyimleri içerir.

Hasluck, F. W., *Christianity and Islam Under the Sultans*, Oxford 1929. Bizanslılar ve Türkler için 7, 12 ve 40 sayılarının önemi.

Horten, Max, *Die religiösen Vorstellungen des Volkes im heutigen Islam*, Halle 1917. Günümüzde de değerini koruyan, popüler Islamda gizem-büyü uygulamalarına ilişkin inceleme.

Huart, Clément, *Textes persans relatifs à la secte des Houroufis*, Leiden-Londra, 1909.

Kraus, Paul, *Jabir ibn Hayyan*, Kahire, 1943, cilt 2.

Kriss, Rudolf ve Hubert Kriss-Heinrich, *Volksglaube im Bereich des Islam*, Wiesbaden, 1950-1962. Özellikle ikinci cilt, sihirli kareler, sayıbilim ve ilişkili adetlere dair çok kapsamlı bilgiler içermekte.

Marquet, Yves, *La philosophie des Ihwan al Safa*, 1973. Onuncu yüzyılda, Basra'daki Saflık Kardeşliği'nin yazılarının sayıbilimsel bir incelemesi.

Marzolph, Ulrich, *Die Vierzig Papageien*, Wiesbaden, 1983. İslami dünyada, özellikle de Iran'da, anlatılarda kırk kat yineleme kavramı üzerine incelemeler.

— *Typologie des persischen Volksmärchens*, Beyrut-Wiesbaden, 1984. Özellikle 3, 7 ve 40'a ilişkin olarak Iran halk masallarından sayısız örnek içermekte.

Melikoff, Irene, "Nombres symboliques dans la littérature epico-religieuse des Turcs d'Anatolie," *Journal Asiatique* 250 (1962), s. 435 446. Şii bir yaklaşımla popüler Türkçe eserlerde 17'nin rolünü ele almakta.

Nasr, Seyyed Hosseyn, *An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines*, Cambridge, Mass., 1964.

— *Science and Civilization in Islam*, Cambridge, Mass., 1968.

Önder, Mehmet, "Mevlevilikte 18," *Türk Folklor Araştırmaları* 85 (1956), s. 152.

Winkler, Hans Alexander, *Siegel und Charaktere in der muhammadanischen Zauberei*, Berlin, 1930. Islamda sihirli kareler ve ilgili semboller üzerine en önemli inceleme.

TEK TEK SAYILAR ÜZERİNE İNCELEMELER

İki, Dört ve Beş

Backland, A. W., "Four, as a Sacred Number," *Journal of the Anthropological Institute* 25 (1895), s. 95 101.

Buchmann, Monika, "Zweit + Zwie?" *Neue Zürcher Zeitung*, Mart 1984. 2'nin iki katlı doğasına ilişkin sevimli bir taslak.

Geil, William Edgar, *The Sacred 5 of China*, boston, 1926.

Knapp, Martin, *Pentagramma Veneris*, Basel, 1934. Venüs gezegeninin hareketlerine karşılık gelen şekil olarak beşgenin keşfi.

Üç

Abbot, A. E., *The Number Three: Its Occult Significance in Human Life*, Londra, 1963.

Brieger, Annemarie, "Die urchristliche Trias Glaube, Hoffnung, liebe," Heidelberg Üniversitesi, 1925.

Deonna, W., "Trois, superlatif absolu," *L'Antiquité Classique* 23 (1954), s. 403-428.

Dumézil, Georges, *L'idéologie tripartite des Indo-Européens*, Brüksel, 1958. Hint-Germen düşünce ve etkinliklerinde üç parçalı yapıyı gösterme girişimi.

Dundes, Alan, "The Number Three in American Culture," *Every Man His Way*, ed. Alan Dundes, Englewood Cliffs, NJ, 1968. Kuzey Amerika'da günlük hayattaki üç parçalı yapıların ağır basmasına ilişkin çok ilginç bir çalışma.

Erben, K. J., "O dvojici a o trojici v bäjeslovi slovanském," *Casopis musea královstvi ceského* 31 (1857), s. 268-286, 390-415. Slovak popüler geleneğinde iki ve üç katlı yapıların ortaya çıkması.

Gerlitz, Peter, "Ausserchristliche Einflüsse auf die Entwicklung des christlichen Trinitätsdogmas," Marburg Üniversitesi, 1960.

Göbel, Fritz, *Formen und Formeln der epischen Dreiheit in der griechischen dichtung*, Stuttgart, 1935.

Goudy, H., *Trichotomy in Roman Law*, Oxford, 1910.

Guénon, René, *La Grande Triade*, Paris, 1957. Çin sembolizmine dayanan başka üçlü yapıların yanı sıra cennet, yeryüzü ve insanlar arasındaki etkileşimi açıklama çabası.

Günther, R. F., "Worauf beruht die Vorherrschaft der Drei im Menschem?" *Nord und Süd* 142 (1912), s. 313 325.

Kaltebrunner, Gerd-Klaus, "Magie der Zahl 3," *MUT* 237 (Mayıs 1987).

Kirfel, Willibald, *Die dreiköpfige Gottheit*, Bonn, 1948. Ağırlıklı olarak Hindistan'da olmak üzere üç başlı tanrı görüngüsü.

Lease, Emory B., "The Number Three, Mysterious, Mystic, Magic," *Classical Philology* 14 (1919), s. 56-73.

Lehmann, A., *Dreiheit and dreifache Wiederholung im deutschen Volksmärchen*, Leipzig, 1914.

Lüthi, Max, "Die Dreizahl," *Enzyklopädie des Märchens*, cilt III, Berlin ve New York, 1981, cols. 851-868. Peri masalları ve halk masallarında 3'ün kullanımına ilişkin kapsamlı bir inceleme.

Müller, Raimund, *Die Zahl Drei in Sage, Dichtung und Kunst*, Programm Teschen, 1903. Daha çok bilinmeyi hak eden bir çalışma.

Nielsen, D., *Der dreieinige Gott in religionshistorischer Bedeutung*, 2 cilt, Kopenhag, 1922, 1942. Dinler tarihindeki üçlü tanrılar kavramı.

Paine, Levi Leonard, *The Ethnic Trinities and Their Relations to the Christian Trinity*, Boston, 1901.

Philipp, Wolfgang, *Trinität ist unser Sein*, Hildesheim, 1983. Yazıldıktan 30 yıl sonra yayınlanmış kapsamlı bir inceleme. Protestan teolog teslis sorununu felsefi olarak ele alıyor ve ilginç sonuçlara ulaşıyor.

Quecke, Kurt, "Die Lehre von den drei Körpern Buddhas, trikaya," Marburg Üniversitesi, 1948.

Schöll, Hans-Christoph, *Die drei Ewigen*, Jena, 1936. Alman köy inanç ve gelenekleri.

Seifert, Josef Leo, *Sinndeutung des Mythos: Die Trinität in den Mythen des Urvölker*, Viyana, 1954.

Söderblom, Nathan, *Vater, Sohn und Geist unter den heiligen Dreiheiten*, Tübingen, 1909. Çeşitli dinsel geleneklerde mevcut olduğu bilinen bir görüngü

olarak teslisi ele alan ilk teolojik incelemelerden biri.

Stade, B., "Die Dreizahl im Alten Testament," *Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft*, 1906, s. 124 vd.

Strand, T. A., Tri-Ism, *The Theory of the Trinity in Nature, Man and His Works*, New York, 1958.

Stuhlfauth, Georg, *Das Dreieck. Die Geschichte eines religiösen Symbols*, Stutt gart, 1937.

Tavamer, E., "Three as a Magic Number in Latin literature," *Transactions of the American Philological Association* 47 (1916), s. 117-143.

Usener, Heinrich, "Dreiheit," *Rheinisches Museum für Philologie* 58 (1903), s. 1-47, 161 208, 321-362.

Yedi

Adrian, F. von, "Die Siebenzahl im Geistesleben der Völker," *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*, 31 (1901), s. 255 vd.

Bindel, Ernst, "Die Zahl Sieben in der Rosenkreuzerströmune," *Die geistigen Grundlagen der Zahlen*, Stuttgart, 1958.

Boll, F., "Hebdomas," Pauly-Wissowa, *Realenzyklopädie des klassischen Altertu mes*, cilt 14/2, cols. 2547-2578, Stuttgart, 1893 vd.

Curtis, J., *A Dissertation upon Odd Numbers, particularly Number 7 and Number 9*, Londra, 1909.

Graf, J. H., *Die Zahl Sieben*, Basel, 1917.

Hartmann Schmitz, Ursula, *Die Zahl Sieben im sunnitischen Islam. Studien anhand von Koran und Hadit*, Göttingen, 1989.

Hehn, Johannes, *Siebenzahl und Sabbat bei den Babyloniern und im Alten Testa ment*, Leipzig, 1907.

— "Zur Bedeutung der Siebenzahl," *Abhandlungen zum Alten Testament. Fests-chrift für Karl Marti*, Giessen, 1925, s. 128 vd.

Heiler, Friedrich, "Die Siebenzahl der Sakramente," *Eine Heiligie Kirche* 15

(1933), s. 5 10.

Moin, Mohammad, *Tahlil i Haft Paykar-i Nizami*, Tahran, 1338/1959. Nizami'nin *Haft Peyker* (Yedi Güzel ya da Prenses) adlı destanının daha iyi anlaşılması için İran ve İslami gelenekte 7 sayısına ilişkin kapsamlı bir inceleme.

Röck, F., "Die Götter der sieben Planeten," *Anthropos* 14-15 (1919 1920).

Roscher, W. H., "Die Sieben und Neunzahl in Kult und Mythologie der Griechen," *Abhandlungen der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, phil. hist. Kl. 21/4, Leipzig, 1903.

Die hippokratische Schrift von der Siebenzahl, Paderborn, 1913.

Roux, Jean-Paul, "Les chiffres symboliques 7 et 9 chez les Turcs non musulmans," *Revue de l'historie des religions* 168 (1965), s. 29 53.

Seligman, S., "Das Siebenschläfer-Amulett," *Der Islam* 5 (1915), s. 377-388

Varley, Desmond, *Seven- the Number of Creation*, Londra, 1976. Yaşamın bütününü 7'nin ritminde görme çabası. İlginç, ama inandırıcı olmayan örnekler içermekte.

Zöckler, O., "Siebenzahl in der Bibel," *Real-Enzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, ed. Albert Hauck, Leipzig, 1896-1913, cilt 18, s. 310 vd.

Sekiz

Schulz, W., "Das System der Acht im Lichte des Mythos," *Memnon* 4 (1910).

Underwood, P. A., "The Fountain of Life," *Dumbarton Oaks Papers* 5 (1950); Ek B: "The Six and the Eight in Baptisteries and Fonts."

Dokuz

Kaegi, Adolf, "Die Neunzahl bei den Ostariern," *Philologische Abhandlungen für Schweizer-Sidler*, Zürih, 1891, s. 50 vd.

Rök, F., "Neunmalneun und Siebenmal sieben im Alten Mexico," *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*, 1933.

Roscher, E. H., "Enneadische Studien," *Abhandlungen der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, phil. hist. Kls. 26/1, Leipzig, 1907. Yunan geleneğinde 9'un izini süren bir çalışma.

Weinhold, Karl, "Die mystische Neunzahl bei den Deutschen," *Abhandlungen der Berliner Akademie der Wissenschaften*, phil. hist. Kls. 1897. Alman geleneğinde 9'un rolüne dair eksiksiz bir inceleme.

Oniki ve Onüç

Böklen, Ernst, *Die "Unglückzahl" Dreizehn und ihre mythische Bedeutung*, Leipzig, 1913. 13'ün çeşitli uygulanışlarına ve mitlerde ve masallarda 12 ile 13'ün birbirlerinin yerine geçebilmesine ilişkin eksiksiz bir inceleme.

Graf, J. H., *Über Zahlenaberglauben, insbesondere die Zahl 13*, Bern, 1904.

Hoffmann, Paul, "Trisdekaidekaphobia Can Strike When You're Most Expecting It," *Smithsonian Magazine*, 1987, s. 123-128.

Mehlein, H., "Dreizehn," *Reallexikon für Antike und Christentum*, ed. J. Th. Klauser, cilt 4, cols. 313-333, Leipzig, 1941 vd.

Weinreich, Otto, *Lykische Zwölfgötterreliefs*, Heidelberg, 1913.

Triskaidekadische Studien, Giessen, 1916.

Kırk ve Daha Büyük Sayılar

Berque, Jacques, "Les quarante," *Studia Orientalia* 1 (1956), s. 215-216.

Borchardt, H., *55: der Schlüssel zur deutschen Sprache*, Stuttgart, 1974.

Burrows, E., "The Number Seventy in Semitic," *Orientalia*, NS 5 (1936), s. 389 392.

Deny, Jean, "70 72 chez les Turcs," *Mélanges Louis Massignon I*, Şam 1956, s. 395-416. Belirli ortaçağ Türk yazarlarının her şeyi nasıl 70'i merkezi olarak anlattıklarını istatiksel olarak göstermekte.

Karahan, Abdulkadir, "Aperçu général sur les "Quarante hadith" dans la littérature islamique," *Studia Islamica* 4 (1955), s. 39-55.

— *Türk-İslam Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul, 1950. Türk-İslam geleneklerinde 40'ın kullanımına dair temel bir inceleme

König, Eduard, "Die Zahl 40 und Verwandtes," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 61 (1907), s. 913-917.

Rescher, Otto, "Einiges über die Zahl 40," *Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 65 (1911), s. 517-520. İslamda 40'ın kullanımına ilişkin kısa, ama ilginç bir makale.

— "Einige nachträgliche Bemerkungen zur Zahl 40. im Arabischen, Türkischen und Persischen," *Der Islam* 4 (1913), s. 157-159.

Roscher, W. H., "Die Zahl 40 im Glauben, Brauch und Schrifttum der Semiten," *Königlich Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften*, phil. hist. Kl. 27, s. 93-138, Leipzig, 1908.

— "Die Tesserakonden und Tesserakondenlehren der Griechen und anderer Völker," *Berichte der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* 61, s. 17 vd , Leipzig, 1919.

— "Die Zahl 50 in Mythus, Kultus, Epos und Taktik der Hellenen und anderer Völker," *Abhandlungen der Königlich Sächsischen Akademie*, phil. hist. Kl. 33, Leipzig, 1917.

Rosenthal, Franz, "Nineteen," *Studia Biblica et Orientalia* 3 (1959), s. 304-318.

Saintyves, P., *Deux mythes évangeliques. Les douze apôtres et les 72 disciples*, Paris, 1938. Erken dönem Hıristiyan geleneğinde 12 ve 72 sayılarının kullanılışı.

Steinschneider, Moriz, "Die kanonische Zahl der muhammedanischen Sekten und die Symbolik der Zahlen 70-73," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 4 (1856), s. 145-170.

Weigand, H. J., "The 72 Languages of the World," *Germanic Review* 17 (1942), s. 241-260.

GÖRSEL MALZEME KAYNAKÇASI

İkonografinin sayı gizemciliği alanında hâlâ emekleme döneminde olması şaşırtıcıdır. Sayıbilime ilişkin sayısız kitabın hemen hemen hiçbirisi yalnızca sanat tarihindeki sayıbilimsel ilkelerin resimlenmesiyle ilgilenmez. Ama bazı ortaçağcılar bu alanda çalışmaya başlamışlardır; son olarak Johannes Rathofer, Alman İmparatoru III. Henry için hazırlanan *Golden Gospels*'in sembolik sayılara göre yazıldığını ve düzenlendiğini göstermiştir.

En güç görev nedir? Sana en kolay görünendir:
Gözlerinle gözlerinin önünde olanı görmek.

Bilgelik ile sayı arasındaki gizemli ilişkilere çok iyi uyan Goethe'nin bu dizeleri, İsviçreli tarihçi Wolfrom von den Steinen'ın önemli incelemesini başında alıntılanmıştır: *Homo caelestis: The Word of the Arts in the Middle Ages* (Bern, 1965, 2 cilt). Bu incelemedeki etkileyici resimlerin bir kısmı, yayıncısı Francke-Verlag'ın izniyle bu kitaba da alınmıştır (Resim 5-8). Babil'deki İştar Kapısı fotoğrafı (bkz. s. 214) için Berlin'deki Staatliche Müzesi'ne teşekkür ederiz.

Mümkün olduğu kadar çok resim vermeye çalıştık. Ortaçağ ve Rönesans Avrupa'sı için başka kitapların yanı sıra *Deutsches Leben der Vergangenheit in Bildern*'e (Jena, 1908, 2 cilt) başvurduk ve Dorothy Alexander-Walter L. Strauss (New York, 1977) ve Wolfgang Harms'ın (Münih, 1980) incelemelerini esas alan, onaltıncı ve onyedinci yüzyıldan bazı tek sayfalık baskılar ekledik.

Gizemcilik ve Barok için, hem orijinal yapıtlar, hem de *Geheimne*

Figuren der Rosenkreuzer (Altona, 1785-1788) ve 1981 yılında Rastatt'ta düzenlenen Athanasius Kirchner sergisinin kataloğu gibi dökümantasyonları esas aldık. Doğu sayı sembolizmine ilişkin resimler Wolfgang Eberhard'ın *Lexikon chinesischer Symbole* (Köln, 1983) ve V.-F. Weber'in *Koji Hû-ten* (Paris, 1923, 2 cilt), ayrıca Maximilian Kern'in editörlüğünü yaptığı ortak kitap *Das Licht des Ostens* (Leipzig, 1925) ve Heinrich Zimmer'in *Indische Mythen und Symbole* (Köln, 1972) adlı kitaplarından alınmıştır.

Mayalara ilişkin örnekler Wolfgang Cordan'ın *Mexico*'sundan (Köln, 1955) ve Wallraf-Richartz Müzesi'nin *Altamerika*'sının (Köln, 1974) Ludwig Collection kataloğundan alınmıştır. İslami kaligrafiler Annemarie Schimmel'in koleksiyonundandır; kabalistik diyagramlar benim Musevilik koleksiyonumdandır.

G. W. Leibniz'in *Zwei Briefe über das binäre Zahlsystem und die chinesische Philosophie*'sinden (Stuttgart, 1968) eşsiz Anı Madalyonu'nu yayımlamamıza izin veren Belser Press'e içten teşekkürlerimizi sunarız.

Ulf Diederichs

DİZİN